

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

На правах рукопису

ПОДА АНАСТАСІЯ СТАНІСЛАВІВНА

УДК 339.922:339.972

**ФОРМУВАННЯ КОНКУРЕНТНИХ ПЕРЕВАГ УКРАЇНИ
В КОНТЕКСТІ РЕГІОНАЛІЗАЦІЇ ЄВРОПЕЙСЬКОГО
ЕКОНОМІЧНОГО ПРОСТОРУ**

Спеціальність: 08.00.02 – світове господарство і міжнародні
економічні відносини

**Дисертація на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук**

Науковий керівник:

Гладій Ірина Йосипівна,
доктор економічних наук, доцент

Тернопіль - 2012

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ КОНКУРЕНТНИХ ПЕРЕВАГ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ РЕГІОНАЛІЗАЦІЇ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ЕКОНОМІЧНОГО ПРОСТОРУ	13
1.1. Теоретичні основи дослідження ієрархічності формування конкурентних переваг країни	13
1.2. Інститут єврорегіонів як засіб формування конкурентних переваг України	28
1.3. Організаційні та економічні механізми формування конкурентних переваг єврорегіонів та України методами регіональної політики.....	50
Висновки до розділу 1.....	68
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ КОНКУРЕНТНИХ ПЕРЕВАГ УКРАЇНИ В УМОВАХ РОЗВИТКУ ПРОЦЕСІВ РЕГІОНАЛІЗАЦІЇ В ЄВРОПІ	73
2.1. Гіпотеза і методи дослідження процесів формування конкурентних переваг України при регіоналізації європейського економічного простору.....	73
2.2. Оцінювання конкурентних переваг та конкурентоспроможності України в глобальному ринковому середовищі.....	95
2.3. Динаміка міжнародної активності єврорегіонів за участю областей України як чинник формування конкурентних переваг.....	121
2.4. Роль регіональних політик Європейського Союзу і України у формуванні конкурентних переваг України та єврорегіонів за її участю.....	145
Висновки до розділу 2.....	163
РОЗДІЛ 3. ПРІОРИТЕТИ ФОРМУВАННЯ КОНКУРЕНТНИХ ПЕРЕВАГ ЄВРОРЕГІОНІВ ЗА УЧАСТЮ ОБЛАСТЕЙ УКРАЇНИ В СЕРЕДОВИЩІ РЕГІОНАЛІЗАЦІЇ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ЕКОНОМІЧНОГО ПРОСТОРУ	170
3.1. Концепція формування конкурентних переваг України в умовах глобалізації та розвитку регіонального співробітництва.....	170

3.2. Вибір інтеграційних пріоритетів регіонального співробітництва просторовими векторами.....	191
3.3. Напрями гармонізації інтересів територій і національної економіки в межах єврорегіонів за участю областей України.....	208
Висновки до розділу 3.....	225
ВИСНОВКИ	232
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	236
ДОДАТКИ	270

ВСТУП

Актуальність теми. Поглиблення і посилення суперечностей функціонування світового господарства, пов'язані з формуванням нового світового порядку і новими викликами, що постають перед світовою спільнотою, а також окреслення взаємопов'язаності і взаємозумовленості тенденцій глобалізації і регіоналізації економічного простору, потребують трансформації підходів до побудови й реалізації конкурентних переваг країн.

Активізація процесу регіоналізації європейського економічного простору демонструє, з одного боку, перенесення центрів конкуренції на регіональний рівень і зростання ролі регіонів у формуванні конкурентних переваг країн, а з іншого – інтенсифікує процеси глобалізації створенням нових локальних міждержавних центрів розвитку, тим самим спонукаючи країни до глобальних інтеграційних процесів. Особливої гостроти й актуальності ця проблема набуває при формуванні специфічних регіонів, сутнісною ознакою яких є вихід за межі державних кордонів з метою побудови конкурентних переваг на основі поєднання позитивних відмінностей умов господарювання сторін-учасниць, а саме – єврорегіонів. Нині ця форма міжнародного співробітництва є недостатньо дослідженою, однак єврорегіони є багатокomпонентними й багатофункціональними системами, які стають перспективними засобами зростання конкурентоспроможності регіонів і країн загалом.

Трансформація природи конкуренції, виникнення в глобальному економічному просторі явищ асиметрії та диспропорцій, пов'язаних з формуванням регіональних інтересів, потребує перегляду теоретичних і методичних підстав формування конкурентних переваг країн з урахуванням впливу глобалізації на процеси регіональної інтеграції. Логічно постає завдання розроблення рекомендацій щодо побудови й реалізації конкурентних переваг України в середовищі регіоналізації європейського економічного простору, у тому числі за рахунок створення єврорегіонів як засобу формування додаткових конкурентних переваг країни.

Дискусійні питання теорії конкурентних переваг розглядалися ще за часів А. Сміта і Д. Рікардо, а сучасні напрями досліджень розвивали Р. Вернон, Г. Грубел, Г. Д. Джонсон, Д. Кісінг, В. Леонт'єв, Е. Менсфілд, Б. Олін, М. Портер, П. Самуельсон, Р. Фіндлі, Е. Хекшер, Дж. Хікс. Серед українських науковців цій проблематиці присвятили свої праці О. Амоша, З. Борисенко, А. Гальчинський, Я. Жаліло, Б. Кваснюк, О. Костусєв, І. Крючкова, О. Шнипко. Ефекти транскордонного співробітництва у контексті отримання додаткових переваг окремими країнами висвітлено у дослідженнях зарубіжних вчених Б. Баласси, О. Гранберга, у даний час – А. Бранденбургера, Я. Гордона, П. Кругмана та інших вчених. Теоретичні аспекти регіоналізації європейського економічного простору розглядалися українськими вченими В. Будкіним, І. Гладій, М. Долішнім, В. Засадко, Д. Лук'яненком, Ю. Макогоном, А. Мельник, Н. Мікулою, А. Мокієм, В. Рокочою, С. Соколенком, А. Філіпенком, В. Чужиковим, І. Школою.

Незважаючи на вагомий доробок згаданих учених, наявні теоретичні і прикладні розробки з формування конкурентних переваг стосуються переважно макро- або мезорівня системної ієрархії переваг і не акцентуються на нових, нетрадиційних зрізах цієї проблеми. Зростаюча роль єврорегіонів як важливих гравців у конкурентній боротьбі, а також розширення Європейського Союзу (ЄС) з відповідною модернізацією його регіональної політики потребують розроблення нових підходів до формування додаткових конкурентних переваг країн, побудованих на поєднанні позитивних відмінностей сторін-учасниць єврорегіонів.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до планів науково-дослідних робіт Тернопільського національного економічного університету в межах науково-дослідних тем «Регіональні аспекти розвитку світової економіки та позиціонування в ній України» (номер держреєстрації 0105U000847) при підготовці розділу «Конкурентні переваги України в контексті регіоналізації сучасного європейського економічного простору» і «Розвиток міжнародних

партнерських відносин та просування інтересів України» (номер держреєстрації 0110U008606) при підготовці розділу «Конкурентні переваги України в контексті регіоналізації сучасного європейського економічного простору».

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є обґрунтування теоретико-методичних засад і розроблення на цій основі рекомендацій щодо формування і використання конкурентних переваг України при виборі її інтеграційних пріоритетів у процесі регіоналізації європейського економічного простору, а також участі України у створенні і розвитку мегарегіональних утворень як організаційно-інституціонального засобу формування додаткових конкурентних переваг країни.

Реалізація мети зумовила необхідність виконання таких завдань:

- з'ясувати економічну сутність і здійснити систематизацію гносеологічних підвалин побудови конкурентних переваг для обґрунтування їх ієрархії в мегарегіональних утвореннях і створення теоретичних основ концепції формування конкурентних переваг країни;
- виявити системно-структурні та інституціонально-функціональні характеристики єврорегіонів як поліфункціональних утворень для окреслення їх потенціалу створення додаткових конкурентних переваг країни;
- систематизувати організаційні та економічні механізми побудови конкурентних переваг засобами регіональних політик ЄС та України в умовах їх модернізації для удосконалення інституційних засад формування переваг;
- обґрунтувати гіпотезу дослідження процесу формування і реалізації конкурентних переваг України для виявлення можливостей створення додаткових переваг поєднанням позитивних відмінностей сторін-учасниць єврорегіонів;
- провести аналітичне оцінювання конкурентних переваг України, а також вивчити динаміку міжнародної активності областей–учасниць єврорегіонів для виявлення нових можливостей формування конкурентних переваг країни;
- здійснити діагностику регіональних політик ЄС і України у контексті їх

спрямованості на спільне використання потенціалу конкурентних переваг для виявлення тенденцій розвитку організаційно-економічних засобів поєднання позитивних відмінностей сторін-учасниць;

– розробити концепцію формування конкурентних переваг України у процесі розвитку міжнародного регіонального співробітництва для обґрунтування теоретичних положень, методів та організаційно-інституціональних передумов взаємовигідної участі України в процесах глобальної економічної інтеграції;

– обґрунтувати регіональні інтеграційні пріоритети розвитку України для реалізації багатовекторної моделі регіонального співробітництва;

– сформулювати напрями гармонізації інтересів територій і національної економіки для розвитку механізмів формування додаткових конкурентних переваг в межах єврорегіонів.

Об’єктом дослідження є процес формування конкурентних переваг України в умовах глобалізації та розвитку регіонального співробітництва.

Предметом дослідження є теоретичні, методичні і практичні засади формування конкурентних переваг України в середовищі регіоналізації європейського економічного простору.

Методи дослідження. Методологічною базою дисертаційної роботи є теоретичні напрацювання світової економічної думки, наукові та аналітичні праці зарубіжних та вітчизняних учених щодо проблем формування конкурентних переваг на мікро-, мезо-, макро- та мегарівнях світової економіки. Методологічний апарат дослідження формують загальнонаукові методи пізнання: наукового узагальнення та історико-логічний – при дослідженні еволюції теоретичних основ конкурентних переваг; економічного аналізу і структурного синтезу – при характеристиці особливостей конкурентних переваг на різних рівнях світової економіки; діалектичний метод пізнання – при дослідженні методологічної бази міжнародного співробітництва регіонів; статистичний метод та метод структурно-динамічного аналізу – при вимірюванні динаміки зовнішньоторговельної активності єврорегіонів за

участю областей України, вивченні їх товарної структури та побудові матриці концентрації видів економічної діяльності євро регіонів за участю областей України; описово-аналітичний та творчо-критичний – при обґрунтуванні моделей співробітництва за просторовими векторами; узагальнення та синтезу – при визначенні пріоритетних напрямів стратегії гармонізації інтересів території та національної економіки.

Джерелом нормативної, аналітичної та статистичної інформації є Європейська рамкова конвенція про транскордонне співробітництво між територіальними общинами або властями, Європейська Хартія місцевого самоврядування, Статут Асамблеї європейських регіонів, закони України, Укази Президента України, Постанови Кабінету Міністрів України, нормативно-розпорядчі документи Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України, інформаційні джерела Державної служби статистики України, Європейського статистичного офісу та Світового банку, Світової організації торгівлі, електронні джерела періодичних видань та результати авторських досліджень.

Наукова новизна одержаних результатів. У дисертації на основі комплексного міждисциплінарного підходу сформовано теоретичні засади і обґрунтовано методичні рекомендації щодо побудови й реалізації конкурентних переваг України при виборі її інтеграційних пріоритетів у процесі регіоналізації європейського економічного простору, а також створення і розвитку євро регіонів як засобу забезпечення конкурентоспроможності країни.

Основні положення дисертації, що визначають її наукову новизну і виносяться на захист, полягають у такому:

вперше:

– розроблено і теоретично обґрунтовано концепцію формування конкурентних переваг України в середовищі регіоналізації європейського економічного простору як систему поглядів, що демонструють спосіб авторського сприйняття і трактування можливостей отримання додаткових

конкурентних переваг країною через реалізацію регіональних інтеграційних пріоритетів та імплементацію гармонізованої регіональної політики, орієнтованої на європейські стандарти. Джерелом додаткових конкурентних переваг є інтегрований ресурс, створений синергійним підсиленням територій в процесі транснаціональної інтеграції;

удосконалено:

– структурно-логічну схему дослідження процесів формування конкурентних переваг країни з використанням міждисциплінарного підходу при поєднанні теорій конкурентних переваг, глобалізації, регіоналізації та інноватики. Відмінністю підходу є доведення можливості й доцільності формування додаткових конкурентних переваг країни через використання потенціалу міжнародних регіональних утворень при поєднанні можливостей кількох країн у реалізації важливих інноваційних завдань;

– визначення міжнародного регіону, яке базується, на відміну від інших трактувань, на мегатенденціях зростання ролі регіонів у процесі глобалізації, трансформації конкурентних відносин у міжнародну конкуренцію регіональних інституціональних умов господарювання, що створює передумови для перетворення переваг виходу за межі національного ринку в основну конкурентну перевагу міжнародного регіону. Такий регіон подається як сполучна ланка у формуванні конкурентних переваг країни методами гармонізації регіональних та державних інтересів кожної країни-учасниці з потенціалом формування центрів випереджуючого зростання;

– підхід до вибору регіональних інтеграційних пріоритетів України, особливістю якого є адаптація матричного методу визначення рівня концентрації видів економічної діяльності до міжнародних територіальних об'єднань, що дозволяє виявити потенціал формування конкурентних переваг євро регіонів за просторовими векторами;

– теоретичне підґрунтя побудови регіональних політик ЄС і України, що здійснено, на відміну від усталеного підходу, на основі виявленого

переміщення центрів конкуренції на регіональний рівень та окреслення тенденції еволюціонування організаційно-інституціонального забезпечення функціонування єврорегіонів від координаційної функції і забезпечення вільних умов конкуренції до парадигми загальноєвропейського вирішення регіональних проблем з пріоритетами згуртування і отримання нових конкурентних переваг міждержавними регіональними утвореннями відносно інших країн та їх об'єднань;

дістало подальшого розвитку:

– обґрунтування значущості формування конкурентних переваг країн на рівні єврорегіональних просторових інтеграційних утворень. Такий підхід, на відміну від традиційного, дозволив довести, що ступінь інтегрованості країни до світової економіки та міждержавних регіональних утворень закономірно перетворюється на чинник формування додаткових конкурентних переваг, а конкуренція країн є змаганням за надання суб'єктам ринку сприятливого конкурентного середовища;

– формування теоретичних положень щодо окреслення тенденції перетворення єврорегіонів на важливі центри випереджуючого зростання з новою системою цінностей та гуманітарними імперативами розвитку, що конкурують на світовому ринку на рівні з державами засобами залучення додаткових джерел конкурентних переваг в умовах модернізації регіональної політики ЄС;

– окреслення перспектив орієнтування економіки України на поліцентричну інноваційну модель розвитку після розширення ЄС, що, на відміну від інших, спрямовується на регіональні інтеграційні пріоритети розвитку через пошук регіональних можливостей формування конкурентних переваг шляхом створення єврорегіонів і поєднання на цій основі позитивних відмінностей механізмів господарювання країн-учасниць;

– структурування основних завдань і функцій державних та регіональних органів управління з метою гармонізації інтересів територій і національної

економіки в межах єврорегіонів за участю областей України, що, на противагу іншим підходам, засноване на задекларованій багаторівневій системі побудови конкурентних переваг, орієнтоване на формування децентралізованої системи влади.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що теоретичні положення і розроблені методичні підходи доведено до рівня конкретних практичних рекомендацій, пов'язаних з формуванням конкурентних переваг України в середовищі регіоналізації європейського економічного простору. Наукові розробки автора використано в роботі: Департаменту міжрегіонального та міжнародного співробітництва Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України (довідка № 8/6.5-24-12 від 29.02.2012 р.); управління міжнародного співробітництва та європейської інтеграції Волинської обласної державної адміністрації (довідка № 0949/2-06/2-11 від 15.11.2011 р.); управління міжнародного співробітництва та туризму Луцької міської ради (довідка № 0674/8-11 від 18.11.2011 р.); управління зовнішніх зносин, зовнішньоекономічної та інвестиційної діяльності Тернопільської обласної державної адміністрації (довідка № 89-5/01-10-1 від від 17.02.2012 р.); Секретаріату Єврорегіону «Буг» з української сторони (довідка № 0948/2-06/2-11 від 15.11.2011 р.). Основні теоретичні висновки, науково-практичні рекомендації автора впроваджено у навчальний процес Тернопільського національного економічного університету при підготовці навчально-методичних матеріалів і проведенні лекційних та практичних занять з дисципліни «Геополітика і геоekonomіка» (довідка № 126 – 38/357 від 09.02.2012 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є самостійно виконаним науковим дослідженням. Усі розробки і пропозиції, викладені в дисертації, виконані автором особисто.

Апробація результатів дисертації. Результати дисертаційної роботи обговорено і схвалено на 8 міжнародних і всеукраїнських наукових та науково-

практичних конференціях, зокрема: «Економіка країн євразійського та африканського континентів і Україна» (м. Тернопіль, 2007 р.); «Інтеграція України у світовий економічний простір» (м. Тернопіль, 2008 р.); «Економічний і соціальний розвиток України в XXI столітті: національна ідентичність та тенденції глобалізації» (м. Тернопіль, 2008 р.), «Организационно-экономические проблемы регионального развития в современных условиях» (м. Сімферополь, 2010 р.); «Облік як інформаційна система для економічної безпеки підприємств в конкурентному середовищі» (м. Тернопіль, 2010 р.); «Економічний і соціальний розвиток України в XXI столітті: національна ідентичність та тенденції глобалізації» (м. Тернопіль, 2011 р.); «Формування мереж прикордонного співробітництва України», (м. Чернівці, 2011 р.); «Актуальні проблеми міжнародних економічних відносин: фінансові стратегії та інституційні системи міжнародного співробітництва» (м. Тернопіль, 2011 р.).

Публікації. Сформульовані положення і результати дослідження опубліковано у 16 одноосібних наукових працях загальним обсягом 5,98 друк. арк. Основні наукові результати дисертації відображено у 6 фахових виданнях обсягом 3,09 друк. арк., 2 публікаціях обсягом 1,6 друк. арк. – у зарубіжних виданнях.

Структура та обсяг роботи. Дисертація загальним обсягом 299 сторінок машинописного тексту (основного – 235) складається з вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел з 303 найменувань на 34 сторінках, 8 додатків на 30 сторінках. Основний текст роботи містить 23 таблиці, 16 рисунків та 4 формули (з них 10 таблиць і 19 рисунків займають 23 окремих сторінки).

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ КОНКУРЕНТНИХ ПЕРЕВАГ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ РЕГІОНАЛІЗАЦІЇ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ЕКОНОМІЧНОГО ПРОСТОРУ

1.1. Теоретичні основи дослідження ієрархічності формування конкурентних переваг країни

Аналіз багаточисельних теоретичних досліджень з проблематики формування, розвитку і реалізації конкурентних переваг на всіх рівнях управління економікою, а також побудови дієвих механізмів забезпечення конкурентоспроможності країн дозволив констатувати неоднозначність тлумачення згаданих категорій, незважаючи на одностайне визнання їх базовими при побудові механізмів глобального економічного розвитку. Поряд з тим дослідники одностайно погоджуються, що конкурентоспроможність країни відображає дієвість національних механізмів щодо використання конкурентних переваг та їх підсилення за рахунок формування додаткових переваг, пов'язаних з міжнародним співробітництвом.

У своєму розвитку теорії конкурентних переваг та міжнародної конкурентоспроможності пройшли ряд етапів, і сьогодні у визначенні конкурентних переваг існує декілька найважливіших підходів: ресурсний, компаративний та ціннісно-компетентнісний.

Ресурсний підхід вперше було застосовано М. Портером при розробленні концепції міжнародної конкурентоспроможності [186]. Праці М. Портера з теорії конкурентних переваг вважаються класичними, і лише він комплексно дослідив конкурентні переваги на рівні підприємства, кластеру, галузі, регіону та країни.

Поряд з тим, результати наших досліджень показали, що більшість

науковців, які вивчали природу конкурентних переваг з позицій ресурсного підходу, здійснювали свої дослідження на мікроекономічному рівні. Так, Б. Карлоф вважає конкурентною перевагою фактори, які визначають найбільш сприятливі для підприємства способи ведення конкурентної боротьби: низький рівень витрат, висока якість продукції, володіння патентами, ефективна реклама, післяпродажний маркетинг та ефективний менеджмент [103, с. 67]. На наш погляд, у цьому випадку конкурентна перевага визначається ефективністю використання складників наявного потенціалу. В. Д. Маркова визначає конкурентні переваги як місце підприємства на ринку, що дозволяє долати сили конкуренції, приваблювати покупців і зумовлюється унікальними фізично відчутними й невлотимими ресурсами, якими володіє суб'єкт господарювання [135, с. 34].

На наш погляд, перевагою ресурсного підходу є прагнення дослідників виділити конкретні фактори, що впливають на отримання суб'єктом ринку конкурентної переваги, а недоліком – використання як предмету дослідження конкурентних відносин суб'єктів ринку на мікрорівні. Не заперечуючи важливості такого акцентування, зазначимо, що при цьому малодослідженим залишається питання формування конкурентних переваг на мезо, макро- та мегарівнях, що важливо з позицій специфіки об'єкта нашого дослідження.

При використанні компаративного підходу основним критерієм виявлення конкурентної переваги є прояв ознаки відносності цієї переваги. Згідно цього підходу, конкурентна перевага може бути оцінена тільки зіставленням окремих ознак суб'єкта, тому завжди має порівняльний характер.

Зокрема, Г. Л. Азоєв вважає, що конкурентна перевага – це місце суб'єкта на ринку, що дозволяє йому долати сили конкуренції. Основою конкурентних переваг слугують унікальні активи, переваги над конкурентами в економічній, технічній, організаційній сферах діяльності, концентрованими проявами якого є додатковий прибуток, вища рентабельність, частка ринку, обсяг продажів [1, с. 41]. П. Забелін і Н. Моїсеєва визначають конкурентні переваги як інтегральну (стосовно конкурентоспроможності й конкурентного потенціалу)

величину, що характеризує спроможність суб'єкта успішно конкурувати у коротко- та довготерміновому періодах [83, с. 23]. Л. С. Шевченко вважає, що конкурентні переваги – це характеристики товарів (споживчі властивості), специфічні умови виробництва й продажу, додаткові послуги, які відрізняють діяльність підприємства й створюють його переваги над прямими конкурентами [243, с. 72]. На думку С. А. Попова, під конкурентними перевагами необхідно розуміти ті характеристики, котрі створюють для підприємства, що виробляє й/або реалізує окремий продукт, певні переваги над конкурентами; будь-які інновації, що дають реальне збільшення бізнес-успіху [185, с. 116].

Прихильниками ціннісно-компетентісного підходу в дослідженні конкурентних переваг є І. І. Белецька, Л. Є. Довгань, Ж.-Ж. Ламбен, В. Д. Немцов, В. Ф. Оберемчук Р. А. Фатхутдінов, А. В. Шегда та інші дослідники. Зокрема, Р. А. Фатхутдінов визначає конкурентну перевагу як певну ексклюзивну цінність, властиву системі, що надає їй перевагу над конкурентами. Конкурентна перевага системи визначає високу компетентність підприємства у даній сфері діяльності [234, с. 54]. А. В. Шегда вважає, що конкурентна перевага – це висока компетентність виробника у будь-якій сфері, що надає йому найкращі можливості залучати й зберігати клієнтів [244, с. 69]. Ж.-Ж. Ламбен співвідносить конкурентну перевагу з цінностями або атрибутами товару, що забезпечують суб'єктові перевагу над прямими конкурентами. Ці властивості можуть бути різноманітними та стосуватись і самого товару (базової послуги) і супровідних необхідних або додаткових послуг, або ж способів виробництва, дистрибуції або продажу, що забезпечують появу додаткових цінностей для споживачів [127, с. 172]. В. Д. Немцов і Л. Є. Довгань визначають конкурентні переваги як цінні характеристики та визначальні властивості товару або торгової марки, що створюють для суб'єкта переваги над конкурентами [150, с. 150]. На думку І. І. Белецької, конкурентна перевага – це наслідок відмінностей в операційній ефективності, реалізована ключова компетенція та індикатор положення підприємства в конкурентній сфері [10, с. 168].

Недоліком цього підходу, на наш погляд, є зосередження уваги

дослідників, у першу чергу, на конкурентних перевагах товарів і супутніх послуг. Однак, як показують дослідження, поняття конкурентної переваги широко застосовується й при оцінюванні діяльності суб'єктів господарювання на всіх рівнях світової економічної системи.

Подальша логіка дослідження в межах даного підрозділу передбачає висвітлення і науковий аналіз основних положень тих теорій, які надалі сформулюють концептуальні засади побудови механізмів створення, розвитку й реалізації конкурентних переваг України у контексті регіоналізації європейського економічного простору.

Зв'язок між конкурентними перевагами підприємства і країни був досліджений в класичних економічних теоріях, зокрема, А. Смітом і Д. Рікардо, а подальші суттєві кроки в еволюції поняття «конкурентні переваги» були зроблені в межах неокласичних теорій. Нові теорії національних конкурентних переваг виходили насамперед з того, що класичний аналіз міжнародної конкурентоспроможності залишав без відповіді питання про походження порівняльних переваг. В середині 20-х років ХХ ст. було доведено, що це походження криється в рівні забезпеченості факторами виробництва. Прихильники теорії факторів виробництва стверджували, що країни неоднаково наділені працею, землею і капіталом. Означені відмінності визначають ціни факторів виробництва стосовно виготовлення конкретного товару. Факторна теорія базується на працях Е. Хекшера та Б. Оліна, які довели, що країна експортує товари, у виробництві яких найбільш повно й ефективно використані надлишкові фактори виробництва, й імпортує товари, у виробництві яких потрібно використовувати дефіцитні фактори виробництва. Значний внесок у розвиток та уточнення їхньої моделі зробив П. Самуельсон. У свою чергу, В. Леонтьєв довів недосконалість цієї теорії: неоднорідність факторів виробництва, значна роль у виробництві капіталонасичених природних ресурсів, а також вплив, що здійснює на міжнародну спеціалізацію зовнішньоторговельна політика держави, пояснюють виключення з факторної теорії Е. Хекшера та Б. Оліна. Враховуючи це, дослідники почали включати до моделі

Хекшера–Оліна й інші, крім капіталу та праці, фактори виробництва, перш за все – технологію, кваліфікацію робочої сили.

Аналіз основних положень відомих економічних теорій дозволив встановити, що розвиток глобалізаційного процесу і поглиблення інтеграційних тенденцій у світовій економіці сформували причини для зміни парадигми міжнародної конкурентоспроможності, котра ґрунтується на першочерговому значенні відносних конкурентних переваг, що виявляються в процесі міжнародного співробітництва на макро- та мезорівнях європейської економіки.

Так, в неотехнологічних теоріях принципово змінилося ставлення до держави. Представники цього наукового напрямку вважають, що держава може й повинна підтримувати виробництво високотехнологічних експортних товарів та не заважати згортанню виробництва застарілих товарів.

Однією з найбільш відомих неотехнологічних моделей міжнародної торгівлі є модель технологічного розриву, основи якої вперше було викладено М. Познером у 1961 р. Пізніше вона розвивалася в працях Р. Вернена, Р. Фіндлі, Е. Менсфілда та інших учених. Згідно з цією теорією, торгівля між країнами може викликатися технологічними змінами, що виникають у якійсь галузі в одній з країн. Отже, міжнародна конкуренція здійснюється навіть за умови однакової наявності факторів виробництва, і лише технологічно найрозвиненіша країна виграє від нововведень. В міру ж розповсюдження нової технології за межами країни-новатора починає вигравати менш розвинена країна, а більш розвинена позбувається своїх переваг.

Поняття економічного простору, засад його формування тісно пов'язано з теоріями розміщення і економічного районування і, перш за все, з класичними штандортними теоріями. Так, І. Тюнен вперше розробив схему, близьку до моделі оптимального розміщення сільськогосподарської галузі, де головним аргументом є перевага у відстані від центру держави [298]. Цей дослідник запровадив до понятійно-термінологічного апарату категорії «економічний простір», «зональні структури», «фактори розміщення» та ін.

В узагальненому вигляді класична штандортна теорія була розроблена

А. Вебером (теорія розміщення промисловості) [276], де критерієм оптимізації розміщення є мінімізація сумарних витрат виробництва і збуту. Тут доцільно виділити основну характеристику класичних штандортних теорій у контексті економічного простору, а саме – передбачення кількісного визначення впливу всіх факторів при розміщенні економічного суб'єкта.

Зважаючи на предмет нашого дослідження, варто звернутися до праці Дж. Джейбокс «Економіка міст» [274], в якій автор стверджує, що нові ідеї народжуються із множини старих, а регіони, де реалізовано значне число ідей, частіше досягають економічного прориву. Міста є головною рушійною силою розвитку, забезпечуючи стрімке економічне зростання через заміну імпорту, оскільки стратегія імпортозаміщення стимулює розбудову місцевої інфраструктури і нових виробництв, забезпечує додатковий обмін з іншими містами, даючи їм можливість також брати участь у процесі імпортозаміщення.

Розвиток економічного простору, згідно Ф. Перрокса, забезпечується наявністю основного принципу нерівності в розмірах виробництва, капіталу, різного ступеня інформованості партнерів, що призводить до поляризації простору навколо «полюсів зростання» [285]. Ідею Ф. Перрокса розвинув Ж. Будвіль, який обґрунтував регіональне тлумачення полюсів зростання. Згідно Ж. Будвіля, не кожний регіональний центр є полюсом зростання, а лише той, в якому сформувались галузі, що дають поштовх до розвитку регіональної системи загалом [258]. Пізніше ця ідея була використана Р. Мартіном і П. Санлі для обґрунтування організації кластера як соціо-економічної організації.

Ґрунтовні масштабні дослідження конкурентних переваг на рівні підприємства, регіону, кластера та країни проведено під керівництвом М. Портера. Детальний розгляд конкурентних переваг на внутрішньому і світовому ринку дав можливість цьому науковцеві визначити їх залежність від: параметрів факторів, властивих даному регіону; умов попиту в регіоні; стану споріднених й підтримуючих галузей; стратегій підприємств, їхньої структури і конкуренції. У свою чергу, кожна з детермінант аналізується за складовими, ступенем їхнього впливу на конкурентну перевагу регіону, а також необхідністю

їхнього розвитку [186, с. 43].

Детермінанти конкурентних переваг країни, за М. Портером, утворюють «ромб» – динамічну систему, компоненти якої взаємно підсилюються. Вплив однієї частини ромбу залежить від стану інших частин, а кожна окрема детермінанта впливає на решту детермінант. Переваги в одній детермінанті можуть створити або посилити переваги в інших. Для одержання і утримування конкурентних переваг в наукоємних галузях, що є основою розвинутої економіки, необхідна перевага у всіх складових ромба, а взаємодія переваг за всіма детермінантами забезпечує самопідсилення виграшних моментів, які важко зменшити або скопіювати конкурентам.

Суттєвими факторами впливу на формування конкурентних переваг країни, за М. Портером, є випадкові події та дії уряду. Під випадковими подіями розуміють події, що не піддаються контролю: винаходи, технологічні прориви, військові та політичні події за кордоном, зміни потреб і обсягів попиту на зарубіжних ринках. Ці події складають момент невизначеності, що може «розморозити» або змінити структуру галузі і тим самим дати можливість одержати конкурентну перевагу супернику. Дії уряду через державні установи будь-якого рівня можуть підсилити або послабити конкурентні переваги країни. Особливо чітко це відслідковується при аналізі впливу політики уряду на кожен із детермінант. Так, антимонопольна політика впливає на конкуренцію на внутрішньому ринку, змінюючи тим самим обсяги експорту-імпорту країни; державні закупівлі можуть стимулювати або зменшити обсяги виробництва головних і підтримуючих галузей; асигнування на освіту можуть змінити співвідношення факторів виробництва тощо. В цілому ж державна політика, що проводиться без врахування її впливу на систему згаданих детермінант, здатна уповільнити або прискорити одержання конкурентних переваг країни [201, с. 239].

Отже, в неокласичних теоріях формування конкурентних переваг пояснюється впливом зовнішньоторговельної політики держави, неоднорідністю факторів виробництва, нагромадженням капіталу, мобільністю одного з факторів

виробництва, еволюцією виробничих структур під впливом технічного прогресу.

Аналіз наукових джерел щодо проблематики забезпечення конкурентоспроможності країни як результату використання конкурентних переваг дозволив виділити теорії, які, на наш погляд, доцільно подати з позицій шести підходів: макроекономічного, державницького, неокорпоратистського, культуралістського, коаліційного, соціально-державного та інституціонального.

Макроекономічний підхід до пояснення змін у світовій конкурентоспроможності фокусується, насамперед, на таких параметрах, як вартість факторів виробництва, сукупний попит, норми заощаджень та інвестування, а також обмінний курс світових валют. Цей підхід ґрунтується на основних макроекономічних умовах, які визначаються ринковими силами й лише невеликою мірою піддаються впливу державної політики. Однак, як показує практика, майже за всіма макроекономічними змінами постає цілий ряд важливих факторів, які визначаються різними державними заходами. Так, макроекономічні підходи до пояснення змін конкурентоспроможності, представлені роботами Дж. Хатсопулоса, П. Кругмана та Л. Саммерса, Ф. Бергстена та М. Ноланда, визначали зростання сукупного попиту і рівня заощаджень та інвестицій ключовими факторами у розумінні змін, що відбуваються у світовій конкурентоспроможності [277]. Швидке зростання сукупного попиту створює більше капіталу для інвестування, і країни, що мають швидкі темпи зростання сукупного попиту, інвестують під вищі проценти, мають перевагу у нижчих капітальних витратах, ніж країни з повільними темпами зростання. Незважаючи на темпи зростання, країни з високою нормою заощаджень мають більше фінансових можливостей для інвестування, і капітальні витрати в цих країнах нижчі, ніж у країнах з низькою нормою заощаджень.

Прибічники державницького підходу Д. Лейк, М. Мастандуно та інші стверджують, що уряди промислово розвинутих країн є відносно автономними у громадянському суспільстві, а інтереси країни відрізняються від інтересів специфічних соціальних груп і навіть коаліцій. Більше того, «державники»

вважають, що конфлікти між державою і суспільними групами в питаннях визначення національних інтересів, як правило, виграються державою. Тому пояснення урядових рішень вимагає ретельного вивчення внутрішньої політики, а не діяльності груп у громадянському суспільстві, крім тих, які безпосередньо впливають на наміри держави [278, С.141]. Державницький підхід набув широкого розповсюдження у 80-х роках минулого століття, коли конкурентоспроможність американської промисловості різко зменшилася порівняно з японською. Це слугувало основою висновку, що урядова політика країн з централізованими інститутами, які формують промислову політику, справляє вирішальний вплив на міжнародну конкурентоспроможність конкретної країни.

Серед досліджень в межах неокорпоратистського підходу варто виділити дослідження П. Каценштейна [275]. Його основна ідея полягає у тому, що малі європейські держави відрізняються від великих своєю реакцією на економічні зміни. Відвертаючи політику протекціонізму, як і структурну перебудову, вони комбінують лібералізацію зовнішньої торгівлі з компенсацією на внутрішньому ринку. Внаслідок цього виникає гнучка політика економічної рівноваги.

Культуралістський підхід основним фактором для досягнення конкурентоспроможності країни визначає особливості менталітету східних країн, а саме – колективізм та високу лояльність працівників. Дж. Лодж і Е. Вогель стверджують, що комунітарні суспільства Східної Азії (Японія, Південна Корея, Тайвань) зробили великий крок до створення нового міжнародного конкурентного середовища й адаптуються до економічних умов, які змінюються, набагато швидше, ніж старіші індустріальні країни [289].

Коаліційний підхід ставить конкурентоспроможність країни у залежність від ефективності співпраці між певними соціальними колами, що формують в подальшому ефективну державну економічну політику. Цей підхід спирається на припущення, що політика держави визначається шляхом переговорів між впливовими й автономними від держави соціальними групами. Держава, на думку прибічників коаліційного підходу, не є незалежним учасником, а стає

агентом коаліції певних соціальних кіл. Коаліційний підхід застосовується для пояснення економічної політики промислово розвинених країн, які реагують на економічну кризу. При цьому підкреслюється, що ефективне реагування на останню вимагає політичної підтримки, а саме: коаліції забезпечують підтримку, необхідну для прийняття та реалізації певної політики [297].

Дж. Харт відзначає важливість соціально-державного підходу, який стверджує, що стосунки між суспільством і державою (союз уряду, бізнесу і праці) впливають на здатність країни створювати та поширювати нові технології, що є принциповим чинником міжнародної конкурентоспроможності. Він вказує на те, що в сучасних промислово розвинених країнах дві групи громадянського суспільства – бізнес та організована праця – мають вагомим значення, особливо для вирішення питань, пов'язаних із конкурентоспроможністю промислового сектору [276]. Поділ влади між урядом, бізнесом і працею є основою підтримки соціально-державного устрою. Відтак співробітництво, взаємозалежність та координація дій між урядом, бізнесом і працею необхідні для досягнення міжнародної конкурентоспроможності країни. Соціально-державний підхід є близьким до коаліційного, оскільки передбачає, що конкурентоспроможність країни безпосередньо залежить від координації дій між урядом, бізнес-сектором і організованою працею.

Інституціональний підхід в основу досягнення країною певного рівня конкурентоспроможності ставить ефективність діяльності національних інноваційних систем. К. Фрімен, порівнюючи національні інноваційні системи, визначає їх як системи інститутів у суспільному та приватному секторах, чия діяльність і взаємодія спрямовані на ініціювання, імпортування, модифікацію та розповсюдження новітніх технологій [270].

Як показав науковий аналіз розглянутих підходів, їх загальним недоліком є низький ступінь врахування внутрішніх факторів та економічних передумов досягнення певного рівня конкурентоспроможності країни та нівелювання екзогенних факторів, пов'язаних із економічними процесами на світовому рівні, міжнародним співробітництвом, впливом міжнародних інститутів тощо. Поряд з

тим, можна стверджувати, що згадані підходи створили основу для подальшого розвитку теоретичних засад пояснення сутності конкурентоспроможності країн.

Розглянувши різноманітні сутнісні аспекти конкурентних переваг, можемо констатувати, що у найбільш стислому визначенні конкурентні переваги країни – це система економічних, технологічних, соціально-політичних, природно-кліматичних факторів, що в своїй синергетичній взаємодії формують певний рівень конкурентоспроможності країни на світовому ринку. Однак, за нашим переконанням, таке традиційне визначення потребує конкретизації. Конкурентні переваги України в європейському економічному просторі, за нашим розумінням, доцільно розглядати як систему певних вигод і компетенцій, що відрізняють нашу країну від інших держав і формуються під впливом внутрішньокраїнних природних і набутих детермінант на тлі формування нового світового економічного порядку. У свою чергу, ми поділяємо точку зору фахівців IMD (International Institute for Management Development), які вважають, що країни конкурують у наданні середовища, в якому підприємства можуть успішно конкурувати, а узагальнену конкурентоспроможність країни вони визначають як її здатність в умовах вільних і чесних ринкових відносин виробляти товари і послуги, що задовольняють потребам міжнародних ринків, одночасно підтримуючи і підвищуючи реальні доходи своїх громадян у довготривалій перспективі [55]. При цьому ступінь інтегрованості країни у світову економіку закономірно впливає на здатність країни просувати і захищати свої інтереси на міжнародних ринках та перетворюється у чинник формування її додаткових конкурентних переваг.

У цьому контексті варто зазначити, що на наднаціональному, національному, регіональному рівнях формується адекватне для створення і реалізації конкурентних переваг організаційне, інфраструктурне, фінансове середовище, яке підсилює (або зменшує) можливості суб'єкта ринку щодо позиціонування на міжнародних ринках відповідно до рівня його конкурентоспроможності. Реальні ж процеси, які пов'язані з науковими розробками і продукуванням інновацій, створенням конкурентоспроможних

продуктів, здійснюються на мікрорівні, і їх активність та ефективність залежить від дієвості державної політики, ініціатив міжнародних організацій, інноваційності заходів регіональних органів тощо. Отже, можемо констатувати, що конкурентні переваги країни мають складну ієрархічну будову, а їх першочергове дослідження актуалізується трансформацією багатьох теоретичних висновків щодо джерел і пріоритетів формування конкурентних переваг та можливостей забезпечення конкурентоспроможності країн.

До конкурентних переваг країни традиційно включають [66, с. 116]:

- вигідне географічне положення та сприятливі кліматичні умови;
- стабільність політичної та правової системи країни;
- ефективну кредитно-фінансову систему;
- значну частку конкурентоспроможних фірм, галузей, регіонів;
- високу якість інфраструктури ринків і регіонів;
- оптимальний експорт;
- відкритість економіки країни;
- значні асигнування з держбюджету на науково-дослідні й дослідницько-конструкторські розробки (НДДКР);
- високий рівень конкуренції у всіх сферах діяльності на основі знань;
- значні вкладення в сферу освіти, охорони здоров'я та соціальні потреби;
- високу ефективність використання ресурсів.

У свою чергу, конкурентні переваги підприємства – це певний набір виробничих, фінансових і технологічних факторів розвитку, поєднання яких формує унікальні властивості підприємства та дозволяє продукувати і реалізовувати конкурентоспроможний на даному ринку товар, успішно здійснювати конкурентну боротьбу і просувати свої інтереси на ньому (зазвичай унікальні активи, цінні властивості товару, відомий бренд, специфічні умови виробництва та продажу, ефективна система менеджменту тощо).

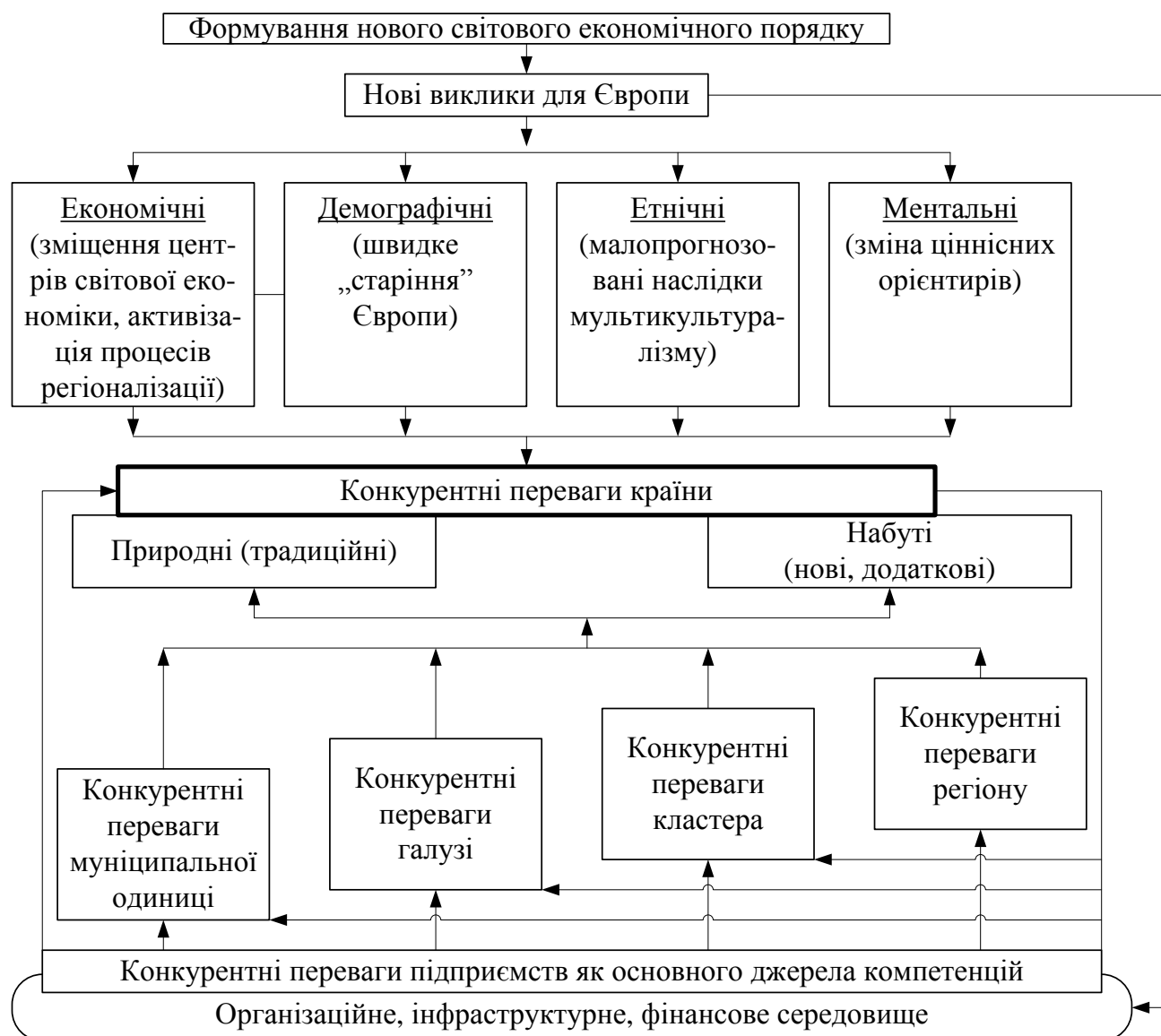
Відповідно до проведеного наукового аналізу класифікаційних ознак конкурентних переваг, ми пропонуємо доповнити їх ознакою «механізм

побудови переваги» з виділенням двох видів конкурентних переваг – природні й набуті. Природні конкурентні переваги – це, як правило, факторні переваги, а набуті, як зазначають фахівці, пов'язані із активною участю підприємства у міжнародних виробничих чи корпораційних мережах, консорціумах тощо [172, с. 46]. Інші класифікаційні ознаки та адекватні їм види конкурентних переваг подано у Додатку А.

Отже, підприємство, котре набуває міжнародної конкурентної переваги, отримує здатність до лобіювання інтересів країни розміщення на міжнародних ринках товарів і послуг. Зауважимо, що зв'язок між конкурентними перевагами підприємства та міжнародними конкурентними перевагами країни може бути прямим (конкурентні переваги підприємств і регіонів визначають і посилюють позиції країни на міжнародних ринках) і оберненим (ступінь інтегрованості країни у світову економіку впливає на здатність країни просувати і захищати свої інтереси на міжнародних ринках та перетворюється в чинник формування додаткових конкурентних переваг підприємств і регіону від міжнародного співробітництва). Загальну схему ієрархічності побудови конкурентних переваг країни подано на рис. 1.1.

Виходячи з означених узагальнень, можемо стверджувати, що конкурентні переваги країни є результатом поєднання зусиль суб'єктів господарювання на всіх рівнях управління, що дозволяє оптимізувати використання факторних умов та стимулюють економічну активність в країні.

Отож, конкурентоспроможність країни – це економічна категорія, що характеризує здатність країни ефективно розвиватися в системі світового господарства, яка досягається за умови цілеспрямованих дій стратегічного характеру пов'язаних з дієвим використанням економічних, технологічних, соціально-політичних та природо-кліматичних факторів для динамічного розвитку національної економіки як засобу зростання матеріального добробуту громадян цієї держави.

Джерело: складено автором

Рис. 1.1. Загальна схема ієрархічності формування конкурентних переваг країни

Враховуючи викладені вище концепти, можемо стверджувати, що нині сформовані об’єктивні передумови для виокремлення новітнього інтегрованого підходу до трактування поняття міжнародної конкурентоспроможності, яке базується на глобальній конкурентоспроможності міжнародних об’єднань (включаючи окремі країни, міжнародні мережі, транснаціональні корпорації, тощо), конкурентоспроможності національної економіки, міжнародній конкурентоспроможності регіону і підприємства зокрема. При цьому процес формування конкурентних переваг залежить від масштабності включення національної економіки до світогосподарських процесів і, відповідно, форм

прояву економічної активності суб'єктів господарювання на різних рівнях світової економіки.

Узагальнюючи сформульовані вище положення, викладемо такі підсумки в межах підрозділу 1.1. Зважаючи на ієрархічність побудови конкурентних переваг країни (супідрядність конкурентних переваг на мікро-, мезо-, макро- та мегарівнях), дослідження доцільно проводити на основі реалізації двох підходів:

- з позицій розуміння джерел походження конкурентних переваг (ресурсний, компаративний та ціннісно-компетентнісний);
- з позицій окреслення детермінант конкурентоспроможності країни (макроекономічний, державницький, неокорпоратистський, коаліційний, культуралістський, соціально-державний, інституціональний підходи).

Крім того, зважаючи на актуалізацію проблеми формування нового світового економічного порядку в процесі регіоналізації та глобалізації світової економіки, проблему побудови конкурентних переваг країни необхідно вирішувати з урахуванням існуючих нині наддержавних впливів і викликів, які найбільш детально висвітлено у працях З. Бжезинського, Е. Тоффлера, С. Ф. Хантінгтона та інших всесвітньо відомих дослідників. Зокрема, серед економічних трансформацій, що потребують дослідження у світлі обраного нами предмета дослідження, варто виділити проблематику зміщення центру світової економіки у напрямі південно-східної Азії та активізацію процесів регіоналізації, серед демографічних викликів варто звернути особливу увагу на швидке «старіння» Європи, серед етнічних проблем заслуговує на увагу мультикультуралізм, політика якого в Європі реалізувалася без прогнозованих позитивних ефектів, а серед ментальних викликів потребує ґрунтовних досліджень зміна ціннісних орієнтирів.

1.2. Інститут єврорегіонів як засіб формування конкурентних переваг України

Узагальнення новітніх теоретичних досліджень, а також аналіз практики успішного функціонування суб'єктів господарювання на ринках, у тому числі зарубіжних, довели необхідність формування конкурентних переваг країни, які мають нетрадиційну джерельну базу і оригінальне середовище побудови таких переваг. Нині такими засобами стають міжгалузеві територіальні утворення, які, завдяки лібералізації зовнішньої торгівлі, розвитку виробничої кооперації, формуванню нових суспільних цінностей створюють передумови для формування додаткових конкурентних переваг і на внутрішньому, і на міжнародному ринках.

Додатковими мотиваційними чинниками розширення досліджень в обраній сфері є, по-перше, існування різних точок зору на розуміння сутнісних аспектів регіональної інтеграції і, по-друге, розширення проблематики регіональної інтеграції як об'єкта дослідження: від виключної прерогативи досліджень світового господарства і міжнародних економічних відносин до проникнення у сферу національної економіки та внутрішньої економічної політики держави, а також соціальної, правової й політичної складових об'єднавчих процесів.

Зважаючи на актуалізацію проблематики регіоналізації європейського економічного простору у взаємозв'язку з глобалізацією, нами досліджено специфіку сучасного етапу розвитку глобалізаційного процесу з метою виявлення додаткових засобів побудови конкурентних переваг країн. Така постановка питання зумовила необхідність дослідження наднаціональних систем нового типу – міжнародних регіонів, а у контексті нашого дослідження – єврорегіонів як однієї з форм регіоналізації, що залишається малодослідженою, особливо у контексті формування конкурентних переваг України. Масштабність процесу регіоналізації підтверджується реальними фактами і статистикою світової економіки. Тому виникає необхідність, як зазначає значне число

науковців, виділення окремого напрямку теоретичних і прикладних досліджень у міжнародній економіці – міжнародної регіональної економіки, якій притаманний специфічний об'єкт – міжнародні регіони [42, с. 30].

Як показали наші дослідження, регіоналізація – термін багатоаспектний. Найчастіше під регіоналізацією розуміють [21; 75]:

- розвиток, укріплення економічних, політичних та інших зв'язків між областями або державами, що входять до одного регіону;
- процес виникнення регіональних об'єднань держав;
- специфічність, розмаїття напрямів регіональної політики, що проводиться в окремих регіонах;
- економічне районування;
- зовнішньоторговельні привілеї двох країн.

Крім того, у наукових колах донині продовжується дискусія щодо:

- співвідношення сутнісних характеристик регіоналізації та регіоналізму (як сукупності соціокультурних і політичних рухів, що спрямовані проти необґрунтованих об'єктивною необхідністю тенденцій уніфікації різних сфер життя народів та держави, або як суспільних процесів, спрямованих на збереження ідентичності);
- ототожнення понять регіоналізації та децентралізації державного управління (розгляд регіоналізму і регіоналізації як антонімів централізму і централізації) [36, с. 222];
- нівелювання критерію адміністративно-територіального поділу при визначенні сутнісних характеристик регіоналізації в умовах формування «мережевого» суспільства (за М. Кастельсом) та інформатизації усіх сфер суспільного життя (постіндустріальна регіоналізація розглядається як розумова, інтелектуальна конструкція, яка дає змогу досліднику впорядкувати інформацію у територіальному відношенні) [75].

В часі процес регіоналізації стимулювали зміни в світовому господарстві, що відбулись у 80-х роках минулого століття: виникнення і розвиток нових

транснаціональних суб'єктів, новий етап розвитку валютно-фінансової системи, зміни у співвідношенні сил між розвинутими країнами і периферією. У більшості країн, що розвиваються, поживається регіональна активність, при цьому утворення регіональних союзів розглядається як спосіб трансформації господарських комплексів на основі одержаних переваг міжнародного співробітництва, як протистояння сильнішим конкурентам і, зрештою, як можливість інтеграції у межах регіону для формування додаткових конкурентних переваг. Міжнаціональні регіональні ринки стають простором, де найбільшою мірою проявляються конкурентні переваги суб'єктів такого ринку. Регіоналізація зумовлюється періодичною активізацією тенденцій інтеграції та дезінтеграції і виникає на етапі зростання економічного циклу розвитку системи, коли є прагнення до розширення співробітництва з сусідами для отримання більших переваг у міжнародній діяльності, коли в системі переважають інтеграційні тенденції. На етапі стабілізації економічного циклу система вичерпує потенціал досягнутих переваг, що породжує виникнення і наростання дезінтеграційних процесів. Існуючі протиріччя між обома полярними тенденціями переростають в антагоністичні, і їх нейтралізація можлива лише за рахунок активізації процесу регіоналізації.

Виходячи з вищевказаного, можна визначити регіоналізацію як процес встановлення адекватної локальної ідентичності суб'єктів економічної системи. Сутність, форми реалізації, сфери її поширення можна визначити через характерні ознаки цього процесу:

- спосіб формування додаткових конкурентних переваг через міжнародне співробітництво;
- форма реалізації інтересів на міжнародному рівні (захист навколишнього середовища, підтримка розвитку певних галузей, запозичення технологій, інвестицій);
- спосіб досягнення визначених цілей розвитку (стабільність ситуації в регіоні, впровадження нової моделі розвитку, забезпечення безпеки тощо).

При цьому форми реалізації розглянутого процесу визначаються сферою

діяльності (в торгівлі – зони вільної торгівлі, митні союзи, митні порти тощо; для суб'єктів господарювання у виробництві – кластери, міжнародні виробничі комплекси). Сфера поширення цього явища необмежена (економіка, політика).

Посилення відкритості та взаємозалежності національних економік, інтернаціоналізація виробництва та формування міжнародних виробничих комплексів зумовлює процес регіональної концентрації ринків. Утворення регіональних ринків є наслідком існування специфічного регіонального простору, або створення адекватних регіональних інституційних органів (наприклад, угоди про вільні торговельні чи безмитні зони).

Як показали проведені нами дослідження, міжнародна регіоналізація (регіональна інтеграція) охоплює різноманітні перманентні соціально-економічні процеси, пов'язані із взаємодією суб'єктів господарювання на різних рівнях ієрархії світогосподарської системи за участю двох і більше країн. Так, за даними Світової організації торгівлі (СОТ), станом на січень 2012 року зареєстровано 319 регіональних торговельних об'єднань і 14 зон преференційної торгівлі [302].

Розглянувши сутнісні аспекти регіоналізації європейського економічного простору, можемо стверджувати, що в нинішніх умовах глобалізації наростає значущість регіонів у формуванні додаткових конкурентних переваг країн. Їхнім джерелом є гармонізований ресурс, що утворюється шляхом взаємного синергійного підсилення потенційних і реальних ефектів, які виникають у результаті об'єднання зусиль окремих територій по обидві сторони кордону для реалізації міжнародних програм, проектів, стратегій розвитку регіонів і держав загалом.

Науковий аналіз джерел, проведений нами в межах обраного об'єкту дослідження, дозволив дійти висновку, що інтеграційні процеси мають значну різноманітність форм прояву (вони поліморфні). Це зумовило існування доволі широкої термінології, яка тлумачить ці процеси і різниться за рівнем охоплення сутнісних аспектів регіональної взаємодії, пов'язаної з перетином державних кордонів; окремі ж тлумачення ототожнюються (наприклад, прикордонне і

транскордонне співробітництво), або ж перебувають у певних супідрядних зв'язках (є формами прояву більш ємких понять).

Отже, можемо зробити висновок, що існування неузгоджених питань у понятійному апараті ускладнює формування єдиної теоретичної платформи і гальмує подальші кроки у виробленні методології й методики розвитку важливих форм міжнародної співпраці в умовах регіоналізації міжнародного економічного простору.

Поряд з тим варто підкреслити, що однією з важливих, актуальних, однак найменш досліджених форм міжнародної співпраці залишається міжнародний регіон (єврорегіон), який має значний потенціал створення додаткових можливостей синергійного типу (отже, й потенційних конкурентних переваг) створення й розвитку конкурентних переваг країни. Функціонування міжнародного регіону передбачає існування регіональної системи господарювання, при якій синхронізуються і гармонізуються державні впливи країн-учасниць та місцевих органів самоврядування задля трансформації та поєднання галузей економіки і ринків певних територій різних країн, узгодження економічних процесів на міждержавному рівні. Міжнародний регіон виконує роль «містка», здатного для економічно розвинутої держави забезпечити розширення (або створення нових) ринків, а для економічно слабшої сторони – активізувати темпи економічного зростання.

В. І. Чужиков підкреслює, що з посиленням інтеграційних процесів значно зростуть масштаби регіональної конкуренції, а переваги суб'єктів економічної діяльності будуть визначатися не тільки якістю та ціною продукції, а й ступенем оптимізації товаропотоків. В умовах високоінтегрованих економічних союзів зростатиме стимулювання депресивних зон з боку національних та наднаціональних структур з метою досягнення сталості країнової регіональної моделі, а формування спільного європейського економічного простору значною мірою допоможе знівелювати регіональні диспропорції в країнах Євросоюзу та прикордонних з ним державах [242].

Ця думка відомого українського науковця підтверджує доцільність і

необхідність дослідження міжнародних регіонів як важливого засобу формування конкурентних переваг країни. Надалі ми розглядатимемо міжнародний регіон як територіальне утворення міждержавного характеру, що має виражену специфічність, спільність (або взаємну пов'язаність) проблем розвитку, створюється для реалізації особливих цілей розвитку територій на основі гармонізації регіональних та державних інтересів кожної з країн-учасниць і підсилює процес формування поліцентричної системи розвитку кожної держави.

У своїй роботі ми досліджуємо різновид міжнародних регіонів – єврорегіони, тобто такі територіальні утворення (за визначенням ряду експертів), що розташовані в Європі на межі двох або декількох сусідніх держав, і організацію, яка створена для координації співробітництва сторін єврорегіонального договору на цій території і затверджена Євросоюзом. Перша частина виразу «євро» стосується до просторового розташування та інтеграційних процесів, які відбуваються у Європі, а друга частина – «регіон» вказує на територію, яка наділена певними ознаками [134].

На жаль, на сьогодні в наукових колах не вироблено єдиного трактування дефініції «єврорегіон», що логічно позначилося й на відсутності такого терміну в офіційних документах про прикордонний обмін між країнами, а також в офіційних документах ЄС, незважаючи на його використання для опису й аналізу функціонування прикордонних територій різних країн.

Узагальнення наукових джерел і практики міжнародних відносин дозволило нам констатувати, що нині єврорегіони є найбільш вдалою формою реалізації ідей транскордонного співробітництва в Європі з перспективою їх трансформації у «полюси зростання», мережа яких спроможна утворити своєрідний каркас сталого розвитку країни, сформований на її периферійних територіях [217]. Поряд з тим окремі науковці розглядають єврорегіони у контексті їхнього співробітництва як структур (чи співробітництво в межах єврорегіонів), без використання цього терміну для означення євроінтеграційних процесів [208, с. 5]. Останнє твердження видається неперспективним з огляду

на багатоаспектність і поліфункціональність єврорегіонів.

В. Ястшембська, досліджуючи сучасну проблематику єврорегіонів, зазначає, що таке утворення є певним формуванням на межі двох або декількох сусідніх держав, а також організацію, яка створена для координації співробітництва сторін єврорегіонального договору на цій території і затверджена Євросоюзом, який має змогу фінансово підтримувати її діяльність [253].

Ф. Данілевські зазначає, що сучасні регіони Євросоюзу (єврорегіони) утворюються, в основному, в результаті ендогенних процесів, тобто на базі власного регіонального потенціалу з урахуванням таких факторів: регіональна територія, міжнародна соціальна система, інституційна система та власне культурне надбання. Наднаціональний регіон функціонує як система, де місцева громада «створюється за допомогою таких організаційних форм, які полегшують взаємовідносини і дифузю цінностей» [262, с. 18].

З. Петренко визначає єврорегіон як міждержавну транскордонну асоціацію, яка охоплює прикордонні області і розвивається за погодженими планами та проектами [164, с. 66]. Н. Луцишин під поняттям «єврорегіон» розуміє певне законодавчо закріплене просторове формування із чітко окресленими межами, до складу якого входять прикордонні господарські комплекси щонайменше двох держав, що мають спільний кордон, яке має за мету спільно і узгоджено стимулювати соціально-економічний розвиток своїх територій [131, с. 77].

Зважаючи на основні вимоги Мадридської конвенції 1980 року, а також інших нормативних документів Ради Європи, І. Студенніков запропонував таке визначення: «Єврорегіон – це форма транскордонного співробітництва між територіальними громадами або місцевими органами влади прикордонних регіонів двох або більше держав, що мають спільний кордон, яка спрямована на координацію взаємних зусиль і здійснення ними узгоджених заходів у різних сферах життєдіяльності відповідно до національних законодавств і норм міжнародного права для вирішення спільних проблем і в інтересах людей, що

населяють його територію по різні сторони державного кордону» [218, с. 190].

Теоретично виваженим, на наш погляд, є трактування єврорегіону М. Долішнім і П. Беленьким: «Єврорегіон – одна з організаційних форм транскордонних відносин, де у межах своєї компетенції та за згодою центральних державних органів (на базі спеціально розширених повноважень на міжнародне співробітництво) місцеві органи влади прикордонних областей мають можливість розробляти спеціальні комплексні програми економічної, культурної та гуманітарної взаємодії, реалізувати конкретні транскордонні економічні проекти, вирішувати проблеми зайнятості, інфраструктури, екології» [73, с. 53].

Визначення цієї дефініції, які наводяться в установчих документах створених єврорегіонів, мають, здебільшого, прикладний характер. Так, І. Ілько та ряд інших дослідників єврорегіону «Карпатський» дають таке його визначення: «Це певний географічний простір, який включає частини двох або більше країн, які домовляються про координацію своєї діяльності в економічній, соціальній, культурній та інших галузях суспільного життя. Територіальними елементами транскордонних регіонів є адміністративно-територіальні райони суміжних країн, що мають спільні кордони» [98, с. 3].

Конкретним змістом наповнюється й визначення цієї дефініції у «Статуті єврорегіону «Нижній Дунай»: «Єврорегіон ... є формою прикордонного співробітництва між територіальними громадами або місцевими органами влади країн (далі Сторони), розташованими у прикордонній зоні, в якій Сторони беруть участь у загальних заходах, що проводяться у відповідності до національних законодавств і норм міжнародного права» [148, с. 212]. Наведене тлумачення єврорегіону відповідає діючим нині положенням «Європейської рамкової конвенції про транскордонне співробітництво між територіальними общинами або властями».

Як показали результати проведеного наукового аналізу, найпоширенішим є таке визначення єврорегіону: це форма транскордонного співробітництва між територіальними громадами або місцевими органами влади прикордонних

регіонів двох або більше держав, що мають спільний кордон, яке спрямоване на координацію взаємних зусиль і здійснення ними узгоджених заходів в різних сферах життєдіяльності відповідно до національних законодавств і норм міжнародного права для вирішення спільних проблем і в інтересах людей, що населяють його територію по різні сторони державного кордону [215, с. 320].

Незважаючи на відсутність вичерпного і загальновизнаного тлумачення єврорегіонів, вважаємо за доцільне на основі узагальнення існуючих теоретичних підходів сформулювати сутнісні елементи таких утворень, що дозволить, на наш погляд, удосконалити понятійний апарат. Отже, ми вважаємо, що в умовах формування інформаційного суспільства трактування єврорегіону повинно враховувати такі концепти:

- часткове економічне нівелювання (абстрагування) від існуючих державних кордонів і формування на цій основі особливих територій з генеруванням нових конкурентних переваг для територій і держав-учасників шляхом забезпечення достатнього (нового) рівня інституціоналізації, гармонізації їхнього законодавчого поля для вирішення окреслених спільних проблем;
- переосмислення традиційної моделі державного управління «центр-периферія» з метою усунення асиметрії у розвитку територій і формування нового бачення державного й міждержавного устрою;
- розгляд єврорегіонів як засобів, найбільш прийнятних для забезпечення економічної самодостатності зацікавлених сторін, а також як нових (додаткових) центрів формування інтегрованих конкурентних переваг країни шляхом узгодження (поєднання) інтересів по обидві сторони кордону.

Отже, ми пропонуємо удосконалене визначення міжнародного регіону з урахуванням специфіки об'єкта нашого дослідження, яке базується на сформованих мегатенденціях зростання ролі регіонів у глобалізаційних процесах, трансформації конкурентних відносин у міжнародну конкуренцію регіональних умов господарювання та видозміні у цьому контексті ролі держави. Відповідно, міжнародний регіон подається, на відміну від інших формулювань, як територіальне економічне утворення міждержавного

характеру, яке фіксується організаційно, має виражену специфічність, спільність (або взаємну пов'язаність) проблем розвитку його складових частин, створюється для реалізації особливих цілей розвитку територій та формування нових (додаткових) конкурентних переваг з урахуванням виходу за межі державного кордону на основі гармонізації регіональних та державних інтересів кожної з країн-учасниць, а також створює підґрунтя для формування поліцентричної системи розвитку кожної держави при беззаперечній просторовій єдності держав-учасниць в умовах формування нового світового порядку.

Законодавчу базу для створення і функціонування єврорегіонів становлять:

- Європейська рамкова конвенція про транскордонне співробітництво між територіальними общинами або властями (Мадридська Конвенція), яку було підписано 21 травня 1980 року, а також Додатковий протокол до Конвенції;
- Європейська Хартія прикордонних і транскордонних регіонів (1981 р.);
- Європейська Хартія місцевого самоврядування (1985 р.);
- Європейська Хартія регіонального самоврядування (1997 р.).

Варто погодитися з виокремленням І. Студенніковим таких особливостей єврорегіонів [216]:

1. Правові аспекти функціонування єврорегіонів (створення єврорегіону не призводить до виникнення нового адміністративно-територіального утворення зі статусом юридичної особи; правове регулювання на території кожного із членів єврорегіону здійснюється відповідно до чинного законодавства держави, до якої він належить; керівні органи єврорегіону виконують координаційні функції і не мають владних повноважень, а також не можуть підмінювати собою органи влади, що діють на території кожного з його членів).

2. Група політичних особливостей (не діють проти інтересів національної держави; вони не є наддержавними утвореннями; у своїй діяльності не підмінюють зовнішньополітичні функції держав, адміністративно-територіальні одиниці яких є їх членами).

3. Група історичних особливостей (у переважній більшості випадків

єврорегіони охоплюють території, що мають спільне історичне минуле і навіть колись входили до складу однієї держави. Подеколи до складу єврорегіонів входять території, які у досить недалекому минулому мали так званий «спірний статус», тобто право володіння такою територією, що належала одній державі, оскаржувалася сусідньою, яка має з нею спільний кордон).

4. Національний склад прикордонних територій (як правило, це багатонаціональні території або регіони, де мешкають представники декількох етнічних груп. У багатьох випадках на територіях суміжних прикордонних регіонів мешкають представники досить чисельної національної меншини, яка репрезентує національну більшість країни, розташованої по інший бік кордону).

5. Периферійність щодо адміністративних центрів своїх країн.

6. Наявність спільних проблем транскордонного характеру (для їх розв'язання необхідне поєднання зусиль територіальних громад або органів влади держав-сусідів. Як правило, до таких проблем належать екологічні та природоохоронні, розвиток прикордонної інфраструктури, транспорту та комунікацій, раціональне використання трудових ресурсів, забезпечення умов для розвитку етнічних меншин).

7. Наявність чітко визначених спільних інтересів членів єврорегіонів (інтереси в торговельно-економічній площині з урахуванням місця регіонів-членів у міжтериторіальному розподілі праці; у галузі спільного розвитку туристичної діяльності, наданні взаємних послуг через державний кордон, створенні мережі співробітництва в сферах науки, освіти та культури).

Економічна регіоналізація в умовах глобалізації стає:

- важливим чинником розвитку країн-учасників, зважаючи на багатофакторність такого розвитку і урахування в цьому контексті нових (додаткових) чинників формування конкурентних переваг країни і окремого регіону;

- засобом розвитку економічних зв'язків із домінуванням наднаціональних інтересів, що, у свою чергу, підсилює тенденцію формування глобального економічного простору;

- інструментом лібералізації ринків шляхом посилення відкритості економік в межах створеного угруповання та балансування (вирівнювання) рівнів розвитку залучених (зацікавлених) територій та основних характеристик міжнародних ринків;
- стимулом реформування (у т.ч. гармонізації) регуляторних механізмів мезорівня в межах створеного угруповання;
- інструментом досягнення конкретних цілей розвитку конкретних територій і пов'язаних з цими процесами цілей розвитку держави в цілому.

На сучасному етапі в Європі налічується, за різними джерелами, від 120 до 183 єврорегіонів. Щодо участі України у процесах регіоналізації такого типу, варто зазначити: територія областей України, що охоплюються єврорегіонами, становить третину від її загальної площі, на ній проживає 31,5 % населення нашої країни [227], тоді як у Польщі єврорегіони охоплюють близько 40 % її території [55, с. 74].

Наступним етапом нашого дослідження є розгляд проблематики єврорегіонів як засобів формування конкурентних переваг країни. Еволюцію теорій міжнародних конкурентних переваг регіонів прослідкуємо, використавши основний критерій їхньої систематизації – ідентифікацію чинників їх локальної динаміки (рис. 1.2), на основі чого обґрунтуємо доцільність існування трьох етапів становлення міжнародної конкурентоспроможності регіонів, що визначають:

- регіон як центр експортної спеціалізації;
- регіон як джерело збільшення прибутків;
- регіон як епіцентр знань.

Слід визнати певну умовність такої класифікації, оскільки всі три етапи формування конкурентних переваг і на їх основі забезпечення конкурентоспро-

Сфери дослідження				Базова концепція формування конкурентних переваг	
Економічна теорія		Економічна географія	Теорія ендogenous зростання		Теорія нової торгівлі
класична	неокласична				
Теорія абсолютних переваг А. Сміта; теорія відносних переваг Д. Рікардо	Теорія співвідношення факторів виробництва Е. Хекшера, Б. Оліна	Штандортні теорії І. Тюнера, М. Вебера; теорія центральних міст В. Крісталлера	Теорія ендogenous зростання П. Ромера, Р. Лукаса	Теорія регіональної експортної спеціалізації (Х. Армстронг, Дж. Тейлор)	Конкурентні переваги регіону як центру експортної спеціалізації
Теорія індустріальних районів А. Маршала		Теорія локальної виробничої системи М. Бушрара	Теорія кумулятивної конкурентоспроможності регіону Дж. МакКомбі, М. Сеттерфілд	Теорія регіонального внутрішнього зростання (Р. Мартін, П. Санлі)	Конкурентні переваги регіону як джерела збільшення прибутків
Теорія «полюсів зростання» Ф. Перрокса, Ж. Будвіля		Теорія «економіки міст» Дж. Джейбокс	Кластерна теорія М. Портера, М. Енрайта	Теорії нової торгівлі (П. Кругман)	Конкурентні переваги регіону як епіцентру знань

Джерело: складено автором на основі [18], [19], [30].

Рис. 1.2. Еволюція теорій конкурентних переваг регіонів

можності регіону реалізуються не послідовно, а паралельно і одночасно, взаємодоповнюючи один одного.

На формування конкурентних переваг регіону впливають особливості світового ринку, котрі спричинили зростаюче значення інших факторів поряд із факторами виробництва:

- зміна структури міжнародних торговельних потоків і поступове поглиблення спеціалізації окремих країн на виробництві певних груп товарів та збільшення частки товарів із вищим ступенем обробки. Це призвело до виокремлення країн, для яких характерним є використання певних видів конкурентних переваг (технологічних, факторних, пов'язаних з ефективністю тощо);

- поглиблення міжнародного поділу праці та оптимізація використання окремих ресурсів на різних рівнях світогосподарської системи, поступова глобалізація ринків на основі механізмів торговельної інтеграції, утворення різноманітних інтеграційних об'єднань, що призвело до групування країн за рівнем їх включення до міжнародних економічних систем (міжнародні мережі, транснаціональні утворення, міжнародні інтегровані системи чи регіони) та, відповідно, збільшення здатності просувати свої інтереси на міжнародних ринках [1];

- створення системи міжнародних організацій, які здійснюють вплив на формування глобального економічного середовища та зовнішньоекономічну політику країн. Так, створення Світової організації торгівлі стимулювало процес поетапної лібералізації зовнішньоторговельних режимів і, як наслідок, поступове зниження торговельних бар'єрів.

Під конкурентними перевагами міжнародного регіону традиційно розуміють забезпеченість чинниками виробництва, наявність ємного та платоспроможного попиту, тісні економічні взаємозв'язки з іншими міжнародними регіонами, наявність комплексу споріднених галузей, що забезпечують діяльність провідних експортоорієнтованих галузей економіки, наявність професійного менеджменту та стратегії компаній, що функціонують

на його території, розвиненість інфраструктури бізнесу на даній території, високий виробничий та науково-технічний потенціал, наявність кваліфікованих кадрів тощо.

Зважаючи на важливість виявлення сутнісних аспектів конкурентних переваг міжнародного регіону з огляду на об'єкт і предмет нашого дослідження, сформулюємо власне бачення цього ключового поняття дисертаційної роботи.

Конкурентні переваги міжнародного регіону (євро регіону) ми трактуємо як набір розвинутих природних (або традиційних) і набутих (нових, додаткових) ексклюзивних умінь і навичок в межах регіонального розвитку на основі інноваційного використання або поєднання здатностей мобілізувати, гармонізувати й активізувати існуючий потенціал прикордонних територій двох або більше країн з метою реалізації визначених цілей діяльності. Євро регіони ми розглядаємо як сполучну ланку у формуванні пріоритетів, гармонізації стратегій діяльності європейських структур, органів державної влади країн ЄС та України на всіх рівнях ієрархії управління економічними системами (конкурентними перевагами). Така можливість є, по суті, основною потенційною конкурентною перевагою євро регіону, а побудова узгоджених заходів регіональної і конкурентної політики, які виходять за межі національних кордонів і забезпечують ефект синергії, може розглядатися як інтегрований інноваційний управлінський продукт. Практична реалізація цього підходу забезпечить прискорене інтегрування України до світового господарства за високого рівня відкритості економіки, а створення таких транскордонних утворень активізує перехід від моделі наздоганяючого розвитку до моделі випереджуючого розвитку і подолання ознак системної кризи несумісності з економіками розвинутих країн.

Отже, євро регіон є таким формуванням, яке шляхом поєднання конкурентних переваг регіональних політик держави (через створення сприятливих умов функціонування і розвитку), наддержавних утворень (наприклад, ЄС), органів місцевого самоврядування у поєднанні з

конкурентною та інноваційною політиками створює нові (додаткові) або розвиває (на основі синергії, через взаємне доповнення) існуючі конкурентні переваги і на основі цього дає змогу реалізувати оптимальну форму міжнародного співробітництва за сукупністю їхніх позитивних ознак. Тому можемо стверджувати, що єврорегіони є засобом використання переваг виходу за межі національного ринку України з потенціалом формування центрів випереджуючого зростання, що важливо для реалізації інноваційної моделі розвитку, а також специфічною формою агломерації, що пов'язана зі становленням «креативних» регіонів (рис. 1.3).

Джерело: складено автором

Рис. 1.3. Місце єврорегіонів в системі формування конкурентних переваг України

За таких умов створюється регіональна система господарювання, при якій синхронно гармонізуються державні впливи країн-учасниць та місцевих органів самоврядування задля трансформації та об'єднання підприємств, галузей економіки та ринків певних територій різних країн, узгоджуються

економічні процеси на міждержавному рівні тощо.

На основі досліджень теоретичних розробок вітчизняних і зарубіжних науковців виокремимо важливі переваги міжнародних регіонів за участю областей України:

- високий рівень конкурентоспроможності країн, території яких включено до складу міжнародного регіону;
- ефективна державна регіональна політика учасників міжнародного регіону;
- вигідне гео економічне положення регіону та його транспортна інфраструктура;
- забезпечення природними ресурсами, що зумовлюють міжнародний та міжрегіональний інтерес і формують довгострокову стратегію економічного розвитку регіону;
- наявність в регіоні галузей виробництва, що займають домінуюче становище у міжнародному поділі праці і формують стратегію його зовнішньоекономічної діяльності;
- наявність розвиненої виробничої і соціальної інфраструктури, рівень якої відповідає стратегічним цілям економічного розвитку регіону;
- наявність науково-технічного потенціалу та інформаційного середовища;
- розвиненість у регіоні ринкової інфраструктури і забезпечення її кадрами з відповідним рівнем підготовки, достатнім для організації фінансово-кредитної, біржової, маркетингової діяльності;
- сприятлива екологічна ситуація, що робить регіон привабливим для притоку трудових і фінансових ресурсів;
- забезпечення збалансованої бюджетно-фінансової системи регулювання економічної діяльності: кредитоспроможність, регіону, стабільність податкової системи, надійність гарантій для підприємницької та інвестиційної діяльності.

Акумуляуючи конкурентні переваги регіону, транскордонні утворення на початковому етапі значною мірою забезпечують регіональний рівень

інтеграції, а в разі успішного функціонування – дедалі більше забезпечують активізацію інтеграційних процесів на національному і міжнародному рівнях. Проведені дослідження щодо формування і становлення вже функціонуючих спеціальних економічних утворень, як результату транскордонної регіоналізації, дозволяють зробити певні висновки щодо їх генезису і визначити види, форми та рівні регіонального співробітництва, які забезпечують формування і успішну реалізацію конкурентних переваг.

Таблиця 1.2

**Види, рівні і форми транскордонного співробітництва
для реалізації конкурентних переваг суб'єктів ринку**

Сфера	Рівень	Учасники	Форми регіонального співробітництва
Зовнішньо-економічна діяльність	Фізичні особи, регіональні підприємства	Фізичні особи, підприємницькі структури	Зовнішня торгівля, міграція трудових ресурсів
	Регіональні підприємства	Підприємницькі структури в різних галузях економіки різних країн (мережеві підприємства, ТНК)	Зовнішня торгівля, підприємне співробітництво, складальне виробництво, спільні підприємства
	Регіональні структури – міжнародні організації	Підприємницькі структури в різних галузях економіки, ВУЗи, некомерційні організації	Участь у форумах та конгресах, реалізація програм міжнародних організацій
Зовнішньо-економічне співробітництво (прямі)	Регіон – регіон	Регіональні органи влади різних країн (горизонтальні відносини)	Міжнародні угоди, функціонування представництв, обмін делегаціями, реалізація спільних проектів
	Регіон – іноземні уряди	Регіон та органи влади різних країн (діагональні відносини)	Міжнародні договори і угоди, обмін делегаціями, реалізація спільних проектів національного значення
Зовнішньо-економічне співробітництво (опосередковане)	Регіон – іноземні фінансові інститути	Регіональні органи влади, фінансово-кредитні організації	Залучення кредитних ресурсів зі світових ринків, емісія і розміщення європаперів
	Регіон – міжнародні організації	Регіональні органи влади, підприємницькі структури, міжнародні організації різного типу	Міжнародні угоди і протоколи, участь в міжнародних форумах і програмах

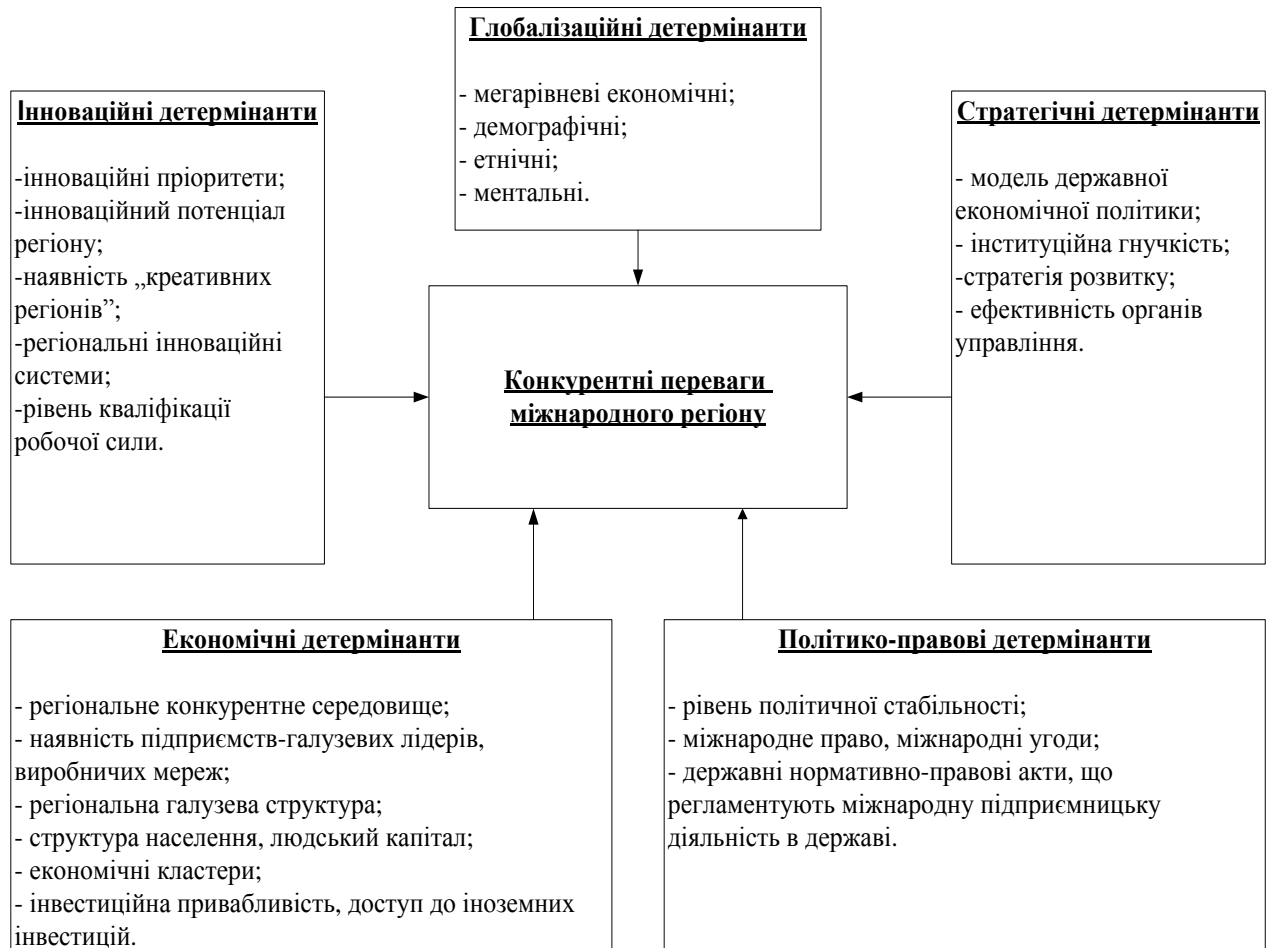
Джерело: складено автором

Узагальнення інформації щодо сутнісних характеристик єврорегіонів і можливих конкурентних переваг, що можуть будуватися з використанням різних форм міжнародного регіонального співробітництва, поданих нами у табл. 1.2, дозволило визначити місце єврорегіонів у формуванні конкурентних переваг країни (рис. 1.3). При цьому регіональне конкурентне середовище формується під впливом таких складових [195, с. 45]:

- ступінь відкритості для зовнішнього світу, що характеризується знанням і розумінням ринків і технологій;
- ноу-хау, що визначаються здатністю опанувати виробничий процес у всіх його компонентах: технічних, організаційних і маркетингових. Цей потенціал має ключове значення для вирішення проблем, пов'язаних зі зміною технологій та еволюцією ринку;
- існуючий контингент регіональних бізнес-гравців: великі підприємства, спільні підприємства, фінансові структури, органи влади, громадські організації, професійні асоціації, освітні й науково-дослідні установи тощо;
- суспільний капітал, що вимірюється глибиною знань окремих бізнес-гравців один про одного. Ця складова є принциповою для створення виробничих мереж;
- культура й цінності, що визначають стратегію поведінки бізнес-гравців і їхні взаємовідносини. Вони можуть ґрунтуватися на принципі довіри й взаємодії або недовіри й індивідуалізму, співробітництва або боротьби з конкурентами, взаємодопомозі або принципі «кожен сам за себе».

Як показали проведені нами дослідження, регіони перетворюються в активних гравців, які самостійно будують своє економічне й соціальне майбутнє, а міжнародна конкурентна боротьба виграється на регіональному рівні. Визначальними для глобальної конкуренції є не тільки продукти, але й умови, створені в регіонах. При цьому роль держави змінюється: вона зміщується від традиційної в розробці промислової політики в бік створення умов для розвитку виробничих систем на місцевому рівні.

Вважаємо, що формування конкурентних переваг міжнародного регіону досягається за рахунок одночасної комплексної взаємодії груп детермінант (рис. 1.4).

Джерело: складено автором

Рис. 1.4. Групи детермінант конкурентних переваг міжнародних регіонів

Змістове наповнення глобалізаційних детермінант (викликів) подано нами у підрозділі 1.1. Деталізуючи ці детермінанти, підкреслимо, що на даному етапі розвитку економіки країни особливого значення набуває рівень її залучення до світогосподарських процесів (рівень інтегрованості економіки країни до міжнародних економічних процесів, участь в інтеграційних об’єднаннях, міжнародних економічних організаціях та рівень відкритості економіки). Нові виклики та умови розвитку країн неоднозначно впливають на

економічні процеси: з одного боку, вони створюють нові можливості для розвитку національних економік, а з іншого – можуть спричинити відчутні втрати для економік країн, які не виробили власної ефективної стратегії функціонування і розвитку у конкурентному середовищі. З цього огляду проблема формування конкурентних переваг країни виходить за межі простої зацікавленості в окремих сегментах ринків. Високий рівень міжнародної конкурентоспроможності забезпечує для країни можливості залучення інвестицій, технологій, фінансового капіталу, розширення присутності на ринках.

Політико-правові детермінанти визначають рівень гармонізації, координації та уніфікації економічної і соціальної політики регіонів. Гармонізація передбачає збереження контролю держави за економічними процесами і вимагає адаптації національного законодавства до спільно вироблених нормативно-правових документів, що регламентують функціонування міжнародних регіонів. Координація забезпечує узгодження усіх сфер економічної та соціальної політики між урядами країн, що беруть участь в об'єднанні. Уніфікація доцільна і може здійснюватись на вищих рівнях економічної інтеграції. В ЄС вона охоплює фіскальну, монетарну та антимонопольну політики.

Стабільність є одним із основних чинників, на основі якого формуються конкурентні переваги країни, оскільки вона є основою довіри урядів інших країн, міжнародних організацій, підприємців, інвесторів стосовно країни, а на основі довіри формуються довгострокові взаємовигідні відносини. Стабільність політичного ладу є основою стабільного розвитку держави. Прозорість державної влади, незначний рівень корупції, багатопартійність, конфесійна і національна толерантність, захист прав людини, стабільність і гармонізація з міжнародними правовими нормами законодавства країни слугують основою для створення конкурентних переваг.

Стратегічні детермінанти в своїй більшості забезпечують ефективність

органів керування, стратегію розвитку, інституційну гнучкість, під якою ми розуміємо організуючу здатність органів влади та їхню здатність адаптуватися до мінливого зовнішнього середовища.

Серед економічних та інноваційних детермінант у підрозділі 1.3 буде детально розглянуто ті, що є пріоритетними в процесі формування конкурентних переваг міжнародних регіонів.

Підсумовуючи, зазначимо, що перевага за кожною з детермінант не є визначальною для конкурентоспроможності регіону, і він має найбільший шанс на успіх у тих галузях або їхніх сегментах, де ці компоненти взаємно підсилюються.

Підсумовуючи результати дослідження, що викладені у підрозділі 1.2, зазначимо, що процеси глобалізації й регіоналізації є взаємопов'язаними: одночасний розвиток глобалізаційних процесів, а також процесів наднаціональної регіоналізації та процесів посилення регіонів (мається на увазі регіонів держав і транскордонних регіонів) разом призводять до послаблення ролі держави [137]. Ми вважаємо, що регіоналізація є потужним чинником глобалізації і поділяємо думку представників неоліберальної концепції, які стверджують, що відхід від принципів пріоритету суверенітету держав у міжнародних відносинах є необоротним («перехідний вік сучасного світу») [7]. Ці процеси відбуватимуться на тлі формування нового світового порядку. У контексті потенційних конкурентних переваг євро регіонів узагальнимо:

1. Основним джерелом формування конкурентних переваг країни є конкурентні переваги підприємств (їхні компетенції, досвід, можливості), а зв'язок між ними може бути прямим (конкурентні переваги підприємств визначають позиції країни на міжнародних ринках) і оберненим (ступінь інтегрованості країни до світової економіки впливає на формування нових чи додаткових переваг підприємства).

2. Ефективність національних механізмів стимулювання розвитку і

створення нових конкурентних переваг підсилюється за рахунок формування додаткових переваг, пов'язаних з міжнародним співробітництвом, участю держави в інтеграційних об'єднаннях та впливом міжнародних організацій.

3. В умовах активізації процесів регіоналізації європейського економічного простору єврорегіони є сполучною ланкою у формуванні пріоритетів, гармонізації стратегій діяльності європейських структур, органів державної влади країн ЄС та України на всіх рівнях ієрархії управління економічними системами. Така можливість є, по суті, основною потенційною конкурентною перевагою єврорегіону, а побудова узгоджених заходів регіональної і конкурентної політик, які виходять за межі національних кордонів і забезпечують ефект синергії, може розглядатися як інтегрований інноваційний продукт.

1.3. Організаційні та економічні механізми формування конкурентних переваг єврорегіонів та України методами регіональної політики

Ефективність заходів щодо формування й реалізації конкурентних переваг єврорегіонів за участю областей України залежить від дієвості регіональної політики, яка у гармонії з державною політикою та впливами наддержавних (міжнародних) утворень формує середовище для створення нових конкурентних переваг регіонів і держави, а також зміцнення і розвитку існуючих конкурентних переваг. Тому наступним логічним кроком проведеного нами дослідження стало формування підходів до побудови механізмів нормативно-правового, організаційного та економічного забезпечення заходів європейської та української регіональних політик у контексті побудови й реалізації конкурентних переваг єврорегіонів за участю областей України. Дослідження здійснюватимемо з урахуванням існуючих

нормативно-правових засад міжнародного рівня, специфічного характеру зв'язків прикордонних спільнот, їхньої регіональної індивідуальності та ступеня урахування згаданих чинників у нормативно-правових актах з боку національних урядів та європейських структур.

Спираючись на обґрунтоване у попередніх підрозділах положення про ієрархічність процесу формування конкурентних переваг країни, розглянемо основні концепти, які дозволяють обґрунтовувати можливість і доцільність побудови конкурентних переваг країн на засадах, пов'язаних з формуванням нового світового порядку.

Основним концептами сучасної політики регіонального розвитку ЄС, як показують результати наших досліджень, є:

1. Формування конкурентних переваг відносно інших країн та їх об'єднань. Зміна тенденцій розвитку глобалізованого світу і, відповідно, пріоритетів розвитку ЄС призвели до трансформації поглядів на регіональну політику. Вона більше не розглядається як механізм допомоги регіонам у досягненні середніх показників по ЄС (що, втім, не втратило своєї важливості). Розвиток глобальної конкуренції зумовлює необхідність створення сприятливих умов для конкуренції ЄС з іншими регіонами світового ринку і успішними регіональними економіками. Фахівці Європейської комісії підкреслюють: «Регіональна політика ЄС тепер є політикою, що орієнтується на можливості для майбутнього, мобілізуючи недостатньо використаний потенціал, а не виплачуючи компенсацію за проблеми минулого» [80, с. 6]. Така переорієнтація цілком узгоджується з сучасним розумінням конкуренції як боротьби за інтелектуальне лідерство [224, с. 22].

2. Солідарність багатших країн з біднішими країнами і регіонами. Низькі темпи розвитку в бідних країнах-учасниках і регіонах, або країнах і регіонах з високими рівнями безробіття є втратою потенціалу та можливостей для ЄС. Інвестування в сучасну інфраструктуру та інноваційну діяльність, краща освіта і професійна підготовка для людей у слабких регіонах створюють передумови

для формування нових конкурентних переваг, відкриваючи нові ринки та розширюючи економічний потенціал всіх країн-учасників.

3. Зосередження на ефективному пошуку й використанні регіональних і місцевих ресурсів для побудови нових конкурентних переваг на інтеграційній основі, зважаючи на безальтернативність реалізації інноваційної моделі розвитку. Як відомо, інновації часто продукуються невеликими інноваційними підприємствами в регіонах, однак у таких випадках для забезпечення ефективного інноваційного процесу та отримання вигод необхідна співпраця з іншими гравцями ринку. Зокрема, ініціатива «Регіони за економічні зміни» (The Regions for Economic Change Initiative, RfEC) стимулює місцеві і регіональні мережі у державному і приватному секторах до обміну передовим досвідом як способу дослідження і впровадження доцільних змін. Ініціатива «Регіони за економічні зміни», створена Європейською Комісією у 2006 р., покликана покращити здатність міжрегіональних і міських мереж перевіряти новітні стратегічні ідеї, а потім швидко інтегрувати їх у регіональні стратегічні програми [80, с. 7].

Найбільш успішне інтеграційне угруповання в Європі – ЄС, яке складається з 27 держав з населенням 495 млн.чол. і загальною територією 4,4 млн. кв. км. Висока ступінь економічної взаємозалежності країн-членів і глибина політичної інтеграції в ЄС не заважають існуванню багатьох інших, чисельних, стійких упродовж десятиліть регіональних утворень різних видів. Більше того, тільки в рамках Євросоюзу одержав максимальний розвиток принцип субсидіарності, а складові країн – регіони були визнані невід’ємним елементом європейської інтеграції, що дозволило ряду економістів заявити про формування «Європи регіонів» [77]. На даний момент в прикордонних районах європейських країн діє більше ста євро регіонів і подібних до них регіональних утворень іншого правового статусу, причому різного територіального охоплення – від невеликої кількості муніципалітетів двох сусідніх країн до значної кількості великих регіонів відразу декількох держав [142, с. 67].

Вивчення основоположних пунктів та змісту інституційного забезпечення розвитку регіонів у ЄС, дає можливість констатувати, що сьогодні основні принципи європейської регіональної політики найчастіше зводять до таких основних положень:

- партнерство;
- компліментарність;
- субсидіарність;
- дотримання ціннісних стандартів ЄС.

Типову організаційну структуру єврорегіону подано на рис. 1.5.

Завдяки високому динамізму, властивому частині регіонів, спостерігаємо стійку тенденцію до перетворення їх на важливі центри економічного життя, які прагнуть конкурувати на світовому ринку на рівні з державами. За таких умов регіони є одними з головних носіїв ідеї нового інституційного плюралізму, намагаються утвердитись як одна з опор демократичного розвитку континенту. З ініціативи німецьких земель це дало змогу поширити в країнах-членах ЄС таке поняття, як «третій рівень (ланка) влади». Отже, регіональна ланка управління отримує статус, рівний національному й наднаціональному [194].

На міжнародному рівні реалізується політика загальноєвропейських інтересів, здійснюється координація національних регіональних політик для збалансованого розвитку європейського простору. На даний момент основними організаціями, що функціонують на цьому рівні, є Асамблея європейських регіонів та Асоціація Європейських прикордонних регіонів.

Асамблея європейських регіонів (АЄР) є політичною формою організації регіонів Європи і представником їх інтересів на європейському і міжнародному рівнях. Об'єднання налічує 270 регіонів з 33 країн і 16 міжрегіональних структур, тісно співпрацює з Радою Європи та інституціями Європейського союзу, підтримує постійні зв'язки з іншими міжрегіональними асоціаціями. Завдання асамблеї – сприяти перетворенню різних регіонів Європи на сполучні

Джерело: [245, с. 79]

Рис. 1.5. Типова організаційна структура єврорегіону

ланки між ЄС та громадянами, а основними її цілями є:

- дотримання принципів субсидіарності і регіональної демократії;
- збільшення політичного впливу регіонів на європейські інституції;
- підтримка регіонів в процесах розширення Євросоюзу та глобалізації;
- сприяння міжрегіональній кооперації в розширеній Європі та за її межами.

Розглядаючи транскордонне співробітництво як елемент процесу європейської інтеграції та регіоналізації, Декларація АЄР виокремлює такі положення щодо транскордонного співробітництва [263]:

- регіони просуватимуть на дво- та багатосторонньому рівнях внутрішнє і транскордонне співробітництво поміж собою з метою здійснення спільних проєктів;
- регіони, що мають спільні кордони, просуватимуть транскордонне

співробітництво відповідно до чинного внутрішнього законодавства та міжнародного права;

- враховуючи внутрішнє законодавство та міжнародні угоди між державами, регіонам у межах їх повноважень буде надано право укласти транскордонні угоди;
- у межах законодавчих рамок кожної держави, яка має до цього відношення, регіони матимуть право створювати спільні дорадчі або виконавчі органи;
- дії цих органів підпорядковуватимуться процедурам компетентних судів так само, як і діяльність регіональних органів.

Членами цієї організації від України є Донецька, Херсонська, Кіровоградська, Київська, Львівська та Одеська області.

Асоціація Європейських прикордонних регіонів (АЄПР) – об'єднання адміністративно-територіальних утворень, яке охоплює прикордонні і транскордонні регіони Європи. Нині членами організації є 83 європейські єврорегіони, що займають 40 % території ЄС, на котрій проживає близько 32 % населення Європи. Згідно статуту, основними завданнями АЄПР є:

- виділення особливих проблем, можливостей, обов'язків та видів діяльності регіонів Європи;
- представлення їхніх спільних інтересів в національних та наднаціональних парламентах, органах влади та державних організаціях;
- ініціювання, підтримка і координація кооперації між регіонами в Європі;
- підтримка обміну досвідом та інформацією з наміром ідентифікації та координації спільних інтересів поміж великої кількості транскордонних проблем та можливостей знайдення способів їх вирішення.

Членами цієї організації є єврорегіони за участю областей України «Буг», «Слобожанщина», «Ярославна» та «Нижній Дунай».

Забезпечення успішного регіонального розвитку закономірно потребує дієвих та ефективних інститутів, вимагаючи тісної співпраці між урядами,

бізнес-організаціями і соціальними групами на кожному рівні.

Як показує аналіз тенденцій, прогнозних оцінок і ряду перспектив трансформації регіональної політики ЄС, упродовж 2007-2013 рр. планується реалізувати нові кроки у вирішенні завдання згуртування країн, що є членами цієї спільноти, шляхом розвитку транскордонного, транснаціонального і міжрегіонального співробітництва. Три цілі, які передбачено реалізувати до 2013 року (конвергенція як сприяння економічному зближенню країн-учасників, у першу чергу – з новими членами ЄС; регіональна конкурентоспроможність та зайнятість; європейська територіальна кооперація, пов'язана з розвитком співпраці між регіонами і країнами для зменшення значущості національних кордонів), будуть досягнуті за умови їх здійснення на транскордонному, наднаціональному і міжрегіональному рівнях.

Вивчення еволюції європейської регіональної політики продемонструвало її двоякий розвиток: з одного боку, поступову трансформацію, а з іншого – ряд радикальних змін, які значною мірою сприяли розвитку регіонів. Зокрема, принциповим кроком вважається створення Генеральної дирекції у справах регіональної політики при Європейській Комісії (1968 р.), в результаті діяльності якої почали виділятися кошти на розвиток регіонів: регіональний статус надано Європейському соціальному фонду (ESF) та Фонду сільськогосподарської орієнтації і гарантії (EAGGF), а також розроблено принципи створення спеціального регіонального фонду. У 1975 році було створено Європейський фонд регіонального розвитку (European Regional Development Fund, ERDF), кошти якого на початковому етапі розподілялися за квотами, згодом – за гарантованими нижніми межами асигнувань, і нарешті – за принципом програмування регіонального розвитку (за значимістю проектів для європейської спільноти та з необхідності підтримки значимих державних програм), відійшовши від принципу фінансування окремих проектів. Така принципова зміна підходів дозволяє стверджувати про трансформацію системи цінностей і формування нових тенденцій у європейському економічному просторі.

Одним з найвагоміших кроків в актуалізації пріоритетів регіонального розвитку стало доповнення Договору Європейської спільноти розділом «Економічне й соціальне згуртування» (1986 рік), де передбачено необхідність ліквідації диспропорцій і відсталості у розвитку окремих регіонів співтовариства. У 1988 році було здійснено реформування трьох структурних фондів, про які згадувалося вище (ERDF, EAGGF, ESF), що закріпило нові принципи і цілі регіональної політики в ЄС.

Тому нині можемо констатувати, що існує три джерела фінансування розвитку єврорегіонів, зокрема:

- Фонд європейського регіонального розвитку (ERDF), який зосереджується на ініціативах, пов'язаних з економічним зростанням, зайнятістю і конкурентоспроможністю, включаючи інвестиції в інфраструктуру;
- Фонд згуртування, який має пріоритетами транспортну та екологічну інфраструктуру, включаючи відновлювальні джерела енергії;
- Європейський соціальний фонд, який спрямовується на інвестиції в людський капітал у сфері освіти і професійної підготовки.

Аналіз означених трансформацій дозволяє стверджувати про зміну пріоритетів розвитку і створення нового підґрунтя й додаткових джерел формування конкурентних переваг єврорегіонів, а також про зменшення економічного значення національних кордонів у процесі розвитку співпраці. У процесі дослідження нами встановлено, що упродовж існування ЄС відбувалася значна трансформація і пріоритетів, і фінансових механізмів щодо їх досягнення (див. Додаток Б і табл. 1.3).

Узагальнення прикладних аспектів регіональної політики ЄС дозволило фахівцям виокремити такі фінансові інструменти її реалізації [194]:

- інвестиційний грант;
- субсидіювання відсоткових ставок;
- податкові пільги;

Таблиця 1.3

Розподіл коштів за цілями регіональної політики серед членів ЄС на 2007-2013 рр. (млн. євро)

Назва країни, заплановані загальні заходи	Конвергенція регіонів ЄС			Регіональна конкурентоспроможність та зайнятість		Європейська територіальна кооперація	Разом	Питома вага країни, заплановані заходи, %
	Фонд Згуртування	Конверген- ція	Стадії завершен- ня	Стадія початку	Регіональна конкурентоспромож- ність та зайнятість			
Бельгія	–	–	638	–	1425	194	2258	0,65
Болгарія	2283	4391	–	–	–	179	6853	1,97
Чеська Республіка	8819	17064	–	–	419	389	26692	7,68
Данія	–	–	–	–	510	103	613	0,18
Німеччина	–	11864	4215	–	9409	851	26340	7,58
Естонія	1152	2252	–	–	–	52	3456	0,99
Ірландія	–	–	–	458	293	151	901	0,26
Греція	3697	9420	6458	635	–	210	20420	5,88
Іспанія	3543	21054	1583	4955	3522	559	35217	10,14
Франція	–	3191	–	–	10257	872	14319	4,12
Італія	–	21211	430	972	5353	846	28812	8,29
Кіпр	213	–	–	399	–	28	640	0,18
Латвія	1540	2991	–	–	–	90	4620	1,33
Литва	2305	4470	–	–	–	109	6885	1,98

Продовження табл. 1.3

Люксембург	–	–	–	–	50	15	65	0,02
Угорщина	8642	14248	–	2031	–	386	25307	7,28
Мальта	284	556	–	–	–	15	855	0,25
Нідерланди	–	–	–	–	1660	247	1907	0,55
Австрія	–	–	177	–	1027	257	1461	0,42
Польща	22176	44377	–	–	–	731	67284	19,37
Португалія	3060	17133	280	448	490	99	21511	6,19
Румунія	6552	12661	–	–	–	455	19668	5,66
Словенія	1412	2689	–	–	–	104	4205	1,21
Словаччина	3899	7013	–	–	449	227	11588	3,34
Фінляндія	–	–	–	545	1051	120	1716	0,49
Швеція	–	–	–	–	1626	265	1891	0,54
Велика Британія	–	2738	174	965	6014	722	10613	3,05
Міжрегіональна кооперація мереж	–	–	–	–	–	445	445	0,13
Технічна допомога	–	–	–	–	–	–	868	0,25
Разом	69578	199322	13955	11409	43556	8723	347410	100

Джерело: складено автором за матеріалами [194]

- податкова знижка на амортизацію;
- субсидії, пов'язані з використанням робочої сили;
- транспортні пільги.

Оцінюючи підґрунтя формування дієвої регіональної політики держави у контексті побудови конкурентних переваг з перспективою використання вигод, пов'язаних з виходом за межі державних кордонів, звернемося до Концепції державної регіональної політики. Вона розроблена у відповідь на виклики, які постали перед Україною, виходячи з національного досвіду та врахування практики інших держав та керівних документів Ради Європи, Конгресу місцевих та регіональних влад Європи, інших європейських організацій. Концепція визначає засади здійснення ефективної сучасної державної регіональної політики [114].

Як показав аналіз основних положень Концепції, вона не створює нормативних підвалин побудови і розвитку єврорегіонів (відсутнє тлумачення) та не гармонізує концептуальних засад сучасної політики регіонального розвитку ЄС та регіональної політики України. Зважаючи на предмет нашого дослідження, вважаємо за доцільне виокремити суттєві виклики, на які держава має реагувати шляхом розроблення та реалізації нової державної регіональної політики і які окреслені у згаданій вже Концепції [114]:

- глобальні світові цивілізаційні процеси, ускладнення умов розвитку Української держави та погіршення використання нею переваг її геополітичного становища;
- відставання України від країн-лідерів за показниками якості життя, інвестиційної привабливості, розвитку інноваційного середовища;
- збільшення асиметрії розвитку регіонів, деградація села, криза міської поселенської мережі, скорочення кількості та погіршення якості трудового потенціалу та посилення міграції працездатного населення, особливо молоді, з багатьох регіонів України;
- намагання окремих політичних сил та зовнішніх чинників використати

проблеми регіонального розвитку, економічні, соціальні, культурні, ментальні та інші відмінності між регіонами, їх сучасну політичну структуру для загострення політичного протистояння, що стримує досягнення національної єдності, створює загрози національній безпеці держави;

- неформованість загальнонаціональних цінностей, нестійкість та негомогенність загальнодержавного політичного, економічного, мовного, культурного, інформаційного простору;
- неспроможність більшості територіальних громад самостійно вирішувати питання, віднесені до їх повноважень;
- неадекватність існуючої територіальної організації влади, адміністративно територіального устрою держави новим завданням її розвитку;
- формування сусідніми державами на територіях прилеглих до державного кордону України потужних центрів зростання, що призводить до відтоку трудових, інтелектуальних та інших ресурсів з прикордонних регіонів України, додаткової соціальної напруги у цих регіонах;
- недосконалість системи правового, інституційного, кадрового забезпечення формування та реалізації державної регіональної політики.

На жаль, Концепція регіональної політики України не містить шляхів вирішення означених проблем (викликів); в документі лише передбачається розвиток прикордонного, транскордонного та міжрегіонального співробітництва, активну участь України у виконанні міжнародних проектів та програм як важливих інноваційних форм міжнародного співробітництва.

Подальший науковий аналіз спрямованості регіональної політики України на створення передумов побудови нових конкурентних переваг зумовив необхідність дослідження системи цілеутворення регіональної політики. Основні її положення зводяться до позицій, поданих нижче, однак варто зауважити, що вони не гармонізовані з описаними викликами, що постали перед Україною у контексті регіонального розвитку та регіоналізації європейського економічного простору. Отже, цілями Концепції регіональної політики України

у даний момент визначено [75]:

- забезпечення цілісності Української держави, її територіальної єдності;
- забезпечення ефективності управління регіонами та місцевого самоврядування з точки зору пошуку оптимальної територіальної основи для регіонального самоуправління та місцевого самоврядування;
- розвиток місцевої демократії, забезпечення участі мешканців регіону, територіальних громад в ухваленні рішень загальнодержавного значення;
- створення гнучких та ефективних управлінських систем на регіональному та місцевому рівнях;
- економічний і соціальний розвиток території, пошук та залучення нових джерел розвитку;
- організація міжрегіонального співробітництва, в тому числі і з регіонами інших держав.

За нашим переконанням, центральна влада має виражати та проводити в життя загальнонаціональні інтереси, зважаючи на зміну орієнтирів і пріоритетів світового розвитку, враховуючи регіональні інтереси та формуючи інституційні засади для виявлення нових можливостей (конкурентних переваг регіональної асиметрії та регіонального розвитку). Однак центр не завжди може врахувати їх специфічність, особливо у тих випадках, коли їх реалізація потребує виходу за межі державних кордонів. Під впливом глобалізації в кожній окремій країні створюються свої ядра, напівпериферії й периферії. Саме через ядра – мегаполіси або найбільш розвинуті регіони країни, а не через національні органи влади здійснюється включення останньої у європейські та глобалізаційні процеси. Це зумовлює пошук нових змістових аспектів регіоналізації відповідно до сучасного етапу розвитку суспільства.

У своєму подальшому дослідженні ми будемо відштовхуватися від всеохоплюючого визначення державної регіональної політики, відповідно до якого вона має визначати законодавчі та інституційні рамки, а також стосуватися секторальної політики і регіональних інституцій на національному рівні з метою досягнення балансу між інтересами держави та інтересами

розвитку регіонів [217].

Ми поділяємо точку зору Н. Мікули, яка формулює такі вимоги щодо регіональної політики розвитку транскордонного співробітництва [144, с. 325]: «Регіональна політика розвитку транскордонного співробітництва як цілеспрямована діяльність держави та територіальних органів влади: 1) повинна бути складовою частиною (розділом) регіональної політики в Стратегії соціально-економічного розвитку держави, а також її зовнішньої та зовнішньоекономічної стратегій, а також враховувати основні засади формування постіндустріального суспільства; 2) має бути багаторівневою: формуватися на міжнародному, національному, регіональному та локальному рівнях; 3) має визначати законодавчі та інституційні рамки, базуватися окрім загальних принципів, на специфічних, мати спеціалізовані інструменти, власні організацію, методи та форми її розробки та реалізації. 4) необхідними складовими регіональної політики розвитку транскордонного співробітництва є чітко сформульовані цілі, об'єкти, суб'єкти і засоби реалізації (здійснення)».

На державному рівні міжрегіонального регулювання формується національна політика співробітництва, національні інтереси узгоджуються з загальноєвропейськими, а також здійснюється гармонізація національних та регіональних цілей. Основними органами виконавчої влади, що забезпечують інституційну підтримку розвитку транскордонних регіонів в Україні, є Міністерство регіонального розвитку та будівництва і Міністерство закордонних справ України. Розгляд питань регіонального співробітництва на постійній основі включаються до порядку денного засідань спільних органів Ради з питань співробітництва між Україною та ЄС, Комітету з питань співробітництва між Україною та ЄС, Комітету з парламентського співробітництва між Україною та ЄС та Підкомітету № 5 «Митне та транскордонне співробітництво» Комітету з питань співробітництва між Україною та ЄС.

На регіональному рівні реалізується політика транскордонного співробітництва з урахуванням інтересів держави та місцевих органів влади,

здійснюється її координація. В Україні на рівні областей питаннями транскордонного співробітництва займаються обласні, Київська та Севастопольська міські державні адміністрації, які є складовою частиною єдиної системи органів виконавчої влади України.

На місцевому рівні здійснюється координація планів розвитку з істотним врахуванням регіональних та національних інтересів, відбувається конкретна співпраця між суб'єктами прикордонних територій.

Проведені нами дослідження дозволили сформулювати групи детермінант конкурентних переваг міжнародних регіонів (підрозділ 1.2), а на цьому етапі дослідження доцільно, на наш погляд, розглянути економічні й інноваційні детермінанти, які є пріоритетними в процесі формування конкурентних переваг міжнародних регіонів:

1. Кластери. Останніми роками у наукових джерелах і на практиці обговорюється перспективність реалізації транскордонної кластерної концепції та відповідного створення і функціонування транскордонних кластерів, а також сутнісного й функціонального співвідношення таких кластерів з єврорегіонами. Транскордонні кластери – це групи незалежних компаній та асоційованих інституцій, які: географічно зосереджені у транскордонному регіоні; співпрацюють та конкурують; спеціалізуються у різних галузях; пов'язані спільними технологіями та навичками і взаємодоповнюють одна одну, що в кінцевому підсумку дає можливість отримання синергетичних та мережевих ефектів, дифузії знань та навиків [208, с. 7]. П. В. Скотний підкреслює, що учасники транскордонних кластерів закономірно розміщені у різних податкових, митних, законодавчих середовищах, а координація транскордонного співробітництва у більшості регіонів є компетенцією єврорегіону.

У цьому контексті в межах регіонального розвитку кластери значною мірою забезпечують рівень регіональної конкурентоспроможності, оскільки регіональні економіки часто є доволі спеціалізованими. Тому конкурентні переваги часто пропонується розглядати у контексті конкурентних переваг

конкретних галузей у рамках регіону в результаті кластерингу [31, 61]. Більше того, кластери створюють ефект «снігової кулі», адже вони залучають не тільки аналогічні, але й взаємодіючі підприємства суміжних галузей, які, у свою чергу, також створюють кластери. Численні дослідження засвідчують позитивний вплив кластерингу на економічний розвиток і продуктивність суб'єктів господарювання [9, с. 152]. Важливим аспектом кластерингу є формування так званих «креативних регіонів» як новітніх форм агломерації. Це актуалізує дослідження у сфері кластерної, регіональної та інноваційної політик [40].

2. Рівень кваліфікації й структура населення, людський потенціал міжнародного регіону, які формують конкурентний статус і специфіку єврорегіону, подано нами як набір таких складових:

- інноваційний потенціал регіону. Якість людських ресурсів є найважливішим чинником, що визначає появу й поширення нових технологій і є передумовою зростання потенціалу економіки щодо продукування і абсорбції інновацій. Більше того, розвиток регіональних інноваційних систем, що включають високотехнологічні промислові виробництва та інші підприємства, передбачає наявність висококваліфікованого людського капіталу. Досвід ЄС показує, що рівень інноваційної діяльності й технологій в регіоні визначає технічну спеціалізацію філій іноземних компаній і їхню готовність до імпорту інновацій і нових технологій [300];

- виробничий профіль, що формується в регіоні, і тип продукції, що виробляється на його території. Іншими словами, чим вищою є якість робочої сили, тим вища ймовірність, що промисловість регіону буде виготовляти продукти з високою доданою вартістю;

- витрати з держбюджету на НДДКР (до 4-5 % в розвинутих країнах), інвестиції в розвиток людини (галузь освіти, охорони здоров'я, соціальні потреби), які визначають рівень освіченості населення країни, конкуренцію в усіх сферах діяльності на основі знань, рівень культури бізнесу в країні;

- підприємницький менталітет населення. Здатність регіону

«продувати» підприємців залежить від таких факторів, як вік населення (зворотне співвідношення) і підприємницька культура (культура прийняття ризиків). Це, у свою чергу, впливає на кількість створених спільних підприємств, динамізм і конкурентоспроможність економіки регіону [47, с. 154];

- ефективність робочої сили. Рівень кваліфікації робочої сили, соціальні параметри населення є ключовим чинником продуктивності праці;
- «життєздатність» регіону. Середній вік працездатного населення, темпи зростання (або зниження) чисельності населення й міграційних потоків є факторами, що значною мірою впливають на розвиток і конкурентоспроможність міжнародного регіону. В ЄС регіони, що характеризуються літнім працездатним населенням і негативними демографічними тенденціями, вважаються відсталими та відзначаються низьким рівнем доходів та високим рівнем безробіття [249].

3. Підприємства та виробничі мережі. Мережі є ключовим елементом у створенні територіального середовища, оскільки пов'язують різних бізнес-гравців, що беруть участь у процесі розвитку регіону. Якість і тип мереж впливають на здатність регіональних бізнес-гравців адекватно реагувати на зовнішні стимули. Науковці виділяють типи мереж: формальні (мережеві структури підприємств, інституціональні мережі), і неформальні [38, 22]. Їхніми завданнями є виробництво і обмін інформацією, передача ноу-хау, або поєднання всіх трьох функцій. У будь-якому випадку виробничі мережі є сполучною ланкою між підприємствами й середовищем, з яким вони контактують. Зокрема, створення мереж має велике значення для інноваційної діяльності й поширення інновацій [225, с. 31].

4. Інновації (регіональні інноваційні системи). Широко відомо, що здатність регіональних економік витримувати конкуренцію й адаптуватися до змін технологій пов'язана з їхнім інноваційним потенціалом. У дійсності, інноваційність і гнучкість є ключовими для успіху в умовах глобалізації. У рамках місцевих виробничих систем інновації рідко є результатом дій одного

бізнес-гравця, а найчастіше – результатом роботи багатофункціональної інноваційної мережі, яка складається з різних бізнес-гравців: науково-дослідні інститути, технологічні дослідницькі центри, університети, підприємства, фінансові інституції тощо [229, с. 134]. Елементи, що характеризують регіон як центр продукування інновацій, не є даністю й повинні стимулюватися владою через розроблення дієвої регіональної політики.

5. Регіональна галузева структура. Відомо, що галузі з високою доданою вартістю продукції мають більший вплив на зростання економіки регіону й регіональний валовий внутрішній продукт (ВВП), ніж галузі з низькою доданою вартістю. Іншими словами, на конкурентоспроможність регіону впливає продуктивність наявних галузей економіки. Еволюція технологій, виробництва й експорту, в основному, активізуються структурними змінами, а не порівняльними перевагами. Тому для досягнення вищих темпів зростання економіки й збільшення зайнятості регіон повинен проявляти активність в перспективних, швидкозростаючих галузях економіки.

6. Інвестиційна привабливість, характер прямих іноземних інвестицій (ПІІ). Прямі іноземні інвестиції забезпечують передачу технологій, інновацій, стандартів якості й ноу-хау (у продуктах, менеджменті, маркетингу тощо). Залежно від того, горизонтальними чи вертикальними є інвестиції, багатонаціональні компанії можуть відкрити регіон для міжнародних ринків. Крім того, вони часто стимулюють виникнення кластерів висококонкурентних і динамічних виробничих компаній.

Проте, рівень технологій і ноу-хау, принесених багатонаціональними компаніями, буде, як правило, залежати від середовища функціонування підприємства і його готовності інтегруватися до загальнорегіонального середовища. Ряд досліджень підтверджують, що в країнах ЄС технологічна спеціалізація філії іноземної компанії залежить від позиції регіону у сфері інновацій і технологій. У цілому, інвестиції сприяють розвитку конкурентоспроможності регіону через імпорт інновацій, технологій, ноу-хау, а також кластеринг. Більше того, рівень поширення технологій на регіональному

рівні буде істотно залежати від того, вибрала багатонаціональна компанія своє місце розташування винятково на основі вартості виробничих факторів, чи завдяки іміджу, створеному регіоном [54, с. 169].

Узагальнення позитивних результатів та невирішених проблем функціонування євро регіонів дозволяє сформулювати перелік реальних і потенційних ефектів, які можуть бути отримані (або ж отримуються частково) на рівні країни від розвитку регіональних утворень міждержавного рівня:

- створення додаткових гарантій стабільного розвитку через забезпечення міжрегіонального вирівнювання розвитку територій;
- усунення диспропорцій у рівнях розвитку регіонів і зниження напруги між регіонами-донорами і регіонами-реципієнтами;
- просування інноваційних технологій, у тому числі управлінських, залучення інвестицій;
- формування нового іміджу областей України, що стали учасниками євро регіонів;
- диверсифікація джерел наповнення державного бюджету.

Висновки до розділу 1

Дослідження теоретичних і організаційно-економічних засад формування конкурентних переваг України у контексті регіоналізації європейського економічного простору потребує вивчення гносеологічних коренів теорії конкуренції, переосмислення нових явищ і процесів, що відбуваються у світовому господарстві в умовах глобалізації, ідентифікації і узагальнення викликів, що постають перед країнами при формуванні нового світового економічного порядку. Зважаючи на низку означених взаємопов'язаних проблем, нами систематизовано онтологічні уявлення про зміну природи конкуренції, а також узагальнено явища і процеси, якими супроводжується процес регіоналізації європейського економічного простору. Реалізація такого

підходу дозволила сформулювати такі висновки:

1. Єдиного підходу щодо визначення конкурентних переваг на усіх рівнях світового господарства не існує, що дозволило нам розглядати конкурентні переваги України в європейському економічному просторі як систему певних вигод і компетенцій, що відрізняють нашу країну від інших держав і формуються під впливом внутрішньокраїнних природних і набутих детермінантів на тлі формування нового світового економічного порядку. Зважаючи на доведену ієрархічність побудови конкурентних переваг країни (супідрядність на мікро-, мезо-, макро- та мегарівнях), дослідження конкурентних переваг доцільно проводити на основі реалізації двох підходів:

з позицій розуміння джерел походження конкурентних переваг (ресурсний, компаративний та ціннісно-компетентнісний), а також з позицій виявлених новітніх впливів на конкурентоспроможність країни (макроекономічного, державницького, неокорпоратистського, коаліційного, культуралістського, соціально-державного, інституціонального). Актуалізація проблеми формування нового світового економічного порядку в процесі регіоналізації та глобалізації світової економіки потребує вирішення проблеми побудови конкурентних переваг країни з урахуванням існуючих нині наддержавних впливів і викликів.

2. В дисертації доведено, що країни конкурують у наданні середовища, в якому суб'єкти можуть успішно конкурувати з внутрішніми і зовнішніми гравцями ринку. При цьому ступінь інтегрованості країни у світову економіку закономірно впливає на здатність країни просувати і захищати свої інтереси на міжнародних ринках та перетворюється у чинник формування її додаткових конкурентних переваг. На наднаціональному, національному, регіональному рівнях формується адекватне для створення і реалізації конкурентних переваг організаційне, інфраструктурне, фінансове середовище, яке підсилює (або зменшує) можливості суб'єкта ринку щодо позиціонування на міжнародних ринках відповідно до рівня конкурентоспроможності цього суб'єкта. Реальні ж процеси, які пов'язані з науковими розробками і продукуванням інновацій, створенням нових (конкурентоспроможних) продуктів, здійснюються на

мікрорівні, і їх активність та ефективність залежить від дієвості конкурентної, інноваційної, податкової, регіональної та інших політик держави, ініціатив міжнародних організацій, інноваційності заходів регіональних органів тощо.

3. Враховуючи трансформацію багатьох теоретичних висновків щодо джерел і пріоритетів формування конкурентних переваг та можливостей забезпечення конкурентоспроможності країн, а також нашого доведення щодо складної ієрархічної будови конкурентних переваг країни, можемо стверджувати, що нині сформовані об'єктивні передумови для виокремлення новітнього інтегрованого підходу до трактування поняття міжнародної конкурентоспроможності, яке базується на глобальній конкурентоспроможності міжнародних об'єднань (включаючи окремі країни, міжнародні мережі, транснаціональні корпорації тощо), національної економіки, конкурентоспроможності регіону і підприємства зокрема. При цьому процес формування конкурентних переваг залежить від масштабності включення національної економіки до світогосподарських процесів і, відповідно, форм прояву економічної активності суб'єктів господарювання на різних рівнях світової економіки.

4. Зважаючи на актуалізацію проблематики регіоналізації європейського економічного простору у взаємозв'язку з глобалізацією, нами досліджено специфіку сучасного етапу розвитку глобалізаційного процесу з метою виявлення додаткових засобів побудови конкурентних переваг країн. Така постановка питання зумовила необхідність дослідження наднаціональних систем нового типу – міжнародних регіонів, а у контексті нашого дослідження – єврорегіонів. У цьому контексті джерелом додаткових конкурентних переваг країн є гармонізований ресурс, що утворюється шляхом взаємного синергійного підсилення потенційних і реальних ефектів, що створюються у результаті об'єднання зусиль окремих територіальних громад по обидві сторони кордону для реалізації міжнародних програм, проектів, стратегій розвитку регіонів і держав в цілому.

5. В роботі показано, що відсутність сталого понятійного апарату

ускладнює формування єдиної теоретичної платформи і гальмує подальші кроки у виробленні методології й методики розвитку важливих форм міжнародної співпраці в умовах регіоналізації міжнародного економічного простору. Виходячи з цього, нами запропоновано удосконалене визначення міжнародного регіону, яке базується на сформованих мегатенденціях зростання ролі регіонів у глобалізаційних процесах, трансформації конкурентних відносин у міжнародну конкуренцію регіональних умов господарювання та видозміні у цьому контексті ролі держави. Міжнародний регіон подається як територіальне економічне утворення міждержавного характеру, яке фіксується організаційно, має виражену специфічність, спільність (або взаємну пов'язаність) проблем розвитку його складових частин, створюється для реалізації особливих цілей розвитку територій та формування нових (додаткових) конкурентних переваг з урахуванням виходу за межі державного кордону на основі гармонізації регіональних та державних інтересів кожної з країн-учасниць, а також створює підґрунтя для формування поліцентричної системи розвитку кожної держави при беззаперечній просторовій єдності держав-учасниць в умовах формування нового світового порядку.

6. Як показали проведені нами дослідження, регіони перетворюються в активних гравців, що самостійно будують своє економічне й соціальне майбутнє, а міжнародна конкурентна боротьба виграється на регіональному рівні. Визначальними для глобальної конкуренції є не тільки продукти, але й умови, створені в регіонах. При цьому роль держави змінюється: вона зміщується від традиційної в розробці промислової політики в бік створення умов для розвитку виробничих систем на місцевому рівні. Сьогодні єврорегіони стають сполучною ланкою у формуванні пріоритетів, гармонізації стратегій діяльності європейських структур, органів державної влади країн ЄС та України на всіх рівнях ієрархії управління економічними системами. Така можливість є, по суті, основною потенційною конкурентною перевагою єврорегіону, а побудова узгоджених заходів регіональної і конкурентної політик, які виходять за межі національних кордонів і забезпечують ефект синергії, може

розглядатися як інтегрований інноваційний продукт.

7. Вивчення еволюції європейської регіональної політики продемонструвало її двоякий розвиток: з одного боку, поступову трансформацію, а з іншого – ряд радикальних змін, які значною мірою сприяли розвиткові регіонів. Дослідження процесів регіоналізації європейського економічного простору дозволило встановити, що завдяки високому динамізму, властивому частині регіонів, формується стійка тенденція до перетворення їх на важливі центри економічного життя, які прагнуть конкурувати на світовому ринку на рівні з державами.

8. Аналіз досліджених трансформацій дозволив стверджувати про зміну пріоритетів розвитку і створення нового підґрунтя й додаткових джерел формування конкурентних переваг євро регіонів, а також про зменшення економічного значення національних кордонів у процесі розвитку співпраці. У процесі дослідження нами встановлено, що упродовж існування ЄС відбувалася значна трансформація і пріоритетів, і фінансових механізмів щодо їх досягнення. Така принципова зміна підходів дозволяє стверджувати про становлення нової системи цінностей і формування нових тенденцій у європейському економічному просторі.

9. Зважаючи на сформовані групи детермінант конкурентних переваг міжнародних регіонів, нами виокремлено і детально розглянуто економічні й інноваційні детермінанти, які є пріоритетними в процесі формування конкурентних переваг міжнародних регіонів. Узагальнення позитивних результатів та невирішених проблем функціонування євро регіонів дозволило сформулювати перелік реальних і потенційних ефектів, які можуть бути отримані на рівні держави від розвитку регіональних утворень міждержавного рівня.

Основні результати дослідження, які подано у розділі 1, опубліковано в наукових працях автора [168; 172; 174; 176; 177; 181; 287].

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ КОНКУРЕНТНИХ ПЕРЕВАГ УКРАЇНИ В УМОВАХ РОЗВИТКУ ПРОЦЕСІВ РЕГІОНАЛІЗАЦІЇ В ЄВРОПІ

2.1. Гіпотеза і методи дослідження процесів формування конкурентних переваг України при регіоналізації європейського економічного простору

Результати досліджень, поданих у розділі 1, засвідчують складність проблеми формування і використання конкурентних переваг країни в умовах глобалізованого світу і турбулентного конкурентного середовища, які ускладнюються через розвиток процесів регіоналізації економічного простору. Зважаючи на багатогранність і комплексність об'єкту дослідження, що пов'язується з необхідністю вироблення нових підходів до формування конкурентних переваг країни на основі створення міждержавних територіальних утворень, на цьому етапі дослідження ми формуватимемо припущення щодо отримання очікуваних результатів, а також побудуємо систему пізнавальних прийомів, засобів та методів дослідження з метою уникнення однобічності вивчення обраного об'єкта. Така система повинна базуватися на працях класиків економічної науки та новітніх результатах досліджень сучасних учених, а також враховувати сучасні особливості, мотиви регіоналізації європейського економічного простору, багаторівневість діючих ринкових гравців, мультивекторність зовнішньої політики України та її наслідки, участі нашої держави і країн-сусідів у процесі регіоналізації європейського економічного простору.

Такий підхід дозволить сформувати базис для дослідження сучасних тенденцій і закономірностей формування конкурентних переваг країни з урахуванням динаміки світогосподарських процесів, виявити природу

конкуренції та дослідити гносеологічні корені сучасної теорії конкурентних переваг, а також спрогнозувати можливості формування нових конкурентних переваг країнами з урахуванням їх взаємної зацікавленості в отриманні спільних вигод в умовах високого рівня відкритості економік.

Методологія дослідження та пізнання основних закономірностей розвитку досліджуваного процесу вимагає поетапного його проведення. Логіка дослідження, що визначає структуру роботи, передбачає виділення таких етапів та в їхніх межах конкретних загальнонаукових методів дослідження:

1. Теоретико-методологічний (гіпотеза, формалізація, абстрагування, аналіз, синтез, індукція, дедукція).
2. Емпіричний (опис, порівняння, рахунок, вимір).
3. Творчо-конструктивний (моделювання).
4. Прогностичний.

У свою чергу, гіпотеза має ймовірнісний характер і проходить три стадії розвитку:

- накопичення фактичної інформації та висунення на її основі припущень щодо можливої перспективи;
- безпосереднє формування гіпотези та її обґрунтування на основі припущень;
- перевірка отриманих результатів дослідження і уточнення гіпотези.

Основою методології проведеного нами наукового дослідження є використання системного підходу як базового, що забезпечило чітке окреслення завдань і логіки дослідження, встановлення супідрядності різних аспектів формування конкурентних переваг на перетині проблематики теорії конкуренції, міжнародної економіки (у першу чергу – взаємозв'язку глобалізації та регіоналізації), інституціоналізму, лімології та інших наук.

Пошук адекватних методів дослідження конкурентних переваг України в умовах розвитку процесів регіоналізації в Європі показав, що існуючі нині методичні підходи є недостатніми для виявлення характеру взаємозв'язку регіональної динаміки та конкурентних переваг територій і країн. Зважаючи на

цю обставину, ми дійшли висновку, що особливістю формування методичної бази аналізу конкурентних переваг євро регіонів за участю областей України є необхідність врахування тієї обставини, що постсоціалістичні країни на початку ХХІ ст., як зазначає В. І. Чужиков, мали різні мезо- та мікрорегіональні рівні економічної коінтеграції, які диференціювалися залежно від макроекономічних показників та етапів адаптації їх економік до системних вимог Європейського Союзу [114, с. 19]. Іншою важливою тезою, яку ми врахували при формуванні підходів і виборі методів дослідження, є висновок про регіональну нерівномірність України з виокремленням чотирьох типів вітчизняних регіонів: активний (м. Київ, Промислове Придніпров'я, Харківський та Одеський регіони); проблемний (периферійні зони Півдня та Сходу); депресивний (регіони Центральної України); ультрадепресивний (Кіровоградська, Тернопільська, Чернівецька області) [114, с. 20].

Одним з основоположних підходів до побудови концепції формування конкурентних переваг України в середовищі регіоналізації європейського економічного простору ми обрали міждисциплінарний підхід з особливим ухилом на комплексності й синкретизмі – поєднанні, узгодженні та навіть злитті незіставних поглядів і способів мислення. Таке бачення зумовлюється рядом обставин теоретичного та прикладного характеру.

До проблем теоретичного характеру, які зумовили специфіку набору методів дослідження, нами віднесено:

- існування різних точок зору на розуміння сутнісних аспектів регіональної інтеграції;
- розширення проблематики регіональної інтеграції як об'єкта дослідження (від виключної прерогативи досліджень світового господарства і міжнародних економічних відносин до проникнення у сферу національної економіки та внутрішньої економічної політики держави, а також соціальної, правової й політичної складових об'єднавчих процесів).

Зважаючи на існування окреслених проблем, ми поділяємо точку зору В. Р. Сіденка, який заперечує апіорність «прив'язування» напрямів інтеграції

до будь-якої ідеології або окремої мегатеорії: «...Сьогодні назріла необхідність інтеграції різних підходів з позицій методології синергетики й широкого розуміння інституціоналізму. При цьому заперечення панування якої-небудь мегатеорії інтеграції не повинно бути рівнозначним визнанню хаотичного протиборства різних теоретичних підходів, а різноманітність і багатоваріантність не означає відсутність об'єднуючого теоретичного стержня в наших уявленнях про розвиток інтеграції» [207, с. 16].

Отже, в процесі дослідження конкурентних переваг України нами будуть використані такі структурні елементи наукового пізнання, як гіпотеза, теорія і концепція. У нашому дослідженні гіпотеза, що висувається для нового пояснення сутності процесів побудови і використання конкурентних переваг на рівні країни базується на міждисциплінарному погляді на проблему, передбачає отримання позитивного результату при поєднанні і перетині теорії конкурентних переваг, глобалістики і регіоналістики, інноватики. При цьому наскрізною ідеєю дослідження повинна стати теза про безальтернативність реалізації інноваційної моделі розвитку у контексті розвитку наукових засад формування суспільства, яке базується на знаннях.

Виходячи з цього, ми припускаємо, що створення і розвиток конкурентних переваг країни на світових ринках суттєво активізується (а в окремих випадках стане єдино можливим шляхом їх створення), коли існують умови для поєднання можливостей кількох країн, зважаючи на процеси глобалізації інноваційної сфери, швидкість розвитку інноваційних процесів, відсутність достатніх ресурсів для одноосібної реалізації важливих (проривних) проектів при швидкій зміні технологічних укладів. Таким варіантом спільного використання можливостей, які створюють підґрунтя для окреслення додаткових конкурентних переваг країн на світовому ринку, є механізм створення і функціонування єврорегіонів. Таке припущення базується на сформульованому нами у розділі 1 визначенні конкурентних переваг країни і конкурентних переваг єврорегіонів зокрема.

При обґрунтуванні своєї гіпотези ми враховували специфіку побудови й

функціонування єврорегіонів як інструментів формування конкурентних переваг України, оскільки ці територіальні утворення є чинниками:

- інтеграції України до світогосподарських процесів, у першу чергу – до ЄС шляхом взаємопроникнення ринків, залучення інвестицій, міграції робочої сили;
- мобілізації й ефективного використання місцевих ресурсів для вирішення спільних (дво- чи багатосторонніх) проблем з метою підвищення якості життя і вирішення питань національної безпеки та формування транскордонних ринків. Ці утворення є специфічними регіональними ринками товарів, послуг, капіталів, праці, якими неформально користуються громадяни сусідніх територій для задоволення власних потреб в межах діючого національного і міжнародного законодавств [11, с. 321];
- гармонізації українського та європейського законодавств та іншого нормативно-правового інструментарію з метою підвищення ролі єврорегіонів у підвищенні конкурентоспроможності країни;
- використання існуючих за кордоном механізмів фінансової підтримки інноваційних та інших взаємовигідних проєктів;
- трансляції і трансплантації регуляторних інструментів регіональної політики з більш розвинутого економічного середовища у менш розвинуте – українське;
- розвитку соціальних, гуманітарних і родинних контактів, вирішенню проблем спільного використання природних ресурсів та реалізації природоохоронних заходів, боротьби з контрабандою та нелегальною міграцією.

У процесі нашого дослідження гіпотеза перевірятиметься практикою реалізації наявних і потенційних конкурентних переваг України та її регіонів, аналізом динаміки зовнішньоторговельних операцій і товарної структури експорту України і єврорегіонів за участю областей України, а також за допомогою оцінювання ефективності регіональної політики ЄС та України у

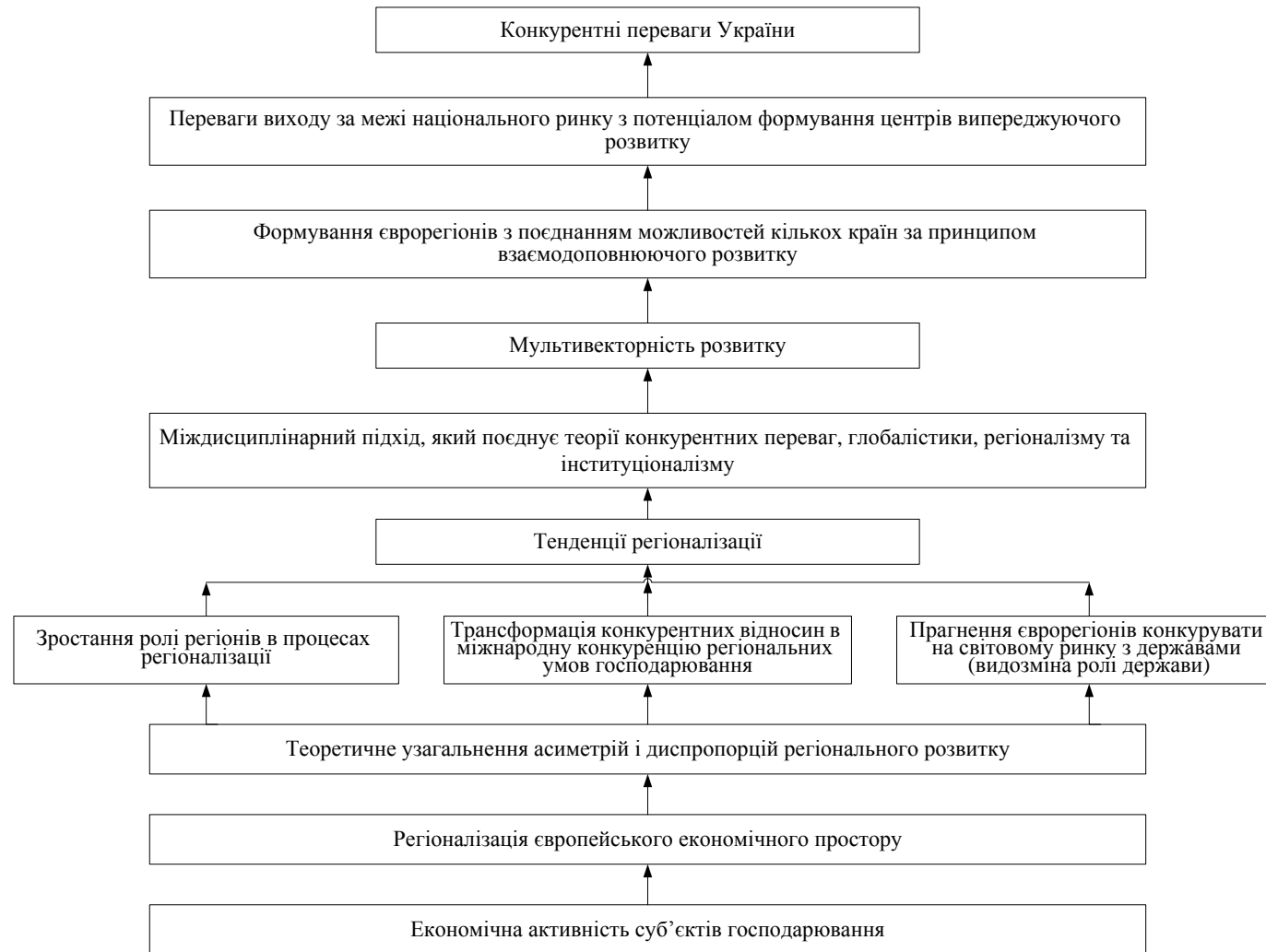
контексті створення умов для міжнародного співробітництва. Схематично гіпотезу формування конкурентних переваг України в умовах регіоналізації європейського економічного простору подано на рис. 2.1.

Зважаючи на комплексність, багатогранність, вичерпність та необхідність використання нових можливостей, що виникають у ринковому середовищі, вивчення системи конкурентних переваг ґрунтуватиметься, крім згаданого міждисциплінарного, на єдності кількох підходів: системного, ієрархічного, структурно-функціонального, комплексного, синергічного, інституційного.

Використання системного підходу передбачає дослідження інтеграційних об'єднань (єврорегіонів) як цілісних систем, яким властиві: постійність (створюються і функціонують упродовж тривалого періоду); організованість (функціонують під керівництвом чітко структурованої системи органів управління); відкритість (можуть змінюватись під впливом зовнішніх економічних, соціальних, політичних та інших факторів); цілеспрямований розвиток (створюються для досягнення системи чітко визначених цілей).

Використання ієрархічного підходу передбачається природною побудовою самої системи конкурентних переваг від мікро- до мегарівня (підприємство – галузь – національна економіка – міжнародна економіка), що нами продемонстровано у розділі 1. З метою забезпечення якості аналізу та виявлення усіх причинно-наслідкових зв'язків у сукупності процесів побудови й реалізації конкурентних переваг України та єврорегіонів за участю її областей буде проведено вивчення усіх нормативно-правових актів, що регулюють ці процеси, а також дослідження організаційно-економічних механізмів побудови конкурентних переваг України з можливостями виходу за межі національних кордонів. В результаті ми забезпечимо розроблення багаторівневої системи побудови конкурентних переваг країни за допомогою інструментарію єврорегіонів:

- наднаціональний (наддержавний) рівень – проведення аналізу нормативних документів європейських інституцій з проблематики удосконалення регіональної політики, регулювання бізнесу, транскордонного

Джерело: склав автор

Рис.2.1. Гіпотеза формування конкурентних переваг України в умовах регіоналізації європейського економічного простору

співробітництва, міжнародної фінансової підтримки;

- державний рівень (Україна) – дослідження ефективності інституційного забезпечення конкурентоспроможності країни, державної економічної та регіональної політик, формування пріоритетів розвитку);

- регіональний рівень – вивчення нових регіональних можливостей, ініціатив, фінансових можливостей українських територій,

- місцевий (муніципальний) рівень – аналіз місцевих можливостей і преференцій місцевих органів управління.

Структурно-функціональний підхід допоможе виділенню ключових перспективних видів економічної діяльності, котрі забезпечують найбільш ефективне функціонування окремого регіону. Структурування господарської системи об'єкта дослідження та вивчення потенційних можливостей економічної системи виступають способом визначення альтернативних шляхів розвитку регіону.

Застосування комплексного підходу передбачає гармонійний розвиток різних видів економічної діяльності відповідно до природних та набутих конкурентних переваг окремих територій.

Синергічний підхід гарантує позитивний результат діяльності національної економічної системи відносно окремих результатів її складових та отримання додаткових позитивних ефектів від оптимізації виробничих, реалізаційних, логістичних, маркетингових процесів та системи управління. Він також передбачає вивчення екзогенних та ендогенних факторів розвитку досліджуваної системи. Впровадження новітніх технологій та розширені можливості їх застосування зумовлюють інноваційний ефект.

Використання інституційного підходу зумовлюється тим, що регіональна політика у сфері співробітництва євро регіонів реалізується через систему інституційного забезпечення, яка включає ряд міжнародних інституцій, територіальних органів влади, агенцій регіонального розвитку та інших зацікавлених організацій. Аналізуючи систему інституційного забезпечення функціонування євро регіонів у контексті побудови й використання ними

конкурентних переваг, ми будемо досліджувати можливості наднаціональних структур і дієвість здійснюваної ними регіональної політики, а також діяльність держави і центральних органів влади, які створюють економічне і правове середовище функціонування, укладаючи угоди про міжрегіональне і транскордонне співробітництво та підписуючи декларації і конвенції євро регіонів, а також розробляючи програми підтримки транскордонного співробітництва. Під кутом зору створення можливостей формування конкурентних переваг на регіональному рівні розглядатимемо й діяльність міжнародних організацій, органів територіального та місцевого управління в Україні.

Застосування зазначених підходів повинно базуватись на таких загальнонаукових принципах дослідження, адаптованих до предмету дисертаційної роботи:

- принцип об'єктивності передбачає вивчення об'єктивних закономірностей розвитку систем і явищ, а позиція автора не впливає на кінцеві отримані результати;
- принцип розвитку та історизму спрямований на дослідження понять і явищ з моменту їх виникнення, в процесі розвитку, сучасного та майбутнього прогнозованого стану;
- принцип сходження від абстрактного до конкретного організовує процес пізнання досліджуваної системи. Необхідність його використання зумовлена бажанням пізнання об'єктивних закономірностей, явищ і процесів, нівелюючи зовнішній вплив. Найповніше цей принцип реалізується у побудові моделей, що демонструють лише найважливіші властивості досліджуваного суб'єкта;
- принцип співвідношення логічного й історичного дозволяє пізнати теорію як історію, позбавлену випадкових несуттєвих деталей. Лише важливі та закономірні поняття зберігаються з плином років, поступово викристалізуючи свою глибинну суть;
- принцип загального зв'язку й взаємодії дозволяє розглядати об'єкт дослідження у взаємозв'язку з іншими об'єктами його рівня, як частину

більшої системи та водночас як окремий відокремлений суб'єкт.

Незважаючи на важливість формування надійної методичної бази дослідження конкурентних переваг і конкурентоспроможності євро регіонів, з урахуванням можливостей регіональних інституцій та діючої регіональної політики, в умовах сьогодення таких методів не напрацьовано. Ми погоджуємося із загально визнаним тлумаченням методів як конкретних способів та інструментів вивчення об'єкта дослідження, які взаємно доповнюють один одного, даючи можливість проникнути у глибинну сутність явища чи процесу. Дж. Кейнс розглядав метод як універсальний інструмент пізнання, а його результати – як такі, що змінюються залежно від конкретних умов [107]. У свою чергу, О. Сичивиця зазначає, що метод є системою регулятивних принципів діяльності суб'єкта, яка залежить від її мети, засобів здійснення і характеру об'єкта [188]. Систему загальнонаукових методів дослідження, використаних у даному дослідженні, подано у табл. 2.1.

Таблиця 2.1

Загальнонаукові методи дослідження конкурентних переваг України

Загально-науковий метод	Формально-логічний зміст методу	Застосування у дослідженні конкурентних переваг України
Гіпотеза	Науково обґрунтована система умовиводів, через яку на основі низки чинників формуються висновки про існування зв'язків або причини явища	Система конкурентних переваг України як складовий елемент сучасного економічного європейського простору, що водночас формується під впливом внутрішньокраїнних природних і набутих детермінант
Формалізація	Вивчення об'єктів, при якому закономірності явищ і процесів відображаються за допомогою формул, або спеціальних символів	Структурно-динамічний аналіз трансформацій
Аналіз	Вивчення об'єкта за допомогою його розчленування на складові елементи	Характеристика особливостей конкурентних переваг на різних рівнях економіки
Синтез	Вивчення об'єкта у його цілісності, в єдиному взаємозв'язку його частин	Об'єднання конкурентних переваг на різних рівнях економіки у загальний механізм формування конкурентних переваг країни; визначення пріоритетних напрямів стратегії гармонізації інтересів території та національної економіки

Продовження табл. 2.1

Індукція	Виведення загального висновку про ознаки множини елементів на основі вивчення цих ознак у частині елементів однієї множини	Ранжування євро регіонів за участю областей України за чотирма рівнями технологічності на основі дослідження динаміки структури їх експорту та імпорту
Дедукція	Виведення заключного висновку з одного або декількох вихідних тверджень на основі певних закономірностей	Оцінка моделей регіонального співробітництва за просторовими векторами залежно від зовнішніх чинників впливу
Абстрагування	Виокремлення суттєвих, найістотніших ознак предметів, явищ об'єктивної дійсності з неістотних, випадкових, другорядних їх ознак	Виділення найбільш важливих досліджень теорії конкурентних переваг
Аргументація	Спосіб переконання шляхом обґрунтування та оцінювання доводів на захист певної тези	Вибір найбільш перспективних видів економічної діяльності для областей у складі євро регіонів України за допомогою побудови матриць концентрації видів економічної діяльності
Моделювання	Заміна реального процесу певною конструкцією, яка відтворює основні, найістотніші риси процесу, абстрагуючись від другорядних	Побудова моделі інтеграції євро регіону
Системний аналіз	Вивчення об'єкта дослідження як сукупності елементів, що утворюють систему	Здійснення аналізу й оцінки системи наявних конкурентних переваг України із урахуванням сукупності детермінант їх розвитку

Джерело: складено автором на основі узагальнення монографічних джерел та довідкової інформації джерел

Стосовно конкретно-наукових та спеціальних методів зазначимо, що з їх великої кількості нами будуть використані:

- монографічний метод – при дослідженні еволюції понять «конкурентна перевага» та «конкурентоспроможність»;
- таблично-графічні методи – для систематизації та наочного подання інформації щодо динаміки зовнішньоторговельної активності та товарної структури експортно-імпортних потоків, динаміки обсягів інноваційної продукції, виробленої та поставленої на експорт областями України, що входять до євро регіонів; бюджетів національних програм ЄС та індикативних програм

за участю України в рамках Інструменту європейського сусідства і партнерства; матриці концентрації видів економічної діяльності єврорегіонів за участю областей України;

- статистичний метод та метод структурно-динамічного аналізу – при вимірюванні динаміки зовнішньоторговельної активності єврорегіонів з участю України, вивченні їх товарної структури та побудові матриці концентрації видів економічної діяльності єврорегіонів України;

- абстрактно-логічний – при побудові моделі формування й розвитку конкурентних переваг єврорегіону з участю областей України як логічної послідовно-паралельної реалізації етапів розвитку пріоритетних сфер економіки регіонів;

- описово-аналітичний і творчо-критичний – при обґрунтуванні моделей співробітництва за просторовими векторами;

- компаративний – універсальний метод, «придатний і для порівняння поведінки жителів Заходу і Сходу, гір і долин, континенту та узбережжя однієї країни, і політичних смаків виборців у різні роки. Методом порівняння можна знайти відсутні елементи, високу і низьку якість, кращу і гіршу функціональність. Пізнаючи іншого, вдається краще довідатись про власні переваги і недоліки. Це розширює кругозір, дозволяє ніби збоку глянути на навколишній світ, не себе, прищеплює почуття і прагнення до відновлення»[247, с. 371].

Застосування вищезазначених загальнонаукових та спеціальних пізнавальних методів дослідження, на наш погляд, сприятиме дослідженню найважливіших фундаментальних основ формування конкурентних переваг України в контексті регіоналізації європейського економічного простору та слугуватиме визначенню оптимальних варіантів використання ресурсів по обидві сторони кордону, удосконаленню організації виробництва на спільних підприємствах, реалізації інноваційних проектів, способів кооперування тощо.

Отже, можна зробити висновок про те, що методика дослідження конкурентних переваг України в контексті регіоналізації європейського

економічного простору повинна ґрунтуватися на законах різних груп наукових дисциплін у формі практичних висновків, зроблених на основі емпіричних досліджень, а також теоретичних узагальнень, сформованих на основі окремих груп наукових знань (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Групи спеціалізованих наукових знань, необхідних для комплексного вивчення детермінант конкурентних переваг України в умовах регіоналізації в Європі

Природничий блок	Суспільний блок	Технічний блок
Хімічні науки	Економічні науки	Літакобудування
Біологічні науки	Юридичні науки	Електротехніка
Геологічні науки	Історичні науки	Металургія
Географічні науки	Соціологічні науки	Гірнична наука
Медичні науки	Філософія	Машинознавство

Джерело: складено автором

Важливим аспектом діяльності будь-якого суб'єкта господарювання та одним із чинників досягнення ним прибутку є діагностика власних конкурентних переваг, визначення ступеня досягнення цілей, виявлення проблем та визначення причин їх виникнення. Діагностика конкурентних переваг є мірилом ефективності управління, а вироблення альтернатив можливої діяльності у динамічному ринковому середовищі вимагає дослідження кон'юнктури ринку і можливостей конкурентів, аналізу конкурентоспроможності виробів, оцінювання ефективності виробництва та інноваційних проектів. Однак, як ми вже зазначали, незважаючи на важливість формування надійної методичної бази дослідження конкурентних переваг і конкурентоспроможності єврорегіонів, з урахуванням можливостей регіональних інституцій та діючої регіональної політики, в умовах сьогодення таких методів не напрацьовано. Це призвело до необхідності оцінювання ефективності функціонування єврорегіонів за участю областей України

непрямими методами, а саме – через оцінювання виробництва валового національного й регіонального продуктів на одну особу, використання показників динаміки і структури прикордонної торгівлі, взаємної зовнішньої торгівлі, інвестиційної діяльності, зовнішньоекономічної діяльності, експортно-імпортних операцій, обсягів фінансової підтримки міжнародних фондів, ефективності транскордонних проектів тощо.

Звертаючи увагу на те, що результати нашого дослідження спрямовані на удосконалення і розвиток механізмів та інститутів формування конкурентних переваг методами регіональної політики, зазначимо, що поглиблення проблеми міжнародної нерівності засвідчило неспроможність слаборозвинутих країн ефективно проводити економічні реформи за рахунок міжнародної допомоги. У цій ситуації дієвим засобом вирішення проблеми, на наш погляд, може бути побудова структур за регіональною ознакою, а не за рівнем розвитку, в яких національні економіки функціонують за принципом взаємодоповнюючого розвитку. При цьому конкурентні відносини зазнають змін і набувають ознак міжнародної конкуренції регіональних умов господарювання на зміну конкуренції цін і створення нового продукту. Саме цю ідею ми заклали як прогностичну при висуненні й обґрунтуванні основної гіпотези дисертаційної роботи.

Виходячи з цього, стрижнем і основним результатом дисертації є концепція формування конкурентних переваг України в умовах глобалізації та розвитку регіонального співробітництва, яка акумулює авторське розуміння забезпечення високої конкурентоспроможності України через побудову нових або розвиток існуючих конкурентних переваг шляхом формування дієвого організаційно-економічного механізму створення і функціонування єврорегіонів. Цей механізм дозволяє спільними зусиллями сторін-учасників продуктивно й ефективно використовувати ресурси в умовах динамічних ринкових змін і тим самим забезпечувати впровадження інноваційної моделі розвитку в процесі формування нового світового порядку.

Цей підхід, за нашим переконанням, дозволяє побудувати модель

формування рівня конкурентоспроможності міжнародного регіону з урахуванням специфіки розвитку пріоритетних сфер його економіки з метою інтеграції соціально-економічних систем прикордонних територій – учасників єврорегіонів. Реалізація провідних ідей концепції повинна забезпечити доведення її основних пунктів до рівня прикладних розробок, у тому числі – формування механізму виявлення кращих, ніж у середньому по країні, можливостей, які створено в межах конкретного єврорегіону на основі нових підходів до побудови регіональної політики на рівні ЄС та окремої країни.

В процесі дослідження нами буде розглянуто специфіку функціонування та особливості побудови й використання конкурентних переваг восьми єврорегіонів за участю областей України: «Карпатський», «Буг», «Нижній Дунай», «Верхній Прут», «Дніпро», «Слобожанщина», «Ярославна» та «Донбас» (табл. 2.3).

Для характеристики єврорегіонів за участю областей України використаємо таку інформацію:

1. Єврорегіон «Карпатський» створено у 1995 році. З української сторони до його складу увійшли Закарпатська, Львівська, Івано-Франківська, Чернівецька області та прикордонні території Боршод-Абауй-Земплен, Хайду-Біхар, Хевеш, Яс-Надькун-Сольнокта, Сабольч-Сатмар-Берег (Угорщина), повіти Біхор, Селаж, Сату-Маре, Марамуреш, Харгіта, Сучавата, Ботошань (Румунія), Підкарпатське воєводство (Польща), Кошицький та Пряшівський краї (Словаччина) [105]. Основною метою заснування єврорегіону стало використання можливостей діючих субрегіональних об'єднань, участь у створенні та діяльності нових міжнародних структур; побудова системи функціонування міжнародних контактів на міжрегіональному рівнях; розвиток прикордонної інфраструктури, адаптованої до західноєвропейської; використання існуючих транспортних коридорів у розвитку зовнішньоекономічних зв'язків та вирішенні соціально-економічних проблем регіону.

Таблиця 2.3

Основні характеристики єврорегіонів за участю областей України

Єврорегіони	Області України	Країни-партнери	Площа українських територій у складі єврорегіонів, тис. км ²	Населення українських територій у складі єврорегіонів, тис. осіб	Дата створення
Карпатський	Закарпатська Львівська Івано-Франківська Чернівецька	Угорщина Румунія Польща Словаччина	56,6	6079,5	1995
Буг	Волинська Львівська	Білорусь	41,9	3586,3	1995
Верхній Прут	Чернівецька Івано-Франківська	Румунія Молдова	22	2285,1	2000
Слобожанщина	Харківська	Російська Федерація	31,4	2769,1	2003
Дніпро	Чернігівська	Російська Федерація Білорусь	31,9	1109,7	2003
Ярославна	Сумська	Російська Федерація	23,8	1172,3	2007
Нижній Дунай	Одеська	Румунія Молдова	33,3	2391	1998
Донбас	Луганська Донецька	Російська Федерація	26,7	2311,6	2010

Джерело: складено автором

2. Єврорегіон «Буг» створено у 1995 році за участю територій Волинської та Львівської областей (Україна), Люблінського та Бяла-Подляського воєводства (Польща), Брестської області (Білорусь) з метою налагодження взаємовигідної торговельно-економічної співпраці; модернізації транспортно-складської мережі; розбудови українсько-польського і українсько-білоруського кордону; охорони навколишнього природного середовища; ефективного використання туристично-рекреаційних ресурсів; співробітництва з міжнародними організаціями, установами та ін. [17, с. 250-251, 89].

3. Єврорегіон «Верхній Прут» утворено у 2000 році Чернівецькою областю (Україна), Ботошанським і Сучавським повітами (Румунія), Фалештським,

Єдинецьким, Глоденським, Окницьким, Ришканським та Бриченським районами (Молдова) з подальшим приєднанням у 2003 році Івано-Франківської області (Україна) [33]. Регіон було створено з метою розвитку і удосконалення торговельних та економічних відносин; спільного впровадження передових технологій; розвитку інфраструктури (енергетичних, транспортних та комунікаційних мереж); розробки спільної політики в галузі техногенно-екологічної безпеки, зокрема – запобігання забрудненню басейнів Дунаю, Дністра і Чорного моря, попередження і ліквідація наслідків промислових аварій та стихійних лих, збільшення екологічно чистих виробництв; розвитку лісової, деревообробної, легкої промисловості та АПК; співпраці у сфері науки, культури, освіти і спорту, підтримки національних меншин, реалізації молодіжної політики; модернізації системи охорони здоров'я населення, розвитку рекреаційної діяльності та туризму [239]. Європейським асоційованим партнером єврорегіону «Верхній Прут» є федеральна земля Карінтія (Австрія).

4. Єврорегіон «Слобожанщина» утворено у 2003 році за участю Харківської області (Україна) та Белгородської області (Росія). Основна мета цього ЄР – посилення співробітництва прикордонних територій у різних сферах життєдіяльності, підвищення ролі місцевих органів влади у реалізації спільних проектів прикордонного співробітництва між Україною та Російською Федерацією. Відповідно до цього визначені пріоритети: розвиток інфраструктури малого та середнього бізнесу, ефективна співпраця учасників єврорегіону у економічній, інфраструктурній (прикордонна і транспортна інфраструктура), культурно-освітній, екологічній, соціальній сферах [202; 109].

5. Єврорегіон «Дніпро» у 2003 році створений Чернігівською областю (Україна), Брянською областю (Російська Федерація) та Гомельською областю (Республіка Білорусь) з метою всебічного економічного розвитку; регіонального планування; розвитку комунікацій, транспорту та зв'язку; підтримки сфер освіти, охорони здоров'я, спорту і туризму; поліпшення стану навколишнього природного середовища; ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій та стихійних лих; сприяння розширенню контактів серед населення

прикордонних регіонів та розвитку співробітництва між установами, організаціями, суб'єктами господарської діяльності[120; 109, с. 433].

6. Єврорегіон «Ярославна» утворений у 2007 році за участю Сумської області (Україна) та Курської області (Росія) з метою співпраці у зовнішній торгівлі, освітній сфері, у сфері державної служби, зайнятості, облаштуванні інфраструктури кордону, розбудові логістичної інфраструктури, розвитку культури, спорту, туризму, молодіжної сфери та інших галузей співробітництва на рівні міст та районів [221].

7. Єврорегіон «Нижній Дунай» створено у 1998 році за участю Одеської області (Україна), повітів Бреїла, Галац, Тульча (Румунія), а також районів Вулканешти, Кагул та Кантемир (Молдова) з метою організації та координації заходів із просування співробітництва у сферах економіки, науки, екології, культури, освіти і спорту; розробки спільних програм прикордонного співробітництва у сферах діяльності, вказаних у загальних угодах; просування і сприяння прямим контактам між економічними агентами, інститутами, неурядовими організаціями та експертами, які діють у різноманітних галузях; посередництва та сприяння співробітництву з міжнародними організаціями, інститутами і агенціями [33].

8. Єврорегіон «Донбас» утворений в жовтні 2010 року за участю Луганської області (Україна) та Ростовської області (Росія), в лютому 2011 до об'єднання приєдналась Донецька область (Україна) [34]. Основними напрямками співпраці задекларовано всесторонній економічний розвиток, розвиток комунікацій, транспорту та зв'язку.

Крім описаних регіонів, ряд офіційних джерел інформує про створення у 2008 році єврорегіону «Чорне море» за участю м. Іджеван (Вірменія), міст Бургас, Несебр, Шабла, Варна (Болгарія), автономної республіки Аджарія (Грузія), району Кагул (Молдова), повітів Бреїла, Констанца, Галац, Тульча та м. Манагалія (Румунія). У 2009 році до єврорегіону доєднались: м. Балчик (Болгарія). Азербайджан, Греція, Росія, Туреччина та Україна беруть участь в діяльності єврорегіону як спостерігачі та навіть не сплачують членських

внесків. Зважаючи на такі обставини, ми не вважали за доцільне аналізувати діяльність цього територіального утворення, оскільки вона не позначається на економічних результатах областей України.

У даний час триває робота над проектами єврорегіонів «Сян» (Львівська область України і Підкарпатське воєводство Польщі), «Дністер» (Вінницька, Одеська області України та 15 прикордонних районів Молдови), «Азов» (Запорізька та Донецька області, АР Крим України; Краснодарський край та Ростовська область Російської Федерації). На стадії вирішення перебуває питання про включення Миколаївської області до складу єврорегіону «Померанія» (повіти та міста Мекленбургу та Бранденбургу Німеччини, 33 гміни регіону Сканія Швеції, місто Щецин та Об'єднання гмін Польщі).

Єврорегіони, участь у яких беруть області України, мають загальні особливості:

- організаційні структури сформовані за однією схемою і в них відсутні підрозділи, метою яких є сприяння залученню коштів для реалізації транскордонних проектів окремими організаціями, підприємствами; відсутні моніторингові комісії; поточну діяльність проводять підрозділи органів влади, а не відокремлені структури, що є суттєвим недоліком організації. Значні відмінності структури єврорегіонів Європи та України визначають і рівні їх ефективності;

- єврорегіони повинні сприяти розвитку транскордонної співпраці між обласними органами влади (державною адміністрацією або радами). В українських реаліях органи управління нижчих ланок (район, селищна рада) фактично вилучені з системи організації транскордонного співробітництва. У цій ситуації доцільним є використання схеми єврорегіонів, що ґрунтується на діяльності асоціацій міст, територіальних органів влади, громадських організацій тощо;

- всі єврорегіони створені центральними органами влади при відповідній ініціативі знизу (крім єврорегіону «Буг»).

Ці та інші характеристики і особливості єврорегіонів за участю областей України будуть використовуватися нами при дослідженні можливостей і бар'єрів побудови і розвитку конкурентних переваг суб'єктами господарювання з використанням позитивних відмінностей систем господарювання країн-партнерів. Крім того, з метою проектування можливих варіантів розвитку організаційно-економічного забезпечення побудови конкурентних переваг у контексті специфіки прикордонних територій України, їх доцільно згрупувати за певними ознаками:

- характер взаємовідносин між Україною і сусідніми державами, з якими безпосередньо межують регіони;
- рівень соціально-економічного розвитку;
- наявність факторів та передумов розвитку міжнародного співробітництва;
- регіональні пріоритети транскордонної співпраці.

Такий підхід дозволяє виокремити три групи територій.

До першої групи за поєднанням названих критеріїв включено прикордонні області України, які межують з регіонами держав Західної Європи, це – Волинська, Львівська, Закарпатська, Івано-Франківська, Чернівецька області, а також Люблінське, Підкарпатське воєводства Польщі, прикордонні округи, повіти і міста Словаччини, Румунії та Угорщини, Брестська область Білорусі.

Якщо взяти до уваги, що основними економічними стимулами утворення єврорегіонів є нарощення потенційних можливостей регіону за рахунок надходження інвестицій, можливостей створення додаткових робочих місць внаслідок створення сучасної інфраструктури, яка обслуговуватиме значні міжнародні потоки товарів, послуг, інформації, фінансових ресурсів, створення сприятливих умов для ведення бізнесу і можливість отримання за рахунок всього зазначеного вище додаткових конкурентних переваг [188, с. 232], то функціонування єврорегіонів першої групи було відносно успішним. Основні

сфери та пріоритетні напрями транскордонного співробітництва першої групи регіонів визначаються виходячи з того, що воно розглядається тут, в першу чергу, як один з інструментів інтеграції до Євросоюзу.

До другої групи включено північні та східні прикордонні регіони України, які межують з державами, що раніше входили до складу СРСР і це специфічно відбилося на характері їх соціально-економічних зв'язків. Йдеться про Рівненську, Житомирську, Київську, Чернігівську, Сумську, Харківську, Луганську, Донецьку, Вінницьку області України, а також Гомельську область Білорусі, Брянську, Курську, Белгородську, Воронежську, Ростовську області Росії та повіти Молдови.

Північні та східні єврорегіони за участю областей України створені дещо пізніше, проте їх функціонування характеризується більшою динамічністю [225, с. 142]. Це пояснюється лідируючим характером основного партнера – Російської Федерації, яка здійснює жорстку зовнішню політику, тим самим обмежуючи реалізацію незалежних економічних стратегій на зовнішніх ринках своїх партнерів. Партнерам українських єврорегіонів Росії і Білорусі вдалося зберегти тенденцію відносної економічної стабільності аж до кризового 2008 року. Поряд з тим, ситуація з процесами регіональної інтеграції цієї частини європейського економічного простору залишається неоднозначною. Аналіз первинного етапу існування СНД дав змогу виявити дві взаємопов'язані реалії: з одного боку, глибокі спільні історичні корені, високий ступінь інтеграції та взаємозалежності практично у всіх сферах життя, з іншого – небажання створювати наднаціональні структури. Це пояснює основну причину звернення колишніх республік до практики двосторонніх угод, ефективність співробітництва в яких часто визначається не економічною доцільністю, а політичними та інституціональними чинниками. Загальним результатом двосторонніх регіональних угод стало утворення ряду преференцій, застосування яких не завжди має послідовний характер [25], проте це знизило ефективність функціонування єврорегіонів і не дозволило партнерам отримати більш переконливий позитивний ефект.

Третя група складається з прибережних територій – Запорізької, Херсонської, Миколаївської, Одеської областей та АР Крим України і прикордонних адміністративно-територіальних одиниць-повітів, областей, провінцій та районів Румунії, Болгарії, Молдови, Туреччини, Грузії.

Із перспектив утворення південних регіонів, що мали включити прибережні території Чорноморського басейну України та країн-сусідів реалізувався лише єврорегіон «Нижній Дунай», в рамках якого працює Одеська область. Її партнерами є прикордонні адміністративно-територіальні одиниці – повіти Румунії, Молдови.

Такий поділ на групи є доволі загальним та надалі потребуватиме певного уточнення для чіткішого та адресного розроблення стратегій співробітництва, а також узгодження (у часовому вимірі) пріоритетів розвитку окремих прикордонних регіонів з відповідними тактичними і стратегічними діями України.

Неповна регіоналізація економічного простору України призвела до утворення неформальних регіональних систем з чітко визначеною спеціалізацією і пріоритетним розвитком певних галузей [74, с. 552]. Економічний розвиток регіонів мав супроводжуватись появою нових конкурентних галузей у промисловості та економіці загалом, що поступово призвело б до вирівнювання економічної активності по всій адміністративній території, де були сформовані регіональні ринки. При цьому знижується концентрація інфраструктурних переваг [101, с. 213], виникає можливість створення і функціонування нових виробничих структур. Очікувані і реалізовані внутрішні позитивні зміни повинні доповнюватись зовнішніми ефектами: регіони виявляють зацікавленість і активність на міжнародних ринках, беруть участь у міжнародних проектах як незалежні суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності. Означені підсумки підтверджують, що для держави та її владних установ діяльність створених єврорегіонів повинна бути об'єктом спрямування організаційно-економічних дій з метою розвитку і використання переваг, які надає діяльність єврорегіонів.

2.2. Оцінювання конкурентних переваг та конкурентоспроможності України в глобальному ринковому середовищі

Аналіз розвитку системи транскордонних відносин в умовах поглиблення інтеграційних процесів дозволяє констатувати, що транскордонне співробітництво в Європі зазнає системних якісних змін. З одного боку, в межах розширеного ЄС транскордонне співробітництво вступило в активну стадію на основі суттєвого пониження бар'єрів внутрішніх державних кордонів і стає засобом успішної реалізації спільної регіональної політики, принципу субсидіарності, децентралізації влади, а в ширшому розумінні – розбудови цілісної «Європи регіонів». З іншого боку, на нових зовнішніх кордонах ЄС транскордонне співробітництво перетворюється на дієвий інструмент формування розширеним Євросоюзом смуги добросусідства та інтенсивного розвитку зв'язків європейської спільноти з усіма прикордонними державами [290].

На даний момент в Європі сформовано три основні осі співробітництва [44]:

- Північноморсько-Середземноморська, що простягається лінією державних кордонів між Німеччиною, Нідерландами, Бельгією, Люксембургом, Францією, Швейцарією й Італією;
- Балтійсько-Адріатична, що орієнтована на лінію кордонів між Німеччиною, Австрією, Італією, Польщею, Чехією, Словаччиною, Угорщиною та Словенією;
- Балтійсько-Чорноморська – по західному кордону колишнього СРСР (охоплює Польщу, Литву, Білорусь, Україну, Словаччину, Угорщину, Румунію, Молдову).

Зважаючи на означені обставини і традиції, сучасний розвиток транскордонного співробітництва України за європейськими критеріями

зумовлюється низкою об'єктивних чинників, які впливають на розвиток прикордонних регіонів України та визначатимуть його майбутнє у короткостроковій та середньостроковій перспективах, насамперед:

- зовнішньополітичною стратегією зближення України з ЄС, яка розглядає транскордонне співробітництво як один з інструментів європейської інтеграції країни. Про це свідчить зміст Стратегії та Національної програми інтеграції України до ЄС, які визначають транскордонне та міжрегіональне співробітництво місцевих органів влади одним із шляхів європейської інтеграції держави;

- формуванням нового кордону між ЄС та Україною, а, отже, і набуттям західними прикордонними регіонами України статусу «безпосереднього сусіда» ЄС (з Угорщиною, Словаччиною, Румунією та Польщею, що стали членами ЄС) у 2004 році і отримують значну фінансову допомогу структурних фондів ЄС;

- можливістю скористатися досвідом транскордонної співпраці західних регіонів Угорщини і Польщі, які в другій половині 1990-х років виконували функцію «зовнішніх регіонів» ЄС і отримали доступ до нових форм допомоги співтовариства;

- ухваленням Концепції Державної програми розвитку транскордонного співробітництва на 2011-2015 роки Кабінетом Міністрів України 15.09.2010 р., що закладає правові основи для розроблення Державної цільової програми розвитку транскордонного співробітництва на 2011-2015 роки, яка, у свою чергу, сприятиме подальшому розвитку транскордонного співробітництва між регіонами України та сусідніх держав шляхом: сприяння економічному, соціальному, культурному розвитку прикордонних регіонів та активізації всебічного транскордонного співробітництва із сусідніми країнами на державному, регіональному та місцевому рівнях; забезпечення підвищення рівня життя населення прикордонних регіонів; поглиблення співпраці в рамках існуючих єврорегіонів та створення нових; активізації зовнішньоекономічної діяльності регіонів; сприяння розвитку малого і середнього підприємництва; забезпечення розвитку соціальної сфери. Фінансування Програми

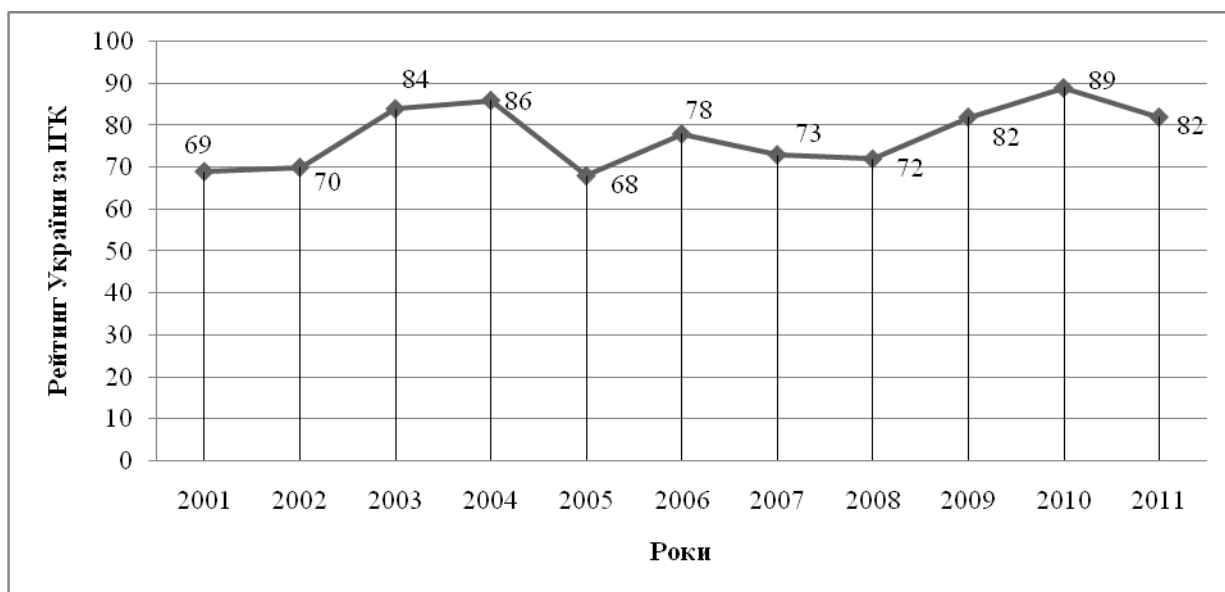
здійснюватиметься за рахунок коштів державного та місцевих бюджетів, інших джерел, не заборонених законом, а також міжнародної технічної допомоги. Відповідно до Концепції, обсяг видатків з державного бюджету, необхідних для виконання Програми, орієнтовно становитиме не менш як 45 млн. гривень і уточнюватиметься щороку з урахуванням реальних можливостей державного бюджету.

Виходячи з поділу конкурентних переваг країн на природні (традиційні) й набуті (нові, додаткові), що представлено у розділі 1, можемо констатувати, що Україна упродовж років незалежності отримує ефекти переважно від природних конкурентних переваг і не використовує нових можливостей, пов'язаних з трансформацією конкурентних відносин у глобалізованому світі, формуванням нового світового порядку, викликами інноваційної сфери та формування інформаційного суспільства. В умовах, коли основним джерелом конкурентних переваг стають нематеріальні активи та інноваційні продукти, а природні конкурентні переваги втрачають свою пріоритетну роль і значною мірою знецінюються, перед Україною постає загроза так званої системної кризи з ознаками технологічної та інформаційної несумісності з економіками розвинутих країн з перспективою отримання статусу відсталої країни.

Трансформація конкурентних переваг України упродовж останніх років відбувається на тлі негативних явищ, зумовлених світовою економічною кризою та нестабільним положенням нашої держави у європейському економічному просторі:

- зростання залежності від імпорту;
- скорочення експорту;
- зростання державного боргу;
- скорочення золотовалютних запасів тощо.

У такому несприятливому конкурентному середовищі Україна посідає надто низьке, зважаючи на свій потенціал, місце у світовій системі господарювання за індексом глобальної конкурентоспроможності (рис. 2.2).

Джерело: складено автором за «The Global Competitiveness Report» 2002-2012 pp.[294].

Рис. 2.2. Рейтинг України за індексом глобальної конкурентоспроможності впродовж 2001-2011 рр.

Інформація, подана на рис. 2.2, демонструє стабільно низький рівень конкурентоспроможності України упродовж тривалого періоду часу, що засвідчує неефективність економічних і організаційних механізмів макро-, мезо- та мікрорівнях у забезпеченні розвитку нових конкурентоспроможних виробництв на основі формування і реалізації інноваційних пріоритетів та структурних зрушень в економіці. Незважаючи на незначне підвищення позицій України рейтингу глобальної конкурентоспроможності, він залишається надто низьким, зважаючи на існуючий потенціал нереалізованих конкурентних переваг: у 2012 р. Україна посіла позицію 73, поступаючись таким країнам, як Колумбія, Марокко та ряду інших.

В таблиці 2.4 приведені рейтинг чинників, які спричиняють гальмування конкурентоспроможності України.

Отже, можемо констатувати, що упродовж 2008-2011 рр. рейтинг державних і приватних інституцій впав на 17 пунктів, що тісно пов'язується зі значними труднощами ведення бізнесу (позиція 91 у рейтингу з відповідним падінням за 2008-2011 рр. на 10 позицій). У такій ситуації закономірним є падіння ефективності товарного ринку (на 16 пунктів) і ступеня розвитку фінан-

Таблиця 2.4

Рейтинги чинників конкурентоспроможності України у 2008 – 2011 рр.

Чинники конкурентоспроможності	2008 р.		2011 р.	
	Рейтинг	Значення індексу	Рейтинг	Значення індексу
Державні та суспільні інституції	115	3,12	132	3,1
Інфраструктура	77	3,09	65	4,1
Макроекономічна стабільність	82	4,67	90	4,4
Охорона здоров'я і початкова освіта	74	5,37	62	5,8
Вища освіта та професійна підготовка	53	4,2	47	4,7
Ефективність ринку товарів	101	3,74	117	3,8
Ефективність ринку праці	65	4,30	62	4,4
Рівень розвитку фінансового ринку	85	3,96	114	3,5
Оснащення новітніми технологіями	93	2,75	81	3,6
Ємність ринку	26	4,62	38	4,6
Складність ведення бізнесу	81	3,83	91	3,7
Інновації	65	3,22	71	3,2
Кількість країн, що взяли участь в обстеженні	134		144	

Джерело: складено автором за «The Global Competitiveness Report» 2002-2012 pp.[294].

сового ринку (на 29 пунктів). Показовим є й падіння рейтингу інвестицій: 6 позицій за той самий період, що не відповідає новітнім викликам моделі інформаційного суспільства.

Серед 12 субіндексів, які визначають конкурентоспроможність країн у 2011-2012 рр., експерти виокремлюють такі рейтинги субіндексів критичного відставання України у глобальній конкурентоспроможності: державні та суспільні інституції (позиція 131); ефективність товарного ринку (позиція 129); рівень розвитку фінансового ринку (позиція 116); макроекономічна стабільність (позиція 112); удосконалення бізнесу (позиція 103). На жаль, традиційна упродовж багатьох років конкурентна перевага України «вища освіта і навчання» трактується у даний час як потенційна загроза [111], що порушує цілий пласт проблем, пов'язаних з розвитком і збереженням людського

потенціалу і ставленням до вітчизняного ринку робочої сили як такого, що формує одну з конкурентних переваг України і забезпечує потребу в кваліфікованій робочій силі. Крім того, до потенційних загроз у 2011-2012 рр. віднесено технологічну готовність (позиція 82); інфраструктуру (позиція 71); охорону здоров'я (позиція 74); інновації (позиція 74); ефективність ринку праці (позиція 61). При цьому найбільшій втраті (зниження на 11 пунктів) Україна зазнала за субіндексом «Інновації», а серед наявних конкурентних переваг України виділяють лише розмір ринку [11].

На тлі таких песимістичних оцінок варто зазначити, що в Україні з метою підвищення її конкурентоспроможності розроблено концепцію Державної програми підвищення конкурентоспроможності національної економіки на 2007 – 2015 роки [113]. Вона була спрямована на вирішення таких завдань:

- підвищити конкурентоспроможність економіки України;
- активізувати інноваційно-інвестиційну складову розвитку із позитивним впливом на структурні процеси у реальному секторі економіки та в розширенні перспективної складової «економіки на базі знань», чим забезпечити динамічне економічне зростання із підвищенням рівня та якості життя населення.

У концепції Державної програми підвищення конкурентоспроможності національної економіки України пропонується дев'ять основних складових підвищення конкурентоспроможності економіки України, скомпонованих у три факторні групи [113, с. 196]:

Група 1. Фундаментальні: забезпечення макроекономічної стабільності; підвищення ефективності державного управління; розвиток людського капіталу та покращання якісного складу трудових ресурсів; розвиток інфраструктури (нарощування транзитного потенціалу держави; модернізація та оновлення основних фондів і рухомого складу авіаційного, автомобільного, залізничного, морського та річкового транспорту, поширення інформаційно-комунікаційних технологій).

Група 2. Підвищення ефективності: розвиток підприємництва; розвиток фінансових ринків; підвищення технологічного рівня виробництва та

ефективності використання паливно-енергетичних ресурсів (розвиток нових форм взаємодії підприємств – зі створенням численних інноваційних та екоінноваційних кластерів; розвиток експортного потенціалу та імпортозаміщення, запровадження європейських принципів державного ринкового нагляду за додержанням вимог щодо безпеки продукції та послуг).

Група 3. Посилення інновативності та забезпечення сталого розвитку: стабілізація і поліпшення екологічного стану території України з метою переходу до сталого (екологічно збалансованого) розвитку, впровадження екологічно збалансованої системи природокористування; посилення інноваційної складової розвитку.

Ознайомлення з основними положеннями Концепції дозволяє зробити висновок про те, що неможливість її реалізації пояснюється відсутністю організаційно-економічних механізмів, здатних комплексно і гармонізовано вплинути на розглянуті вище факторні групи конкурентоспроможності, зосередити ресурси на задекларованих пріоритетних напрямках інноваційної діяльності в Україні та повністю задіяти потенційні переваги України.

Традиційно природними конкурентними перевагами України вважаються: вигідне географічне положення; значні природні ресурси; наявність достатньої дешевої, однак кваліфікованої робочої сили; родючі чорноземи та можливості аграрно-промислового комплексу; наявність високих технологій і розвинутої науки; потенціал військово-промислового комплексу. Однак відразу варто зазначити, що серед означених конкурентних переваг окремі з них значною мірою втрачені, інші потребують підтримування, розвитку і дієвого залучення до трансформаційних процесів європейського і світового економічного простору. Зважаючи на сучасні тенденції розвитку світового господарства, які пов'язані, переважно, з інноваційними процесами, конкурентні переваги України певною мірою нівелюються і не можуть створити значного потенціалу конкурентоспроможності країни за умови високого рівня відкритості економіки, значного коливання кон'юнктури світових товарних ринків, енергозалежності та ряду інших чинників ендогенного та екзогенного характеру.

Вивчення сучасних тенденцій розвитку глобалізованого світу, а також інтелектуалізація усіх сфер суспільного життя створює ряд принципово нових можливостей для побудови конкурентних переваг стратегічного характеру. Підвищення конкурентоспроможності країни у такій ситуації проявляється у розширенні ринків збуту та утвердженні її товаровиробників на світових ринках шляхом оновлення структури економіки, зростанні в ній частки галузей високих технологічних переділів, а також у закономірному підвищенні частки доданої вартості в обсягах валового внутрішнього продукту, зростанні частки високотехнологічних, наукоємних галузей у структурі експорту тощо. Поряд з тим, в Україні упродовж останніх років лише 4,5 % загальної кількості вітчизняних підприємств випускали високотехнологічну продукцію. В обсязі українського експорту до країн ЄС понад 70 % становить продукція з невисоким рівнем доданої вартості та незначним рівнем технологічності, а частка машин, приладів, устаткування в експорті України до країн ЄС становить лише 10 % [230].

Загрозливий стан розвитку інноваційної діяльності в Україні та відповідну відсутність реальних передумов формування конкурентних переваг країни засвідчують такі цифри: останніми роками понад 80 % промислових підприємств не займаються інноваційною діяльністю. Зокрема, число промислових підприємств, що займалися інноваційною діяльністю, зменшилась з 18,0 % у 2000 р. до 14,2 % у 2010 р., а тих, що впроваджували інновації – з 14,8 % у 2000 р. до 11,5 % у 2010 р., з них впроваджували нові технологічні процеси – 5,0 % (у 2000 р. – 4,1 %), освоювали виробництво нових видів продукції – 5,5 % (13,7), із них нових видів техніки – 1,7 % (2,0 %) [213].

Це засвідчує низький технічний і технологічний рівень української економіки, що зумовлено низьким рівнем інноваційного забезпечення виробництва, високими матеріало- та енергозатратами, що в цілому призводить до низького рівня конкурентоспроможності України в системі світового господарства. Поряд з тим, в нашій державі, як засвідчує проведений аналіз, відсутнє гармонізоване на всіх рівнях управління організаційно-економічне

забезпечення розвитку аерокосмічних і біотехнологій, ракето- і суднобудування та інших галузей, які у законодавчому порядку визнані пріоритетами інноваційної діяльності в Україні на період 2011-2021 рр. [84].

Виходом з цієї ситуації може стати, на наш погляд, формування конкурентних переваг, які засновані на поєднанні регіональних відмінностей, що перебувають по різні сторони державного кордону, з використанням додаткових кредитних, податкових можливостей, а також преференцій регіональних і місцевих органів управління.

У цьому контексті доцільно звернути увагу на взаємозв'язок існуючих конкурентних переваг зі структурою економіки і структурною політикою держави. Тут варто погодитися з Дж. М. Майером, який застерігає щодо необґрунтованості промислової політика, яка спрямована безпосередньо на структуру виробництва: «Послідовність повинна бути зворотною – від розвитку динамічної конкурентної переваги з боку пропозиції до кінцевої трансформації структури виробництва як наслідку процесу розвитку, але не його причини. Якщо промислова політика зосереджується тільки на зміні структури виробництва, це не обов'язково викличе розвиток ресурсної бази економіки, навіть більше, може фактично уповільнити його [133, с. 414-415]».

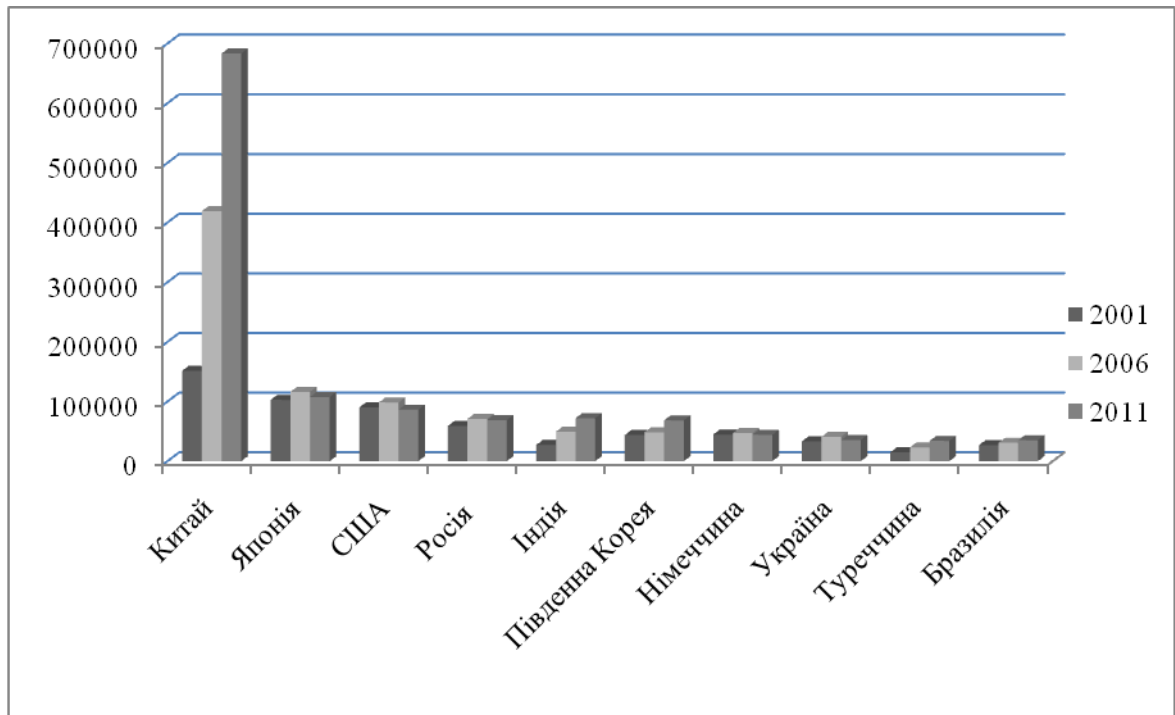
Критичний аналіз окремих природних (традиційних) конкурентних переваг України демонструє втрату нашою державою значних можливостей, і в першу чергу це стосується ринку робочої сили. Так, загальновизнана теза про дешевизну робочої сили в Україні пов'язується переважною більшістю фахівців з низькою заробітною платнею, однак результати ряду наукових досліджень демонструють інші залежності: ціна праці, витраченої на виробництво одиниці національного доходу, лише на 35-50 % менша, ніж у США. Але ця різниця поглинається низькою якістю праці і, відповідно, виробів, а також значними втратами на виробництві (біля 30-40%) [211, с. 287]. Крім того, високий професійний рівень робочої сили в Україні нівелюється показниками некваліфікованої праці, зокрема, такою працею охоплено 13 % робітників промисловості, 75 % - у сільському господарстві, біля 50 % - у будівництві.

З іншого боку, досвід і навички вітчизняної системи вищої освіти у підготовці висококваліфікованих фахівців для окремих сегментів ринку робочої сили, які затребувані у багатьох розвинутих країнах світу, залишає шанс не втратити трудовий потенціал держави і створити умови для його ефективного використання в національних інтересах.

До традиційних конкурентних переваг України належать і кон'юнктурні вигоди експортоорієнтованих галузей промисловості, які, зважаючи на їхній бюджетоутворюючий характер, потребують підтримки, а з іншого – є неперспективними у контексті сформованих інноваційних пріоритетів України (див. Додаток В) і необхідності проведення структурних зрушень в економіці при розбудові інформаційного суспільства. Так, Україна упродовж багатьох років постачає на зарубіжні ринки прокат чорних металів, чавун, залізну і марганцеву руди, кокс, кальциновану соду, азотні добрива, прокатне та ковальсько-пресове обладнання, устаткування для хімічної промисловості, тепловози, екскаватори, літаки, енергетичне обладнання, цемент, віконне скло, цукор, м'ясо, соняшникову олію, борошно, зброю та деякі інші товари традиційного українського експорту. Високий рівень відкритості української економіки (приблизно 60 % валового внутрішнього продукту формується у сфері зовнішньої торгівлі) і закономірна залежність від зовнішніх ринків, яка на порядок вища, ніж у Японії і США [23] ставлять під сумнів можливості створення і забезпечення розвитку стабільного і перспективного потенціалу конкурування України у глобальному конкурентному середовищі при динамічній кон'юктурі світового ринку.

Поряд з тим, як показали наші дослідження, традиційною конкурентною перевагою України і важливим наповнювачем державного бюджету та чинником формування торговельного балансу країни є металургійна галузь (рис. 2.3). Однак у контексті неперспективності сировинної спрямованості експорту зазначимо, що конкурентні переваги у цій сфері вичерпуються через:

- суттєві коливання попиту і пропозиції на метал (несприятливі цінові співвідношення на метал, кокс, феросплави, «китайська загроза»). В Україні ви-

Джерело: складено автором на основі даних Steel Statistics archives [74].

Рис. 2.3. Обсяги виробництва сталі провідними країнами у 2001-2011 рр., тис.т.

робництво листового прокату вкрай затратне. Приміром, у Південній Кореї на обробку тонни металу йде 29 людино-годин, у Росії – 105, в Україні – 120-150 [232];

- незначна (порівняно з можливостями) місткість внутрішнього ринку металопродукції, оскільки найближчим часом автомобіле- і суднобудування не зможуть стати потужними споживачами прокату.

Складність розвитку металургійної галузі як експортоорієнтованої зумовлюється й періодичними антидемпінговими розслідуваннями проти української продукції.

Отже, дослідження, проведені нами упродовж останніх років, засвідчують втрату (вичерпання) Україною конкурентних переваг на традиційних експортних ринках. Такі переваги, які, відповідно до запропонованої нами класифікації (див. підрозділ 1.1), належать до природних, базувалися на потенціалі нарощування технологічного та сировинного експорту, що підтримувався за рахунок дешевої робочої сили та ігнорування пріоритетів

розвитку соціальної сфери. Світова економічна криза прискорила знецінення таких конкурентних переваг і загострила проблему переорієнтації на інноваційну модель розвитку та диверсифікацію експорту. Серед конкурентних переваг України, як ми вже зазначали, експерти найчастіше виокремлюють можливості сільського господарства, особливо з огляду на песимістичні прогнози щодо можливої світової продовольчої кризи. Звичайно, наявність значних площ чорноземів, помірний клімат, вигідне географічне положення, з одного боку, і зростання попиту на продовольство, з іншого, створюють потенціал для значного економічного зростання.

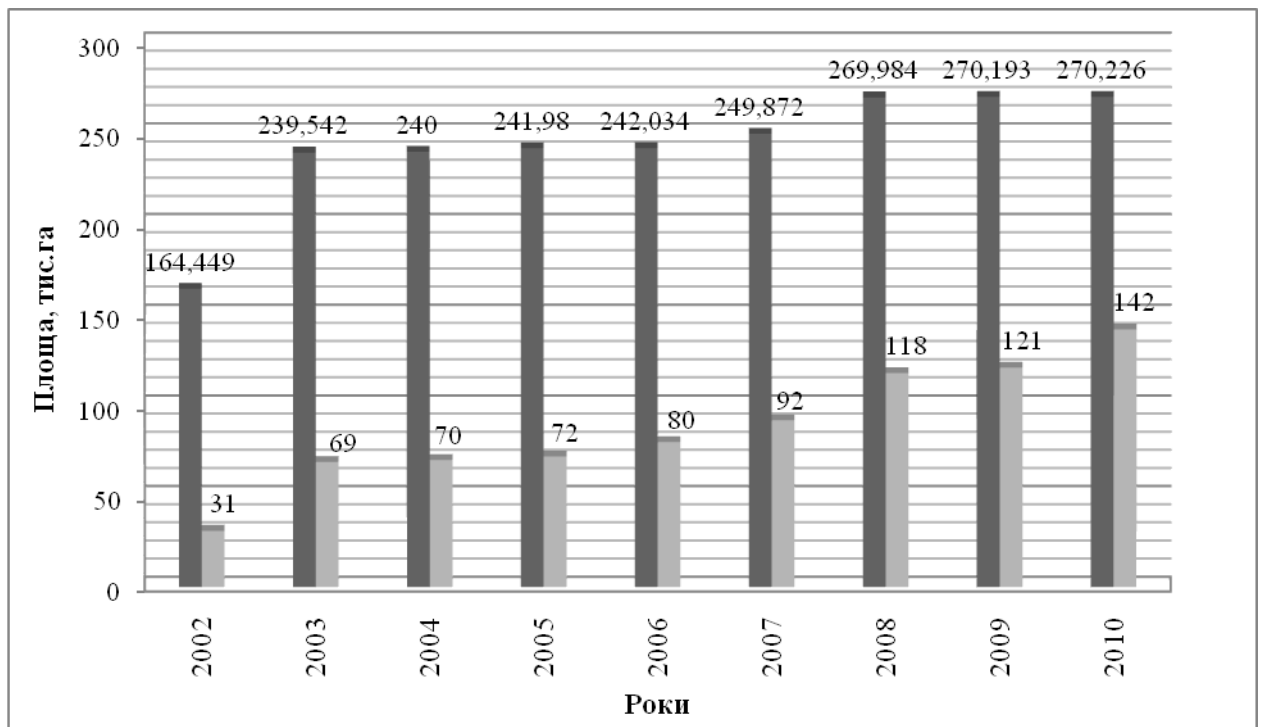
Аграрний сектор України має потужний потенціал, який за відповідних умов у 2015 році спроможний забезпечити виробництво 80 млн. т зерна, понад 15 млн. т олійних культур, 4 млн. т м'яса. Україна не тільки може повністю забезпечити продовольчу безпеку держави, але й зробити її одним з найважливіших гравців на світовому аграрному ринку, ситуація на якому продовж останніх років стрімко змінюється і є особливо сприятливою для розвитку вітчизняного аграрного сектору [94].

Зважаючи на існування значного потенціалу для розвитку аграрного сектора, державна політика України не спроможна сформувати механізм його ефективного використання, тому одна з найсуттєвіших потенційних конкурентних переваг не реалізується, а в окремих випадках перероджується у свій антипод: Україна постачає робочу силу на міжнародні ринки (значною мірою сільського населення), а також експортує сировину. Аналіз тенденцій світового продовольчого ринку дозволяє стверджувати про існування значних можливостей у вирішенні продовольчої безпеки багатьох регіонів світу і вийти на якісно новий рівень соціально-економічного розвитку країни. Зокрема, за даними Всесвітнього банку, після фінансово-економічної кризи 2008 року в світі спостерігаються певні економічні тенденції, якими Україна цілком може скористатися для підвищення обсягів експорту та зростання економіки: наприкінці 2010 року зросли ціни на сировинні товари, а вартість сільгосппродукції порівняно з 2009 роком збільшилася на 70 % [230].

Відповіддю України на нові світоцивілізаційні й глобалізаційні виклики може стати формування передумов біологізації землеробства та розвиток ринку екологічно чистої продукції сільського господарства, а також часткова переорієнтація виробництва з продовольчих потреб на біоенергетику. Зростаюча перспективність сегменту ринку екологічно чистих продуктів у розвинутих країнах спонукає українських виробників до розвитку органічного землеробства, і розуміння необхідності включення України до вирішення світової продовольчої проблеми дозволило науковцям виділити чотири регіони за придатністю для вирощування екологічно чистої продукції (технологічно вирощена на органічній основі без застосування будь-яких синтетичних добрив, хімічних препаратів, отрутохімікатів і відповідає міжнародним стандартам якості): Північно-Полтавський, Вінницько-Прикарпатський, Південно-Подільський, Північно-Східно-Луганський [9].

Формування згаданих конкурентних переваг базується на найвищій у світі забезпеченості України родючими чорноземами (30 % всіх світових запасів), що є природною конкурентною перевагою згідно розробленої нами класифікації конкурентних переваг (див. підрозділ 1.1). Отже, використання розглянутої конкурентної переваги потребує розроблення й реалізації програм відтворення родючості ґрунтів, охорони навколишнього середовища та вирішення ряду інших проблем розвитку аграрного сектора. Зокрема, Міністерство аграрної політики України у Програмі розвитку села до 2015 року передбачило виділення коштів на фінансування органічного виробництва, економічна віддача від якого отримується, як правило, через 3-4 роки [248], а 1 лютого 2011 року на VIII сесії Верховної Ради України шостого скликання було прийнято за основу проект Закону «Про органічне виробництво». У цьому контексті варто звернути увагу на повільні темпи розвитку в Україні виробництва сертифікованої органічної сільськогосподарської продукції та екологічно чистих продуктів харчування. Так, якщо на початок 2003 р. в Україні було зареєстровано 31 господарство, що отримало статус «органічного», то наприкінці 2010 р. в Україні нараховувалось 142 сертифікованих органічних господарства, а загальна площа сертифікованих

органічних сільськогосподарських земель склала 270226 га (рис. 2.4).

Джерело: [154].

Рис. 2.4. Кількість органічних господарств та загальна площа органічних сільськогосподарських угідь в Україні, 2002-2010 рр.

Як показали проведені нами дослідження, повільні темпи розвитку органічного виробництва в Україні зумовлені відсутністю комплексу законодавчих та інших нормативно-правових документів, які б передбачали створення національної системи сертифікації та затвердження стандартів, розвитку комунікаційної мережі, а також державної підтримки (наприклад, субсидіювання) цього перспективного сектору аграрного виробництва.

Втрата традиційних ринків у постсоціалістичних країнах та проблематичність завоювання нових ніш на світовому ринку потребує особливої уваги до формування нових конкурентних переваг в українському машинобудуванні. Рівень українського експорту продукції цієї галузі не відповідає сучасним вимогам світового ринку. Сьогодні потрібні найсучасніші маркетингові заходи, аби мати об'єктивну картину конкурентоспроможності національного машинобудування та переорієнтувати його на зовнішні ринки на вигідних умовах. Незадовільний стан Національної інноваційної системи,

існування «інноваційних прірв» та відсутність реальних важелів активізації інноваційного процесу потребують вироблення нових підходів, зокрема – через пропоновані нами механізми створення єврорегіонів, функціонування яких дозволяє створити нові (додаткові) конкурентні переваги, які є синтезом позитивних характеристик інноваційних систем сторін, що охоплені єврорегіоном.

Вивчення нинішньої державної політики України дозволяє констатувати, що однією з пріоритетних галузей вітчизняної економіки визнається суднобудування, хоча, як засвідчує аналіз сучасної практики господарювання, цю конкурентну перевагу можна вважати практично втраченою. Від колишнього СРСР Україна отримала 11 суднобудівних заводів, які виробляли 30 % кораблів Союзу. УРСР мала також сім підприємств корабельного машинобудування, 11 – морського приладобудування, 27 науково-дослідницьких інститутів і конструкторських бюро. Ці підприємства мали всі можливості для швидкої конверсії, а унікальні конкурентні технології давали їм конкурентні переваги на світовому ринку. Вивчення тенденцій розвитку цієї галузі показало, що сприятливим для її розвитку був період кінця 90-х – початку 2000-х років, коли суднобудування мало податкові пільги в межах функціонування вільних економічних зон, однак їхнє скасування у 2005 році зробило замовлення кораблів в Україні не вигідним: приватизація не вирішила існуючих проблем, а іноземні інвестори не вкладали кошти через несприятливе бізнес-середовище.

Нині частка найбільших країн-виробників суден у світі складає: Південна Корея – 38 %, Японія – 25 %, Китай – 14 %, Євросоюз – 12 %, тоді як Україна займає лише 0,5 % цього ринку. У даний час на українських підприємствах здійснюється, як правило, лише зварювання корпусів суден, а основне обладнання встановлюється у Європі, Японії, Китаї, Кореї: у структурі виробництва кораблів в Україні 62,3 % займають корпуси і корпусні конструкції, і лише 24,4 % – повнокомплектні кораблі [232]. Динаміку скорочення обсягів суднобудування в Україні подано у табл. 2.5.

Таблиця 2.5

Виробництво кораблів в Україні у 1992-2010 рр.

Рік	1992-2003	2003-2004	2006	2009	Січень-квітень 2010
Кількість	237	72	26	30	10
Вартість (млн. дол.)	1,5	140,5	135,5	238,0	60,0

Джерело: складено автором на основі [232].

Отже, незважаючи на вигідне географічне положення, глибоководні порти, наявність верфей, близькість розташування металургійних заводів з сировинною базою (природні конкурентні переваги), українське суднобудування не має передумов для інтенсивного розвитку. Це свідчить про необхідність інституціональних змін, перегляду економічної політики держави, формування сприятливого інвестиційного клімату. Перспективну привабливість суднобудування України можна забезпечити шляхом урахування ситуації на світовому ринку і визначення пріоритетів для нашої держави зважаючи на те, що у даний час виробництво складних вантажних кораблів зосереджується в Південній Кореї і Японії, менш складних – в Китаї, пасажирських і спеціалізованих – у ЄС. Орієнтуючись на зростання попиту на суховантажі та балкери, Україна може спеціалізуватися на цьому сегменті ринку.

До нерационально реалізованих важливих природних конкурентних переваг України варто віднести й непродуктивне використання вигідного географічного положення держави. Це проявляється у:

- недостатньому використанні транзитності території;
- нестачі проектів з будівництва нових транспортних шляхів і трубопроводів за основними стратегічними напрямками;
- слабкому розвитку конкурентного середовища у галузі транспортних послуг (за участю підприємств різних форм власності, із залученням зарубіжних інвесторів);
- інерційність у розширенні видів та вдосконаленні експортних транспортних послуг тощо.

Такі результати пасивності України на трансконтинентальних торговельних маршрутах виглядають разючими на тлі оцінок інституту Rendall, який визначає транспортний транзитний рейтинг України як найвищий в Європі (3,11 бали). При цьому такий показник для Польщі, наприклад, становить 2,75 бали [240]. Зважаючи на згадані обставини, варто погодитися з фахівцями Національного інституту стратегічних досліджень: належну роль у посткризовому розвитку економіки транспортна галузь України може виконати лише за умови інтегрування до європейської і світової транспортної мережі. Поряд з тим, ці процеси вступають у протиріччя з показниками, що характеризують стан транспортної галузі: рівень зношеності основних засобів залізничного транспорту в Україні складає 80-90 %, у тому числі тепловозів – 97 %, електровозів – 90 %, приміського рухомого складу – 90 % [214, с. 4].

Нераціональне використання вигідного географічного положення, недостатня зацікавленість у розбудові міжнародних транспортних коридорів, що проходять територією України, характеризують значення показників конкурентоспроможності інфраструктури України, які подано у табл. 2.6.

Таблиця 2.6

Оцінки конкурентоспроможності інфраструктури та її складових в Україні

Показник	2011 (з 142 країн)		2010 (з 139 країн)		2009 (з 133 країн)		2008 (з 134 країн)	
	рейтинг	бал	рейтинг	бал	рейтинг	бал	рейтинг	бал
Якість інфраструктури в цілому	71	4,2	70	4,1	79	3,5	86	3,1
Якість доріг	138	2,1	136	2,0	125	2,2	120	2,2
Якість залізничної інфраструктури	27	4,4	25	4,4	30	4,1	30	4,0
Якість портової інфраструктури	96	3,7	94	3,6	80	3,7	87	3,5
Якість інфраструктури повітряних перевезень	101	3,9	110	3,6	101	3,6	105	3,6

Джерело: [92, с. 34]

Аналізуючи дані, наведені у табл.2.6, можна зробити висновок про надзвичайно низький рівень якості і, відповідно, конкурентоспроможності інфраструктури та її складових в Україні. Особливо це стосується якості доріг

та інфраструктури повітряних перевезень.

Зважаючи на важливість і актуальність практичного використання концепції логістики в організації господарських зв'язків на всіх рівнях світового господарства, ми проаналізували транспортну і логістичну інфраструктуру України за відомими критеріями (сприяння торгівлі ETI, ефективність логістики LPI) та у порівнянні з індексом глобальної конкурентоспроможності країн, що є сусідами України (табл. 2.7).

Аналіз наведених у табл. 2.7 даних засвідчує значне відставання параметрів розвитку логістики в Україні від країн, що є партнерами нашої країни при створенні єврорегіонів. Так, індекс ефективності логістики в Україні у 2012 р. становив 2,86 бали з рейтингом 66, тоді як Польща займала позицію 30 у цьому рейтингу, Угорщина – позицію 40, Словаччина – позицію 51, а Румунія – позицію 54. Отже, зважаючи на предмет нашого дослідження та враховуючи теоретичні висновки щодо доцільності формування конкурентних переваг країн з використанням механізмів створення і функціонування єврорегіонів, можемо стверджувати, що Україна може скористатися позитивними відмінностями логістичних систем країн, з якими вона створила згадані міжнародні утворення. Те саме стосується й індексів сприяння торгівлі (див. табл. 2.7).

Аналіз використаних і втрачених природних конкурентних переваг України, проведений нами упродовж останніх років, показав, що оперативне залучення до господарської діяльності потенційних можливостей, а також перетворення їх у реальні конкурентні переваги потребує значних інвестицій. Однак, зважаючи на наведені у табл. 2.4 дані про складність ведення бізнесу в Україні (в першу чергу – надмірне і нестабільне регулювання), а також рівень розвитку інституцій, макроекономічної ситуації та ряду інших чинників інвестиційна привабливість нашої країни залишається низькою. Рівень залучення прямих іноземних інвестицій в Україні є значно нижчим порівняно з країнами Центральної та Східної Європи. Сьогодні найбільш привабливими для зарубіжних інвесторів залишаються галузі української економіки, які дозволяють отримати швидку віддачу на вкладені кошти (наприклад, торгівля),

Таблиця 2.7

**Оцінка транспортної і логістичної інфраструктури України
та країн-сусідів¹**

Країни	Індекс глобальної конкурентоспроможності (GCI), 2012		Індекс сприяння торгівлі (ETI), інфраструктура, 2012		Індекс ефективності логістики (LPI), 2012	
	рейтинг	бал	рейтинг	бал	рейтинг	бал
Угорщина	60	4,30	47	4,39	40	3,17
Росія	67	4,20	112	3,41	95	2,58
Словаччина	71	4,14	55	4,29	51	3,03
Польща	41	4,46	48	4,37	30	3,43
Румунія	78	4,07	69	4,02	54	3,00
Молдова	87	3,94	76	3,92	132	2,33
Білорусь	н/д	н/д	н/д	н/д	91	2,61
Україна	73	4,14	86	3,79	66	2,85

Джерело: Складено автором на основі [294; 295; 296]

а також ряд підгалузей харчової та машинобудівної промисловості, фінансової діяльності та ряду інших [51].

Отже, можемо зробити висновок, що очевидний потенціал конкурентних переваг України не реалізується і втрачається через відсутність системи наскрізних організаційно-економічних механізмів на всіх рівнях управління економікою, які б створили сприятливе середовище для продукування і поширення інновацій, інвестиційного забезпечення конкурентоспроможних виробництв, пошуку і формування нових ринків в умовах наростання динамізму глобалізованої економіки. Очевидно, що апробовані засоби побудови конкурентних переваг вичерпують свої можливості, а пошук нетрадиційних варіантів забезпечення економічного зростання в умовах формування нового

¹ LPI для кожної країни розраховується на основі інформації, отриманої за допомогою анкет від більше, ніж 800 найбільших міжнародних логістичних компаній. Кожний респондент оцінює за 5-бальною шкалою кожну з 7 позицій, що характеризує ефективність логістичної системи. Оцінювання проводиться стосовно восьми країн, з якими співпрацює логістична компанія. Оцінювання ефективності логістичної системи проводиться за такими позиціями: ефективність процедур митного очищення; якість транспортних та інформаційних технологій логістичної інфраструктури; простота й доступність за ціною міжнародних перевезень; компетентність працівників місцевої логістичної інфраструктури; можливість відслідковування міжнародних перевезень; внутрішня вартість логістичних послуг; затрати часу при транспортуванні вантажів до пункту призначення. Для побудови Індексу було використано понад 5000 індивідуальних оцінок країн. Індекс розраховується як середня зважена індикаторів, що характеризують 7 сфер оцінювання якості логістичної системи країни.

світового порядку з трансформацією ціннісних критеріїв розвитку, у тому числі й регіоналізації європейського економічного простору, можливе шляхом взаємного виявлення і фіксації зацікавленими країнами позитивних відмінностей окремих територій (регіонів) з подальшою їх реалізацією як складових конкурентних переваг єврорегіонів. Такий підхід забезпечує, як ми зазначали у розділі 1, підґрунтя для побудови основної конкурентної переваги міжнародних регіонів.

Ґрунтуючись на висунутій нами гіпотезі про доцільність використання організаційно-економічного механізму створення єврорегіонів як дієвого інструменту створення і розвитку нових (додаткових) конкурентних переваг країни, розглянемо конкурентоспроможність усіх областей (регіонів) України, оцінену за критеріями методики розрахунку індексу глобальної конкурентоспроможності (табл. 2.8). Зважаючи на те, що частина областей України входять до створених єврорегіонів, можемо оцінити рівень розвитку

Таблиця 2.8

Індекси конкурентоспроможності регіонів України у 2011 році

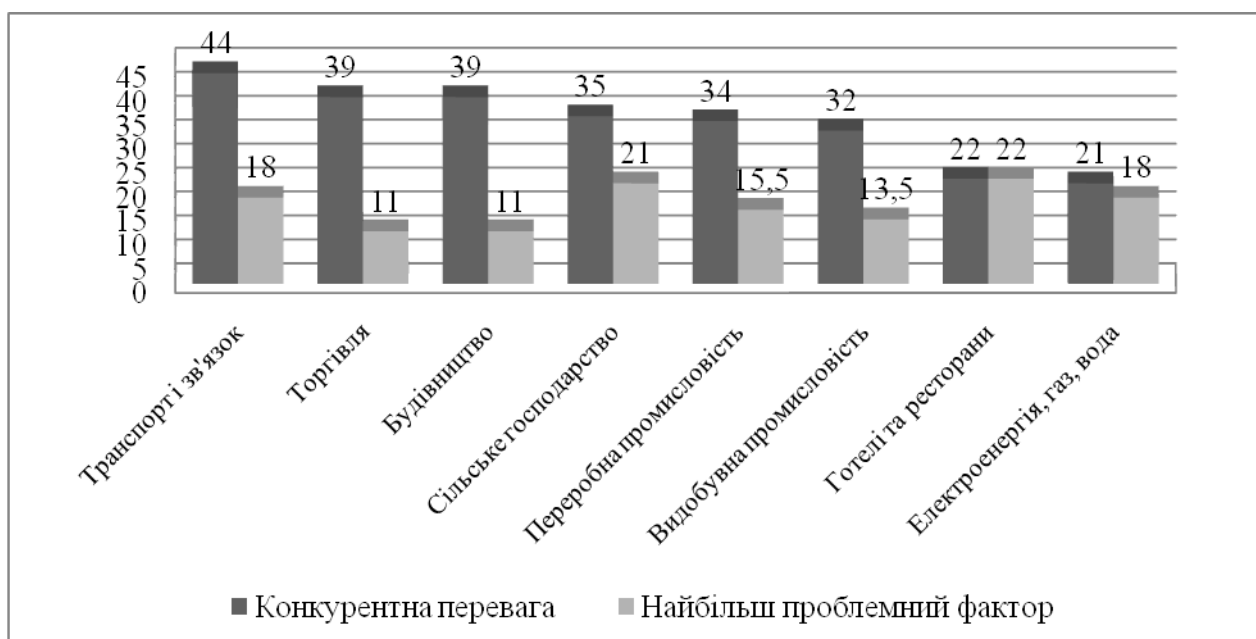
Місце	Регіон	Бал	Місце	Регіон	Бал
1	Київ	4,26	15	Сумська	3,84
2	Дніпропетровська	4,10	16	Черкаська	3,81
3	Харківська	4,05	17	Рівненська	3,81
4	Київська	4,04	18	Закарпатська	3,80
5	Донецька	4,03	19	Івано-Франківська	3,78
6	Запорізька	3,98	20	Хмельницька	3,77
7	Севастополь	3,96	21	Чернівецька	3,77
8	Одеська	3,95	22	АР Крим	3,77
9	Полтавська	3,94	23	Житомирська	3,76
10	Львівська	3,88	24	Тернопільська	3,74
11	Миколаївська	3,87	25	Чернігівська	3,68
12	Волинська	3,87	26	Кіровоградська	3,68
13	Луганська	3,87	27	Херсонська	3,58
14	Вінницька	3,86			

Джерело: [92, с. 7].

усіх чинників їх конкурентоспроможності і на основі цього прогнозувати варіанти можливого співробітництва.

В цілому ж рівень конкурентоспроможності регіонів України подано у табл. 2.9, з якої видно, що закономірне перше місце у рейтингу займає м. Київ, хоча окремі субіндекси (наприклад, інституції, займають останнє місце серед інших регіонів України).

Проведені нами дослідження дозволили констатувати, що традиційно використання наявних конкурентних переваг та побудова нових можливостей регіонів і країни в цілому пов'язується з рівнем розвитку інфраструктури. Опитування фахівців Фонду «Ефективне управління» показало, що серед зацікавлених і залучених до дослідження респондентів менша частина вказала на нерозвинену інфраструктуру як проблемний чинник для ведення бізнесу, у тому числі й у головних галузях економіки (рис. 2.5) [92]. Зважаючи на цю обставину, варто надалі зосередити увагу на розвитку інфраструктури у всіх галузях економіки, оскільки, як видно з рис. 2.5, саме цей чинник може сформувати потенціал нових конкурентних переваг, у тому числі при створенні єврорегіонів за участю областей України.

Джерело: побудовано автором на основі даних [92].

Рис. 2.5. Оцінки пропозиції інфраструктури як конкурентної переваги і як найбільш проблемного фактору для ведення бізнесу (кількість респондентів, %)

Таблиця 2.9

Конкурентоспроможність регіонів України за складниками у 2011 році

Складові індексу глобальної конкурентоспроможності	Рейтинги регіонів																										
	Київ	Дніпропетровська	Харківська	Київська	Донецька	Запорізька	Севастополь	Одеська	Полтавська	Львівська	Миколаївська	Волинська	Луганська	Вінницька	Сумська	Черкаська	Рівненська	Закарпатська	Івано-Франківська	Хмельницька	Чернівецька	АР Крим	Житомирська	Тернопільська	Чернігівська	Кіровоградська	Херсонська
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27
Базові вимоги																											
Складова 1. Інституції	27	15	25	9	11	19	17	26	6	24	18	1	21	5	8	12	7	4	20	3	2	22	13	10	14	16	23
Складова 2. Інфраструктура	1	6	4	9	5	8	2	3	10	15	11	23	12	14	13	17	22	19	20	25	16	7	24	27	21	26	18
Складова 3. Макроекономічне середовище	3	2	6	1	15	4	24	20	22	8	7	18	12	10	17	13	11	9	16	26	25	5	21	23	19	14	27
Складова 4. Охорона здоров'я та початкова освіта	7	19	11	3	24	12	1	5	16	6	27	10	17	14	22	18	15	2	13	8	4	20	21	9	25	26	23
Підсилювачі ефективності																											
Складова 5. Вища освіта і професійна підготовка	1	6	2	17	12	4	3	5	8	7	19	15	14	22	9	13	11	26	18	21	20	23	16	10	24	27	25
Складова 6. Ефективність ринку товарів	10	2	15	4	12	7	9	14	8	13	6	4	16	3	24	18	11	1	20	19	17	26	21	23	25	22	27
Складова 7. Ефективність ринку праці	2	3	18	11	15	16	24	25	9	22	20	14	19	5	12	6	1	21	7	10	4	26	13	23	8	17	27
Складова 8. Рівень розвитку фінансового ринку	17	3	8	8	2	6	5	24	4	12	15	1	6	19	10	20	18	25	14	13	7	26	21	11	23	22	27

Продовження табл.2.9

Складова 9. Технологічна готовність	1	3	6	2	5	10	7	4	11	9	8	12	16	13	17	15	24	18	19	23	21	22	14	20	25	27	26
Складова 10. Розмір ринку	1	2	4	6	3	9	26	5	10	7	12	21	8	13	15	14	22	16	17	19	27	11	18	25	20	24	23
Фактори розвитку та інноваційного потенціалу																											
Складова 11. Рівень розвитку бізнесу	12	1	6	15	2	3	4	19	8	20	11	10	5	7	9	21	16	23	24	18	25	14	17	22	26	13	27
Складова 12. Інновації	10	3	1	13	2	8	4	21	7	16	5	12	11	9	6	19	17	22	14	20	24	25	18	15	27	23	26

Джерело: [92, с. 46]

Орієнтуючись на предмет нашого дослідження, ми дослідили й рейтинги конкурентоспроможності європейських країн, які є партнерами (або потенційними партнерами) ряду областей України у створенні єврорегіонів. Як видно з табл. 2.10, рейтинг постсоціалістичних країн Європи упродовж останніх років значно вищий від рейтингу України.

Таблиця 2.10

Рейтинг країн-партнерів областей України у створенні єврорегіонів за індексом глобальної конкурентоспроможності у 2001-2011 рр.

Країна	Місце в рейтингу за роками										
	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Російська Федерація	63	65	70	70	53	62	58	51	63	63	66
Білорусь*	х	х	х	х	х	х	х	х	х	х	х
Румунія	56	67	75	63	67	68	74	68	64	67	77
Молдова**	х	х	х	х	х	х	х	х	х	94	93
Польща	41	43	42	60	43	48	51	53	46	39	41
Угорщина	28	31	33	39	35	41	47	62	58	52	48
Словаччина	40	41	43	43	36	37	41	46	47	60	69

Джерело: складено автором на основі [294]

Примітка:

*Білорусь не представлена в міжнародних рейтингах Світового економічного форуму.

** Дані по Молдові доступні лише за 2010-2011 рр.

Зважаючи на те, що потенціал формування конкурентних переваг України є надто широким, нами виділено й проаналізовано найпотужніші та найвагоміші з них. Узагальнення поданого матеріалу, а також інших наукових джерел, у яких досліджено конкурентні переваги України, дозволив нам виокремити чинники, які стримують розвиток єврорегіонів як інструментів створення і розвитку додаткових переваг України:

1. Недооцінка з боку центральної влади єврорегіонального співробітництва як інструменту територіального (регіонального) розвитку і покращення якості життя людей шляхом взаємного підсилення організаційно-економічних механізмів держаного, регіонального і місцевого рівнів управління країн-партнерів. Підходи, яких дотримуються урядовці, не створюють

можливостей для наповнення євроінтеграційної стратегії реальною регіональною ініціативою та регіональним змістом, що призводить до пасивності регіональних еліт та громадськості в питаннях євроінтеграції і обмежений доступ місцевого населення до інформації про стан транскордонного співробітництва [183, с. 55].

2. Обмеженість стратегічного бачення завдань та перспектив розвитку транскордонного співробітництва з боку уряду і місцевих органів влади України, а також «відсутність навичок спільного планування розвитку прикордонних територій» [200, с. 142], відсутність цілісної концепції регіонального розвитку держави з урахуванням сучасних викликів глобалізації.

3. Слабкість інституційної бази регіонального розвитку на національному рівні, яка у прикордонних регіонах має відігравати роль одного з рушіїв транскордонного співробітництва [69]. Так, у системі центральних державних органів сьогодні немає структури, яка б займалася питаннями його розвитку, виконуючи, передусім, методологічні, консультативні функції, узагальнюючи і поширюючи відповідний досвід. Потребує подальшого поширення практика формування інституту уповноважених Прем'єр-міністра України з питань транскордонного співробітництва за прикладом Угорської Республіки [33].

4. Відсутність у місцевих органів влади усвідомлення того, що завдання розвитку транскордонного співробітництва потребують від них функцій координації, а не жорсткого адміністрування. Як наслідок, до впровадження проектів транскордонного співробітництва залучається надто мало підприємців та неурядових організацій. Існуючій стратегії євроінтеграції бракує регіональної вкоріненості, не враховуються регіональні особливості та потенціал регіонів у питаннях співробітництва України та ЄС [6].

5. Мізерний рівень фінансової підтримки спільних транскордонних проектів з боку уряду і місцевих органів влади (за винятком облаштування прикордонної інфраструктури) [43, с. 96-98], а також неефективне використання фінансових ресурсів. Це зумовлює відсталу галузеву структуру інвестування в транскордонних регіонах, оскільки ресурси спрямовуються,

насамперед, в торгівлю та фінансове посередництво при недостатніх обсягах їх залучення на формування інноваційного регіонального середовища.

6. Відставання українських територій від територій країн членів ЄС – партнерів областей України в єврорегіонах за обсягами залучених іноземних інвестицій та загальним рівнем економічного розвитку. Ми поділяємо думку фахівців, які вважають, що ефективність єврорегіону можлива за умов рівноправності партнерів та скоординованої цілеспрямованої діяльності у пошуку спільних проблем та реалізації комплексної, цільової та зваженої інвестиційної політики [14, с. 64]. Як показали результати наших досліджень, упродовж останніх років прямі іноземні інвестиції в українські регіони (порівняно зі загальними обсягами зростають, проте аналіз наявної інформації засвідчує чітко виражену тенденцію до надмірної концентрації їх у столиці та прилеглих до неї регіонах. Сукупна частка прямих іноземних інвестицій в цей регіон становить майже 31 % від загального обсягу їх надходжень до країни, значні потоки інвестицій спрямовуються й до Донецької, Дніпропетровської, Луганської, Одеської та Харківської областей. Така ситуація суттєво загострює диспропорції розвитку регіонів. Крім того, необхідно зауважити, що Україна загалом суттєво відстає від країн Центральної Європи і Прибалтики, де показник прямих іноземних інвестицій на душу населення перевищує 1,5-2,5 тис. дол. Серед 25 держав Центральної та Східної Європи та СНД за середнім душовим обсягом цих інвестицій Україна посідає 22 місце. За цих умов навіть їх найбільші реципієнти – області України, що входять до єврорегіонів «Нижній Дунай» (672 дол.), «Слобожанщина» не забезпечують рівня середніх показників західних сусідів.

7. Недосконалий механізм фінансування інноваційних процесів, який сповільнює формування конкурентних переваг вищого порядку. В цілому слід констатувати нерівномірний ступінь впливу інноваційної складової на процес формування конкурентних переваг західних і східних єврорегіонів України.

Подальший розвиток концептуальних засад формування конкурентних переваг України ми здійснюватимемо з урахуванням виявлених чинників

шляхом побудови і обґрунтування інноваційних засобів виявлення і залучення до господарського обороту потенційних можливостей територій, що забезпечать підґрунтя для формування конкурентних переваг країни.

2.3. Динаміка міжнародної активності єврорегіонів за участю областей України як чинник формування конкурентних переваг

Об'єктом управління розвитком єврорегіону є господарський комплекс, що займає певну прикордонну територію, і рівень сформованих ним конкурентних переваг доцільно оцінювати щодо відповідної бази через показник конкурентоспроможності регіону. Рівень конкурентоспроможності регіону визначений на основі поняття, введеного А. Селезньовим: «Конкурентоспроможність регіону – це обумовлене економічними, соціальними, політичними та іншими факторами положення регіону та його окремих товаровиробників на внутрішньому й зовнішньому ринках, що відбивається через показники (індикатори), які адекватно характеризують сучасний стан і його динаміку» [204, с. 30]. Конкурентоспроможність і економічний розвиток регіонів є взаємопов'язаними категоріями: конкурентоспроможніші регіони мають вищі шанси для самопідтримуючого розвитку.

Аналіз рівня розвитку регіонів повинен здійснюватися у контексті дієвості регіональної політики країни і, починаючи з 2004 року, узагальнюючим показником, який характеризує рівень розвитку економіки регіону, прийнято вважати валовий регіональний продукт (ВРП).

За проведеними нами розрахунками, абсолютні значення ВРП єврорегіонів за участю областей України за 2002-2008 рр. мали виражену тенденцію зростання (табл. 2.11) і спаду у 2009-2010 рр. Найбільш стрімким було зростання ВРП єврорегіону «Нижній Дунай» (темпи приросту становили

Таблиця.2.11

**Темпи приросту валового регіонального продукту єврорегіонів за участю областей
та України в цілому за період 2002-2010рр.**

Євро- регіони	2002	2003		2004		2005		2006		2007		2008		2009		2010	
	млн. грн.	млн. грн.	при- ріст %	млн. грн.	при- ріст %	млн. грн.	при- ріст %	млн. грн.	при- ріст %	млн. грн.	при- ріст %	млн. грн.	при- ріст %	млн. грн.	при- ріст %	млн. грн.	при- ріст %
Карпат- ський	18442	22646	22,80	29877	31,93	37748	26,34	46113	22,16	59083	28,13	75458	27,72	74571	-1,17	75987	1,90
Буг	11690	14059	20,27	18986	35,05	23745	25,07	29173	22,86	38059	30,46	48318	26,96	48180	-0,28	48324	0,28
Верхній Прут	6653	8083	21,49	10588	30,99	13856	30,87	16442	18,66	20588	25,22	26716	29,76	25725	-3,7	25429	-1,15
Дніпро	х	4576	х	6181	35,07	7627	23,39	8950	17,35	11532	28,85	14918	29,36	14636	-1,89	14460	-1,20
Слобожан- щина	х	14515	х	20524	41,40	25618	24,82	32023	25,00	43868	36,99	59389	35,38	58923	-0,78	58864	-0,10
Ярославна	х	х	х	х	х	х	х	х	х	12341	х	16210	31,35	16060	-0,92	15722	-2,1
Нижній Дунай	10788	12792	18,58	17029	33,12	20762	21,92	24898	19,92	33116	33,01	46994	41,91	48647	3,51	50009	2,8
Донбас	х	х	х	х	х	х	х	х	х	х	х	х	х	х	х	40065	х
Україна	204342	244497	19,65	318321	30,19	396003	15,92	487132	23,01	656892	32,84	860714	31,02	913345	6,11	1094607	19,84

Джерело: складено автором на основі даних [156] та власних розрахунків

41,91 % у 2008р.). Загальний тренд коливань приросту ВРП регіонів співпадає за часовим періодом: падіння припадає на 2006 рік у всіх регіонах з незначним відхиленням для єврорегіону «Слобожанщина», де найнижчі темпи приросту ВРП (24,82 %) спостерігались роком раніше, що можна пояснити наслідками світової економічної кризи і спаду української економіки зокрема.

Порівняння темпів зростання показника ВРП регіонів і ВВП України визначає очевидний асиметричний характер розвитку єврорегіонів за участю областей України. У 2003 р. три єврорегіони («Карпатський», «Верхній Прут» та «Буг») мали темпи приросту ВРП більші, аніж ВРП країни загалом, в 2004 р. така особливість зростання ВРП залишилась характерною лише для єврорегіону «Слобожанщина», в 2005р. – тільки для «Верхнього Прута», в 2006р. до нього приєднався єврорегіон «Слобожанщина». До 2007-2008 рр. їх темпи приросту ВРП були вищими, ніж загальнонаціональні, проте з помітним падінням, починаючи з 2009-2010рр.: темпи приросту ВРП жодного із єврорегіонів не перевищували загальнонаціональних показників.

Додамо, що оцінка економічного розвитку регіонів Євросоюзу визначається динамікою підвищення життєвого рівня населення в результаті зростання доходу на душу населення, що, насамперед, досягається розвитком індустріалізації з меншою опорою на сільськогосподарський сектор [209, с. 144]. Як додаткові критерії розглядаються показники розподілу доходу і доступність певних благ. Показник ВРП на душу населення, який відображає (частково) рівень життя населення можна вважати індикатором регіональної конкурентоспроможності, досягнутої за рахунок конкурентних переваг регіону. Він визначається відношенням величини ВРП до чисельності населення регіону. Якщо провести заміну:

$$\frac{\text{ВРП}}{\text{Кількість населення}} = \frac{\text{ВРП}}{\text{Кількість зайнятих}} \times \frac{\text{Кількість зайнятих}}{\text{Працездатне населення}} \times \frac{\text{Працездатне населення}}{\text{Кількість населення}}, \quad (2.1)$$

то проведена декомпозиція показника виявляє дві його компоненти: ВРП на

одного зайнятого визначає продуктивність праці, а співвідношення кількості зайнятих і працездатного населення – рівень зайнятості. Отже, рівень конкурентоспроможності регіону зумовлюється продуктивністю праці та рівнем зайнятості. У цьому контексті необхідно додати, що ВРП регіону буде залежати від обсягів його трансфертів. Продуктивність праці, у свою чергу, визначається рівнем кваліфікації працівників та їх здатністю до креативної діяльності, генерації нових ідей та знань. Дослідження американського економіста Р. Флориди виявили залежність «темپ інноваційного зростання – талант – привабливість території» [291; 297]. Якщо регіон приваблює високоосвічених працівників, то інноваційна складова регіону зростає, тим самим забезпечуючи формування конкурентних переваг на основі інновацій. Як наслідок, зростає економічний потенціал і рівень конкурентоспроможності регіону, що, в свою чергу, сприяє збільшенню кількості робочих місць і залученню додаткових висококваліфікованих працівників. Регіони з інтелектуальною спеціалізацією стають центрами розробки і прийняття масштабних інноваційних, технологічних рішень. Інноваційний потенціал регіону – це основна конкурентна перевага його бізнес-середовища.

Отже, показник ВРП на душу населення можна вважати інтегральним показником рівня економічного розвитку. За методикою Р. А. Фатхутдінова, фактичні фактори конкурентоспроможності, до яких належить ВРП на душу населення, повинні бути представлені в динаміці не менше, ніж за 10 останніх років, тоді дію стратегічних факторів з високою ймовірністю можна спрогнозувати не менше, ніж на п'ять років [235, с. 112]. Зауважимо, що статистичні дані функціонування євро регіонів за участю областей України не повною мірою відповідають даним вимогам, оскільки євро регіон «Ярославна» функціонує лише упродовж п'яти років, а євро регіон «Донбас» – лише рік. Проведені порівняльні розрахунки свідчать (табл. 2.12), що середньорічні темпи зростання ВРП на душу населення для всіх євро регіонів нижчі від загальнонаціональних. Найвищі темпи зростання спостерігають в євро регіонах «Слобожанщина» і «Нижній Дунай», найнижчі – у євро регіоні «Ярославна». У

Таблиця 2.12

**Динаміка показників ВРП на душу населення областей, що входять до складу євро регіонів та України
за період 2002-2010 рр.**

Євро регіони	2002		2003		2004		2005		2006		2007		2008		2009		2010		середньо-річний темп приросту,%
	у фактичних цінах, грн.	в % до загальнонаціонального	у фактичних цінах, грн.	в % до загальнонаціонального	у фактичних цінах, грн.	в % до загальнонаціонального	у фактичних цінах, грн.	в % до загальнонаціонального	у фактичних цінах, грн.	в % до загальнонаціонального	у фактичних цінах, грн.	в % до загальнонаціонального	у фактичних цінах, грн.	в % до загальнонаціонального	у фактичних цінах, грн.	в % до загальнонаціонального	у фактичних цінах, грн.	в % до загальнонаціонального	
Карпатський	2966,24	70,34	3660,20	71,86	4848,75	66,91	6146,28	65,83	7535,30	64,99	9679,55	62,65	12391,49	60,61	12261,94	61,95	12499,03	52,48	69,60
Буг	3170,43	75,18	3835,28	75,30	5205,78	71,83	6536,28	70,01	8064,41	69,55	10553,18	68,30	13435,85	65,72	13423,98	67,82	13474,76	56,58	70,60
Верхній Прут	2852,30	67,63	3480,75	68,34	4578,79	63,18	6011,02	64,38	7157,72	61,73	8983,72	58,14	11681,17	57,14	11257,22	56,87	11128,25	46,73	68,30
Дніпро	х		3734,90	73,33	5121,81	70,68	6421,66	68,78	7659,39	66,06	10011,29	64,79	13133,20	64,24	13052,71	65,94	13030,88	54,72	70,30
Слобожанщина	х		5026,14	98,68	7159,45	98,79	8993,82	96,33	11319,55	97,62	15599,73	100,96	21241,46	103,90	21177,04	106,99	21257,48	89,26	84,50
Ярославна	х		х		х		х		х		10187,39	65,93	13544,45	66,25	13564,19	68,53	13411,87	56,32	66,40
Нижній Дунай	4369,20	103,61	5225,06	102,59	7007,82	96,70	8594,61	92,05	10364,67	89,39	13824,25	89,47	19624,17	95,99	20335,67	102,74	20915,57	87,82	74,80
Донбас	х		х		х		х		х		х		х		х		17332,15	72,78	х
Україна	4216,97	100,00	5093,32	100,00	7246,86	100,00	9336,81	100,00	11595,12	100,00	15451,08	100,00	20444,27	100,00	19793,49	100,00	23815,10	100,00	80,80

Джерело: складено автором на основі даних [156] та власних розрахунків

західних євро регіонах досліджуваний показник на одному рівні і в середньому за рік становить 36-40 %.

Показник рівня ВРП на душу населення є критерієм класифікації регіонів за рівнем їх економічної динаміки. Згідно класифікаційних ознак за умови, якщо ВРП на душу населення регіону має рівень, нижчий 70 % від загально національного рівня, його відносять до групи регіонів з низьким рівнем розвитку. Якщо значення показника знаходиться в межах 70-90 % від загальнонаціонального рівня – регіон належить до групи регіонів, що розвиваються. Для регіонів, які мають середній рівень розвитку, значення відповідного показника становить 90-105 % від загальнонаціонального рівня. В розвинених регіонах рівень ВРП на душу населення становить 105 % і вище від загальнонаціонального рівня. Згідно цих класифікаційних ознак, лише євро-регіони «Слобжанщина» і «Нижній Дунай» до 2010 року можна класифікувати як регіони, що мають середній рівень розвитку. Інші п'ять регіонів, починаючи з 2005 року, – регіони з низьким рівнем розвитку.

Така закономірність розвитку євро регіонів, на наш погляд, пояснюється, насамперед, регіональними проблемами, що були, по-перше, успадковані після розпаду СРСР, по-друге, набуті за роки незалежності і спричинили поглиблення регіональних відмінностей. Галузевий підхід до управління економікою повністю нівелював регіональний аспект управління, що призвело до високої концентрації виробництва в промислових центрах, вузької спеціалізації регіонів та їх залежності від розвитку певних видів виробництв і міжрегіональних поставок, а нехтування принципом комплексності призвело до значних диспропорцій їх економічного і соціального розвитку.

Як показали результати аналізу тенденцій розвитку регіонів, очікування щодо автоматичного вирівнювання рівнів їхнього розвитку не виправдались. Значні відмінності за абсолютними величинами ВРП збереглися, а диференціація цього показника на одну особу по різних євро регіонах західного і північно-східного вектору залишилась актуальною. Отже, на тлі формального існування умов для діяльності євро регіонів динаміка їх економічного і

соціального розвитку залежить від того, наскільки ефективно самі регіони і країна в цілому зможе використати новостворені переваги.

В моделях економічної бази єврорегіонів закладені ідеї розвитку експортного сектора, оскільки конкурентоспроможність регіону значною мірою залежить від можливостей завоювання лідерських позицій на внутрішньому і зовнішньому ринках. Розмір економічної бази визначає дохід регіону, а зростання – його економічний розвиток на основі нових конкурентних переваг. До економічної бази фахівці відносять ті види економічної діяльності, розвиток і зростання яких забезпечують піднесення регіону. Інші галузі, зростання яких є наслідком розвитку регіону, називаються «небазовими». До базових галузей відносять ті, котрі експортують товари чи послуги в «інший світ» [209, с. 169]. У зв'язку з цим експортний потенціал виступає як основа можливостей одержання конкурентних переваг регіону, визначення його стратегічних зон господарювання.

В ході дослідження було підтверджено ефективність використання експортного потенціалу єврорегіонів за участю областей України у розвитку їх економічних відносин з країнами-партнерами. Перехід до ринкової економіки зумовив лібералізацію зовнішньоекономічної діяльності шляхом зняття обмежень на її здійснення для різних суб'єктів господарської діяльності. Це сприяло інтенсивному розвитку експортної та імпоротної діяльності єврорегіонів за участю областей України (табл. 2.13).

Аналіз статистики зовнішньоторгового обороту єврорегіонів за участю областей України за досліджуваний період досить варіативний і дає підстави зробити такі висновки:

- за період функціонування всі досліджувані єврорегіони збільшували обсяги зовнішньоторговельного обороту до 2010 року; рівень динаміки ринків і зовнішньоекономічного середовища високий;
- для всіх регіонів характерні періоди падіння темпів зростання обсягів зовнішньоторговельного обороту, причому припадають вони на 2005-2006 рр. та 2009-2010 рр.;

Таблиця 2.13

**Зовнішньоторговельний оборот євро регіонів за участю областей України з країнами-партнерами
за період 2002-2010 рр.**

Євро регіони	2002	2003		2004		2005		2006		2007		2008		2009		2010	
	тис.дол.	тис.дол.	% до 2002	тис.дол.	% до 2003	тис.дол.	% до 2004	тис.дол.	% до 2005	тис.дол.	% до 2006	тис.дол.	% до 2007	тис.дол.	% до 2008	тис.дол.	% до 2009
Карпатський																	
експорт	390357,5	567472,9	145,4	722775,2	127,4	677920,4	93,8	941079,2	138,8	1410244,9	149,9	1222994,7	86,7	826180,5	67,6	1032100,3	124,9
імпорт	216800,1	303576,2	140,0	374605,7	123,4	553257,9	147,7	777253,6	140,5	1246948,0	160,4	1732140,7	138,9	859841,3	49,6	1127235,9	131,1
всього	607157,6	871049,0	143,5	1097380,9	126,0	1231178,3	112,2	1718332,8	139,6	2657192,9	154,6	2955135,4	111,2	1686021,8	57,1	2159336,2	128,0
Буг																	
експорт	140580,9	165757,2	117,9	188449,3	113,7	187960,0	99,7	274059,9	145,8	418712,8	152,8	428310,6	102,3	384901,7	89,9	306943,5	79,7
імпорт	150856,6	206080,6	136,6	246167,9	119,5	389248,5	158,1	418973,2	107,6	536585,8	128,1	1189646,8	221,7	842481,4	70,8	1044319,2	123,9
всього	291437,5	371837,9	127,6	434617,2	116,9	577208,5	132,8	693033,1	120,1	955298,6	137,8	1617957,4	169,4	1227383,1	75,9	1351262,7	110,1
Верхній Прут																	
експорт	54134,7	144029,1	266,1	154615,3	107,4	113174,5	73,2	139195,9	123,0	150850,6	108,4	104698,8	69,4	54126,3	51,7	75259,3	139,0
імпорт	2670,1	4428,1	165,8	8807,0	198,9	14139,0	160,5	18692,8	132,2	22821,9	122,1	23999,3	105,2	13958,2	58,2	18936,2	135,6
всього	56804,8	148457,2	261,3	163422,3	110,1	127313,5	77,9	157888,7	124,0	173672,5	110,0	128698,1	74,1	68084,5	52,9	94195,5	138,3
Дніпро																	
експорт	x	113944,7	x	107264,0	94,1	133231,4	124,2	159525,6	119,7	206461,3	129,4	235097,3	113,9	142953,6	60,8	155194,5	108,5
імпорт	x	37062,7	x	43591,8	117,6	62767,1	144,0	58894,9	93,8	57498,5	97,6	74665,3	129,9	82712,3	110,8	139818,4	169,0
всього	x	151007,4	x	150855,8	99,9	195998,5	129,9	218420,5	111,4	263959,8	120,8	309762,6	117,4	225665,9	72,9	295012,9	130,7
Слобожанщина																	
експорт	x	208430,8	x	298431,4	143,2	350184,7	117,3	477934,9	136,5	755016,0	158,0	893665,1	118,4	585699,7	65,5	790006,5	134,9
імпорт	x	346163,9	x	844745,6	244,0	810334,8	95,9	917058,3	113,2	1019803,6	111,2	1056672,2	103,6	578543,1	54,8	737445,2	127,5
всього	x	554594,7	x	1143177,0	206,1	1160519,5	101,5	1394993,2	120,2	1774819,6	127,2	1950337,3	109,9	1164242,8	59,7	1527451,7	131,2

Продовження табл. 2.13

Євро регіони	2002	2003		2004		2005		2006		2007		2008		2009		2010	
	тис.дол.	тис.дол.	% до 2002	тис.дол.	% до 2003	тис.дол.	% до 2004	тис.дол.	% до 2005	тис.дол.	% до 2006	тис.дол.	% до 2007	тис.дол.	% до 2008	тис.дол.	% до 2009
Ярославна																	
експорт	x	x	x	x	x	x	x	x	x	317064,8	x	421809,7	133,0	356641,8	84,6	417494,7	117,1
імпорт	x	x	x	x	x	x	x	x	x	1019803,6	x	1056672,2	103,6	578543,1	54,8	737445,2	127,5
всього	x	x	x	x	x	x	x	x	x	1774819,6	x	1950337,3	109,9	1164242,8	59,7	1527451,7	131,2
Нижній Дунай																	
експорт	95781,85	168247,94	175,7	190970,71	113,5	129372,1	67,7	58098,2	44,9	77336,5	133,1	197148,2	254,9	119633,7	60,7	138480,6	115,7
імпорт	29456,9	34617,77	117,5	35002,15	101,1	56334,2	160,9	72504,2	128,7	195617,9	269,8	304094,6	155,5	129447,7	42,6	188976,5	145,9
всього	125238,75	202865,71	162,0	225972,86	111,4	185706,3	82,2	130602,4	70,3	272954,4	209,0	501242,8	183,6	249081,4	49,7	327457,1	131,5
Донбас																	
експорт	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	4882936,4	x
імпорт	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	4464725,7	x
всього	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	9347662,1	x

Джерело: склав автор на основі даних [156] та власних розрахунків

• показова структура зовнішньоторговельного обороту євро регіонів за участю областей України з країнами-партнерами: для євро регіонів «Карпатський», «Верхній Прут», «Дніпро», «Ярославна» переважають експортні операції, натомість у євро регіонах «Буг», «Слобожанщина» переважають імпорتنі операції. В євро регіоні «Нижній Дунай» в першій половині досліджуваного періоду спостерігається перевага обсягів експортних операцій, а починаючи з 2006 року – імпорتنих.

Проведений аналіз динаміки товарообороту доцільно доповнити розрахунками показників інтенсивності експортної та імпорتنної діяльності: коефіцієнт інтенсивності експортної діяльності розрахуємо як відношення частки регіону за обсягами експорту до його частки у створенні ВВП (Kie):

$$Kie = \frac{(Qep \cdot 100) / Qe}{(BPI \cdot 100) / BBP}, \quad (2.2)$$

де Kie – коефіцієнт інтенсивності експортної діяльності;

Qep – обсяги експорту євро регіону, млн. дол.;

Qek – обсяги експорту України, млн. дол.;

BPI – обсяги валового регіонального продукту євро регіону млн. дол.;

BBP – обсяги валового внутрішнього продукту, млн. дол.

коефіцієнт інтенсивності імпорتنної діяльності – як відношення частки регіону за обсягами імпорту із його часткою у створенні ВВП (Kii).

$$Kii = \frac{(Qii \cdot 100) / Qi}{(BPI \cdot 100) / BBP}, \quad (2.3)$$

де Kii – коефіцієнт інтенсивності імпорتنної діяльності;

Qip – обсяги імпорту євро регіону, млн. дол.;

Qik – обсяги імпорту України, млн. дол.;

BPI – обсяги валового регіонального продукту євро регіону, млн. дол.;

BBP – обсяги валового внутрішнього продукту, млн. дол.

Відносні показники Kie і Kii доповнимо коефіцієнтом покриття імпорту експортом ($Knie$) (табл. 2.14 та Додаток Г).

Величини коефіцієнтів інтенсивності зовнішньоторговельних потоків

**Коефіцієнти інтенсивності експортно-імпортової діяльності
євро регіонів України за період 2002-2010 рр.**

Євро регіони	2002			2003			2004			2005			2006			2007			2008			2009			2010				
	Кіе	Кіі	Кпіе	Кіе	Кіі	Кпіе	Кіе	Кіі	Кпіе	Кіе	Кіі	Кпіе	Кіе	Кіі	Кпіе	Кіе	Кіі	Кпіе	Кіе	Кіі	Кпіе	Кіе	Кіі	Кпіе	Кіе	Кіі	Кпіе		
Карпатський	0,70	1,13	1,02	0,75	1,88	1,56	0,69	0,88	2,06	0,64	0,73	1,96	0,67	0,75	2,32	0,73	0,75	3,13	0,53	0,77	2,91	0,73	0,82	0,77	0,72	0,87	0,70		
Буг	0,54	1,48	0,77	0,51	2,68	0,79	0,46	1,07	0,92	0,45	0,79	0,66	0,50	0,70	0,65	0,51	0,75	0,58	0,41	0,86	0,38	0,59	0,89	0,57	0,58	0,86	0,57		
Верхній Прут	0,75	0,65	1,52	0,94	0,62	1,72	0,83	0,63	1,69	0,74	0,61	1,24	0,73	0,65	1,07	0,71	0,50	1,26	0,41	0,39	0,96	0,43	0,30	1,26	0,48	0,46	0,88		
Слобожанщина	x	x	x	0,38	0,63	0,69	0,34	0,85	0,87	0,33	0,74	0,51	0,37	0,73	0,46	0,39	0,63	0,50	0,36	0,51	0,63	0,59	0,62	0,83	0,53	0,59	0,76		
Дніпро	x	x	x	0,46	0,50	1,22	0,37	0,39	1,17	0,36	0,39	1,01	0,42	0,34	1,22	0,39	0,28	1,29	0,34	0,28	1,11	0,48	0,47	0,89	0,41	0,42	0,83		
Ярославна	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	0,73	0,43	1,82	0,71	0,45	1,67	1,06	0,57	1,62	0,91	0,52	1,48		
Нижній Дунай	1,41	1,38	1,26	1,19	1,10	1,05	0,91	0,89	1,13	0,97	1,15	0,65	0,78	0,94	0,39	0,81	0,91	0,43	0,99	1,39	0,49	1,15	0,44	2,64	1,11	1,23	0,77		
Донбас	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	2,07	0,48	3,67

Джерело: складено автором на основі даних [156] та власних розрахунків

дають можливість провести ранжування євро регіонів України за схильністю до експортної чи імпоротної орієнтації:

- євро регіон «Карпатський» є імпортоорієнтованим, інтенсивність імпоротної діяльності вища, аніж експортної ($K_{ii} > K_{ie}$) за весь досліджуваний період, в 2002-2003 рр. $K_{ii} > 1$, що перевищує інтенсивність імпоротної діяльності в середньому по Україні, в 2004-2010 рр. $K_{ii} < 1$, що підтверджує зниження інтенсивності імпоротної діяльності;
- євро регіон «Буг» імпортоорієнтований, оскільки інтенсивність імпоротної діяльності вища, ніж інтенсивність експортної ($K_{ii} > K_{ie}$). Упродовж періоду 2002-2004 рр. рівень інтенсивності імпоротної діяльності переважав середній по країні з наступним зниженням до діапазону ($0,5 < K_{ii} < 1$);
- євро регіон «Верхній Прут» є експортоорієнтованим ($K_{ie} > K_{ii}$), однак упродовж 2002-2008 рр. $K_{ie} < 0,5$, що свідчить про потребу в формуванні додаткових конкурентних переваг в довгостроковому періоді;
- євро регіон «Слобожанщина» імпортоорієнтований ($K_{ii} > K_{ie}$), однак значення ($0,5 < K_{ii} < 1$) вказує на нижчий рівень інтенсивності імпоротної діяльності порівняно із середнім по Україні;
- євро регіон «Дніпро» імпортоорієнтований в період 2003-2005 рр. ($K_{ii} > K_{ie}$), а з 2006 року експортоорієнтований, оскільки простежується стійка тенденція до зростання інтенсивності експортних потоків ($K_{ie} \leq 0,5$), що вказує на орієнтованість виробництва на внутрішнє споживання і потребу значного вдосконалення задля інтенсифікації зовнішньоторговельних операцій в довгостроковому періоді;
- євро регіон «Ярославна» є експортоорієнтованим ($K_{ie} > K_{ii}$). Значення ($K_{ie} \geq 0,5$) означає, що рівень інтенсивності експортної діяльності нижчий за середній по країні, але такий, що має перспективи до зростання;
- євро регіон «Нижній Дунай» експортоорієнтований в період 2002-2004 рр. ($K_{ie} > K_{ii}$). Значення ($K_{ie} > 1$) та ($K_{ii} > 1$) вказує на вищий, порівняно з середнім по Україні, рівень інтенсивності експортної та імпоротної діяльності. З 2005 по 2008 рр. євро регіон – імпортоорієнтований ($K_{ii} > K_{ie}$). Значення коефіцієнтів ($0,5 < K_{ii} < 1$), ($0,5 < K_{ie} < 1$) свідчать про те, що рівень інтенсивності

зовнішньоторговельних потоків знизився порівняно з середнім по Україні. У 2008 році $K_{ii}=1,39$, в 2009 р. $K_{ie}=1,15$, в 2010 $K_{ie}=1,23$, що свідчить про зростання інтенсивності експортної та імпортової діяльності вище середньонаціонального рівня;

- євро регіон «Донбас» експортоорієнтований ($K_{ie} > K_{ii}$). Значення коефіцієнта $K_{ie} > 1$ свідчить про значне перевищення інтенсивності експортної діяльності загальнонаціонального рівня (більше, ніж в 2 рази: $K_{ie}=2,07$) [25].

Проведений порівняльний аналіз загальноторговельного обороту і його складових для євро регіонів за участю областей України формує наукову та інформаційно-аналітичну базу для розробки політики зовнішньоекономічної діяльності євро регіонів.

Дослідження динаміки зовнішньоторговельної активності євро регіонів доповнимо результатами аналізу показників товарної структури експорту-імпорту. Товарна структура зовнішньоторговельних операцій формується під впливом конкурентних переваг, якими володіє господарство регіону. Конкурентні переваги присутні у тому випадку, коли внутрішні ціни на експортні товари нижчі світових. Чинники, що формують природні конкурентні переваги, проявляються тією чи іншою мірою у всіх регіональних ринках. Соціально-економічні чинники формують набуті конкурентні переваги. Ці чинники характеризують науково-технічний та економічний розвиток регіону, його виробничий потенціал, масштаби, серійність виробництва, виробничу та соціальну інфраструктуру, масштаби науково-дослідних робіт. Позитивний вплив цих чинників тенденційно збільшує торгівлю готовою продукцією обробної промисловості і скорочує частки сировини та продовольства.

Традиційно виділяють такі форми торгівлі:

- сировинними товарами;
- промисловими товарами, машинами та обладнанням;
- продукцією інтелектуальної праці;
- послугами.

Методологія аналізу структури зовнішньої торгівлі в розрізі груп, наведених

за даними Державної служби статистики України, за рівнем промислової переробки, на наш погляд, не відповідає сучасним потребам дослідження тенденцій розвитку світової торгівлі, особливо в контексті активізації розвитку інноваційного сектора, тому нами у дослідженні структури експортно-імпортних операцій було використано класифікацію продукції за рівнем технологічності, що запропонована Організацією економічного співробітництва і розвитку(ОЕСР) [273]. Згідно обраного підходу до кожної з груп віднесено:

а) до першої категорії – продукцію високотехнологічних галузей (high-technology industries): літаки, космічні літальні апарати, офісне та комп'ютерне обладнання, радіо-, телеобладнання та обладнання для зв'язку, продукція фармацевтичної галузі, медичне та оптичне обладнання, годинники;

б) до другої категорії – продукцію середньо-високотехнологічних галузей (medium-high-technology industries): електричне обладнання, автомобілі, трейлери, продукція хімічної промисловості за виключенням фармацевтичної галузі, залізничне та транспортне обладнання;

в) третю категорію складає продукція середньо-низькотехнологічних галузей (medium-low-technology industries): кокс, нафтопродукти, ядерне паливо, каучук і продукція з пластику, метали та металовироби, мінеральні неметалеві види продукції, сталь, залізо;

г) до четвертої категорії – продукція низько-технологічних галузей (low-technology industries): продукція лісопереробної галузі, включаючи папір та картон, продовольчі товари, овочі, одяг, текстиль відповідає четвертому рівню технологічності.

Традиційною є експортна спеціалізація розвинутих країн на продукції високотехнологічних і середньо-високотехнологічних (США, Японія, країни ЄС-15). В експорті продукції середньо-низькотехнологічних галузей більш сильними є позиції країн, що розвиваються (Південна Корея, Польща, Угорщина, Чехія) [8].

Динаміку розвитку регіонального експорту продукції за класифікацією ОЕСР характеризують дані таблиці 2.15 та Додатку Д.

Аналіз даних табл. 2.15 свідчить, що упродовж досліджуваного періоду

Таблиця 2.15

**Структура експорту продукції областей України – учасниць євро регіонів
за рівнем технологічності, %(2002-2010 рр.)**

	Рівень техно- логіч- ності	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Карпатський	I	1,21	3,40	3,17	0,12	0,25	0,28	0,54	1,29	1,32
	II	24,52	27,02	29,44	33,61	37,15	43,23	44,18	45,62	46,01
	III	27,41	33,03	33,74	29,68	28,98	22,40	21,02	15,83	14,11
	IV	46,86	36,54	33,66	36,59	33,62	34,10	34,26	37,25	38,56
Буг	I	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
	II	16,65	24,82	28,38	24,05	22,71	30,47	35,25	49,96	53,05
	III	26,48	23,42	19,27	22,16	31,05	21,36	21,70	16,02	14,12
	IV	56,87	51,76	52,35	53,79	46,23	48,17	43,05	34,02	32,83
Верхній Прут	I	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
	II	36,10	31,29	33,64	35,33	41,22	41,44	34,81	27,99	24,86
	III	41,99	51,53	49,96	43,74	37,27	32,51	27,86	23,25	20,07
	IV	21,91	17,18	16,41	20,93	21,52	26,06	37,33	48,74	44,93
Слобожан- щина	I	x	10,57	15,11	11,60	9,82	8,66	7,89	17,80	20,93
	II	x	54,65	55,75	60,10	58,41	61,45	53,87	42,23	41,62
	III	x	21,87	15,47	14,40	16,13	16,39	16,78	11,56	12,56
	IV	x	12,91	13,68	13,90	15,63	13,51	21,45	28,42	24,89
Дніпро	I	x	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
	II	x	21,34	16,59	24,83	22,39	29,17	25,56	15,93	16,21
	III	x	11,64	28,16	10,70	15,22	6,20	8,63	13,03	14,55
	IV	x	67,02	55,25	64,47	62,39	64,63	65,81	71,05	69,24
Ярославна	I	x	x	x	x	x	0,69	0,55	1,37	1,45
	II	x	x	x	x	x	84,99	85,47	88,02	86,67
	III	x	x	x	x	x	3,52	4,27	0,42	2,46
	IV	x	x	x	x	x	11,15	9,97	10,19	9,42
Нижній Дунай	I	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
	II	23,88	34,41	38,90	41,18	65,35	53,09	36,84	24,59	22,61
	III	53,40	52,33	51,07	47,81	16,77	16,56	45,10	39,63	38,45
	IV	22,72	13,26	10,03	11,01	17,89	30,35	18,06	35,78	38,94
Донбас	I	x	x	x	x	x	x	x	x	2,42
	II	x	x	x	x	x	x	x	x	25,37
	III	x	x	x	x	x	x	x	x	24,10
	IV	x	x	x	x	x	x	x	x	48,11

Джерело: склав автор на основі даних [156] та власних розрахунків

лідерство в експорті продукції високотехнологічних галузей належить євро регіону «Слобожанщина». Середньорічний приріст експорту цієї продукції до 2005 року був на рівні 1-4 %, а за останні роки частка високотехнологічної продукції коливалася, однак загалом зросла з 11,6 % в 2005 році до 20,93 % в 2010 році. В цьому євро регіоні більшу половину всього обсягу експорту до 2010 року складала середньо-високотехнологічна продукція, помітний спад частки якої спостерігається від 54,6 % в 2003 році до 41,6 % в 2010. Частка продукції низько-технологічних галузей зростає і досягла 24,8% в 2010 році.

Євро регіон «Ярославна» експортує середньо-високотехнологічну продукцію, причому її питома вага в загальному обсязі експорту регіону за чотири роки коливалась в межах 84-88 %. При цьому відстежується незначна частка високотехнологічної продукції (1,4 %) і помітні обсяги експорту продукції низькотехнологічних галузей – 9,4%.

Євро регіон «Дніпро» спеціалізується на експорті продукції низько-технологічних галузей, частка яких досягла 69,24 % у загальному обсязі його експорту 2010 року.

Із західних євро регіонів за участю областей України найбільш прогресивна товарна структура експорту в євро регіоні «Карпатський», де частка експорту продукції груп першого і другого рівня технологічності складає від 25,7 % в 2002 році до 47,3 % в 2010 році. Залишається великою частка експорту продукції низько-технологічних галузей – 38,5 %.

Євро регіон «Буг» не експортує високотехнологічної продукції, а середньо-високотехнологічна продукція складає 16 % його експорту в 2002 році із подальшим зростанням до 53,05 % в 2010 році, частка продукції низько технологічних галузей зменшується.

Євро регіон «Верхній Прут» не експортує високотехнологічної продукції, до того ж прослідковується характерна тенденція падіння частки експорту продукції другої групи (середньо-високотехнологічної) і зростання експорту продукції низько-технологічних галузей з 16,4 % в 2004 році до 44,9 %

в 2010 році.

Південний євро регіон «Нижній Дунай» спеціалізується на експорті середньо-високотехнологічної продукції, причому помітне падіння її частки в загальному обсязі експорту з 65,3 % в 2006 році до 22,6 % в 2010 році. Натомість, за цей період помітне зростання експорту продукції середньо-низько-технологічних галузей з 16,8 % до 38,45 % і частки експорту низько-технологічної продукції з 17,8 % до 38,9%.

Аналіз структури імпорту за аналогічними класифікаційними ознаками (табл. 2.16) свідчить, що, за винятком «Слобожанщини», євро регіони за участю областей України не імпортують продукції високотехнологічних галузей.

Імпорт цієї групи товарів євро регіону «Слобожанщина» складав всього 5,6 % від обсягів імпорту цього регіону у 2002 році і зріс до 8,6 % в 2010 році. Найвища частка імпорту євро регіонами за участю східних областей України припадає на середньо-високотехнологічну та середньо-низькотехнологічну продукцію. В євро регіоні «Дніпро» зазначимо значне зростання обсягів імпорту продукції середньо-високотехнологічних галузей: з 41,8 % в 2003 році до 55,1 % в 2010 році при одночасному падінні частки низькотехнологічної продукції із 58,1 % в 2003 році до 42,9 % в 2010 році. Для євро регіону «Ярославна» характерне зростання частки імпорту низькотехнологічної продукції: 46 % та 55,8 % за чотири досліджуваних роки функціонування. Для євро регіонів за участю західних областей України найвищою є частка імпортованої продукції середньо-низькотехнологічних галузей, на частку яких в 2010 році припадає: 38,9 % (євро регіон «Карпатський»), 78,5 % (євро регіон «Буг») і 24,7 % (євро регіон «Верхній Прут»).

Підсумовуючи розглянуті показники імпорту продукції євро регіонами за участю областей України, можемо зробити висновок, що існуюча структура імпорту недостатньо сприяє формуванню і розвитку нових конкурентних переваг України, які б відповідали вимогам інформаційного суспільства і

Таблиця 2.16

**Структура імпорту продукції областей України–учасниць єврорегіонів
за рівнем технологічності, %(2002-2010 рр.)**

	Рівень техно-логічності	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Карпатський	I	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
	II	20,03	13,07	32,46	43,02	47,23	53,47	50,64	40,76	43,15
	III	63,65	80,19	54,67	41,26	38,29	34,31	38,59	41,48	38,96
	IV	16,32	6,74	12,87	15,73	14,48	12,22	10,77	17,77	17,89
Буг	I	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
	II	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
	III	84,93	95,21	91,13	82,97	86,03	90,15	88,75	80,15	78,51
	IV	15,07	4,79	8,87	17,03	13,97	9,85	11,25	19,85	21,49
Верхній Прут	I	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
	II	19,86	20,13	20,84	25,28	28,73	29,52	45,91	51,69	47,36
	III	75,66	73,78	70,28	63,83	62,05	60,33	42,79	25,95	27,89
	IV	4,48	6,10	8,88	10,90	9,22	10,15	11,30	22,36	24,75
Слобожанщина	I	x	4,16	5,54	3,75	4,40	4,09	4,70	8,55	8,67
	II	x	66,32	50,33	52,50	58,27	53,75	56,75	41,84	42,50
	III	x	19,38	32,11	30,59	24,38	29,80	30,55	38,95	37,22
	IV	x	10,15	12,03	13,16	12,95	12,36	8,00	10,66	11,61
Дніпро	I	x	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
	II	x	41,88	40,24	44,15	63,90	60,37	68,49	57,68	55,14
	III	x	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	1,97
	IV	x	58,12	59,76	55,85	36,10	39,63	31,51	42,32	42,89
Ярославна	I	x	x	x	x	x	0,00	0,00	0,00	0,00
	II	x	x	x	x	x	44,87	49,72	38,17	37,65
	III	x	x	x	x	x	9,06	5,61	3,40	6,48
	IV	x	x	x	x	x	46,08	44,67	58,43	55,87
Нижній Дунай	I	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
	II	21,40	26,91	23,39	18,87	35,27	37,11	23,89	15,88	14,27
	III	67,08	54,75	67,98	54,50	35,22	37,58	55,05	59,01	56,42
	IV	11,52	18,34	8,63	26,63	29,51	25,30	21,07	25,12	29,31
Донбас	I	x	x	x	x	x	x	x	x	x
	II	x	x	x	x	x	x	x	x	43,28
	III	x	x	x	x	x	x	x	x	38,51
	IV	x	x	x	x	x	x	x	x	18,21

Джерело: складено автором на основі даних [156] та власних розрахунків

переходу на інноваційну модель розвитку. Причини такої ситуації ми вбачаємо у небажанні розвинутих європейських країн імплементувати передові технології в українську економіку, залишаючи за нею роль постачальника сировини, або ж у прояві ознак технологічної несумісності підприємств України чи відсутності достатньої мотивації іноземних партнерів постачати новітні технології.

Невід'ємною частиною сучасного міжнародного обміну, причому такою, що швидко розвивається, є зовнішня торгівля послугами. В розвинутих країнах сфера послуг складає близько 60 % загальних споживчих витрат і забезпечує робочими місцями до 75 % населення. Послуги являють собою сферу створення нематеріальних цінностей, що збільшує сукупний фонд споживання. Сфера послуг перетворюється в рушійну силу господарського розвитку, надаючи сучасній економіці «сервісного» характеру. Відмінною особливістю ринку послуг є його локалізація, «прив'язка» до конкретних умов розвитку окремих територіальних одиниць. Загалом положення України на світовому ринку послуг є менш значним, аніж на світовому ринку товарів [124, с. 53]. Така ж тенденція зберігається в розрізі ринку послуг єврорегіонів за участю областей України (табл. 2.17).

В загальному, найбільша частка експорту послуг припадає на південний єврорегіон «Нижній Дунай», в 2002 році він становив третину всіх експортних операцій єврорегіонів за участю областей України з наступним збільшенням до 53,4 % в 2006 році. В 2010 році частка експорту послуг цього регіону скоротилася до 40,84 % і становила 1163,1 млн. дол.

Найменша частка експорту послуг в єврорегіоні «Дніпро». За весь досліджуваний період вона не перевищувала 1,87 % в загальному обсязі експорту, досягнувши 6,2 млн. дол. в 2010 році. Залишається низькою питома вага експорту послуг в загальній структурі експорту єврорегіонів «Ярославна», «Карпатський» та «Буг» (відповідно 5,6 %, 8,13 % та 9,0 % у 2010 р.). Неповне використання експортного потенціалу послуг єврорегіону «Верхній Прут» зумовило його невелику частку в загальному обсязі експорту – 12,0% в 2010 р.

Таблиця 2.17

**Динаміка частки експорту та імпорту послуг єврорегіонів за участю
областей України в загальній структурі зовнішньої торгівлі
за період 2002-2010рр.**

Єврорегіони	Роки								
	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
	Експорт								
Карпатський	4,11	4,20	3,74	4,71	4,60	4,43	6,72	7,02	8,13
Верхній Прут	3,98	2,52	1,75	1,55	1,87	1,99	3,17	5,46	12,0
Буг	5,44	5,66	5,23	7,02	7,39	7,51	10,45	9,25	9,0
Дніпро	х	1,38	1,72	1,14	1,20	1,12	1,58	1,78	1,87
Слобожанщина	х	5,74	5,95	7,55	9,85	17,44	13,11	13,53	12,1
Ярославна	х	х	х	х	х	6,84	4,34	4,04	5,6
Нижній Дунай	32,98	32,52	38,41	44,90	53,44	49,20	40,08	46,25	40,84
Донбас	х	х	х	х	х	х	х	х	4,02
	Імпорт								
Карпатський	2,15	2,19	2,44	2,82	2,95	2,54	3,24	3,55	3,06
Верхній Прут	1,79	1,77	1,19	1,03	2,80	1,99	2,92	5,65	2,72
Буг	2,86	2,97	3,64	3,58	3,34	3,27	4,04	3,92	3,61
Дніпро	х	5,14	4,21	5,19	4,70	4,61	4,82	4,54	4,97
Слобожанщина	х	1,77	5,00	6,38	7,34	10,58	14,75	20,60	14,76
Ярославна	х	х	х	х	х	21,70	22,56	14,96	12,17
Нижній Дунай	3,45	3,50	7,83	7,31	6,27	6,19	4,84	6,10	5,40
Донбас	х	х	х	х	х	х	х	х	10,29

Джерело: складено автором на основі даних [156] та власних розрахунків

Потреби в імпорті послуг найбільше прослідковуються в східних єврорегіонах: у загальному обсязі імпорту єврорегіону «Слобожанщина» вони становили 20,6 % в 2009 році і 14,76 % в 2010 році. У єврорегіоні «Ярославна» за два перші роки функціонування імпорт послуг становив близько 22 % від загального обсягу імпорту, а в 2010 році його частка скоротилася до 12,1 %.

Низька частка імпорту послуг характерна для єврорегіонів за участю західних областей України: «Карпатський» – на рівні 2,5-3,5 % від загального обсягу імпорту за останні 5 років; «Верхній Прут» – відповідно 1,7-5,6 % з

падінням у 2010 році до 2,7 %, «Буг» – 2,8-4 % в загальному імпорті.

Слід зауважити, що упродовж досліджуваного періоду середньорічні темпи приросту експорту послуг найвищі у євро регіоні «Слобожанщина» (43,4 %), а найнижчі – в євро регіоні «Верхній Прут» – 6,9 %. Імпорт послуг за цей же період стрімко зростав в євро регіоні «Слобожанщина» з середньорічними темпами 83,7 %, в 2,1 рази за 2004 рік порівняно з 2003 роком, проте за останній рік скоротився в 2 рази. Найнижчі показники середньорічного зростання експорту послуг за досліджуваний період характерні для євро регіонів «Ярославна» – 97,2 % і «Дніпро» – 109,0 %.

Несприятлива ситуація в зовнішній торгівлі послугами України пов'язана з її відсталою структурою. Зростання зовнішньоторговельного обороту послуг відбувався переважно за рахунок газотранспортної системи. Ринок основних видів ділових послуг (комп'ютерних, страхових, фінансових), які на світовому ринку займають найвагоміші позиції, в останні роки демонструє стійку тенденцію зростання. Їх питома вага в експорті послуг 2010 року склала 18,4 %, при цьому імпорт ділових послуг в 2010 році склав 32,5 %, з яких 22 % припадає на сектор фінансових послуг. Іноземний туризм, що приносить в багатьох країнах великі доходи (друга позиція в світі в експорті послуг), в Україні, незважаючи на її значний природно-кліматичний, культурно-історичний потенціал, не є вагомим джерелом доходу. Питома вага туризму в торгівлі послугами складає 4,9 % в 2009 році і має тенденцію до збільшення упродовж останніх років.

Значні доходи євро регіони за участю областей України можуть мати від експорту будівельних послуг, частка яких у 2010 році склала 1,2 % за умови, що значна кількість працівників будівельної галузі зайняті легально і нелегально в будівельному бізнесі Російської Федерації і в країнах Європи. Якщо для розвинутих країн не завжди доцільною є активізація будівельного бізнесу закордоном через його трудоємність, то для євро регіонів за участю областей України міжнародний ринок будівельних послуг становить значний інтерес.

Експорт українських освітніх послуг базується на наявності розвинутої

системи освіти, яка може забезпечити підготовку конкурентоспроможних на світовому ринку спеціалістів. Значний прорив в експорті освітніх послуг може бути досягнутий за умови розробки і реалізації державної політики ефективного імпорту освітніх послуг, орієнтованих на їх експорт. Тут перевага повинна надаватись направленню громадян України для одержання повної вищої освіти і наукового ступеня PhD закордоном і залучення провідних іноземних учених в сферу освіти України. В результаті розширення можливостей для розвитку і утримання інтелектуального потенціалу країни, одержання додаткових джерел для прориву в науковому просторі, а також розвитку освіти та науки як напрямку бізнесу, важливо подолати тенденцію відтоку наукової еліти закордон.

Сфера послуг як потенціал для розширення експорту євро регіонів за участю областей України заслуговує пріоритетної уваги, оскільки розвиток інфраструктури цієї сфери, що відповідатиме сучасному рівню науки і техніки, вимагає, як правило, менших капіталовкладень і часу, ніж на будівництво промислових об'єктів. В сфері послуг є сектори, котрі не вимагають значних інвестицій для свого розвитку (сільський і зеленний туризм), тому такі резерви слід використовувати в першу чергу. Цей шлях розвитку є особливо актуальним для прикордонних територій, оскільки він одночасно слугує джерелом додаткових прибутків та інструментом для поглиблення процесу регіональної інтеграції.

В цілому аналіз структури експорту-імпорту євро регіонів за участю областей України свідчить про те, що їх входження в європейський економічний простір у даний час відбувається за сировинним і низькотехнологічним сценарієм. Значна частка сировини в загальному обсязі експорту призвела до формування іміджу країни як «сировинного придатку». За більшістю товарних позицій експорту досліджуваних євро регіонів притаманна аналогічна характеристика, проте за рахунок природних конкурентних переваг (вигідного географічного положення, багатих природних ресурсів і сприятливого клімату, кваліфікованої і порівняно дешевої робочої сили) євро регіони зберігають передумови для створення конкурентоспроможної регіональної економіки і

зміцнення позицій на міжнародних ринках. Окрім того, сьогодні ще повністю не втрачені можливості для розвитку внутрішнього ринку високих технологій, потреби якого можна забезпечити за рахунок вітчизняного виробництва. На цій стадії розвитку існуючі євро регіони задовольняють попит в високотехнологічній продукції за рахунок внутрішніх резервів. За період 2002-2010 рр. імпорт продукції першого рівня технологічності відсутній у західних і південному євро регіонах, лише «Слобожанщина» отримує зазначені товари в обсязі 4,1-4,7 % від усього імпорту з підвищенням до 8,6 % в 2010 році. Така ситуація гальмує формування конкурентних переваг вищого порядку, одержаних на основі інноваційних факторів.

Завдяки високому рівню кооперації, що був досягнутий за попередній період, східні євро регіони за участю областей України зберігають і мають резерви для збільшення обсягів експорту високотехнологічної та наукомісткої продукції, насамперед на ринки Російської Федерації та Білорусі. Після розширення Євросоюзу за рахунок сусідніх до України держав західні євро регіони опинились перед проблемою переорієнтації ринків збуту і посилення структурної несумісності їх зовнішньої торгівлі зі структурою оновленого ринку Євросоюзу, і хоча середній митний тариф ЄС є нижчим для України (1%), в цілому в деяких випадках відбулось погіршення умов торгівлі. Так, наприклад, приєднання країн Балтії до ЄС означає ліквідацію двосторонніх угод з Україною про вільну торгівлю, що призвело до скорочення вітчизняного експорту в цьому напрямку і зміну його за просторовими векторами.

Значна несумісність умов господарювання України та європейських країн підтверджується й відставанням українських територій від країн-партнерів по євро регіонах в обсягах залучених іноземних інвестицій, адже ефективність діяльності євро регіону є можливою лише за умови рівноправності партнерів та скоординованої цілеспрямованої діяльності з пошуку спільних проблем та реалізації комплексної, цільової та зваженої інвестиційної політики [14, с.64]. За досліджений період прямі іноземні інвестиції в регіони України – учасниці євро регіонів в загальних обсягах зростають, проте аналіз даних свідчить про

чітко виражену тенденцію до надмірної концентрації їх до столиці та прилеглих до неї регіонів (Додаток Е).

Як показали результати проведених нами досліджень, недосконалий механізм фінансування інноваційних процесів уповільнює формування конкурентних переваг вищого порядку, частковим показником якого є обсяг інноваційної продукції, що її продукують регіональні суб'єкти господарювання. Показовими для євро регіонів за участю областей України є великі розбіжності в приростах обсягів цієї продукції загалом та її частки, що поставляється на експорт (Додаток Ж).

Підсумовуючи дані про взаємозалежність обсягів виробленої інноваційної продукції і її експортованої частки та імпорту продукції, слід зауважити, що для східних областей з їх потужним виробничим потенціалом характерний високий рівень споживання енергоносіїв, що в спричиняє значну залежність від імпорту. В західних областях імпорт обмежує технологічний експорт. Побоювання щодо зростання імпорту нівелюються при умові врахування його інноваційного характеру.

В цілому слід констатувати нерівномірний ступінь впливу інноваційної складової на процес формування конкурентних переваг західних і східних областей – учасниць євро регіонів.

Можна стверджувати, що після розширення ЄС Україна опинилась в неоднозначній ситуації. З одного боку, її стратегічний інтерес щодо розвитку інтеграційних процесів з європейськими країнами не було підкріплено готовністю ЄС прийняти великий за розміром український ринок. Наслідком останнього розширення ЄС стала необхідність запровадження моделі різношвидкісної інтеграції країнами-учасницями, фінансових та організаційних зусиль для коригування внутрісистемних зв'язків, тому на цьому етапі не варто сподіватись на об'єктивну готовність нашого стратегічного партнера до помітного розширення співпраці. З другого боку, Україна не відповідає критеріям європейського інтегрованого економічного простору за своїми економічними та просторовими характеристиками. Внутрішній ринок фактично

поділено на кілька частин. Так, проведені дослідження [178; 179] підтверджують існування поділу економічного простору України на «схід-захід», які характеризуються відмінностями в економічних потужностях та конкурентоспроможності регіонів.

Враховуючи ці особливості та структурну несумісність українського зовнішнього сектору з господарським комплексом ЄС, для євро регіонів за участю областей України назріла гостра необхідність поглиблення співпраці з країнами Східної Європи та територією Європа-Азія для прискорення формування нових конкурентних переваг [181].

2.4. Роль регіональних політик Європейського Союзу і України у формуванні конкурентних переваг України та євро регіонів за її участю

З метою забезпечення якості аналізу та виявлення усіх причинно-наслідкових зв'язків у сукупності нормативно-правового та організаційно-економічного забезпечення процесів побудови й реалізації конкурентних переваг України та євро регіонів за участю областей України нами було вивчено всі нормативно-правові акти, що регулюють ці процеси, і зведено їх у цілісну багаторівневу систему (відповідно до розробленої у підрозділі 2.1 методології дослідження конкурентних переваг країни за допомогою інструментарію євро регіонів інституційного забезпечення):

- наднаціональний (наддержавний) рівень;
- державний рівень (Україна);
- регіональний рівень;
- місцевий (муніципальний) рівень.

Отже, зважаючи на ієрархічність процесу формування конкурентних переваг країни (див. підрозділ 1.1), а також відповідно до сформованої гіпотези та прийнятої методології дослідження, роль регіональної політики та її методичного й організаційного інструментарію у процесі використання

існуючих та побудови додаткових конкурентних переваг єврорегіонів розпочнемо з аналізу можливостей і слабких місць регіональної політики ЄС у контексті забезпечення передумов для створення й ефективного функціонування єврорегіонів, а також формування їхніми механізмами додаткових переваг країн. Як показали проведені нами дослідження, проблематикою міжнародного співробітництва на європейському рівні займаються такі організації, як Рада Європи, Європейський Союз, Європейська асоціація прикордонних регіонів та ряд інших. Зазначені організації прагнуть здійснювати єдину політику в транскордонному співробітництві як політику задоволення загальноєвропейських інтересів за допомогою встановлення спільних правил, відображених у міжнародних конвенціях та угодах.

Нормативно-правову базу створення і функціонування єврорегіонів формують договори, укладені згаданими міжнародними організаціями:

- Європейська рамкова конвенція про транскордонне співробітництво між територіальними общинами або властями (Мадридська Конвенція 21 травня 1980 року і Додатковий протокол до Конвенції);
- Європейська хартія прикордонних і транскордонних регіонів 1981 року;
- Європейська хартія місцевого самоврядування, прийнята у 1985 році;
- Європейська хартія регіонального самоврядування, прийнята у 1997 році.

Аналіз нормативних актів і практичних кроків ЄС дозволив дійти висновку, що фахівці регіональної політики Європейської комісії, зважаючи на нові глобалізаційні виклики та специфіку умов господарювання в Європі, ставлять нові акценти у формулюванні основних цілей європейської регіональної політики. У першу чергу, зроблено наголос на актуалізації формування конкурентних переваг відносно решти світу, хоча запланованого економічного зростання та перетворення ЄС у найбільш конкурентоспроможну економіку світу (відповідно до Лісабонської стратегії) не було забезпечено. Особливе занепокоєння зумовлюється гальмуванням розвитку інноваційної сфери, яка в умовах економіки знань є рушієм практично усіх сфер суспільного

життя. Вихід з цієї ситуації можна шукати, крім загальновідомих шляхів, і в формуванні механізмів розвитку конкурентних переваг на рівні євро регіонів (методами регіональної політики).

Фахівці Європейської комісії підкреслюють, що регіональна політика більше не розглядається як механізм допомоги регіонам у досягненні середніх показників по ЄС (що, втім, не втратило своєї важливості). Конкуренція все більше відбувається між регіонами світового ринку і успішними регіональними економіками, які стають реальними гравцями у глобальних виробничих мережах. Регіональна політика ЄС тепер є політикою, що орієнтується на можливості майбутнього, мобілізуючи недостатньо використаний потенціал, а не виплачуючи компенсацію за проблеми минулого [80, с. 6].

Адаптуючи стратегічний процес до нових викликів і загроз, регіональна політика постійно піддається коригуванню. Зокрема, у результаті останнього перегляду (2006 р.) було акцентовано увагу на її основних чотирьох напрямках: розвиток «економіки знань»; децентралізація більшого обсягу відповідальності за управління та фінансовий контроль на користь країн-учасників і регіонів; процедури спрощення і прискорення; розвиток потенціалу кожного європейського регіону та водночас зосередження на ресурсах найслабших [80, с. 6].

У контексті формування конкурентних переваг ЄС відносно решти світу розглядаються й питання зміни клімату та забезпечення сталого розвитку. Зважаючи на їхню актуальність, ЄС розглядає чотири способи спрямування регіональної політики на розв'язання екологічних проблем:

- здійснення безпосередніх інвестицій в екологічну інфраструктуру;
- забезпечення проведення Стратегічної екологічної експертизи (Strategic Environmental Assessments, SEAs) для відповідних програм;
- забезпечення оцінювання екологічного впливу при підготовці всіх основних проектів;
- стимулювання участі представників екологічних груп та агенцій у розробці програм та контроль за ними.

Загальний обсяг європейської підтримки екологічних інвестицій (прямих і непрямих) у 2007-2013 рр. складає 105 млрд. євро, або 30,4 % загального обсягу фінансування [80, с. 6].

Не менш важливими стратегічними завданнями регіональної політики ЄС у контексті формування конкурентних переваг відносно решти світу є фінансування заходів, спрямованих проти кліматичних змін, а також на використання регіональних і місцевих ресурсів та умінь. Вивчення досвіду ЄС засвідчує, що його регіональні програми спрямовані на захист природних ресурсів шляхом використання поновлювальних та альтернативних джерел енергії, а також розроблення сучасних технологій, які надають європейським компаніям комерційні переваги порівняно з їх зарубіжними конкурентами.

Стосовно можливостей і результативності використання регіональних і місцевих ресурсів відзначимо успішний досвід діяльності невеликих компаній, які забезпечують собі конкурентні переваги через участь у відповідних мережах і мають за мету покращити здатність міжрегіональних і міських мереж перевіряти новітні стратегічні ідеї, а згодом оперативно інтегрувати їх у регіональні стратегічні програми (наприклад, ініціатива «Регіони за економічні зміни» (The Regions for Economic Change initiative, RfEC) стимулює місцеві і регіональні мережі у державному і приватному секторах до обміну передовим досвідом і практиками як способу дослідження і впровадження змін).

Трансформація цілей регіональної політики ЄС (другий напрям перегляду пріоритетів) пов'язується з розвитком політики згуртування (за іншими визначеннями – наближення), яка, окрім стандартних підходів, потребує нових форм співпраці. Європейська комісія підкреслює, що територіальне розмаїття ЄС є сильною стороною [80, с. 7], і це може сприяти сталому розвитку ЄС при вирішенні проблеми територіального наближення. Експерти зазначають, що 22 % ресурсів в межах політики наближення спрямовується на інвестиції у транспортні проекти (автомобільні шляхи, залізниця, морські перевезення, системи громадського транспорту у містах) [80, с. 7]. У цьому контексті згадаймо невикористані природні переваги України щодо свого стратегічного

розташування та потенційні можливості долучення до створення міжнародних логістичних мереж, розвитку транспортних коридорів тощо, що продемонстровано у підрозділі 2.2).

Політика наближення, як вважають фахівці Європейської комісії, реалізується й через балансування між розвитком міст і сільських територій незалежно від географічного розташування. Так, Європейська програма URBAN Community Initiative була впроваджена у містах в середині 1990-х років з метою створення можливостей для інновацій у сфері розробки стратегій. Такі програми зосереджувались на сильних місцевих партнерствах у містах, що покращувало відповідальність на місцевому рівні та вирішувало проблеми, які мали негативний вплив на якість життя в містах. Вони доповнювались співпрацею в рамках мереж завдяки програмі URBACT. З невеликого пілотного проекту ця методологія сталого розвитку міст перетворилась на складову основної стратегії після 2007 р. [80, с. 7].

Актуальним аспектом політики наближення нині стала боротьба з природними катаклізмами. Так, в ЄС існує фонд солідарності (створений у 2002 р.), який надає країнам-учасникам і країнам-кандидатам допомогу з відновлення інфраструктури у випадку природного лиха. Упродовж 2004-2009 років Фонд 34 рази надавав фінансування 18 країнам-учасникам, а загальна сума коштів, наданих на надзвичайні заходи, складала 700 млн. євро [80, с. 8].

Третій напрям перегляду пріоритетів цілевстановлення в межах європейської регіональної політики пов'язується з інтеграцією нових країн-учасників. В моделі регіональної політики ЄС така інтеграція передбачає можливість допомоги у підтримуванні економічного розвитку, удосконаленні інфраструктури та адміністративних інститутів (фінансова солідарність). Так, у грудні 2005 р. було виділено 160 млрд. євро на програми регіонального розвитку в 12 нових країнах-учасниках на період 2007-2013 років. Це було трикратним збільшенням порівняно з попереднім періодом та бюджетними надходженнями, еквівалентними 3,2 % ВВП цих країн [80, с. 8].

Успішне інтегрування нових країн-учасників пов'язується, як вважають

фахівці Європейської комісії, з формуванням дієвих механізмів ефективного управління програмами розвитку, у першу чергу – управління державними ресурсами. Виходячи з цього, нова система реалізації регіональної політики ЄС у 2007-2013 роках включає підтримку конкретних програм з метою створення умов для адміністративної реформи та навчання державних службовців сучасним методам управління.

Важливим механізмом фінансової солідарності з новими країнами-учасниками є допомога при розробленні ефективних програм та проходження усіх фінансових і технічних етапів перед їх затвердженням (JASPERS). Цей підхід передбачає спільні заходи з підтримки проектів в європейських регіонах з використанням можливостей, які поєднують внески Європейської Комісії у формі фондів (щоб можна було залучати експертів Європейського інвестиційного банку, European Investment Bank, EIB) і Європейського банку реконструкції та розвитку (European Bank for Reconstruction and Development) [26].

Важливий аспект перегляду пріоритетів у системі цілей регіональної політики ЄС пов'язується й з інвестиціями у відновлення економіки. Як показали проведені нами дослідження, сучасна регіональна політика ЄС серед основних акцентів виокремлює інвестиційне забезпечення розвитку на місцевому й регіональному рівнях. В умовах глобальної нестабільності, як підкреслюють фахівці Європейської комісії, європейська регіональна політика забезпечує стабільне, безпечне і адресне джерело фінансування, що може використовуватись для стимулювання відновлення економіки [80, с. 9].

Реалізація новітніх підходів до формування й реалізації регіональної політики ЄС забезпечує формування конкурентних переваг країн-учасників та єврорегіонів на основі вигод від широких можливостей фінансування, у першу чергу – за рахунок таких джерел, як Європейський фонд регіонального розвитку, Фонд наближення та Європейський соціальний фонд. Крім того, як показують проведені нами дослідження, європейська регіональна політика має у своєму арсеналі й інші гнучкі та інноваційні форми фінансування, у тому числі для

підтримування і розвитку малого і середнього бізнесу (поєднання грантів і позик, участь у капіталі) [80, с. 9]:

- Jeremie (Joint European Resources for Micro and Medium Enterprises, «Спільні європейські ресурси для малих і середніх підприємств») – механізм використання методів фінансового інжинірингу. Надаючи фінансування окремій фінансовій установі, зокрема Європейському інвестиційному фонду, органи управління можуть надавати регіону зовнішній досвід у фінансуванні розвитку бізнесу, зокрема позики, включаючи венчурний або початковий капітал;
- Jessica (Joint European Support for Sustainable Investment in City Areas, «Спільна європейська підтримка сталих інвестицій у містах») – ще один механізм фінансового інжинірингу, що використовується у сфері програм з інтегрованого урбаністичного розвитку. Майже половина програм, які підтримуються ЄС упродовж 2007–2013 рр., включають положення щодо діяльності, яка аналогічна програмі JESSICA – партнерству з Європейським інвестиційним банком і Банком Ради Європи. Орган управління надає власні ресурси, проте надалі може залучати додатковий позиковий або власний капітал з інших фінансових установ, які діють в рамках схеми Jessica, і також може отримувати вигоди від їх досвіду;
- Jasmine (Joint Action to Support Microfinance Institutions in Europe, «Спільні дії для підтримки мікрофінансових установ в Європі») – механізм, побудований на основі проекту, що був ініційований у перехідній країні (Бангладеш) і спрямований на надання невеликих позик людям, які через причини, пов'язані з освітою або іншими причинами, не мають доступу до системи приватних банків.

Проведені нами дослідження показали, що створення євро регіонів здійснюється для реалізації різних цілей зважаючи на те, що ці територіальні утворення перебувають на різних стадіях глибини й тісноти співпраці, за рівнем використання економічних вигод співробітництва, у першу чергу – за тісністю координації під час реалізації спільних проектів та доступом до фінансових програм ЄС.

Зокрема, єврорегіони в межах ЄС-15 формуються місцевими органами влади територій і міст, а також громадськими організаціями і охоплюють невеликі території суміжних країн. Як показав аналіз результатів діяльності таких утворень, в країнах ЄС-15 основними напрямками співробітництва є розвиток інфраструктури, соціальної сфери, туризму, охорони навколишнього середовища, співпраці у галузях економіки, а також збереження національної спадщини. Особливістю процесів формування ефектів від такої співпраці є те, що критерієм відбору проектів для отримання фінансової підтримки є наявність стратегії розвитку транскордонного регіону з урахуванням гармонізованих загальноєвропейських, національних та регіональних пріоритетів.

Співпраця єврорегіонів на зовнішніх кордонах ЄС-15 (з країнами Центральної і Східної Європи) має свої особливості та спрямована на поширення традицій демократичного суспільства і громадянської ініціативи, а також вирівнювання рівня життя населення по обидві сторони кордону. Організаційне забезпечення такої співпраці здійснюють національні секретаріати, діяльність яких спрямована переважно на підготовку та реалізацію транскордонних проектів з фінансовою допомогою за програмами ЄС. Координацію фінансових механізмів INTERREG / PHARE та INTERREG / TACIS, а також моніторинг їхньої реалізації здійснюють спільні комісії (спеціальні робочі групи).

Зважаючи на спрямованість нашого дослідження на вивчення ролі регіональних політик ЄС та України у формуванні конкурентних переваг нашої держави та єврорегіонів за її участю, підкреслимо, що у 90-х роках ХХ ст. ЄС активізувався у напрямі економічного інтегрування з країнами Центральної і Східної Європи. Зокрема, програма, що була розроблена за ініціативою Європарламенту у 1994 р., передбачала фінансування цього співробітництва з ресурсів PHARE і мала у своєму розпорядженні 150 млн. ЕКЮ. Ця програма охопила всі країни, що межували з ЄС: Албанію, Болгарію, Чехію, Естонію, Латвію, Литву, Польщу і Словенію [253]. Упродовж 1994-1999 рр. ЄС у рамках ініціативи INTERREG II підтримав розвиток міжнародного співробітництва в

рамках 75 програм, виділяючи на такі заходи 400 млн. євро щорічно. У період 2000-2006 рр. на реалізацію чергових ініціатив було виділено 5 млрд. євро [253].

Поряд з тим, як показують дослідження європейських експертів, розвиток ЄС є дуже нерівномірним, а тому все ще залишаються значні соціально-економічні диспропорції, які збільшились після приєднання нових країн. Наприклад, до 2004 р. середньодушовий ВВП найбіднішого регіону складав дві третини (67%) середньодушового ВВП ЄС. Після вступу десяти нових країн-учасників середньодушовий ВВП у найбіднішому регіоні складав менше третини (28%) середньодушового ВВП ЄС. І знов-таки, 43% обсягів виробництва в ЄС припадають лише на 14% території ЄС – географічний п'ятикутник, де виробляється продукція з високою доданою цінністю, який утворюють Лондон, Гамбург, Мюнхен, Мілан і Париж (де проживає приблизно третина населення цієї території). Люксембург, що є найбагатшою країною-учасником за середньодушовим доходом, тепер у сім раз багатший за найбіднішу країну (Румунію), а на регіональному рівні відмінності ще більші [80, с. 4].

Аналіз установчих документів та результатів діяльності інших єврорегіонів (у т. ч. за участю областей України) показав, що вони створювалися, переважно, для реалізації основної стратегічної мети – вступ до ЄС з основними напрямками діяльності: розвиток інфраструктури та сільських територій, створення інтегрованого транскордонного регіону, захист навколишнього середовища, співпраця у сфері підготовки кадрів тощо. У цьому випадку організаційне забезпечення співпраці здійснюють спільні підрозділи і національні бюро чи паралельні структури з кожної сторони. У цій групі єврорегіонів важливу роль відіграють інформаційні центри та агенції регіонального розвитку, завданням яких було сприяння отриманню фінансової допомоги для транскордонних проектів. Агенції, крім того, стали інституцією для здійснення фінансування проектів за національними та регіональними програмами.

Отже, як показують результати наших досліджень, єврорегіони за участю

областей України перебувають нині на нижчих стадіях функціонування порівняно з такими територіальними утвореннями в межах ЄС.

Розглянувши основні акценти й пріоритети європейської регіональної політики, можемо зробити висновок, що вона створює значне число потенційних конкурентних переваг для членів ЄС та країн, чиї території включено до єврорегіонів. Критичний огляд основних пріоритетів сучасної регіональної політики ЄС підтверджує сформульовану нами у підрозділі 1.2 тезу про переміщення центрів конкурентної боротьби на рівень міжнародних регіонів (єврорегіонів), оскільки саме на цьому рівні міжнародної співпраці формуються нові центри привабливості для реалізації інноваційних проектів, вкладання інвестицій тощо. Поряд з тим, невирішеними, за нашим переконанням, є питання узгодження і взаємодії європейської регіональної політики з національними регіональними політиками (у тому числі й України).

Дослідження процесів розвитку нормативно-правового забезпечення функціонування єврорегіонів в межах європейської регіональної політики дозволило нам встановити тенденцію його еволюціонування від координаційної функції і забезпечення вільних умов конкуренції до загальноєвропейського бачення регіональних проблем з пріоритетом згуртування спільноти і отримання нових переваг міждержавними і наддержавними утвореннями відносно решти світу в результаті спільної цілеспрямованої діяльності.

Наступним кроком нашого дослідження (згідно розробленої методології) є аналіз національної регіональної політики у контексті її сприяння побудові конкурентних переваг України механізмами єврорегіонів.

Державне управління у сфері транскордонного співробітництва здійснюють (переважно через управлінську функцію координування) Кабінет Міністрів України, місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування, Рада Міністрів АР Крим. Крім того, загальну координацію транскордонного співробітництва на державному рівні здійснює Міжвідомча комісія з питань розвитку транскордонного співробітництва та єврорегіонів.

Досягнення поставлених перед державою завдань можливе шляхом

реалізації конкурентних переваг України як країни з унікальними геополітичними особливостями при одночасному межуванні з новими членами ЄС на Сході (Польща, Словаччина, Угорщина, Румунія), а також зі східними сусідами ЄС (Росія, Білорусь, Молдова). У цьому контексті успішність реалізації згаданих перспектив, на наш погляд, буде залежати від послідовності, ефективності, повноти та інституціалізації координаційних механізмів, здатних задіяти на державному та регіональному рівнях можливості європейського інструментарію політики добросусідства, регіональної, транспортної, безпекової та екологічної політики ЄС на основі узгодженого дотримання вимог законодавства України та ЄС [3].

Як показали дослідження, проведені упродовж останніх років, вирішення прикордонних проблем стало значно ефективнішим завдяки впровадженню рекомендацій Ради Європи та ЄС, що зафіксовані у відповідних конвенціях, хартіях та інших нормативних документах. Поряд з тим, як показує аналіз досвіду країн Західної, Центральної та Східної Європи, існує доволі значний розрив у результативності використання можливостей міжтериторіального й транскордонного співробітництва цих держав і України, що слугує додатковим підґрунтям доцільності й необхідності проведення досліджень у цій сфері.

До формальних ознак зростання дієвості державного нормативно-правового забезпечення регіональної політики у контексті формування конкурентних переваг України ми віднесли:

1. Запровадження «Концепції державної регіональної політики», розробленої Міністерством регіонального розвитку та будівництва України [151]. Цей документ визначає транскордонне співробітництво як складовий елемент державної політики у галузі регіонального розвитку, що пов'язується із задекларованою пріоритетністю курсу на інтеграцію України до ЄС та відповідною інтенсифікацією прикордонного та міжрегіонального співробітництва.

2. Закон України «Про транскордонне співробітництво» (червень 2004 р.), який:

- регулює правові, організаційні та економічні питання розвитку транскордонного співробітництва;
- регулює державну фінансову підтримку такого співробітництва;
- фіксує розширені повноваження органів місцевого самоврядування і місцевих органів виконавчої влади у цій сфері.

3. Ратифікація Парламентом України Європейської рамкової конвенції про транскордонне співробітництво між територіальними громадами або владами та двох додаткових протоколів до неї, які визнають право місцевих та регіональних властей на здійснення транскордонного співробітництва.

До позитивних якостей згаданих документів варто віднести те, що транскордонне співробітництво тут набуло нового змістового навантаження, розглядається як засіб поглиблення добросусідських відносин між територіальними громадами або органами влади та мають сутнісні ознаки, розглянуті нами у розділі 1. Основні напрями співробітництва єврорегіонів, відповідно до згаданих документів, передбачають співробітництво у економічній, соціальній, адміністративній, культурно-освітній, інфраструктурній, екологічній, інформаційній сферах тощо.

Невирішені проблеми транскордонного співробітництва знайшли своє відображення у рекомендаціях парламентських слухань на тему «Про інтенсифікацію співробітництва України з Європейським Союзом у рамках єврорегіонів та перспективи транскордонного співробітництва» (червень 2007 року). Зокрема, у цьому документі зазначається, що подальша реалізація можливостей транскордонного співробітництва України є гарантією подальшої реалізації в Україні принципу субсидіарності та забезпечення сталого соціально-економічного і просторового розвитку регіонів у інноваційно-інвестиційний спосіб.

Парламентом України було, зокрема, зазначено, що посилення ролі єврорегіонів у процесі транскордонного співробітництва полягає в тому, що вони можуть і повинні стати ключовою ланкою у підтриманні контактів між органами державної влади, виробленні стратегії спільних дій, ініціюванні

проектів, реалізація яких відповідає інтересам прикордонних регіонів України [3].

Інституціональну структуру діяльності єврорегіонів складають міжрегіональні ради депутатів місцевої представницької влади різних рівнів, робочі групи представників виконавчої влади і міжрегіональні об'єднання підприємців. Фінансування інвестиційних проектів в межах єврорегіонів відбувається за рахунок:

- місцевих бюджетів;
- національних бюджетів країн, до яких належать регіони, що беруть участь у міжтериторіальних об'єднаннях;
- бюджету ЄС.

Проведені нами дослідження показали, що на сьогодні вже здійснено ряд вагомих проектів та програм, спрямованих на розширення промислової кооперації, розбудову кордону та створення прикордонної інфраструктури, охорону навколишнього середовища, розвиток місцевої демократії (у рамках діючих єврорегіонів) тощо. Варто підкреслити, що для України поява можливості долучення до нових джерел фінансування інвестиційних проектів стає додатковою конкурентною перевагою єврорегіонального співробітництва з перспективою подальшого інтегрування до ЄС (наприклад, отримання додаткового фінансування зі структурних фондів ЄС).

Аналіз природних (традиційних) і нових (набутих) конкурентних переваг України дозволив окреслити проблему, суть якої зводиться до того, що сучасний адміністративно-територіальний устрій демонструє відсутність дієвих механізмів адаптації до сучасних європейських моделей організації влади на територіях, забезпечення сталого місцевого та регіонального розвитку. Систему територіальної організації влади фахівці характеризують як моноцентричну з елементами місцевого самоврядування (про реальне місцеве самоврядування мова ведеться лише на рівні міст обласного значення). Відсутність реального регіонального самоврядування, у першу чергу, негативно впливає на бюджетно-фінансові відносини, а також на можливість чіткого розподілу повноважень між

рівнями управління. Загальновизнаним недоліком регіональної політики в Україні є відсутність системи фінансового вирівнювання, яке в багатьох країнах світу є ефективним інструментом удосконалення механізму соціально-економічного розвитку окремих регіонів і територіальних громад. Закономірно, що цей недолік накладає негативний відбиток і на можливості фінансової підтримки перспективних інноваційних проектів, мобілізації ресурсів регіону з метою створення нових конкурентних переваг з використанням додаткових можливостей територій країн-сусідів.

Наступним кроком аналізу інституційного забезпечення формування конкурентних переваг засобами регіональної політики (відповідно до прийнятої методології) є дослідження місцевого рівня управління. За роки незалежності України, що пов'язуються з прийняттям нового законодавства про місцеве самоврядування (Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні») та ратифікацією Верховною Радою України «Європейської Хартії місцевого самоврядування» органи місцевого самоврядування України отримали ряд додаткових можливостей для розвитку міжнародного співробітництва. Зокрема, у п. 2 статті 10 згаданої Хартії окреслюється «право органів місцевого самоврядування бути членом асоціації з метою захисту і заохочення їхніх спільних інтересів, а також бути членом міжнародної асоціації органів місцевого самоврядування...». Крім того, п. 3 статті 10 Хартії зазначає, що «органи місцевого самоврядування мають право на умовах, які можуть бути передбачені законом, співробітничати з органами місцевого самоврядування інших держав». П. 2 Статті 15 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» закріплює, що «органи місцевого самоврядування та їх асоціації можуть входити до відповідних міжнародних асоціацій, інших добровільних об'єднань органів місцевого самоврядування».

Проведені нами дослідження показали, що органи місцевого самоврядування України беруть участь у діяльності провідних міжнародних організацій та асоціацій, які працюють у сфері розвитку та зміцнення місцевої і регіональної демократії. Це, перш за все, Рада Європи та її Конгрес місцевих і

регіональних влад, Асамблея європейських регіонів (AER), Рада європейських муніципалітетів і регіонів (CCRE), Міжнародний союз органів місцевої влади (IULA), Асоціація європейських прикордонних регіонів (AEBR), Фонд сприяння ефективному та сталому розвитку регіонів Європи, Рада місцевих влад за міжнародну співпрацю (CLAIR), Організація споріднених міст (UTO) та інших.

Відповідно до чинного законодавства, утворення єврорегіонів відбувається шляхом укладання угод про співробітництво між органами місцевої влади прикордонних територій. На цій основі створюються об'єднання адміністративно-територіальних одиниць муніципального і регіонального рівнів, які є зацікавленими у спільній реалізації проектів.

Україна має 19 прикордонних областей, і лише 11 з них є членами єврорегіонів. Недостатня активність українських територій у створенні таких структур пояснюється, на наш погляд, недостатніми економічними й соціальними ефектами таких утворень за участю областей України. Нами виокремлено спільні (загальні) недоліки співпраці територій України в існуючих нині єврорегіонах, створених за участю вітчизняних суб'єктів господарювання:

1. Відсутність чіткості й однозначності у формуванні пріоритетів співпраці в межах єврорегіону з боку регіональних та місцевих органів влади, а також відсутність чітко окресленого місця єврорегіонів в інституційному середовищі, що й підтверджує текст Концепції регіонального розвитку України. Усунення цього недоліку потребує комплексності при розробленні стратегічних напрямів співпраці з метою реалізації просторового принципу розвитку територій. Відсутність окреслених пріоритетів (наприклад, політичних чи економічних) ускладнює можливість ідентифікації спільних проблем та унеможлиблює пошук механізмів їх вирішення.

2. Відсутність достатнього інституційного базису для забезпечення повноцінного регіонального розвитку на основі розвитку транскордонного співробітництва та високий рівень інертності регіональних органів влади районного й місцевого рівнів (наприклад, в Румунії успішно функціонують агенції регіонального розвитку, в Польщі – підтримано створення інституційної

мережі, ідентичної західноєвропейській). В Україні органи управління нижчих ланок (районна, селищна рада) фактично не беруть участі в організації такого співробітництва. Крім того, в організаційних схемах співпраці відсутні підрозділи (функції) щодо моніторингу діяльності єврорегіонів, залучення коштів окремих організацій для реалізації проектів. Вагомим недоліком аналізу діяльності єврорегіонів за участю областей України є відсутність гармонізованої транскордонної статистики.

3. Недостатність інформаційного забезпечення розвитку транскордонного співробітництва та слабкість заходів Public Relations, що призводить до недостатнього рівня поінформованості громадськості та суб'єктів господарської діяльності відповідних територій.

4. Значно менша, порівняно з країнами-партнерами, фінансова підтримка міжнародних проектів, що пояснюється, в числі інших чинників, відсутністю достатнього досвіду співпраці з міжнародними структурами та управління міжнародними проектами.

5. Низький рівень довіри громад щодо реалістичності можливого самозабезпечення територій, у тому числі й шляхом створення єврорегіонів. Це пояснюється специфікою менталітету, недостатністю розвитку громадянського суспільства, а також відсутністю широкомасштабних інформаційних кампаній щодо ефективного функціонування єврорегіонів.

6. Опосередкований вплив результатів діяльності єврорегіонів на регіональний розвиток та недостатній досвід апробації нових інституційних механізмів, що не забезпечує отримання миттєвого (короткотермінового) ефекту.

7. Неприродність (штучність) багатьох транскордонних утворень за участю областей України. Дослідження процесів функціонування й розвитку єврорегіонів за участю областей України показало, що значне число таких міжнародних регіональних угруповань є декларативними і суттєво не впливають на зростання економіки відповідних територій. Наприклад, в основу створення єврорегіону «Нижній Дунай» було покладено, у першу чергу, політичне рішення

президентів України, Румунії та Республіки Молдова, спрямоване на поглиблення добросусідських відносин між трьома країнами. Тому, якщо зважати на окреслений політичний аспект розвитку транскордонного співробітництва, то нинішній рівень співпраці в межах єврорегіону «Нижній Дунай» (зокрема, культурно-освітні заходи, виставкова діяльність, робота комісій у різних сферах) можна вважати таким, що цілком відповідає сформульованій меті (Протокол про тристороннє співробітництво між урядами України, Республіки Молдова та Румунії, м. Ізмаїл, 3-4 липня 2009 р.) [22].

8. Мінімальне використання конкурентних переваг і можливостей стимулювання транснаціонального економічного розвитку територій, що охоплені єврорегіонами за участю областей України. Усунення цього недоліку можливе на основі подолання поширеної в наукових і підприємницьких колах думки щодо периферійності прикордонних територій (провідні позиції Донецької, Київської Львівської та інших областей в економіці України).

Крім того, проведений аналіз сучасного нормативно-правового і методичного забезпечення регіональної політики у контексті формування й використання конкурентних переваг єврорегіонів як засобів зростання конкурентоспроможності країни і активізації євроінтеграційних процесів дозволив сформулювати такі групи висновків:

1. Існування методологічної дисгармонії нормативно-правового і методичного забезпечення регіональних політик ЄС і України, а саме:

- відсутність достатньої гармонізації законодавчої бази України та ЄС, що породжує проблеми при створенні та функціонуванні міжнародних регіональних утворень, а також недосконалість українського законодавства, пов'язана з відсутністю єдиних стандартів щодо створення єврорегіонів;
- неузгодженість механізмів регіональної політики з позицій поєднання визначених конкурентних переваг областей України при входженні їх до єдиного єврорегіону;
- відсутність ефективної моделі координації державної політики у галузі транскордонного співробітництва (у т. ч. щодо єврорегіонів) на національному

рівні;

- низький рівень підготовки фахівців у галузі міжнародного та транскордонного співробітництва (для органів місцевого самоврядування).

2. Проблеми методичного рівня:

- відсутність комплексної системи моніторингу та аналізу результатів діяльності органів місцевого самоврядування України у галузі транскордонного та міжнародного співробітництва;

- відсутність всеохоплюючого методичного забезпечення щодо оцінювання конкурентних переваг та конкурентоспроможності єврорегіонів України та відповідного інформаційного забезпечення для розроблення сучасних методів їх оцінювання;

- відсутність надійних методів оцінювання й використання потенціалу єврорегіонів за участю областей України та їхнього охоплення процедурами інноваційного проектування у галузі транскордонного співробітництва, а також відсутність навичок у органів місцевого самоврядування активного просування таких проектів у відповідних європейських структурах;

- відсутність надійних методів формування спільного фінансового забезпечення інноваційних проектів в межах єврорегіонів за участю України, що призводить до низького рівня залучення підприємницьких структур, недержавних установ та громадських організацій до транскордонного співробітництва.

3. Проблеми прикладного (організаційного) характеру:

- недостатня фінансова підтримка з боку держави програм та проектів транскордонного співробітництва, у т. ч. й єврорегіонів;

- неспроможність переважної більшості органів місцевого самоврядування здійснювати масштабні проекти в межах єврорегіонів. Зокрема, обласні ради як ключові органи у здійсненні транскордонного співробітництва не мають власних виконавчих органів, здатних продукувати новації, залучати інвестиції та реалізувати проекти в межах єврорегіонів;

- недостатній рівень розвитку в Україні прикордонної інфраструктури.

Узагальнюючи результати проведеного дослідження, можемо зробити висновок, що досягнення стратегічного успіху функціонування євро регіонів можливе за умови формування єдиної регіональної політики, яка формується під впливом перманентних змін європейського і глобального економічних просторів з необхідним забезпеченням єдності напрямів, завдань та інструментів міжнародного співробітництва. Для України, яка проголосила курс на євроінтеграцію стратегічним економічним пріоритетом, важливо адаптувати європейський досвід формування та реалізації спільної регіональної політики як засобу розвитку територій і побудови на цій основі конкурентних переваг країни. Розвиток євро регіонів є одним з пріоритетів інтеграційної стратегії ЄС, і такі утворення повинні стати «мостами» для формування сприятливих організаційно-економічних механізмів конвергенції, забезпечення регіональної конкурентоспроможності та зайнятості, європейської територіальної кооперації як основних цілей політики згуртування ЄС у 2007-2013 рр.

Висновки до розділу 2

Зважаючи на багатогранність і комплексність об'єкту нашого дослідження, що пов'язується з необхідністю вироблення нових підходів до формування конкурентних переваг країни на основі створення міждержавних територіальних утворень, нами висунуто припущення щодо отримання очікуваних результатів, а також побудовано систему методів дослідження з метою уникнення однобічності вивчення обраного об'єкта. Ця система базується на новітніх результатах наукових досліджень, враховує сучасні особливості й мотиви регіоналізації європейського економічного простору, багаторівневість діючих ринкових гравців, мультивекторність зовнішньої політики України та її наслідки, участь нашої держави і країн-сусідів у процесі регіоналізації європейського економічного простору. Реалізація такого підходу дозволила сформулювати такі висновки:

1. Гіпотеза, що висунута нами для нового пояснення сутності процесів побудови і використання конкурентних переваг на рівні країни, базується на міждисциплінарному погляді на проблему, передбачає отримання позитивного результату при поєднанні теорій конкурентних переваг, глобалістики і регіоналістики, інноватики. Відповідно до гіпотези, створення і розвиток конкурентних переваг країни на світових ринках суттєво активізується, коли існують умови для поєднання можливостей кількох країн, зважаючи на процеси глобалізації інноваційної сфери, швидкість розвитку інноваційних процесів, відсутність достатніх ресурсів для одноосібної реалізації важливих (проривних) інноваційних проектів. Ефективним варіантом спільного використання можливостей, які створюють підґрунтя для окреслення додаткових конкурентних переваг країн на світовому ринку, є механізм створення і функціонування єврорегіонів. Для підтвердження висунутих припущень сформовано блок методів дослідження.

2. Виходячи з поділу конкурентних переваг країн на природні (традиційні) й набуті (нові, додаткові), ми констатували, що Україна упродовж років незалежності отримує ефекти переважно від природних конкурентних переваг і не використовує нових можливостей, пов'язаних з трансформацією конкурентних відносин у глобалізованому світі, формуванням нового світового порядку, викликами інноваційної сфери та формування інформаційного суспільства. В умовах, коли основним джерелом конкурентних переваг стають нематеріальні активи та інноваційні продукти, а природні конкурентні переваги втрачають свою пріоритетну роль і значною мірою знецінюються, перед Україною постає загроза так званої системної кризи з ознаками технологічної та інформаційної несумісності з економіками розвинутих країн з перспективою отримання статусу відсталого країни.

3. В процесі дослідження нами встановлено, що упродовж тривалого періоду часу Україна демонструє стабільно низький рівень конкурентоспроможності, що засвідчує неефективність економічних і організаційних механізмів макро-, мезо- та мікрорівня у забезпеченні розвитку

нових конкурентоспроможних виробництв на основі формування і реалізації інноваційних пріоритетів та структурних зрушень в економіці. Незважаючи на незначне підвищення позицій України рейтингу глобальної конкурентоспроможності, він залишається надто низьким, зважаючи на існуючий потенціал нереалізованих конкурентних переваг: у 2012 р. Україна посіла позицію 73, поступаючись таким країнам, як Колумбія, Марокко та ряду інших.

4. Традиційно природними конкурентними перевагами України вважаються: вигідне географічне положення; значні природні ресурси; наявність достатньої дешевої, однак кваліфікованої робочої сили; родючі чорноземи та можливості аграрно-промислового комплексу; наявність високих технологій і розвинутої науки; потенціал військово-промислового комплексу. Однак серед означених конкурентних переваг окремі значною мірою втрачені, інші потребують підтримування, розвитку і дієвого залучення до трансформаційних процесів європейського і світового економічного простору. Зважаючи на сучасні тенденції розвитку світового господарства, які пов'язані, переважно, з інноваційними процесами, конкурентні переваги України певною мірою нівелюються і не можуть створити значного потенціалу конкурентоспроможності країни за умови високого рівня відкритості економіки, значного коливання кон'юнктури світових товарних ринків, енергозалежності та ряду інших чинників ендогенного та екзогенного характеру.

5. Розгляд основних галузей, які формують нині конкурентні переваги країни, дозволив констатувати їх неперспективність, оскільки вони формують статус України як сировинного придатку розвинутих країн, хоча одночасно є бюджетотворюючими. Світова економічна криза прискорила знецінення таких конкурентних переваг, а державна політика України не спроможна сформувати механізм створення і ефективного використання нових переваг, ґрунтуючись на традиційних методах і механізмах. Це загострює проблему переорієнтації на інноваційну модель розвитку та диверсифікацію експорту.

6. В процесі дослідження нами зроблено висновок, що очевидний потенціал

конкурентних переваг України не реалізується і втрачається через відсутність системи наскрізних організаційно-економічних механізмів на всіх рівнях управління економікою, які б створили сприятливе середовище для продукування і поширення інновацій, інвестиційного забезпечення конкурентоспроможних виробництв, пошуку і формування нових ринків в умовах наростання динамізму глобалізованої економіки. Очевидно, що апробовані засоби побудови конкурентних переваг вичерпують свої можливості, а пошук нетрадиційних варіантів забезпечення економічного зростання в умовах формування нового світового порядку з трансформацією ціннісних критеріїв розвитку, у тому числі й регіоналізації європейського економічного простору, можливе шляхом взаємного виявлення і фіксації зацікавленими країнами позитивних відмінностей окремих територій (регіонів) з подальшою їх реалізацією як складових конкурентних переваг єврорегіонів. Такий підхід забезпечує підґрунтя для побудови основної конкурентної переваги міжнародних регіонів.

7. Узагальнення фактологічного матеріалу, що характеризує діяльність єврорегіонів за участю областей України, дозволив виокремити чинники, які стримують розвиток єврорегіонів як інструментів створення і розвитку додаткових переваг України: недооцінка з боку центральної влади єврорегіонального співробітництва як інструменту територіального (регіонального) розвитку і покращення якості життя людей; обмеженість стратегічного бачення завдань та перспектив розвитку транскордонного співробітництва з боку уряду і місцевих органів влади; слабкість інституційної бази регіонального розвитку на національному рівні; відсутність у місцевих органів влади усвідомлення необхідності координаційної діяльності, а не жорсткого адміністрування; мізерний рівень фінансової підтримки спільних транскордонних проектів з боку уряду і місцевих органів влади; відставання українських територій від країн-партнерів в єврорегіонах за обсягами залучених іноземних інвестицій; недосконалий механізм фінансування інноваційних процесів.

8. Галузевий підхід до управління економікою повністю нівелював регіональний аспект управління, що призвело до високої концентрації виробництва в промислових центрах, вузької спеціалізації регіонів та їх залежності від розвитку певних видів виробництв і міжрегіональних поставок, а нехтування принципом комплексності призвело до значних диспропорцій їх економічного і соціального розвитку. Очікування щодо автоматичного вирівнювання рівнів розвитку регіонів не виправдались. Значні відмінності за абсолютними величинами ВРП збереглися, а диференціація цього показника на одну особу по різних єврорегіонах західного і північно-східного вектору залишилась актуальною. Отже, на тлі формального існування умов для діяльності єврорегіонів динаміка їх економічного і соціального розвитку залежить від того, наскільки ефективно самі регіони і країна в цілому зможе використати новостворені переваги.

9. Аналіз структури експорту-імпорту єврорегіонів за участю областей України засвідчив, що їх входження в європейський економічний простір у даний час відбувається за сировинним і низькотехнологічним сценарієм. Підсумки аналізу експортно-імпортних операцій областей України – учасниць єврорегіонів за рівнем технологічності показав, що високотехнологічну продукцію у значним обсягах експортує лише єврорегіон «Слобожанщина», а всі інші області, що є членами єврорегіонів, експортують переважно низько технологічну продукцію, що засвідчує вичерпність конкурентних переваг і відсутність значного потенціалу їх нарощування. Існуюча структура імпорту також недостатньо сприяє формуванню і розвитку нових конкурентних переваг України, які б відповідали вимогам інформаційного суспільства і переходу на інноваційну модель розвитку. Причини такої ситуації ми вбачаємо у небажанні розвинутих європейських країн імплементувати передові технології в українську економіку, залишаючи за нею роль постачальника сировини, або ж у прояві ознак технологічної несумісності підприємств України чи відсутності достатньої мотивації іноземних партнерів постачати новітні технології.

10. Дослідження євроінтеграційних спроб України дозволило

стверджувати, що після розширення ЄС наша держава опинилась у неоднозначній ситуації. З одного боку, її стратегічний інтерес щодо розвитку інтеграційних процесів з європейськими країнами не було підкріплено через запровадження в ЄС моделі різношвидкісної інтеграції країнами-учасницями. З другого боку, Україна не відповідає критеріям європейського інтегрованого економічного простору за своїми економічними та просторовими характеристиками, а внутрішній ринок фактично поділено на кілька частин. Проведені нами дослідження підтвердили існування поділу економічного простору України на «схід-захід» з відмінностями в економічних потужностях та конкурентоспроможності регіонів.

11. Вивчення ролі регіональної політики ЄС у формуванні конкурентних переваг єврорегіонів дозволило дійти висновку, що Євросоюз робить наголос на актуалізації побудови конкурентних переваг відносно решти світу, хоча запланованого економічного зростання та перетворення ЄС у найбільш конкурентоспроможну економіку світу (відповідно до Лісабонської стратегії) не було забезпечено. Вихід з цієї ситуації можна шукати у формуванні механізмів розвитку конкурентних переваг на рівні єврорегіонів (методами регіональної політики).

12. Дослідження процесів розвитку нормативно-правового забезпечення функціонування єврорегіонів в межах європейської регіональної політики дозволило нам встановити тенденцію його еволюціонування від координаційної функції і забезпечення вільних умов конкуренції до загальноєвропейського бачення регіональних проблем з пріоритетом згуртування спільноти і отримання нових переваг міждержавними і наддержавними утвореннями відносно решти світу в результаті спільної цілеспрямованої діяльності.

13. Розглянувши основні акценти й пріоритети європейської регіональної політики, можемо зробити висновок, що вона створює значне число потенційних конкурентних переваг для членів ЄС та країн, чії території включено до єврорегіонів. Критичний огляд основних пріоритетів сучасної регіональної політики ЄС підтверджує сформульовану нами тезу про

переміщення центрів конкурентної боротьби на рівень міжнародних регіонів (єврорегіонів), оскільки саме на цьому рівні міжнародної співпраці формуються нові центри привабливості для реалізації інноваційних проектів, вкладання інвестицій тощо. Поряд з тим, невирішеними є питання узгодження і взаємодії європейської регіональної політики з національними регіональними політиками (у тому числі й України).

Основні результати дослідження, які подано у розділі 2, опубліковано в наукових працях автора [169; 172; 175; 178; 179; 181; 182; 288].

РОЗДІЛ 3

ПРІОРИТЕТИ ФОРМУВАННЯ КОНКУРЕНТНИХ ПЕРЕВАГ ЄВРОРЕГІОНІВ ЗА УЧАСТЮ ОБЛАСТЕЙ УКРАЇНИ В СЕРЕДОВИЩІ РЕГІОНАЛІЗАЦІЇ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ЕКОНОМІЧНОГО ПРОСТОРУ

3.1. Концепція формування конкурентних переваг України в умовах глобалізації та розвитку регіонального співробітництва

Найважливішим завданням нашого дослідження є побудова концепції формування конкурентних переваг України в середовищі регіоналізації європейського економічного простору. Вектор пошуку відповіді на поставлене завдання спрямовується на перетин важливих напрямів наукових досліджень в межах міжнародної економіки: глобалізації й регіоналізації. Науковці виокремлюють кілька концептуальних підходів до розуміння динаміки світового господарства:

- поступова гомогенізація і універсалізація шляхом глобалізації;
- розгляд світу як фундаментально гетерогенної системи, яка систематично породжує протистояння;
- поєднання двох зазначених підходів – «фрагментативність» (Дж. Розенау, *fragmegrative*) як узгодження процесів фрагментації та інтеграції [115].

Побудова концепції формування конкурентних переваг України в тісному зв'язку з процесами регіоналізації європейського економічного простору зумовила необхідність урахування значного числа теоретичних напрацювань відомих науковців, зокрема:

- окреслення і теоретичне обґрунтування стадійності інтеграції, яке здійснили Я. Тінберген і Б. Баласса [298;257]. У даний час відомі різноманітні модифікації їхніх висновків, однак, з урахуванням раціональних доповнень,

згадані теоретичні висновки мають значну цінність для розуміння сутнісних засад процесів регіональної інтеграції;

- виявлення і розмежування можливих позитивних і негативних аспектів інтеграційних процесів та їх співвідношення, на що у свій час звертали увагу Я. Тінберген і Дж. Піндер [298; 286]. Взаємопов'язаними дослідженнями у цьому контексті є праці М. Алле і Б. Баласса [254; 266], які сформулювали висновки про необхідність погодження ряду положень економічної політики у процесі регіонального співробітництва. Такі дослідження важливі для формування напрямів перегляду державної політики в аспектах узгодження процесів лібералізації та регулювання, удосконалення механізмів діяльності державних інститутів тощо;

- теоретичне обґрунтування доцільності й можливостей структурних зрушень з подальшим взаємним структурним проникненням економік зацікавлених територій, на що у свій час наголошував А. Маршалл [280]; стимулювання структурних зрушень в економіках країн-учасників на основі взаємної зацікавленості та сформованої взаємовигідної платформи структурних зрушень;

- розгляд проблеми формування регіональних утворень з позицій її багаторівневості [272], а також урахування зміни природи конкуренції та ієрархічності проблематики побудови конкурентних переваг і управління конкурентоспроможністю в державі, на що ми наголошували у розділі 1. Поєднання і узгодження механізмів вирішення цих пов'язаних проблем є одним із завдань сформованого нами концептуального підходу до формування конкурентних переваг країни в середовищі регіоналізації європейського економічного простору;

- необхідність розвитку (в окремих випадках – перегляду) інституційних засад формування регіональних утворень та необхідності, виходячи з цього, вирішення багатьох споріднених питань, пов'язаних з гармонізацією

законодавства, розвитком партнерства влади і бізнесу, культурних традицій і системи цінностей та міжкультурних взаємин, створення неформальних інститутів тощо. Остання теза пов'язана з необхідністю урахування, крім об'єктивних передумов регіоналізації, суб'єктивних її чинників, на чому наголошує Т. Крістіансен та ряд інших вчених [259];

- формування нової геополітичної ситуації, яка стала підґрунтям до виникнення дефініції «новий східний кордон Європейського Союзу» і безпосереднім його наближенням до України, що актуалізує проблематику побудови й реалізації стратегій транскордонного співробітництва у нових економічних та політичних умовах для прискорення досягнення Україною європейських стандартів якості життя шляхом гармонізації механізмів регулювання торгівлі, міграції тощо;

- розгляд єврорегіонів як засобів інтеграції для вирівнювання якості життя, усунення негативних наслідків віддаленого розташування окремих територій від багатьох економічних центрів країни при одночасному використанні переваг близькості іншої держави при наявності потенціалу взаємовигідної співпраці. У цьому контексті єврорегіони слугують засобом усунення бар'єрів, пов'язаних з тривалим існуванням кордонів, а також штучних диспропорцій в економічному і соціальному розвитку територій по обидва боки кордону.

- розгляд процесу управління транскордонним співробітництвом як координаційних дій, незважаючи на те, що таке управління з боку України здійснюють Кабінет Міністрів України, Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України, Міністерство економічного розвитку і торгівлі України, Міністерство закордонних справ України, місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування.

Крім зазначених теоретичних напрацювань, що виокремлені нами як теоретичне підґрунтя для концепції формування конкурентних переваг України в середовищі регіоналізації європейського економічного простору, при побудові

архітектури згаданої концепції використані теоретичні висновки щодо можливостей формування конкурентних переваг країни на основі механізмів функціонування єврорегіонів (підрозділ 1.3), результати узагальнення існуючої практики реалізації регіональної політики в країнах ЄС та України (підрозділ 2.4).

Крім того, розроблення концепції потребуватиме дотримання ряду вимог:

1. Перегляд базових принципів взаємовідносин між державою і регіонами.
2. Наявність чітко окреслених напрямів регіонального розвитку в економічній та соціальній сферах.
3. Реалізація просторового принципу, що потребує комплексного підходу до управління розвитком конкретної території.
4. Орієнтація на мобілізацію регіонального потенціалу та ресурсів, а не на бюджетний перерозподіл між регіонами.
5. Державне сприяння міжрегіональному вирівнюванню розвитку територій.
6. Субсидіарність (участь регіону в транскордонному співробітництві має ґрунтуватися на правових та інституційних засадах, спроможних забезпечити прикордонним регіональним і місцевим органам влади відповідний перелік повноважень щодо налагодження безпосередніх відносин).
7. Заохочення управлінських інновацій на субнаціональному рівні.

Розроблена нами концепція є системою поглядів, що демонструють спосіб персонального сприйняття і трактування можливостей отримання додаткових конкурентних переваг країною через інструментарій функціонування єврорегіонів, який забезпечує створення інтегрованого гармонізованого ресурсу, створеного синергійним підсиленням громад в процесі наднаціональної регіоналізації (рис. 3.1).

Розроблення і впровадження концепції формування конкурентних переваг України забезпечить прискорення диверсифікації розвитку українських регіонів, підвищення їх відкритості та локальної конкурентоспроможності через розробку

Джерело: розроблено автором

Рис.3.1. Основні положення концепції формування конкурентних переваг України в умовах регіоналізації європейського економічного простору

та імплементацію гармонізованої регіональної політики європейського зразка, яка повинна, як зазначає В. Чужиков, передбачати систему адаптивних заходів з максимальним урахуванням регіональної специфіки та діючих бюджетних механізмів [242].

Регіональний розвиток зазнав значних змін ще з часів 70-80х рр. ХХ ст. Ці зміни відповідали переходу від фордистської моделі організації виробництва до гнучкої спеціалізації. Виникнення нової промислової моделі співпало з новими напрямками еволюції глобального попиту, скороченням життєвого циклу продукту і формуванням нового типу попиту на спеціалізовану продукцію. Еволюція вилилась у трансформацію великих і негнучких виробничих структур у малі гнучкі одиниці, що набагато краще адаптовані до нового типу попиту. Інновації і гнучкість стали новими ключовими факторами успіху в економіці замість масового виробництва і підвищення ефективності за рахунок розширення масштабів [134].

Сама конкуренція пройшла еволюцію від конкуренції, заснованої на цінах і принципі «кожен сам за себе» до конкуренції нового типу, що базувалась на кращому знанні і розумінні попиту і кращій адаптованості до ринкових змін. Нові моделі найперше виникали в високотехнологічних галузях промисловості через утворення ефективних компаній, що значною мірою опирались на інновації, високоякісну продукцію і навички спеціалістів.

Чинники, що зумовили необхідність розроблення концепції формування конкурентних переваг єврорегіону, можна визначити через:

- виникнення та поширення «нової конкуренції», яка є проявом закону нерівномірності економічного розвитку території країни в умовах інтенсифікації глобалізації;
- виникнення та розвиток «нової регіоналізації», яка призвела до створення регіонів, не пов'язаних з адміністративним поділом країни, і набуття ними статусу самостійних учасників міжнародних конкурентних відносин;
- формування нової економіки, базованої на знаннях;

- неможливість використання сучасних методик розроблення національних конкурентних стратегій на регіональному рівні;
- зміни в системі міжнародного поділу праці, які призвели до поглиблення територіально-функціональної спеціалізації, посилення вертикального поділу праці на інтелектуальні та інші види діяльності саме між окремими регіонами [140].

Адаптовані до нових умов форми організації виробництва найкраще розвиваються в локально інтегрованих регіональних економіках, що роблять акцент на спеціалізації у виробництві конкретної продукції і найчастіше супроводжуються географічним кластерингом виробництва [54; 55]. При цьому привабливість території базується переважно не на класичних порівняльних перевагах (низькій собівартості виробничих факторів і скороченні транспортних витрат), а на її потенціалі для створення необхідних умов соціально-економічного розвитку, що дозволяють адаптуватись до нових вимог.

Опираючись на ідею «національного ромбу» М. Портера [186], праці науковців І. Брикової [18], О. Амоші [2], Я. Жаліла [81], В.Будкіна [21], А. Градова [49] та інших, ми об'єднали чинники, що формують передумови досягнення і утримання конкурентних переваг регіону, у три групи:

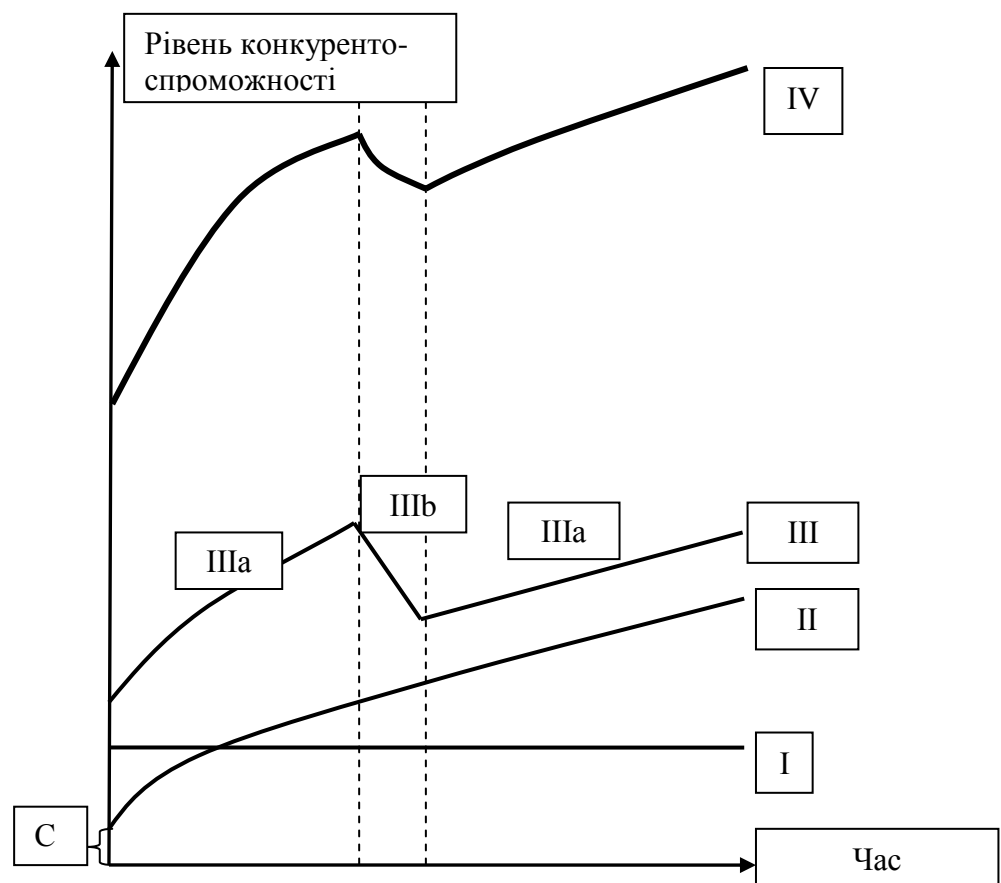
- чинники, що діють на рівні держави і реалізуються за рахунок державної економічної і соціальної політики.;
- чинники, що формуються в конкретному регіональному середовищі;
- чинники, пов'язані з глобальним бізнес-середовищем.

Виходячи з теоретичних узагальнень, зроблених нами у розділах 1 і 2, ми, вважаємо, що основою для формування конкурентних переваг є державна економічна і соціальна політика, важелі якої встановлюють базові умови для господарювання. Виняток становлять окремі преференції визначеним територіям або господарюючим суб'єктам. На певному відрізку часу дія даного чинника забезпечує стабільний рівень конкурентоспроможності і її можна вважати константою (крива I рис. 3.2). Можливість зміни впливу даного

чинника зумовлюється змінами політичної влади, введенням нових концепцій економічного розвитку країни тощо.

Зважаючи на важливість чинників першої групи, вважаємо, що сьогодні все більше актуалізується друга група чинників, що визначають специфіку регіонального середовища:

- гео економічне положення регіону;
- регіональні природні ресурси, що не є заслугою регіональної громади, а її доробком стає їх ефективне використання;
- розвиток виробничої та соціальної інфраструктури;
- місцевий регуляторний режим.

Джерело: побудовано автором

Рис. 3.2. Модель формування конкурентоспроможності міжнародного регіону

Перераховані чинники можна вважати одночасно і детермінантами, що формують конкурентне середовище, в якому діють суб'єкти господарювання регіону.

Чинники регіонального середовища забезпечують умови для формування конкурентних переваг у вигляді:

- ноу-хау, що визначають здатність оволодіти всіма складовими виробничого процесу: технологічними, організаційними, маркетинговими. Ноу-хау набувають ключового значення при вирішенні проблем в змінах й удосконаленні технологій, еволюції ринку;
- контингенту регіональних гравців: підприємств, фінансових структур, органів влади, громадських організацій, професійних асоціацій, освітніх та науково-дослідних закладів, органів влади тощо;
- культури і цінностей, що визначають поведінку гравців, їх взаємовідносини. Вони можуть базуватись на принципах довіри або недовіри, співробітництва або боротьби з конкурентами, солідарності та індивідуалізму;
- ступеню відкритості для зовнішнього світу, що характеризується глибиною знань і розуміння ринків, технологій.

Важливим показником є територіальна концентрація факторів виробництва: капіталу, кваліфікованої робочої сили, знань, до яких додається розміщення в одному місці виробників, постачальників матеріальних ресурсів, соціальної інфраструктури, освітніх та дослідницьких закладів. Зосередження господарюючих суб'єктів зменшує транспортні і енергетичні витрати, інтенсифікує зв'язки між суб'єктами, посилює інтенсивність обміну інформацією. Сприяє бізнесовій діяльності сформована в даному середовищі система цінностей, стереотипів мислення і поведінки. Зазначені вигоди обумовлюють синергетичний ефект, який сприяє підвищенню ефективності економіки регіону і забезпечує регіональну конкурентну перевагу. Це узгоджується з твердженням М. Портера, що «основні джерела конкурентної переваги перебувають не всередині підприємства, а в його ближньому

оточенні» [186], тобто міжфірмовому середовищі.

Потужним джерелом конкурентоспроможності регіону виступають інтегровані суб'єкти господарювання: транснаціональні компанії, кластери, групи підприємств мережевого характеру, що мають незаперечні переваги над індивідуальними підприємствами.

Географічна концентрація підприємств обумовлює внутрішню і зовнішню економію на масштабах [119]. Перша виникає на рівні підприємства (більші його розміри зменшують середні витрати на виробництво продукції), друга є результатом концентрації виробництва в регіоні (співпраця підприємств здатна скоротити їх середні витрати) [31]. Умови, що створюються в регіоні за рахунок функціонування інтегрованих господарюючих суб'єктів, формують конкурентну перевагу регіону. Всі означені умови не є первинно притаманні регіону, їх необхідно формувати, інколи інкубувати та розвивати на постійній основі. Тривалість утримання конкурентної позиції зумовлюється джерелами конкурентних переваг, можливостями їх потенційного удосконалення та розширення, здатністю суб'єктів, котрим належать конкурентні переваги, зберігати і захищати існуючі та генерувати нові конкурентні переваги швидше та ефективніше, ніж конкуренти. За умов ефективного залучення і використання регіональних чинників сформовані конкурентні переваги забезпечують зростання рівня конкурентоспроможності регіону (крива II, рис. 3.2).

Третя група чинників, пов'язаних із глобальним бізнесовим середовищем, створює додаткові можливості і додаткові загрози конкурентоспроможності регіону.

Вихід на міжнаціональні ринки відкриває можливість посилення інвестиційного забезпечення за рахунок надходження іноземних інвестицій, залучення зовнішніх ресурсів, запозичення організаційних інновацій, впровадження міжнародної кооперації, що зміцнює конкурентні переваги регіону, зумовлюючи новий, вищий рівень його конкурентоспроможності

(частини кривої IIIa, рис. 3.2).

Акселераційний механізм нарощування конкурентоспроможності значною мірою пояснює зростаючу дивергенцію українських регіонів.

Разом з тим, з'являються нові зовнішньоекономічні загрози (світова фінансова криза, зміна умов торгівлі та вступом до СОТ) для економічної безпеки регіону, які водночас є загрозами його конкурентних позицій на світових ринках (частина кривої IIIb, рис. 3.2).

Загальний рівень конкурентоспроможності міжнародного регіону буде визначатись алгебраїчною сумою конкурентоспроможностей, зумовлених конкурентними перевагами, одержаними за рахунок впливу всіх груп чинників в кожному періоді часу (крива IV, рис. 3.2).

Концептуально програма забезпечення конкурентоспроможності економіки регіону, побудова пріоритетів та дерева цілей має спиратись на відомі в світовій економічній теорії і практиці підходи й моделі стратегій розвитку.

Підхід, що базується на експортоорієнтованій стратегії розвитку економіки, виходить із залежності конкурентоспроможності від виробництва продукції із найменшими витратами і завоюванням лідерських позицій на внутрішньому й зовнішньому ринках. Експортний потенціал регіону є основою визначення його конкурентних переваг та стратегічних напрямів господарювання. У такому випадку він є певним критерієм, що визначає місце регіону у внутрішньому та міжнародному поділі праці і спеціалізації економічної діяльності. Експортна орієнтація економіки регіону потребує визначення існуючих та потенційних конкурентних переваг виробників.

Для єврорегіонів за участю областей України ця стратегія базується на використанні первинних порівняльних переваг. Конкурентоспроможність українського експорту сформована за рахунок інтенсивного використання багатих природних ресурсів з низьким ступенем переробки, дешевої робочої сили, недооцінених основних засобів та девальвації гривні з метою розширення

експорту. Низький рівень оплати праці стримує підвищення стандартів життя в країні, звужує внутрішній ринок. Девальвація гривні підвищує колективну плату всього суспільства за здешевлення експорту окремих товарів, відносно підвищуючи ціну імпорту інших, вигоди ж від зростання експорту одержує обмежена частина населення.

Крім того, розвиток України не гармонізує із загальносвітовими тенденціями і постачає на міжнародні ринки товари, частка яких у світовій торгівлі скорочується. Частка високотехнологічної продукції, що визначає прогресивність світової економіки, в експорті українських євро регіонів надзвичайно мала. Тому експортоорієнтована стратегія економічного розвитку повинна спрямовуватися на підвищення в експорті частки високотехнологічних товарів з високим ступенем обробки і послуг. Вона потребує державної підтримки для розвитку ефективної диверсифікованої структури експорту. В цілому, така стратегія через швидке отримання конкурентних переваг виправдана, проте реалізує лише короткострокові цілі.

Як основу для економічного зростання регіонів та підвищення рівня їх конкурентоспроможності слід розглядати стратегію заміщення імпорту внутрішнім виробництвом. Можливість використання означеної регіональної стратегії, що базується на теорії індустріалізації (створення власного виробництва під захистом квот і тарифів) зумовлюється тим, що:

- по-перше, виробництво товарів вписується в існуючу спеціалізацію регіонів;
- по-друге, розвиток галузей спирається на внутрішньогалузеві джерела інвестування з можливістю залучення економічних партнерів в рамках транскордонного співробітництва;
- по-третє, нормативно-правові аспекти є, певною мірою, компетенцією регіональних органів влади та управління.

Позитивним у використанні цієї стратегії є зміна структури виробництва та міжрегіональних зв'язків, покращення економічної результативності

господарювання, зростання кількості робочих місць, доходу регіону та розміру його бюджету [70].

В сучасних умовах використання цих двох стратегій розвитку регіонів є недостатнім. Якщо під економічним розвитком розуміти процес підвищення життєвого рівня населення, що підтверджується зростанням доходу на душу населення, то його забезпечення досягається, насамперед, індустріалізацією виробництва з малою опорою на сільськогосподарський сектор і впровадженням інноваційно орієнтованої структурної та промислової політики, надання преференцій розвитку пріоритетних галузей і виробництв, де є стійка можливість отримання конкурентних переваг, використання активних фінансових важелів пільгового кредитування, субсидування тощо. В цьому випадку конкурентні переваги можуть реалізовуватись за рахунок впровадження новітніх макротехнологій та формування на їх основі інноваційних форм розвитку: спеціальних економічних зон, спільних підприємств, фінансово-промислових груп тощо [281].

Західні економісти ще в минулому столітті довели, що полюсами зростання можна розглядати окремі території, що виконують в економіці функцію джерела прогресу та інновацій. Теорія «полюсів зростання» визначає групи промислових виробництв, що інтенсивно розвиваються і формують центр зростання, здатні ініціювати динамічний розвиток економічної діяльності у всій зоні свого впливу. Теорію використовують як інструмент моделювання економічного зростання в слаборозвинених або депресивних регіонах [285].

Роль держави у реалізації стратегічних завдань підвищення конкурентоспроможності регіонів полягає в найефективнішому використанні потенціалу регіонів, що мають геоекономічні конкурентні переваги [5]. Критерієм віднесення завдань територіального розвитку до державної економічної політики стає реалізація загальнодержавних міжнародних зобов'язань; доцільність змін в структурі експорту та імпорту, продиктованих підтримкою національної безпеки; використанням коштів державного бюджету

або урядових гарантій з метою залучення іноземних інвестицій в регіони.

Такий підхід до реалізації інвестиційно-інноваційної стратегії розвитку передбачає поетапне «витягування» потенційно конкурентоспроможних підприємств і галузей, що мають необхідні умови для досягнення конкурентних переваг спочатку на внутрішньому, а згодом – на зовнішньому ринку [69, с. 337].

Механізм інвестиційно-інноваційної стратегії може бути реалізований через етапність формування економічної політики регіону: виявлення і підтримки потенційно конкурентоспроможних суб'єктів (рис. 3.3).

Оцінювання величини доданої вартості у валовому випуску продукції дає підставу стверджувати, що в Україні випереджальний розвиток мають галузі сільського господарства в західних євро регіонах, металургійного комплексу, будівництва, аерокосмічної та деяких інших галузей в східних євро регіонах. На першому етапі це може забезпечити додаткові надходження для реалізації цілей конкурентної політики. У цьому випадку ефективним є «витягування» таких підприємств і галузей, оскільки вони досягли конкурентних переваг за рахунок ефективного використання наявних природних ресурсів, дешевої робочої сили, стійких смаків і уподобань агентів внутрішнього ринку. На цьому етапі необхідно зберегти і наростити експортний потенціал визначених галузей, налагодити вигідні господарські зв'язки зі зміщенням акценту на готову продукцію з високим ступенем обробки. У певному розумінні цей етап є «товарно-кон'юнктурним», головним завданням якого є зміцнення позицій на традиційних ринках і просування на нові. Досягти цього можна за рахунок агресивного маркетингу товарних ринків, що змінить його кон'юнктуру, тим самим посилить існуючі конкурентні переваги.

Досяжною метою першого етапу буде технологічне переозброєння, збільшення виробництва продукції відповідно до обраної стратегії, підвищення

Джерело: склав автор

Рис. 3.3. Формування конкурентних переваг українських єврорегіонів згідно інвестиційно-інноваційної стратегії їх розвитку

продуктивності виробництва, нарощування експорту, створення конкурентних умов на внутрішньому ринку.

В подальшому реалізація обраної стратегії вимагає часткового переміщення нагромаджених ресурсів у галузі, що мають потенціал конкурентоспроможності вищого рівня. Такі галузі на початковому етапі повинні забезпечити досягнення конкурентних переваг на внутрішніх, і особливо, на зовнішніх ринках товарів і послуг, оскільки в майбутньому має здійснюватись реалізація визначених стратегічних переваг за рахунок відносно високої кваліфікації робочої сили, наявності середньо- і високотехнологічних потужностей та інноваційних нововведень. Цей етап, вірогідно, найбільш ефективний у галузях, що відповідно готові до нього за рахунок високого рівня науково-технічного потенціалу, належного функціонування споріднених і підтримуючих галузей, що забезпечить сприятливі можливості для досягнення конкурентних переваг вищого рівня. Розвиток і ефективне функціонування галузей електротехнічної промисловості, машинобудування та хімічного виробництва створять умови для імпортозаміщення в галузях нижчого рівня конкурентної ієрархії. Окрім цього, на даному етапі важливою є побудова стратегічної політики країни, яка спрямована на реалізацію її транзитних переваг, де складовими є розвиток транспортних коридорів, шляхів сполучення та обслуговуючих їх господарств, на що ми звертали увагу у підрозділі 2.2.

Успішний перебіг другого етапу обраної стратегії забезпечить створення складних виробництв за участю іноземного капіталу, розвиток інфраструктури, що обслуговуватиме цей капітал, виконання НДДКР у тих сферах, де існують відповідні науково-технічні напрацювання, включення до глобальних технологічних ланцюгів.

Третій етап стратегії визначається готовністю отримати конкурентні переваги через спроможність виробляти інноваційну продукцію та послуги на високотехнологічному рівні.

До пріоритетних виробництв, що мають бути залучені на цьому етапі,

належать ракето- і літакобудування, космічні послуги, випуск засобів зв'язку і навігації, галузі оборонної промисловості.

Провідником інноваційного розвитку, замовником і організатором виконання відповідних техніко-економічних проектів повинна стати, насамперед, держава. Пріоритетне фінансування, стимулювання розробки та впровадження передових технологій, створення нових організаційних структур, освоєння передового світового досвіду забезпечить інноваційний прорив у визначених галузях і тим самим створить умови для заміни імпоротної техніки і технологій в галузях нижчого рівня конкуренції.

Включення єврорегіонів за участю областей України в світовому поділі праці передбачає прорив за всіма напрямками, хоча стратегічним пріоритетом є використання конкурентних переваг вищого порядку, проте його неможливо реалізувати без «витягування» галузей нижчого рівня.

З врахуванням сучасних реалій та просторової локалізації економічних агентів інвестиційно-інноваційна стратегія в цілому може бути представлена як логічний послідовно-паралельний зв'язок етапів розвитку економіки регіонів.

Якщо співвіднести визначені етапи стратегії з теорією М. Портера, то перший з них відповідає ознакам факторно-керованої економіки. Досягнення певного рівня конкурентоспроможності регіону можливе за рахунок місцевих унікальних ресурсів, які присутні або створюються в регіоні. Конкурентоспроможність на основі використання природно-ресурсного потенціалу характерна для сільськогосподарських регіонів із сприятливими природо-кліматичними умовами і багатими земельними угіддями. Завдяки цим первинним конкурентним перевагам забезпечена спеціалізація економіки регіону на виробництві предметів широкого вжитку та продукції низького рівня обробки; при цьому конкуренція відбувається, в основному, за цінами. Спроможність до інновацій не чинить суттєвого впливу на економічну динаміку. Економіка в цьому випадку є високочутливою до впливу економічних криз, зміни споживчих цін і валютних курсів. Неefективна

економічна структура, в якій переважають виробництва з низькою доданою вартістю (металургія, хімічна промисловість, переробка сільськогосподарської продукції), зумовлює високу енергоємність ВВП, залежність від імпорту енергоносіїв, забезпечує експорт здебільшого продукції четвертого і третього рівнів технологічності, натомість потребує імпорту високотехнологічних споживчих товарів і обладнання. Все це призводить до від'ємного сальдо торгівлі товарами вищих ступенів технологічності у торговельному балансі.

Згідно методики, запропонованої у «Глобальному звіті про конкуренцію» (The Global Competitiveness Report) [294], країна перебуває на факторно-керованій стадії розвитку за критерієм величини ВВП на душу населення до 2 тис. дол. США та частки сировинного експорту в його загальному обсязі більше 70 %.

На цій стадії розвитку переважний вплив на економічну динаміку чинять наявність і екстенсивне використання дешевих факторів виробництва (первинних конкурентних переваг), а вплив інновацій на конкурентоспроможність країни незначний.

Країни з ВВП на душу населення від 3 до 5 тис. дол. США та з часткою первинного (сировинного експорту) не більше 70 % від загального обсягу формують другу групу країн, коли розвиток визначається факторами-підвищувачами ефективності. Країни з доходом на душу населення понад 17 тис. дол. США і експортом сировинних товарів не більше 70 % від загального обсягу експорту належить до країн, що перебувають на третій стадії розвитку.

Ця ж методика дозволяє визначити етапи перехідних економік. Перехід від першої до другої стадії розвитку супроводжується зростанням ВВП на душу населення з 2 до 3 тис. дол. США, а питома вага факторів, що визначають базові вимоги, поступово зменшується з 50 до 40 %. В той же час питома вага факторів, що підвищують ефективність, зростає від 40 до 50 %. Економіки, що забезпечують дохід на душу населення від 9 до 17 тис. дол. США, вважаються

перехідними від другої до третьої стадії розвитку. В них частка інноваційних факторів впливу зростає до 30 %. Країни, що не адаптують своєї економіки до переходу на вищу стадію розвитку, зазнають ризику втрати своєї конкурентоспроможності [20].

Країни – технологічні лідери Європи знаходяться на третій стадії розвитку, яку визначають, головним чином, інноваційні фактори. Країни Центральної та Східної Європи включено до другої групи країн, де фактори економічного розвитку використовуються ефективно і діють у напрямі посиленого зростання. Країни, що є партнерами України в євро регіонах і вступили до ЄС у другій хвилі, мають значне відставання показника ВВП на душу населення (в 3-10 разів). Зауважимо, що середній показник ВВП на душу населення в країнах ЄС станом на 2010 р. становить 33979 дол. США. Економіки східних партнерів – Білорусі і Російської Федерації забезпечили ВВП на душу населення відповідно в 2 і 3 рази вищий, аніж економіка України (табл. 3.1).

Таблиця 3.1

Динаміка ВВП на душу населення країн-технологічних лідерів ЄС та країн-партнерів України по євро регіонах, дол.США

Країни	Роки				
	2006	2007	2008	2009	2010
Німеччина	37400	39450	42680	42430	43330
Франція	36740	38960	42080	42610	42390
Великобританія	41060	44050	45600	41060	38540
Угорщина	10830	11500	13010	13080	12990
Румунія	4870	6430	8290	8320	7804
Польща	8340	9800	11870	12190	12420
Словаччина	12407	14260	16590	16120	16220
Білорусія	3490	4350	5550	5680	6030
Молдова	1030	1160	1500	1570	1810
Російська Федерація	5820	7590	9630	9290	9910
Україна	1950	2570	3210	2840	3010

Джерело: складено автором на основі [301].

Україна в 2006 році потрапила в групу країн з низьким рівнем доходу (ВВП на душу населення 1950 дол. США) і часткою сировинного експорту в загальному обсязі експорту понад 70 %. За наступні чотири роки ВВП на душу населення зріс в півтора рази (3010 дол. США в 2010 році), а частка первинного експорту скоротилася до 55,7 %. Це дає підстави визнати економіку ряду областей України і, відповідно, євро регіонів за участю областей України як інвестиційно-керовану.

За умов інвестиційно-керованої економіки головним джерелом конкурентоспроможності є ефективність виробництва стандартних продуктів, якість продукції та послуг, характерні для цієї стадії. Проте технології та устаткування здебільшого постачаються з-за кордону через спільні підприємства, прямі іноземні інвестиції та ліцензування. Економіка регіонів концентрується на експорті обробних галузей та не пов'язаних з ресурсами послуг. Доступ до більших ринків сприяє зростанню масштабів економіки. Проте така економіка залишається чутливою до світових фінансових криз та зовнішніх шоків.

Передумовою третьої стадії – інноваційно-керованої економіки є отримання додаткових стратегічних конкурентних переваг у виробництві високотехнологічної інноваційної продукції та послуг. Компанії конкурують не за цінами і навіть не за якістю тотожних товарів, а за допомогою унікальних стратегій, а добре розвинуті інституції та мотиваційні стимули до інновацій стають головним фактором конкурентоспроможності. Бізнесове середовище характеризується наявністю кластерів у всіх сферах. Інноваційно-керована економіка визначається високою часткою послуг в доданій вартості і є найбільш еластичною до зовнішніх шоків [28].

Міжнародний досвід свідчить, що для отримання прогресу цю стадію розвитку потрібно пройти якнайскоріше, забезпечити відповідні соціальні та інституційні перетворення, а на їх основі сформувавши передумови для інвестиційно-інноваційної моделі розвитку. При цьому виробники, що мають

намір успішно розвиватись, повинні постійно удосконалювати способи конкуренції, що забезпечить перехід від змагання за початкові конкурентні переваги (дешева робоча сила, природні ресурси) до конкурентних переваг, що виникають з використанням більш ефективних та ускладнених технологічних процесів, маркетингу та менеджменту. Такий перехід супроводжується зростанням доданої вартості, створеної економічними агентами. Проте тривалий період ринкових перетворень в Україні, що мала всі базові умови для високого рівня розвитку продуктивних сил, у тому числі значний потенціал в науково-технологічній сфері, широку мережу соціальних об'єктів охорони здоров'я, освіти, значною мірою зумовив втрату багатьох привабливих перспектив. Можливість швидко увійти в міжнародну спільноту на умовах партнерства проблематична через наслідки інтеграційних процесів в Європі, що призвели до утворення складного багаторівневого і різноманітного за своїми характеристиками економічного простору. Україні необхідно визначитись із зовнішньоторговельними пріоритетами і векторами спрямування економічної активності між інтегрованим західноєвропейським економічним простором і південно-східним, що динамічно формується та східним, що перебуває в стані хаосу. Стратегічний інтерес країни щодо розвитку інтеграційних процесів з Євросоюзом не підкріплюється готовністю блоку прийняти український ринок, оскільки за своїми економічними характеристиками він не відповідає вимогам інтегрованого економічного простору. Альтернативним шляхом для прискорення формування конкурентних переваг, що дадуть можливість опанувати третій етап стратегії, увійти в економічний простір на умовах партнерства має стати різношвидкісна транскордонна регіоналізація за всіма векторами розвитку.

3.2. Вибір інтеграційних пріоритетів регіонального співробітництва просторовими векторами

Тенденція регіональних процесів у світовій економіці свідчить, що утворені економічні міждержавні спеціальні структури, виходячи за рамки внутрінаціональних відносин, стають інструментом інтеграції національних економік у світовий економічний простір.

Соціально-економічна та громадсько-політична ситуація в світі сьогодні формується в умовах деградації однополярної системи міжнародних відносин. Боротьба глобальних та регіональних лідерів за сфери впливу та енергетичні ресурси, ріст рівня конкуренції, економізація, прагматизація і особливо – політизація зовнішньої політики, виникнення нових викликів та загроз зумовлює нестабільність зовнішньоекономічного середовища. Це підкреслює актуальність пошуку інноваційних підходів країни в реалізації міжнародного співробітництва та формування системи економічних взаємозв'язків на різних рівнях, що вигідні конкретним учасникам бізнес-процесів різної національної приналежності, залучених до них за допомогою різних видів та форм зовнішньоекономічної діяльності.

Транскордонні регіони є когерентними, оскільки в основі їх формування лежать зв'язки між територіями різних країн, а не близькість за якоюсь ознакою. Водночас можна стверджувати і наступне: суміжні прикордонні території різних країн часто характеризуються схожими основними характеристиками. Перш за все, мова йде про етнічний склад населення, близьку господарську спеціалізацію, історико-культурну спадщину.

Посилення єдності регіону досягається за рахунок співпраці адміністративно-територіальних і муніципальних утворень, тобто в результаті транскордонної співпраці суб'єктів держав-партнерів.

Процес регіоноутворення достатньо складний, оскільки одна й та ж

територія може входити до складу декількох мікро- чи мезорегіонів (наприклад, Львівська область входить до складу єврорегіонів «Карпатський» та «Буг», Івано-Франківська – «Карпатського» та «Верхнього Прута»).

На нашу думку, слід підкреслити важливість формування, уточнення та подальшого дотримання концепції міжнародної регіоналізації України разом із поступовим розвитком багатовекторної моделі транснаціонального співробітництва. Така необхідність зумовлена: різними рівнями розвитку національних економік та прикордонних регіонів країн-партнерів; множинністю цілей і завдань просторового розвитку України та визначенням їх ієрархії; необхідністю створення найбільш ефективних механізмів та організаційних форм транскордонного співробітництва в короткостроковій та довгостроковій перспективі.

Використання методики, розробленої М. Бойко [15, с. 9-11], дозволить визначити види економічної діяльності, які вже мають створені можливості для успішного функціонування і є вищими, ніж у країні в середньому. Для цього розрахуємо співвідношення продуктивності праці PCR_i^j і концентрації робочої сили ERC_i^j в регіоні (Додаток В).

$$PCR_i^j = \frac{P_i^j / \sum P_j}{\sum P_i / P} , \quad (3.1)$$

де P_i^j – валова додана вартість, створена за певним видом економічної діяльності (коефіцієнт i) у єврорегіоні (коефіцієнт j);

P^j – валова додана вартість товарів і послуг, вироблених в єврорегіоні;

P_i – валова додана вартість, створена за певним видом економічної діяльності в Україні;

P – валова додана вартість товарів і послуг, вироблених в Україні.

$$ECR_i^j = \frac{E_i^j / \sum E^j}{\sum E_i / \sum E} , \quad (3.2)$$

де E_i^j – кількість зайнятих певним видом економічної діяльності (коефіцієнт i) в певному єврореґіоні;

E^j – загальна кількість зайнятого населення в реґіоні;

E_i – загальна кількість зайнятих певним видом економічної діяльності в Україні;

E – загальна кількість зайнятого населення в Україні.

Розраховані показники подано у системі координат, які розміщено у Додатку Ж. Приклад представлення отриманих показників демонструє рис. 3.4.

Коментуючи отримані результати, попередньо необхідно відзначити, що більш ефективні для конкретного єврореґіону види економічної діяльності розташовуються вище прямої $ECR=PCR$ (де приріст частки виробництва вищий, ніж приріст кількості працюючих у галузях певного єврореґіону). Перший квадрант (1) формують види економічної діяльності, що важливі для економічного розвитку реґіону, оскільки показники продуктивності і зайнятого населення у них вищий, ніж у цілому в економіці України. Другий квадрант (2) охоплює види економічної діяльності, в яких рівень концентрації виробництва вищий, ніж у цілому по країні, але рівень концентрації робочої сили нижчий. Третій квадрант (3) об'єднує види економічної діяльності, що є менш важливими для економіки єврореґіону. Їх подальший розвиток потребуватиме значних зусиль. У четвертому квадранті (4) представлені види економічної діяльності, в яких присутня значна концентрація робочої сили, що зумовлює їх соціальну значимість для конкретного реґіону. Відповідно, ефективними для подальшого розвитку із мінімальним ступенем докладання подальших зусиль є види економічної діяльності, розташовані в першому та другому квадрантах, менш привабливими – у третьому квадранті і найбільш непривабливими – в

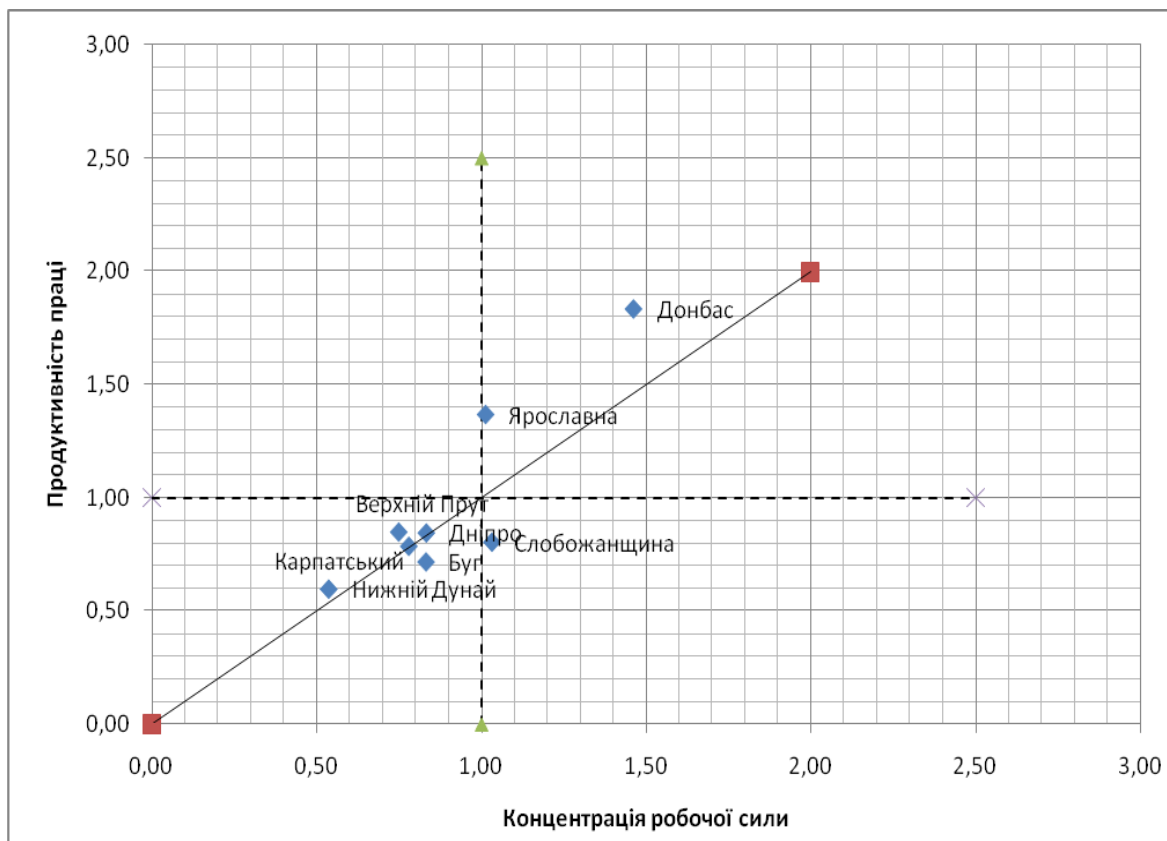

Рис.3.4. Співвідношення ECR/PCR у промисловості

четвертому квадранті. Розраховані узагальнені показники для єврорегіонів України представлено в таблиці 3.2.

Отже, дані аналізу свідчать, що найбільш перспективними для розвитку в єврорегіоні «Карпатський» є: державне управління, діяльність транспорту і зв'язку, сільське господарство, мисливство, рибальство, будівництво, освіта, охорона здоров'я, надання комунальних та індивідуальних послуг, діяльність у сфері культури та спорту. В єврорегіоні «Буг» до перспективних видів діяльності нами віднесено: діяльність транспорту і зв'язку, надання комунальних та індивідуальних послуг, сільське господарство, мисливство, рибальство, будівництво, державне управління, освіта та охорона здоров'я. Для єврорегіону «Верхній Прут» перспективними сферами діяльності визначено: охорона здоров'я, сільське господарство, мисливство, рибальство, будівництво, освіта та надання комунальних та індивідуальних послуг, діяльність у сфері культури та спорту. Єврорегіон «Дніпро» перспективними видами діяльності

Таблиця 3.2

Матриця концентрації видів економічної діяльності єврорегіонів за участю областей України

Галузі народного господарства	сільське господарство, мисливство, лісове господарство; рибальство, рибництво		промисловість	будівництво	торгівля; ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку; діяльність готелів та ресторанів	діяльність транспорту та зв'язку	фінансова діяльність	операції з нерухомим майном, оренда, інжиніринг та надання послуг підприємцям	державне управління	освіта	охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	надання комунальних та індивідуальних послуг; діяльність у сфері культури та спорту
Єврорегіони												
Карпатський	2	4	2	4	1	4	4	1	2	2	2	
Буг	2	4	2	4	1	4	4	2	2	2	1	
Нижній Дунай	3	4	1	3	2	2	2	2	2	3	2	
Верхній Прут	2	4	2	4	4	4	4	1	2	2	2	
Дніпро	2	4	4	4	4	4	4	2	2	2	1	
Слобожанщина	4	3	1	2	4	1	2	4	2	4	3	
Ярославна	2	2	4	4	4	4	4	2	2	1	3	
Донбас	4	2	4	3	4	4	4	4	4	4	4	

Джерело: ск

ладено автором на основі [156] власних розрахунків

має: надання комунальних та індивідуальних послуг, сільське господарство, мисливство, рибальство, державне управління, освіту та охорону здоров'я, а єврорегіон «Нижній Дунай» – діяльність транспорту і зв'язку, фінансову діяльність, операції з нерухомим майном, інжиніринг та надання послуг підприємцям, освіту, надання комунальних та індивідуальних послуг, діяльність у сфері культури та спорту. Для єврорегіону «Ярославна» перспективними визначено такі види діяльності: сільське господарство, мисливство, рибальство, промисловість, державне управління, освіта та охорона здоров'я. Єврорегіон «Слобожанщина» має перспективи для розвитку таких сфер: фінансова діяльність, торгівля, діяльність готелів та ресторанів, операції з нерухомим майном, інжиніринг та надання послуг підприємцям, а єврорегіон «Донбас» лише промисловість.

Що стосується конкретних форм транскордонного співробітництва, то на регіональному рівні доцільно виділити форми, перспективні для розвитку в межах українських єврорегіонів:

- торговельні форми зовнішньоекономічної діяльності, що передбачають обмін результати виробничої діяльності і ті, що обслуговують обмінну стадію виробничого процесу;
- відтворювальні форми зовнішньоекономічної діяльності, що орієнтуються на розвиток міжнародних взаємовідносин в сфері НДДКР, самого процесу виробництва, обміну і споживання результатів і факторів виробництва.

Адаптація традиційної класифікації форм зовнішньоекономічної діяльності до специфіки предмета дослідження дозволила автору виділити пріоритетні для єврорегіонів за участю областей України форми та види міжнародного співробітництва :

1. Прикордонна торгівля, яка здійснюється між юридичними та фізичними особами, що постійно перебувають (проживають) на території однієї країни, та іноземними фізичними чи юридичними особами, що постійно перебувають (проживають) на суміжній прикордонній території, в тому числі:

- прями торговельні угоди на валютній і товарообмінній основі;
- торгівля транспортними та туристично-рекреаційними послугами.

2. Міжнародне інвестиційне співробітництво, пов'язане зі створенням спільних підприємств суб'єктами господарювання суміжних територій, а також реалізацією проектів з:

- спільного розвитку інженерно-транспортної та соціально економічної інфраструктури прикордонних територій;
- спільного користування транскордонних родовищ корисних копалин та води;
- упередження транскордонного переносу шкідливих відходів виробництв сушею, повітрям та водою;
- збереження історико-архітектурної та культурної спадщини;
- створення особливих економічних зон.

3. Міжрегіональне науково-технічне співробітництво, що включає:

- кооперацію із спільного будівництва господарюючих суб'єктів;
- міжнародну виробничу кооперацію;
- обмін спеціалістами;
- уніфікацію правил стандартизації та сертифікації продукції.

4. Валютно-фінансові відносини, розвиток яких пов'язаний з розширенням системи взаємного кредитування суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності прикордонних територій, активізацією всіх форм міжбанківського співробітництва, визнанням валют суміжних територій та ін.

5. Співробітництво у сфері регулювання міграції населення і регулювання ринку праці, в тому числі:

- спрощення режиму перетину жителями прикордонних територій державного кордону та їх тимчасового перебування;
- розробка спільних заходів з регулювання міграційних потоків, побудови та облаштування існуючих пунктів пропуску через державний кордон, обмін

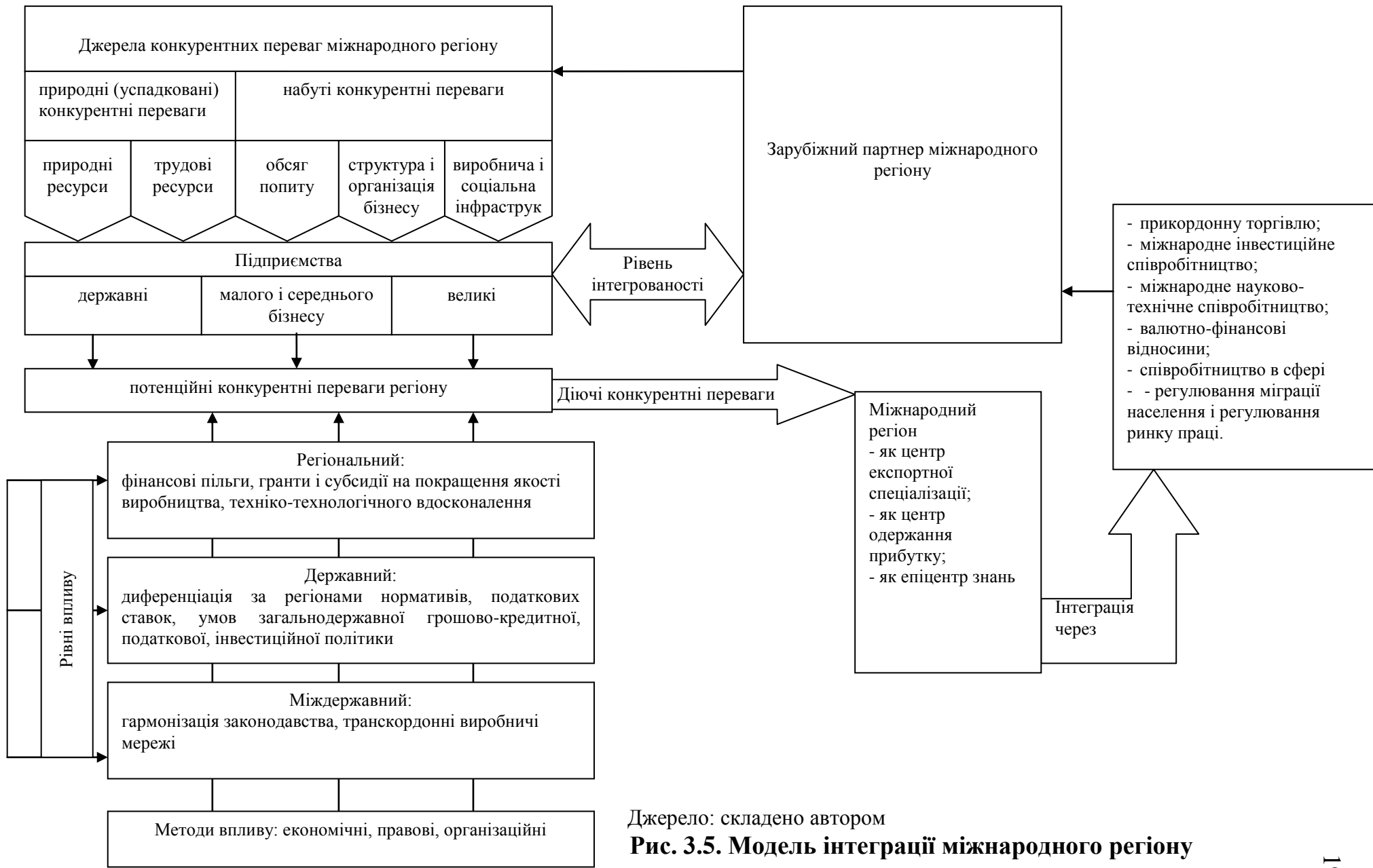
інформацією щодо імміграційного законодавства і порядку перетину державного кордону суміжних держав місцевими жителями.

Із врахуванням вищезазначених особливостей модель інтеграції міжнародного регіону матиме вигляд, представлений на рис. 3.5.

Множинність пріоритетів розвитку в загальнонаціональному та регіональному масштабах ставить завдання визначення оптимальних векторів зовнішньоекономічної стратегії. Хоча на даному етапі розвитку зовнішньоекономічних зв'язків на такий вибір впливатиме ціла низка факторів, для аналізу необхідно, перш за все, використовувати економічні як такі, що найповніше засвідчують ефективність діяльності. У той же час вважаємо за доцільне враховувати реальний стан участі української економіки в світогосподарських процесах загалом та в регіональних структурах зокрема. Саме він повинен стати відправним пунктом надання додаткових імпульсів для розвитку прикордонного співробітництва, транскордонних регіонів за участю нашої держави та визначенням стратегічних напрямів і дієвих механізмів міждержавної взаємодії.

За основу аналізу для визначення можливих векторів співробітництва було взято економічний потенціал основних регіональних угруповань, так званих «гравітаційних полів», з якими найтісніше взаємодіє економіка України (табл. 3.3).

Порівняльний аналіз свідчить, що економічний потенціал ЄС як за кількісними, так і за якісними характеристиками значно переважає аналогічні показники ЄП. Тому потенційно інтеграційна взаємодія на кордоні з ЄС є більш вигідною для розвитку українських прикордонних регіонів. В той же час неможливо ігнорувати той факт, що існуючі в ЄС економічні, політичні, інституційні, технологічні особливості впливатимуть на паритетність цих відносин. Тим не менше, успішні транскордонні зв'язки допоможуть прискорити утворення зони вільної торгівлі між Україною і ЄС [90]. Водночас, зважаючи на велику частку країн ЄП у обсязі зовнішньої торгівлі та

Джерело: складено автором

Рис. 3.5. Модель інтеграції міжнародного регіону

Таблиця 3.3

**Економічний потенціал регіональних угруповань
ЄС , ЄП та України (2010 р.)**

Показники	ЄС	ЄП	Україна
Сукупний ВВП (млн.дол.)	16250328,10	1386568,70	117227,77
Частка у світовому ВВП (%)	25,77	2,20	0,72
ВВП на душу населення (дол.)	33979,00	7159,36	2840,00
Обсяг внутрішнього ринку (чисельність населення) (тис.чол.)	502096421 ,00	1393730,26	45759961,00
Частка у населенні світу (%)	7,32	2,45	0,67
Обсяг експорту товарів і послуг (млн. дол.)	6008900,42	414975,48	52577,58
Частка у світовому експорті (%)	37,81	2,61	0,33
Відношення експорту до ВВП	36,98	29,93	44,85

Джерело: розраховано автором на основі [302]

налагоджені торговельно-економічні відносини, цей напрям регіональної співпраці також варто вважати перспективним, а зважаючи на меншу різницю економічних потенціалів, він є більш успішним в короткостроковій перспективі.

Транскордонна регіоналізація активно заохочується Європейським Союзом з метою посилення внутрішньої єдності країн-членів. Реальне усунення кордонів між державами дозволяє транскордонним регіонам використати у цілях формування нових виробничих систем специфічні ресурси прикордонних регіонів [282]. Прикладом може бути німецько-польське співробітництво, коли трудові ресурси прикордонних польських територій

залучаються підприємствами Німеччини (також завдяки поширенню маятникової міграції, переселенню поляків, чому значно сприяє відтік більшості східнонімецької молоді на захід країни) [261].

Відтак хороші можливості для розвитку прикордонного співробітництва відкриваються для прикордонних регіонів країн-сусідів ЄС. Європейським Союзом стимулюється розвиток нових просторових форм міжнародної економічної інтеграції єврорегіонів, «трикутників зростання», «великих регіонів» [283]. Європейська політика сусідства проводиться через зміцнення двосторонніх зв'язків, допомогу в проведенні реформ, що стимулюють економічний та соціальний розвиток в обмін на зобов'язання партнерів щодо проведення реформ в сферах демократизації та верховенства права, ринкових реформ, співробітництва у зовнішній політиці та співпраці з інших питань [86]. Глибина і швидкість розвитку відносин кожного із партнерів з ЄС залежить від його можливостей та політичної волі щодо імплементації спільно погоджених пріоритетів. Інтегрований та гармонізований регіональний розвиток на кордонах ЄС є особливо важливим з огляду на ситуацію, що характеризується різними типами економічного розвитку, великою різницею у доходах, неоднорідною географічною динамікою. Спільний розвиток у рамках єврорегіонів може допомогти у вирівнюванні диспропорцій цих регіонів.

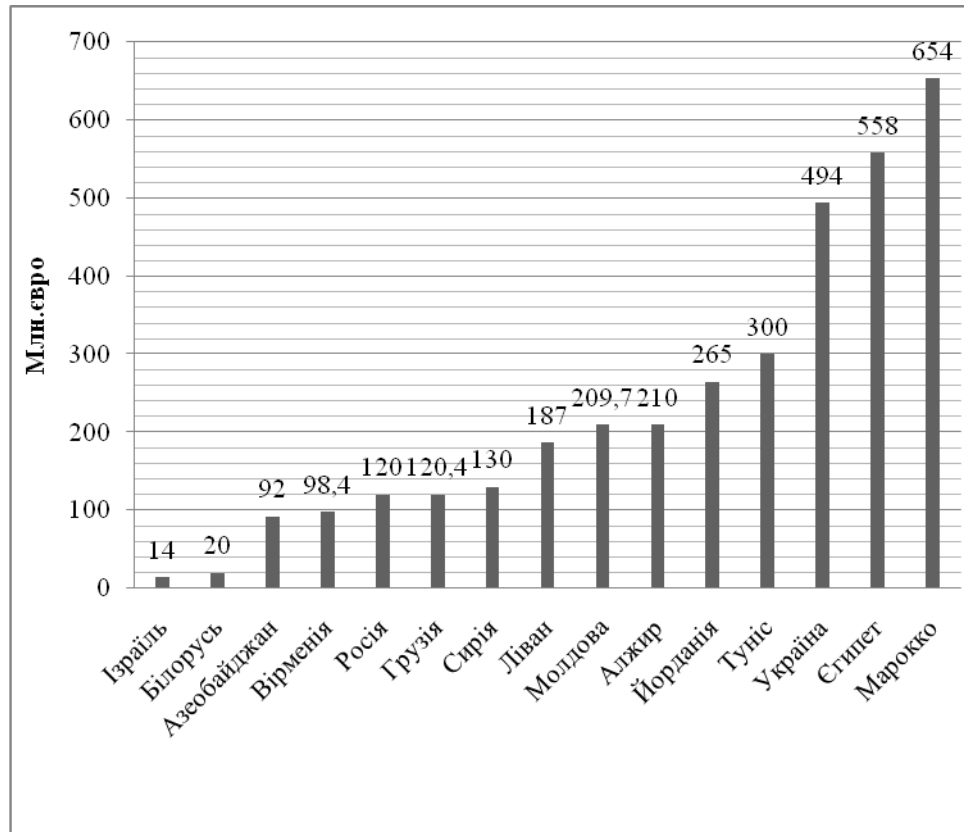
В той же час розвиток цих та інших, нових для нашої країни форм співробітництва, гальмується, в тому числі і в результаті недостатнього теоретичного осмислення інтеграційних процесів, що, в свою чергу, ускладнює створення сприятливого середовища для їх розгортання та управління ними як на державному, так і на регіональному рівнях.

Якщо розглядати західний вектор співробітництва, то транскордонна співпраця України з ЄС здійснюється в рамках Інструменту Європейського сусідства і партнерства (ІЄСП, European Neighbourhood Policy) [269]. У стратегічних програмних документах основними стратегічними завданнями співпраці ЄС з Україною зазначені:

- взаємовигідна співпраця, яка сприяє переходу України до зрілої демократії та ринкової економіки;
- імплементація Європейської політики сусідства та Плану дій Україна-ЄС;
- гарантування безпеки;
- завдання щодо політики розвитку (зниження рівня бідності, впровадження якісного управління, повага до основних прав і свобод людини).

Фінансування програм транскордонного співробітництва ІЄСП здійснюється з двох джерел: з фінансових асигнувань самого ІЄСП та з Європейського фонду регіонального розвитку (ЄФРР). Обидва джерела роблять внесок у кожен з програм транскордонного співробітництва, а також можуть використовуватися по обидва боки зовнішнього кордону для взаємовигідної діяльності.

Співпраця здійснюється через спільні операційні програми: програми, що охоплюють спільні сухопутні кордони та короткі морські перетини, і програми, які охоплюють морські басейни. Про серйозність намірів щодо співробітництва ЄС з Україною свідчать асигнування на бюджет індикативних Транскордонних програм ЄС в рамках ІЄСП. Так, за даними програми 2007-2010рр. на програми транскордонного співробітництва для України було виділено 494 млн. євро [261]. Бюджети національних програм в рамках ЄС подано на рис. 3.6. На даний момент Україна бере участь у трьох програмах сухопутних кордонів (Польща-Білорусь-Україна (Волинська, Львівська та Закарпатська області), Угорщина-Словаччина-Румунія-Україна (Закарпатська, Івано-Франківська області), Румунія-Молдова-Україна (Чернівецька та Одеська області), та одній програмі розвитку морських басейнів – програмі Чорного моря (Румунія, Туреччина, Росія, Болгарія, Греція, Молдова, Грузія, Вірменія, Азербайджан, Україна (Одеська, Миколаївська, Херсонська, Запорізька, Донецька області, Республіка Крим, Севастополь). Однак, незважаючи а значні суми коштів,

Джерело: складено автором на основі [269].

Рис. 3.6. Бюджети національних програм в рамках ЄС в рамках Європейського інструменту сусідства і партнерства 2007-2010 рр.

виділених в рамках Програми добросусідства «Україна-Польща-Білорусь» (єврорегіон «Карпатський»), в економіку Львівської області було залучено лише 2653 тис. євро, в той же час для Підкарпатського воєводства (Польща) обсяг фінансування склав 7,5 млн. євро (табл. 3.4). Важливим фінансовим інструментом політики ЄС залишається програма «INTERREG» – одна з великомасштабних програм ЄС, започаткована для підтримки прикордонного співробітництва та інтеграційних процесів на внутрішніх та зовнішніх кордонах Євросоюзу. Фінансування здійснюється для підтримки трьох напрямів співпраці: конвергенція регіонів, регіональна конкурентоспроможність та працевлаштування. Українські прикордонні регіони потрапляють в категорію регіонів, ВВП яких становить менше 75 % середнього рівня по ЄС, тому отримують можливість використання фінансування згідно першого напрямку

Таблиця 3.4

Індикативне асигнування на програми ІЄСП за участю України

Країни-учасниці	2007-2010 (млн.євро)	2010-2013 (млн.євро)	2007-2013 (млн.євро)
Програми сухопутного кордону			
Польща- Білорусь-Україна	97,107	89,094	186,201
Угорщина- Словаччина- Румунія-Україна	37,796	32,842	68,638
Румунія- Молдова-Україна	66,086	60,632	126,718
Програми морських басейнів			
Чорне море	9,025	8,281	17,306

Джерело: склав автор на основі [284]

«конвергенція» [22].

Істотною перешкодою для участі прикордонних регіонів України у цій Програмі є вимога до використання структурних фондів лише в межах ЄС та обов'язкову наявність джерела фінансування Програми на території держави-партнера, що не є членом ЄС. Ця вимога суттєво знижує імовірність ефективного запровадження «INTERREG» на території українських прикордонних регіонів.

Другим перспективним напрямом співпраці є участь у програмах, що фінансуються Європейським фондом регіонального розвитку для підтримки програм транскордонного, наднаціонального та міжрегіонального співробітництва. На період 2011-2013 рр. передбачений загальний обсяг фінансування з ЄФРР у розмірі 282,92 млн. євро.

Найновішою ініціативою для співпраці є Програма «Регіони за економічні зміни» («Regions for economic change») з періодом дії 2007-2013 рр. та бюджетом 375 млн. євро, основним завданням якої є заохочення регіонів до підвищення конкурентоспроможності і економічної модернізації.

Як сусід і партнер ЄС, Україна є одним з найбільших отримувачів коштів

ЄС. Фінансування, виділене на допомогу Україні в ефективному впровадженні реформ, за 2007–2010 роки становило загалом 1,5 млрд. євро. Проте Україна ніколи не брала участі у визначенні ні суми коштів, ні пріоритетів, на які надається допомога. Без врахування національних пріоритетів виділені ресурси часто не давали прогнозованих результатів.

Щоб забезпечити успішне виконання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС і нового курсу реформ, Україна має змогу заявити про свої інтереси та бути почутою під час розроблення фінансової перспективи ЄС. Багаторічна фінансова перспектива (MAFF) чітко визначає пріоритети та суми витрат об'єднаного бюджету ЄС. Наразі чинною є MAFF на 2007–2013 роки, що передбачає виділення 12 млрд. євро державам Європейської політики сусідства. Зараз триває розроблення наступної фінансової перспективи (2014–2018 роки). Наша держава повинна розробити потужну стратегію лобіювання. По-перше, щоб бути ефективним лобістом, український уряд і недержавні організації повинні узгодити стратегічні пріоритети національного розвитку. По-друге, потрібно з'ясувати першочергові потреби. Зрештою, лобіювання повинно здійснюватись на: 1) рівні інституцій; 2) рівні посадовців; 3) державному рівні.

Новий ініціативний підхід України до фінансового планування ЄС матиме успіх за двох умов. По-перше, для того, щоб допомога ЄС була ефективнішою, Україна повинна активно обстоювати свої інтереси до того, як буде остаточно визначено максимальну суму призначених їй коштів. По-друге, такі жорсткі терміни означають: для того, щоб чітко сформулювати свої пропозиції, Україна має якомога швидше визначити пріоритети своєї політики та вартість їх втілення в життя.

Розвиток транскордонного співробітництва на східному векторі обумовлений об'єктивними чинниками розвитку і змінами в стратегії регіональної політики України. Україно-російські прикордонні території мають відносно добрий рівень розвитку співробітництва, сучасну динаміку якого варто розглядати через призму спільної історії. В той же час підкреслимо, що

на даному етапі саме на цьому напрямі політичний чинник визначальною мірою впливає на розвиток економічних відносин між нашими державами, тим самим зумовлюючи поглиблення транскордонної співпраці.

В східних регіонах найбільш перспективними в рамках транскордонних регіонів є: спільне використання існуючих та створення нових виробничих потужностей, розвиток виробничо-технічної кооперації в межах промислових, сервісних та сільськогосподарських підприємств, на наступних етапах – міжнародний науково-технічний обмін, спільна інноваційно-інвестиційна та інформаційно-маркетингова діяльність, оскільки ключовими ресурсами розвитку є знання та сучасні технології.

Найпростішою для втілення і водночас найефективнішою за існуючого стану розвитку інфраструктури, транспортних коридорів та транзитного потенціалу України в цілому є транспортна кооперація, яку доцільно розвивати у таких формах:

- налагодження інтенсивного транспортного сполучення на прикордонних територіях і розвиток локальних об'єктів дорожньої інфраструктури з метою господарського зближення сусідніх областей двох країн;
- спорудження крупних об'єктів інфраструктури, що проходять через територію євро регіону з метою стимулювання його соціально-економічного розвитку;
- використання вже наявних економічних переваг від об'єктів, наявних на території євро регіону, що були створені без його безпосередньої участі.

За умов більш інтенсивної співпраці в рамках євро регіонів, підкріпленої необхідною фінансовою підтримкою, удосконалену транспортну інфраструктуру можна розглядати як додаткову конкурентну перевагу, а отже – як фактор підвищення конкурентоспроможності регіону і як додатковий засіб підвищення інвестиційної привабливості територій та, відповідно, створення нових робочих місць, підйому рівня життя населення. Використання транспортних конкурентних переваг східних євро регіонів, а особливо

еврорегіону «Донбас» в контексті проведення ЄВРО-2012 створило додаткові можливості для розвитку міжнародних залізничних, автомобільних та повітряних перевезень. Ці інтеграційні зв'язки між східними і західними еврорегіонами сприятимуть утворенню інформаційно-транспортної осі «Схід-Захід».

Для переходу до інноваційно-інвестиційного етапу розвитку необхідне формування відповідної інфраструктури: регіональних інвестиційних компаній, венчурних фондів та інших фінансових організацій, котрі сприятимуть вирішенню проблем фінансового забезпечення відповідних інноваційних та інвестиційних проектів на місцевих підприємствах. До прикладу можна назвати міжнародний проект реконструкції автодороги Київ-Донецьк-Ростов.

Для забезпечення інтеграційних та координаційних дій на регіональному рівні слід використовувати можливості існуючих організацій: Асамблеї розвитку Донбасу, Донбаської торгово-промислової палати, Асоціації міст Донбасу, Донбаської інвестиційно-фінансової групи, Банку реконструкції і розвитку Донбасу, Донбаського інформаційного агентства та інших.

Південний вектор транскордонного співробітництва України у даний час не позиціонується як перспективний. Функціонуючий еврорегіон «Нижній Дунай» охоплює територію лише Одеської області, в той час як економічна діяльність п'яти адміністративно-територіальних одиниць України пов'язана з Чорним морем (Одеська, Миколаївська, Херсонська, Запорізька, Республіка Крим). Для активізації транскордонної співпраці доцільні активні дії в таких напрямках:

- повніша реалізація економічного потенціалу шляхом поглиблення співпраці, зокрема у рамках транскордонних регіонів;
- розвиток перспективного ринку нафти для регіонів, що охоплюються цим простором, а також прикордонних регіонів країн-партнерів; подальший розвиток енергетичних та транспортно-комунікаційних проектів (трубопровід «Баку-Супса»), інтенсифікація співпраці з турецькими партнерами для

завершення поставок нафти трубопроводом «Джейхан-Самсун» на термінал в Південному і далі у Броди;

- розвиток перспективного транспортного ринку з потужною системою вантажних та пасажирських перевезень, а також паромного сполучення. Важливим є використання транспортних артерій, пов'язаних з Дунаєм, функціонування каналу Дунай-Чорне море і як результат – активізація розвитку південних регіонів країни;
- використання рекреаційного потенціалу зони, що здатна забезпечити успішну туристичну діяльність.

Інтенсифікація співпраці за південним вектором стає особливо важливою в світлі нестабільних відносин з Російською Федерацією та енергетичної залежності промисловості України.

3.3. Напрями гармонізації інтересів територій і національної економіки в рамках міжнародних регіонів

Територіальні диспропорції в розміщенні продуктивних сил і нерівномірність соціально-економічного розвитку – природні ознаки, що характерні і для окремих країн і регіонів, і для світогосподарської системи в цілому. Вони виникають через відмінності географічного положення, природно-кліматичних умов, а з плином часу регіональні диспропорції загострюються в результаті історичних, економічних та соціокультурних особливостей розвитку тієї чи іншої держави або регіону. У сучасну епоху проблеми нерівномірності розвитку на усіх рівнях набувають особливої гостроти. Це, в свою чергу, означає, що шанси на успішне включення окремих держав та регіонів до глобальної економіки нерівні. Лише ті з них, що мають розвинені фінансові та економічні системи, володіють сучасними

інформаційно-комунікаційними технологіями, не лише користуються позитивними результатами глобалізації та регіоналізації, а й впливають на ці процеси в своїх інтересах.

Аналіз діяльності єврорегіонів призводить до розуміння того, що суттєву, а часом і ключову, роль у процесі розвитку прикордонної взаємодії продовжують відігравати центральні органи державного управління країн-партнерів. Як показали дослідження інституційних засад державної політики, упродовж останніх десяти років в Україні є очевидною тенденція до централізації влади. Центр зосереджує у своїх руках все більше прав і засобів, відбираючи їх у регіонів, вибудовуючи вертикаль влади. Функціонування єврорегіонів здійснюється на основі перерозподілу влади між урядом і прикордонними спільнотами, наділеними певною мірою повноваженнями самостійного регулювання своєї діяльності і укладання міжрегіональних транскордонних угод відповідно до національного законодавства. Зважаючи на існування такого варіанту розподілу владних повноважень, вважаємо за потрібне прийняття принципових рішень, моніторинг і функцію контролю закріпити за центральними інститутами влади, а повсякденну діяльність залишити за керівництвом регіону (використовуючи вже наявну у нього інституційну інфраструктуру). Опційним залишається питання делегування деяких повноважень на муніципальний рівень. Як і звичайні прикордонні області, регіональні транскордонні об'єднання мають значний потенціал розвитку, що зберігся від попереднього етапу (інфраструктура, робоча сила, культурна, природна спадщина тощо), однак він може бути реалізований лише за досить масштабної допомоги ззовні, яка компенсує всі мінуси реалізації проектів реформ в регіоні.

У цьому контексті варто зазначити, що центр виходить з вульгарно трактованої ідеї повної рівноправності адміністративно-територіальних одиниць, намагаючись максимально обмежити диференціацію об'єму свого втручання в процеси територіального розвитку і не враховуючи при цьому

відмінностей та гостроти регіональних проблем в країні. Результати дослідження показали, що у практичній діяльності зайві надії покладаються на регулюючі можливості вільного ринку. Досвід розвинених країн однозначно відкидає сам принцип такого стандартного підходу держави до різних регіонів і підтверджує, що надмірні соціально-економічні диспропорції реально загрожують єдності країни та вимагають інтервенцій держави.

Формування ефективної регіональної політики зумовлюється поєднанням внутрішніх і зовнішніх факторів розвитку. Якщо завдання центральних органів влади полягає в проведенні макроекономічної політики, формуванні ринкової інфраструктури та забезпеченні соціального захисту громадян, то регіональна політика ґрунтується на економічних програмах, які визнаються соціально ефективними та екологічно допустимими. Сучасна стратегія регіонального розвитку повинна бути спрямована на формування поліцентричної децентралізованої системи (зважаючи увагу на доведене нами твердження про перенесення центрів привабливості економічної діяльності на регіональний рівень з відповідним переміщенням векторів конкуренції) з поступовою передачею функцій від центру до мережі динамічних регіональних центрів.

На практиці всі слабкості української регіональної політики повною мірою відображає діюча Концепція Державної програми розвитку транскордонного співробітництва на 2011-2015 роки. Вона передбачає інтенсифікацію прикордонного співробітництва разом із активізацією процесів централізації та уніфікації. Практично вся співпраця вестиметься через центральні органи влади з одночасною мінімізацією функцій регіональних і місцевих рівнів влади, однак такий підхід не можна вважати раціональним.

Одним з негативних засобів організаційного забезпечення регіональної політики в Україні (відповідно до згаданої Концепції) є запропонована повсюдна уніфікація прикордонного співробітництва, без урахування особливостей українських областей-учасників єврорегіонів і суміжних з ними територій (така можливість практично не передбачається документом). Для

кожного єврорегіону такий уніфікований підхід суттєво звужує можливості використання прикордонного співробітництва як інструменту розвитку регіону і побудови додаткових конкурентних переваг на основі дієвого використання позитивних відмінностей правового, податкового, митного та інших середовищ сторін-учасників. У той же час за відсутності дієвої довгострокової масштабної регіональної політики центр постійно змінює пріоритетність територіальних об'єктів програми, переважно з політичних міркувань. В результаті ведеться неефективна та періодична боротьба з проявами, а не причинами кризових явищ в кожному окремому регіоні.

Наші дослідження показали, що центр сприймає регіон як «точку», не приділяючи достатньої уваги внутрішнім соціально-економічним диспропорціям такого утворення. Зважаючи на існування значного економічного «розриву» між центром і більшістю периферійних прикордонних регіонів, необхідно підкреслити, що політика центру не сприяє згладжуванню внутрішньорегіональних диспропорцій, що значно сповільнює розвиток регіонів і нівелює їхні потенційні можливості у створенні додаткових конкурентних переваг. Більше того, концентруючи свою допомогу в «столичному» ареалі, центр сприяє зростанню зазначених диспропорцій.

Для вироблення системи взаємодії між центром і регіональними органами влади та у подальшому – побудови ефективної регіональної політики, адаптованої до кожного окремого регіону, необхідно провести комплекс заходів:

- аналіз сукупності існуючих у регіоні внутрішніх проблем;
- аналіз стану прикордонного співробітництва функціонуючих єврорегіонів;
- визначення рівня залучення єврорегіонів до співпраці з іншими партнерами (муніципальні органи на території країн-партнерів у межах єврорегіону, асоціації, неурядові організації тощо);

- визначення основних факторів, що формують позитивні установки на співпрацю із зовнішніми партнерами;
- виявлення мотивації участі у транскордонному співробітництві;
- дослідження організаційних і технічних аспектів співробітництва із зовнішніми партнерами;
- визначення найбільш перспективних напрямів і видів прикордонного співробітництва з метою ефективного вирішення проблем та подальшого гармонійного розвитку.

Базуючись на аналізі практики регіонального управління в Україні у контексті мотивування суб'єктів ринку до створення додаткових конкурентних переваг, ми сформулювали основні проблеми, що мають бути враховані при розробці програми розвитку євро регіонів:

1. Кризовий стан системи житлово-комунального господарства, зношеність інженерної інфраструктури, невідповідність її сучасним стандартам.
2. Низький рівень власних доходів місцевих бюджетів (у більшості випадків 13-40 %), що призводить до високого рівня дефіцитів регіональних бюджетів.
3. Зростання обсягу видаткових зобов'язань регіональних бюджетів, падіння рівня державних дотацій.
4. Скорочення обсягу повноважень органів місцевого самоврядування, зростання ролі адміністративного регулювання центральних державних органів влади.
5. Низький рівень зайнятості населення у більшості євро регіонів, наслідком якого є відповідний рівень доходів і невисокий рівень життя.
6. Неврегульованість питань земельних відносин.

Проведені дослідження свідчать про пряму залежність між оцінкою перспектив розвитку прикордонного співробітництва та рівнем розвитку місцевого самоврядування. Системна криза у сфері житлово-комунального гос-

подарства, недостатній обсяг повноважень органів місцевого самоврядування, неврегульованість майнових та земельних відносин є, за оцінками експертів, факторами, що гальмують розвиток прикордонного співробітництва єврорегіонів України. Ці та інші соціально-економічні й політичні проблеми можуть бути вирішені лише на державному рівні. І це пояснюється не стільки масштабом проблем, скільки ставленням до сфери зовнішніх відносин регіону, управління якою в Україні надзвичайно централізоване. Наразі спостерігаються систематичні «запізнення» з рішеннями центральної влади, часто не враховуються всі актуальні фактори впливу, послідовне втілення стратегії і політики щодо регіонів замінюється показовими гучними разовими кампаніями. Тому можна стверджувати, що центральними органами влади поки не розроблено дієвих та адекватних щодо проблем окремих регіонів тактики, стратегії та політики.

Географічний зріз дослідження показав, що в аналізі чинників, які впливатимуть на формування довгострокової політики західних єврорегіонів України, майже загальноприйнятим стало підкреслювання сприятливого географічного положення, близькості до Західної Європи і спільного кордону з ЄС, важливості транспортних магістралей «загальноєвропейського значення», історичного «тяжіння» до Західної Європи тощо. Однак вступ Польщі, Румунії та Словаччини до ЄС може в подальшому викликати на територіях західних єврорегіонів, насамперед, глибше посилення економічної ізоляції.

У підрозділі 1.3. ми зазначали, що розвиток прикордонних територій країн ЄС стимулюється в рамках єдиної регіональної політики ЄС. Особливо інтенсивна вона в периферійних районах цих країн, до числа яких належать і території, прилеглі до українського кордону. Як результат, ці території отримають нові стимули розвитку за рахунок допомоги інститутів ЄС (структурних фондів), національних урядів, припливу залучених приватних капіталовкладень. Це слугуватиме передумовою зростання соціально-економічного і навіть структурного «відриву» цих територій від українських

регіонів-партнерів. Як уже зазначалося, скоротяться можливості і зацікавленість даних територій у прикордонній співпраці з українськими областями. У цих умовах потрібна адекватна реакція української влади, однак наші дослідження засвідчують, що нинішні масштаби допомоги є недостатніми для підтримки конкурентоспроможності областей, що межують з країнами ЄС.

Стосовно розвитку східних єврорегіонів, у першу чергу не слід забувати про нестійкість взаємин України з Російською Федерацією та сильну залежність їх від політичної ситуації.

В умовах слабкості національної регіональної політики пріоритети розвитку окремих регіонів слабо враховуються в діяльності практично всіх інститутів. Центр визнає унікальність положення регіону, але не готовий визнати його право на особливий підхід у всіх сферах, тому програма регіонального розвитку повинна будуватися на нових концептуальних засадах і спрямовуватися на усунення принципових проблем розвитку регіонів.

Не менш важливим є врахування інтересів регіону не лише в рамках зазначеної програми, але і в поточній діяльності владних інститутів. На даний момент склалася ситуація, коли регіональні органи влади чітко уявляють, що їм потрібно від центру: особливі права і додаткове фінансування. Лобіюючи свої інтереси, вони справедливо посилаються на унікальність геополітичного положення регіону. В той же час центральні органи влади не мають чіткого уявлення про реальні вигоди центру від активного розвитку регіонів, при цьому нечітко визначаючи їхню роль в соціально-економічному ландшафті країни.

Розширення прав регіональних органів влади могло б значно підвищити рівень розвитку регіонів, знявши багато соціально-економічних і навіть політичних проблем. Важливим є усвідомлення центром факту, що розвиток кожного окремого регіону неможливий без перерозподілу на його користь додаткових прав і засобів. Одночасно слід офіційно визнати особливий правовий статус областей, що беруть участь у транскордонному

співробітництві, і реалізувати принцип їх позитивної дискримінації (основа регіональної політики розвинених країн).

Зважаючи на специфіку державного й регіонального управління в Україні, а також на особливості узгодження їхніх впливів, для послідовної побудови адекватної системи підтримки розвитку євро регіонів важливим є попередній розподіл їх на групи:

1. Слабо- та середньорозвинений регіон, який характеризується низьким рівнем розвитку соціальної та економічної сфер, сировинною спеціалізацією, слабким розвитком інфраструктури, недостатньо високим освітнім і професійним рівнем робочої сили, недостатньою диверсифікацією господарства та рівнем зайнятості населення. Такий регіон не є інвестиційно привабливим, тому що існує високий ступінь ризику для підприємницької діяльності. Проведений раніше аналіз свідчить, що за різними ознаками до цієї категорії можна віднести західні та частково північні євро регіони за участю областей України.

При цьому економічна політика відносно слабо- та середньорозвинених регіонів повинна бути як короткостроковою (соціальна підтримка населення, заохочення малого підприємництва), так і довгостроковою (створення умов для зростання економіки та розвитку підприємництва), що реалізується через будівництво об'єктів інфраструктури та проведення активної інвестиційної політики. Середньострокова економічна політика в депресивних і відносно благополучних регіонах має бути спрямована на забезпечення господарської стабілізації та економічного зростання, пов'язаних з впровадженням передових технологій, модернізацією обробних виробництв та інфраструктурних систем (перехід до інвестиційного, а згодом – інноваційного етапу розвитку).

2. Старопромислові регіони, де профільюючі види діяльності в силу науково-технічного прогресу і змін попиту із плином часу неодмінно втрачатимуть ринок збуту, ставатимуть збитковими. До цього типу регіонів віднесено східний євро регіон «Донбас» з розвинутою профільною (проте

енергозатратною, подекуди неефективною, та в майбутньому вичерпною) гірничодобувною галуззю. Саме структурна перебудова економіки індустріально розвинених східних регіонів має стати стратегічним завданням регіонального розвитку, оскільки саме тут найшвидше можуть отримати розвиток наукомісткі виробництва, тим самим збільшивши потужність експортного потенціалу.

У зв'язку з тим, що найбільш ефективним способом подолання проблем таких регіонів є перетворення структури їх економіки ще в той період, коли становище регіонального господарства є відносно стабільним, одним із шляхів подальшого розвитку є освоєння нових видів виробництв, що стає можливим у рамках єврорегіонів. Отже, фактично периферійні прикордонні регіони країни за умов раціональної регіональної політики можуть виконати функції полюсів зростання і швидко вийти на новий рівень свого розвитку, сприяючи перелому негативної ситуації в країні, стати центрами появи нових господарських відносин та інноваційних проектів.

При розробці комплексу заходів щодо ефективної системи управління і розвитку єврорегіонів перш за все необхідно обрати теоретичний підхід до розуміння сутності регіонального розвитку, оскільки різним підходам відповідають різні методи й інструменти проведення регіональної політики. Виходячи з досвіду ЄС, для українських єврорегіонів існує два шляхи розвитку: орієнтація на «перерозподільчий» підхід або на підхід стимулювання внутрішнього (ендогенного) потенціалу району. Завдання перерозподільного підходу полягає в забезпеченні найбільш повного використання регіональних ресурсів, регіональної специфіки, обґрунтування унікальної «ролі» для кожного єврорегіону та, відповідно, міжрегіонального об'єднання. На нашу думку, цей підхід оптимальний для українських єврорегіонів, він більш прагматичний і більш сучасний, хоча елементи дотаційного підходу, природно, будуть присутні в ньому в силу національної специфіки (неминуча дотаційність західних територій на початковому етапі).

Стимулювання ендogenous потенціалу районів більше відповідає структурі управління в нашій країні на даному етапі. Він, мабуть, є пріоритетним у прийнятті рішень на рівні регіональної та навіть місцевої політики і посилює регіональну автономію. Використання ендogenous потенціалу виходить із принципу субсидіарності. Згідно цього сценарію, право прийняття рішень передається на найбільш низький владний рівень, де дана проблема може бути вирішена. Рівень влади повинен точно відповідати масштабу проблеми. За центром, таким чином, залишаються питання, які неможливо вирішити на регіональному рівні: це зовнішня та оборонна політика, вироблення загальної макроекономічної стратегії розвитку країни, зв'язок адміністративно-територіальних одиниць системи та управління специфічними регіональними утвореннями.

На даному етапі в Україні застосовується перерозподільний підхід, хоча варто зазначити, що спроби вирівнювання регіональних диспропорцій за будь-яку ціну можуть мати негативні наслідки вже у недалекому майбутньому. Національна політика має бути спрямована на створення специфічних механізмів у євро регіонах, які допомагатимуть їм вижити в умовах ринку, використовуючи специфічні конкурентні переваги. Цей підхід, що штучно вирівнює об'єктивні контрасти між центральними і периферійними адміністративно-територіальними одиницями і позбавляє перші привілеїв та вигод, якими вони володіють, ризикує спровокувати різке падіння ефективності всього суспільного виробництва. Регіональна політика, спрямована на гармонізацію інтересів держави і регіонів, повинна бути чітко продуманою з метою досягнення компромісу між рівністю та ефективністю, причому ефективність повинна мати певний пріоритет.

В умовах глобальної конкуренції місцеві, регіональні, національні органи влади прагнуть використовувати потенціал транскордонних регіонів для залучення інвестиційних потоків і переходу від ресурсного етапу розвитку до інвестиційного та згодом – до інноваційного. Локальні прикордонні території,

які прагнуть залучити інвестиції, використовують регіональні мережі транскордонного співробітництва як інструмент для виходу на глобальний рівень.

Як показують результати досліджень, європейський досвід створення кластерів, побудованих на регіональній спеціалізації, сприяв підвищенню конкурентоспроможності Європи і може бути корисним для регіонального розвитку України [61]. Як правило, найбільш ефективними є кластери, які мають найбільшу кількість індустрій у своєму складі або зв'язків з різними установами. Перелік їх видів діяльності включає надання фінансових і ділових послуг, виготовлення одягу, туризм, рекламу і музичну індустрію, фармацевтику, біотехнологію, прикладні наукові дослідження і розробки, комп'ютерні послуги та розробку програмного забезпечення. Застосування Україною механізмів адаптації моделі кластерів до транскордонного співробітництва дозволить створити умови для продуктивного розвитку секторів влади, бізнесу та ринкової інфраструктури, а світовий досвід і процеси глобалізації прискорять ці процеси.

На даний момент виділяють сім типів кластерів ЄС, які відрізняються рівнем зайнятості: харчова промисловість, будівництво, транспортування і логістика, фінансові послуги, готельний бізнес і туризм, виробництво металу і конструкцій, обладнання та сервіс [168]. У цих типах кластерів зайнято майже 50 % населення країн ЄС. Кількість робочих місць в них з кожним роком зростає, а географічна близькість економічно пов'язаних регіонів допомагає створити конкурентну економіку, збільшити рівень продуктивності та інноваційності. У Європі кластери формуються залежно від спеціалізації, вони можуть знаходитися як всередині країни, так і за її межами.

Для виявлення перспектив створення таких об'єднань на території українських єврорегіонів необхідно провести SWOT-аналіз, а можливості і загрози проаналізувати на основі методу аналізу ієрархій. Аналіз досвіду реалізації кластерів в Україні показав, що істотним недоліком їхнього

організаційно-економічного підґрунтя залишається відсутність сучасних технологій фінансового забезпечення їх діяльності, особливо це стосується транскордонного співробітництва, що вимагає нових рішень в умовах глобалізації.

Крім того, виникає проблема вибору моделі застосування фінансових послуг у забезпеченні становлення кластерних ініціатив: виконання інфраструктурних функцій або створення самостійного мегакластера фінансових послуг [28]. В цілому ж, на етапі первинної реалізації кластерних ініціатив на території України фінансові послуги виконують обслуговуючу роль у формуванні кластеру реального сектора економіки. При збільшенні кількості і масштабів кластерних структур на певній території відбувається концентрація і диверсифікація фінансових послуг, і фінансові установи (учасники різних кластерів) можуть сформувати ядро фінансового мегакластера. Останній буде виступати каталізатором утворення нових та реорганізації існуючих кластерних формувань, а також регулювати вартість капіталу і обсяги виробництва продукції.

Мегакластер – це сукупність кластерів (базових та інфраструктурних), які належать до різних секторів економіки і використовують загальну інфраструктуру, науково-дослідну базу, систему взаємодії з фінансовими інститутами, узгоджену і взаємовигідну стратегію розвитку [161]. Сучасні мегакластери мають реальні перспективи для поступового перетворення на потужні інформаційно-аналітичні та організаційно-управлінські комплекси зі значним кредитним потенціалом. Створення фінансових мегакластерів сприятиме розвитку окремої території та економіки держави в цілому за рахунок підвищення ефективності транскордонних економічних відносин. Однак процес їх формування значною мірою залежить від економічного клімату єврорегіону в цілому та державної регіональної політики. Тому першочерговим завданням є формування стратегії розвитку єврорегіону на базі підтримки та розвитку кластерних ініціатив. Отже, кластерний підхід як

альтернатива традиційному (галузевому) є оптимальним для конкурентного розвитку самого кластера і того регіону, на території якого цей кластер знаходиться.

Для переходу на інноваційний етап розвитку економіки важливим є інтенсивний розвиток сектору освіти. Орієнтація на європейську освітню систему перетворилася на досить стійку тенденцію, яка полягає в реорганізації національних освітніх систем країн з урахуванням положень Болонської декларації. Враховуючи той факт, що Російська Федерація, Україна і Білорусь вже приєдналися до Болонській декларації, можна говорити про єдину методологічну основу, яка робить можливим проведення інтеграції освітніх систем цих держав, при цьому одночасно готуючи входження в єдиний освітній простір європейських країн.

В даний час інтеграційні процеси у сфері освіти розвиваються в різних формах і на різних інституціональних рівнях: як регіональному, в рамках прийнятих угод про співпрацю, так і у формі прямих зв'язків навчальних закладів. У сучасну практику діяльності освітніх закладів прикордонних регіонів поступово входять нові моделі взаємодії у вигляді створення інтеграційних об'єднань вузів – асоціацій і консорціумів. Важливим свідченням прогресу у цьому напрямі є створення Міжнародної асоціації вузів прикордонних областей Білорусі і Росії і Прикордонного білорусько-російсько-українського університетського консорціуму [271].

Більш високою формою інтеграційної взаємодії прикордонних вузів України, Російської Федерації та Білорусі стало створення на базі Могильовського державного технічного університету Державної установи вищої професійної освіти «Білорусько-Російський університет», підготовка фахівців в якому здійснюється за білоруськими і російськими освітніми стандартами [153].

Основні засади розвитку всіх функціонуючих єврорегіонів багаторазово формулювалися й обговорювалися. Підсумовуючи проведенні дослідження,

можна сказати, що мова, перш за все, йде про подолання мінусів периферійного розміщення єврорегіонів, розвитку диверсифікованої економіки (орієнтованої на експорт та імпортозаміщення), налагодження співпраці з ЄС, Російською Федерацією та Білоруссю, підвищенні якості життя населення. Але основне питання полягає в тому, чи достатньо наявних ресурсів для досягнення зазначених цілей. Що стосується фінансування комплексу заходів в галузі регіонального регулювання, то, як свідчить досвід регіональної політики ЄС, на даному етапі розвитку єврорегіонів за участю областей України доцільним буде відхід від розподільчого підходу на користь фінансування тих сфер економіки окремих єврорегіонів, котрі «виведуть» конкретний єврорегіон в статус розвинутого. Для цього при прийнятті рішень увага повинна приділятися специфіці соціально-економічних характеристик єврорегіону-реципієнта, а не побічним показникам економічного розвитку. При використанні таких критеріїв мова йтиме, у першу чергу, про створення такої сфери місцевого бізнесу, яка дозволяє розвинути ринок робочої сили і одночасно залучити іноземні інвестиції. Все більш привабливими стають дрібний і середній бізнес, створення спільних підприємств в рамках транскордонного співробітництва.

У формуванні конкурентних переваг єврорегіонів, у тому числі й за участю областей України, значну увагу варто приділити створенню технопарків – об'єктів, що включають зародковий капітал і передбачають залучення на конкурсній основі венчурних коштів. Оскільки застарілі підприємства перестають цікавити інвесторів, перевагу варто віддавати новим технологічним об'єктам, які відповідають сучасним вимогам, володіють ресурсотворюючими характеристиками (насамперед у сфері зайнятості).

Перспективною також є ідея створення банку – аналога Європейського інвестиційного банку (ЄІБ), який діяв би на основі спеціального статуту. При цьому важливо знайти оптимальне співвідношення між пільговим кредитуванням пріоритетних регіональних програм і обґрунтованою відсотковою ставкою, що дозволяла б банку ефективно розвиватися. Створення

такого банку ввело б новий елемент в систему відносин між центром і регіонами, позбавило б їх від традиційної благодійності та залежності регіонів від «фінансових подачок». Статутний капітал банку можна сформувати з внесків регіонів і спеціального національного фонду. Не виключене і залучення іноземного капіталу, якщо його зацікавить розробка тих чи інших проектів. Можливим є також створення філій банку в кожному регіоні, що користуватимуться певною автономією. Для того, щоб розташування філій відповідало наперед визначеним пріоритетам розвитку, можна використовувати вже сформовані міжрегіональні асоціації. Через такий банк можна здійснювати як великомасштабні, так і окремі інвестиційні проекти. Він міг би стати важливим важелем для стимулювання в регіонах дрібного та середнього підприємництва, розв'язання проблем зайнятості, нормалізації міграційних потоків. Кошти банку можна було б залучати і для реалізації екологічних проектів. Враховуючи досвід ЄІБ, до банку доцільно прикріпити групу експертів для комплексного аналізу проблем регіонів, вироблення рекомендацій, всебічної експертної оцінки проектів.

Ще одна ідея, що сформувалася під впливом вивчення досвіду ЄС – створення Всеукраїнського фонду регіонального розвитку, аналогу Європейського фонду регіонального розвитку (ЄФРР). Цей фонд міг би фінансувати найважливіші інвестиційні проекти структуроутворюючого плану, підтримувати слаборозвинені та депресивні регіони. У фінансовій сфері, крім великих проектів створення банків та фондів, досвід ЄС цінний ще й тим, що містить детально розроблені практичні механізми фінансової підтримки дрібного та середнього підприємництва в регіонах. Експерти ЄС складають ґрунтовні аналітичні огляди, присвячені таким заходам. Фінансова техніка подібної підтримки включає венчурний капітал, лізинг та взаємні гарантії.

Досвід Європейського союзу в галузі регіонального розвитку настільки багатий і різноманітний, що знехтувати ним було б великою помилкою з боку тих, хто відповідає за розробку вітчизняної регіональної політики. Зараз

розробкою принципів такої політики і взагалі українською регіональною проблематикою займаються фахівці науково-дослідних інститутів Академії наук України, університетів, незалежних інститутів, а також експерти в парламентських і президентських структурах. Проте ефективна концепція національної регіональної політики донині не створена. На наш погляд, причина полягає у відсутності глобальної державної стратегії економічного розвитку країни, а Концепція національної регіональної політики обов'язково повинна пов'язуватися з такою стратегією: вона повинна «виростати» з неї.

На нашу думку, цілі та способи організації співпраці в рамках регіональної програми розвитку повинні мати на меті:

- підвищення рівня життя людей, що населяють територію регіону, і подальше соціально-економічне вирівнювання територій;
- заохочення взаємовигідних контактів;
- викорінення історичних забобонів;
- планування заходів, що сприяють досягненню сталого розвитку;
- заохочення співпраці з територіями сусідніх держав з метою використання переваг регуляторної політики, місцевих преференцій, правового поля тощо;
- сприяння в організації заходів, що сприяють зміцненню співпраці місцевих і регіональних органів влади.

Для досягнення перерахованих вище цілей пропонується здійснення таких заходів:

- підтримка спільних прикордонних проектів з соціального та економічного розвитку в різних сферах;
- співробітництво в реалізації спільних проектів на прикордонних територіях;
- співробітництво в галузі просторового планування прикордонних територій;

- оптимізація інфраструктури прикордонних переходів та режиму перетину кордонів;
- підвищення професійної кваліфікації, а також проведення перенавчання з метою зниження рівня безробіття, особливо серед молоді;
- реалізація програм з обміну досвідом у галузі науки, спорту, культури, виховання та освіти;
- співробітництво в галузі розвитку туризму;
- стимулювання вивчення мов сусідніх держав;
- захист, збереження і розвиток спільної культурної спадщини;
- організація інформаційних каналів функціонуючих євро регіонів і їх підтримка засобами масової інформації з метою надання поточної інформації всім сторонам-учасникам;
- співробітництво в галузі запобігання природних та екологічних катастроф, пожеж та інших надзвичайних ситуацій, а також обмін інформацією по перерахованих загрозах.

Крім того, на рівні областей доцільно сформувати обласні ради регіонального розвитку або агентства регіонального розвитку, до складу яких увійдуть представники обласних державних адміністрацій, обласних рад, міських рад, міст обласного підпорядкування, профспілок, асоціацій органів місцевого самоврядування, об'єднань підприємств областей, науковці, представники Національної ради регіонального розвитку. Ця структура має займатися узгодженням стратегії і програм розвитку територій, пошуками потенційних інвесторів для реалізації інфраструктурних територіальних проектів, виступати одержувачем коштів з Національного фонду регіонального розвитку. Кабінет Міністрів може бути співзасновником агенцій регіонального розвитку у слабо- та середньорозвинутих регіонах. Це надаватиме певні гарантії щодо надання коштів з Державного бюджету.

Подальше вирішення конкретних проблем прикордонної співпраці бачиться в площині прийняття регіональних концепцій прикордонного

співробітництва, які повинні враховувати специфіку регіону і особливості розвитку суміжних територій. Реалізація даних концепцій цілком може здійснюватися через прийняття регіональних програм, які, в свою чергу, можуть стати підпрограмами національної цільової програми.

Для реальної інтеграції прикордонних областей-учасників єврорегіонів у загальноєвропейський простір, збереження та розширення зв'язків із сусідами необхідними умовами є прискорений соціально-економічний розвиток та збільшення відкритості регіону. Це єдиний шлях збереження та розширення зв'язків із сусідами. Альтернатива – зростання ізоляції і перманентна криза, оскільки власних ресурсів розвитку, як правило, не вистачає, а надії на допомогу інших країн явно перебільшені. Роль каталізатора розвитку може виконати тільки центр, який «поза чергою» може дати регіональним органам влади особливі права в сфері зовнішніх зносин. Покращити положення областей-учасників єврорегіонів може лише значна залученість регіонів в процеси європейської інтеграції, що в перспективі цілком ймовірно, але може бути реалізовано лише за умови послідовної політиці центральних органів влади.

Висновки до розділу 3

Дослідження, здійснені з метою концептуалізації і обґрунтування конкретних стратегічних напрямів формування конкурентних переваг України у контексті регіоналізації європейського економічного простору, дозволили сформулювати такі висновки:

1. Побудова концепції формування конкурентних переваг України в середовищі регіоналізації європейського економічного простору зумовила необхідність урахування значного числа теоретичних напрацювань, зокрема: окреслення і теоретичне обґрунтування стабільності інтеграції; виявлення і

розмежування можливих позитивних і негативних аспектів інтеграційних процесів та їх співвідношення; формування нової геополітичної ситуації; доцільність і можливість структурних зрушень з подальшим взаємним структурним проникненням економік зацікавлених територій; розгляд проблеми формування регіональних утворень з позицій її багаторівневості, врахування зміни природи конкуренції та ієрархічності побудови конкурентних переваг країни; необхідність розвитку інституційних засад формування регіональних утворень; розгляд єврорегіонів як засобів інтеграції для вирівнювання якості життя та ряду інших.

2. Розроблена концепція є системою поглядів, що демонструють спосіб персонального сприйняття і трактування можливостей отримання додаткових конкурентних переваг країною через інструментарій функціонування єврорегіонів, який забезпечує створення інтегрованого гармонізованого ресурсу, створеного синергійним підсиленням громад в процесі наднаціональної регіоналізації. У роботі доведено, що розроблення і впровадження концепції формування конкурентних переваг України забезпечить прискорення диверсифікації розвитку українських регіонів, підвищення їх відкритості та локальної конкурентоспроможності через розробку та імплементацію гармонізованої регіональної політики, орієнтованої на європейські стандарти.

3. Вивчення причинно-наслідкових зв'язків розвитку міжнародного співробітництва України, економічного потенціалу її регіонів, а також урахування викликів глобального ринкового середовища дозволило трансформувати основні положення сформованої концепції, запропонувавши структурно-логічну модель формування і розвитку пріоритетних видів економічної діяльності областей України, що входять до єврорегіонів. Сутність реалізованого у цій моделі підходу полягає в послідовно-паралельній реалізації етапів розвитку економіки регіонів з чітким окресленням завдань і процедур інтеграції соціально-економічних систем транскордонних територій та країн в

цілому. При цьому забезпечується поетапне включення до активної міжнародної співпраці потенційно конкурентоспроможних підприємств і виявлення транскордонних ініціатив за визначеними критеріями.

4. Зважаючи на високий рівень відкритості економіки та експортну орієнтацію економіки України, запропонований варіант формування конкурентних переваг єврорегіонів за участю областей України реалізується в межах інвестиційно-інноваційної стратегії їх розвитку: перший етап названо «товарно-кон'юнктурним», головним завданням якого є зміцнення позицій на традиційних ринках і просування на нові; другий етап – інвестиційно-керований; третій – інноваційно-керований. Реалізація кожного з етапів передбачає своїм наступним кроком використання конкурентних переваг вищого порядку, проте його неможливо реалізувати без «витягування» галузей нижчого рівня.

5. Проведені дослідження показали, що формування конкурентних переваг України у контексті регіоналізації європейського економічного простору потребує розв'язання питання узгодження регіональних і державних інтересів, урахування різної швидкості та спрямованості інтеграційних процесів. Це зумовило, відповідно до розробленої концепції, побудову багатовекторної моделі транснаціонального співробітництва. Така необхідність зумовлена: різними рівнями розвитку національних економік та прикордонних регіонів країн-партнерів; множинністю цілей і завдань просторового розвитку України та визначенням їх ієрархії; необхідністю створення найбільш ефективних механізмів та організаційних форм транскордонного співробітництва в короткостроковій та довгостроковій перспективі. Багатовекторна модель включає механізм виявлення і оцінювання кращих, ніж у середньому в країні, можливостей в межах конкретного єврорегіону за участю областей України. Цей механізм побудовано на основі матричного методу визначення рівня концентрації видів економічної діяльності (з використанням показників співвідношення продуктивності праці і концентрації робочої сили),

що дозволяє виявити створений потенціал для успішного функціонування єврорегіонів. Доведення методичного підходу до рівня практичних рекомендацій дозволило виокремити перспективні види економічної діяльності для усіх областей України, що входять до єврорегіонів.

6. Множинність пріоритетів розвитку в загальнонаціональному та регіональному масштабах ставить завдання визначення оптимальних векторів зовнішньоекономічної стратегії з використанням природних і додаткових конкурентних переваг територій. Виходячи з цього, в роботі запропоновано модель інтеграції суб'єктів-учасників міжнародного регіону. Її побудовано з використанням адаптованої до специфіки предмета дослідження класифікації форм зовнішньоекономічної діяльності, що дозволило розробити напрями узгодження джерел додаткових конкурентних переваг міжнародного регіону з інструментарієм інтегрування на всіх рівнях управління економічними процесами. Проведений на основі означених положень порівняльний аналіз потенціалу економічних угруповань засвідчив, що потенціал ЄС за кількісними і якісними характеристиками значно переважає аналогічні показники ЄП, тому потенційно інтеграційна взаємодія на кордоні з ЄС є більш вигідною для розвитку українських прикордонних регіонів. У той же час неможливо ігнорувати той факт, що існуючі в ЄС економічні, політичні, інституційні, технологічні особливості впливатимуть на формування диспаритету цих відносин.

7. У роботі показано, що розвиток прикордонних територій країн ЄС стимулюється в рамках єдиної регіональної політики. Особливо інтенсивна вона в периферійних районах, до числа яких належать і території, прилеглі до українського кордону. Відповідно до діючих організаційно-економічних механізмів європейської регіональної політики, ці території отримають нові стимули розвитку за рахунок допомоги інститутів ЄС, що слугуватиме передумовою зростання соціально-економічного і навіть структурного відриву цих територій від українських регіонів-партнерів. Виходячи з цього, можна

прогнозувати зменшення зацікавленості цих територій у прикордонній співпраці з українськими областями. У таких умовах потрібна адекватна реакція української влади, однак дослідження засвідчують, що нинішні масштаби допомоги є недостатніми для підтримки конкурентоспроможності областей, що межують з країнами ЄС.

8. Дослідження практики реалізації регіональних політик ЄС і України дозволило додатково аргументувати існування прямої залежності між оцінкою перспектив розвитку прикордонного співробітництва та рівнем розвитку місцевого самоврядування. Системна криза у сфері житлово-комунального господарства, недостатній обсяг повноважень органів місцевого самоврядування, неврегульованість майнових та земельних відносин є, за оцінками експертів, факторами, що гальмують розвиток прикордонного співробітництва єврорегіонів за участю областей України. Ці та інші соціально-економічні й політичні проблеми можуть бути вирішені лише на державному рівні, і це пояснюється не стільки масштабом проблем, скільки ставленням до сфери зовнішніх відносин регіону, управління якою в Україні надзвичайно централізоване. Наразі спостерігаються систематичні «запізнення» з рішеннями центральної влади, часто не враховуються всі актуальні фактори впливу, послідовне втілення стратегії і політики щодо регіонів замінюється показовими гучними разовими кампаніями.

9. Дослідження інституційних засад державної політики у контексті формування конкурентних переваг територій показали, що функціонування єврорегіонів здійснюється на основі перерозподілу влади між урядом і прикордонними спільнотами, наділеними певною мірою повноваженнями самостійного регулювання своєї діяльності і укладання міжрегіональних транскордонних угод відповідно до національного законодавства. Зважаючи на існування такого варіанту розподілу владних повноважень, а також на очевидну тенденцію до централізації влади в Україні, вважаємо за потрібне прийняття принципових рішень, моніторинг і функцію контролю закріпити за

центральними інститутами влади, а повсякденну діяльність залишити за керівництвом регіону (використовуючи вже наявну у нього інституційну інфраструктуру).

10. Зважаючи на відсутність ефективної Концепції національної регіональної політики, а також враховуючи досвід країн ЄС, ми дійшли висновку, що сучасна стратегія регіонального розвитку повинна бути спрямована на формування поліцентричної децентралізованої системи (звертаючи увагу на доведене нами твердження про перенесення центрів привабливості економічної діяльності на регіональний рівень з відповідним переміщенням векторів конкуренції) з поступовою передачею функцій від центру до мережі динамічних регіональних центрів. Існування значного економічного розриву між центром і більшістю периферійних прикордонних регіонів підтверджує, що політика центру не сприяє згладжуванню внутрішньорегіональних диспропорцій, що значно сповільнює розвиток регіонів і нівелює їхні потенційні можливості у створенні додаткових конкурентних переваг. Для вироблення механізмів взаємодії центру з регіональними органами влади, а надалі – побудови ефективної регіональної політики, адаптованої до кожного окремого регіону, необхідно провести комплекс заходів, перелік яких подано і обґрунтовано в роботі.

11. Виходячи з досвіду ЄС, для областей України, що входять до складу єврорегіонів ми визначили дві альтернативи розвитку: орієнтація на «перерозподільчий» підхід або на підхід стимулювання внутрішнього (ендогенного) потенціалу району. На даному етапі в Україні застосовується перерозподільний підхід, хоча варто зазначити, що спроби вирівнювання регіональних диспропорцій за будь-яку ціну можуть мати негативні наслідки вже у недалекому майбутньому. Зважаючи на специфіку державного й регіонального управління в Україні, а також на особливості узгодження їхніх впливів, для послідовної побудови адекватної системи підтримки розвитку єврорегіонів важливим є попередній розподіл їх на групи: слабо- та

середньорозвинені регіони і старопромислові регіони. У роботі доведено, що периферійні прикордонні регіони країни за умов прогресивної регіональної політики можуть виконати функції полюсів зростання і швидко вийти на новий рівень розвитку, реалізуючи нові конкурентні переваги.

12. В роботі обґрунтована доцільність створення і розвитку структур, які сприятимуть розвитку механізмів формування додаткових конкурентних переваг, зокрема – застосування Україною механізмів адаптації моделі кластерів до транскордонного співробітництва (зокрема – фінансових мегакластерів); створення банку – аналога Європейського інвестиційного банку (ЄІБ); започаткування Всеукраїнського фонду регіонального розвитку; на рівні областей – створення обласних рад регіонального розвитку або агенцій регіонального розвитку.

Основні результати дослідження, які подано у розділі 3, опубліковано в наукових працях автора [170; 171; 173; 180].

ВИСНОВКИ

У дисертації на основі узагальнення теоретичних здобутків та практики формування і реалізації конкурентних переваг України вирішено актуальне наукове завдання, яке полягає у виробленні концептуальних засад і обґрунтуванні на цій основі рекомендацій щодо побудови й реалізації конкурентних переваг України в середовищі регіоналізації європейського економічного простору. Узагальнення та систематизація результатів дослідження дозволили сформулювати такі висновки:

1. Необхідність перегляду підходів до формування конкурентних переваг країн в умовах розвитку регіонального співробітництва потребує вивчення гносеологічних коренів теорії конкуренції, переосмислення нових явищ і процесів, що відбуваються у світовому господарстві. Узагальнення новітніх підходів до трактування конкурентних переваг дозволило їх визначити як систему вигод і компетенцій, що відрізняють країну від інших держав, і сформувати теоретичне підґрунтя концепції формування конкурентних переваг України, зважаючи на ієрархічність проблеми, зміну природи конкуренції та перенесення її центрів на регіональний рівень. Дослідження природи і результатів реалізації конкурентних переваг з використанням двох підходів дозволило довести, що ступінь інтегрованості країни до світової економіки закономірно перетворюється на чинник побудови її додаткових конкурентних переваг.

2. Виявлення додаткових джерел і засобів побудови конкурентних переваг країн потребувало аналізу наднаціональних систем нового типу – міжнародних регіонів (у т. ч. єврорегіонів) з удосконаленням визначень міжнародного регіону та його конкурентних переваг, які базуються на сформованих мегатенденціях зростання ролі таких регіонів у процесах глобалізації та посилення значущості міжнародної конкуренції регіональних

умов господарювання. Нині єврорегіони є сполучною ланкою у гармонізації стратегій діяльності окремих прикордонних територій двох або більше країн. Така можливість є основною потенційною конкурентною перевагою єврорегіону.

3. Проведення порівняльного аналізу регіональних політик ЄС і України показало, що завдяки засобам європейської політики забезпечується високий динамізм розвитку регіонів, формується стійка тенденція до перетворення їх на важливі центри зростання, які конкурують на світовому ринку на рівні з державами. При цьому виникають додаткові джерела конкурентних переваг єврорегіонів, трансформуються пріоритети і фінансові механізми їх досягнення. Така принципова зміна орієнтирів дозволяє стверджувати про становлення нової системи цінностей і формування нових тенденцій у європейському економічному просторі. Узагальнення позитивних результатів та невирішених проблем функціонування єврорегіонів дозволило сформулювати перелік реальних і потенційних ефектів, які можуть бути отримані на рівні держави від розвитку регіональних утворень міждержавного рівня.

4. Зважаючи на багатогранність і комплексність об'єкту дослідження, в роботі висунуто гіпотезу щодо отримання очікуваних результатів, яка враховує мотиви й особливості регіоналізації європейського економічного простору, багаторівневість діючих ринкових гравців, мультивекторність зовнішньої політики України та її наслідки. Відповідно до гіпотези, створення і реалізація конкурентних переваг країни суттєво активізуються, коли поєднуються можливості кількох країн через механізм функціонування єврорегіонів. Для підтвердження висунутих припущень сформовано блок методів дослідження.

5. Узагальнення світової практики господарювання дозволило констатувати, що в умовах нинішнього знецінення природних конкурентних переваг перед Україною постає загроза системної кризи з ознаками технологічної та інформаційної несумісності з економіками розвинутих країн.

Підсумки аналізу експортно-імпортних операцій областей України – учасниць єврорегіонів за рівнем технологічності показав, що високотехнологічну продукцію у значних обсягах експортує лише єврорегіон «Слобожанщина», а всі інші області, що є учасниками єврорегіонів, експортують переважно низькотехнологічну продукцію, що засвідчує вичерпність традиційних конкурентних переваг.

6. Вивчення ролі регіональної політики ЄС у формуванні конкурентних переваг єврорегіонів дозволило засвідчити, що Євросоюз робить наголос на актуалізації побудови конкурентних переваг відносно інших інтеграційних об'єднань і окремих країн. Дослідження процесів розвитку організаційно-інституціонального забезпечення функціонування єврорегіонів в межах регіональної політики ЄС дозволило встановити тенденцію його еволюціонування від координаційної функції і забезпечення вільних умов конкуренції до парадигми загальноєвропейського вирішення регіональних проблем з пріоритетами згуртування. Критичний огляд основних пріоритетів сучасної регіональної політики ЄС підтвердив гіпотезу про переміщення центрів конкурентної боротьби на рівень міжнародних регіонів, оскільки тут формуються нові центри привабливості для реалізації інноваційних проектів та вкладання інвестицій.

7. Дослідження, здійснені у напрямі обґрунтування стратегічних пріоритетів формування конкурентних переваг України, дозволили розробити концепцію, яка презентує можливості отримання додаткових конкурентних переваг країною через інструментарій функціонування єврорегіонів, що забезпечує створення інтегрованого гармонізованого ресурсу конкурентоспроможності через взаємне підсилення територій у процесі міжнаціональної регіоналізації. Таке бачення дозволило побудувати структурно-логічну модель формування і розвитку пріоритетних видів економічної діяльності областей України, що є учасниками єврорегіонів. Практичну реалізацію моделі здійснено в межах інвестиційно-інноваційної

стратегії їх розвитку.

8. Розв'язання питань узгодження регіональних і державних інтересів, урахування різної швидкості та спрямованості інтеграційних процесів при формуванні конкурентних переваг України зумовило необхідність удосконалення підходу до вибору регіональних інтеграційних пріоритетів її розвитку. Основою підходу є матричний метод визначення рівня концентрації видів економічної діяльності в областях України, який передбачає виявлення кращих, ніж у середньому по країні, можливостей їхнього економічного розвитку в межах конкретного євро регіону. Імплементация зазначеного підходу в практичну діяльність дозволила виокремити перспективні види економічної діяльності для усіх областей України, що входять до євро регіонів.

9. Необхідність удосконалення організаційно-інституціонального механізму функціонування євро регіонів зумовлює необхідність гармонізації інтересів територій і національної економіки з орієнтиром на цінності, закладені в регіональну політику ЄС. Зважаючи на відсутність в Україні ефективної Концепції національної регіональної політики, а також враховуючи досвід модернізації регіональної політики ЄС з орієнтацією на гуманітарні імперативи розвитку, доведено, що сучасна стратегія регіонального розвитку повинна спрямовуватися на формування поліцентричної децентралізованої системи управління. Відповідно обґрунтована доцільність створення і розвитку структур, які сприятимуть розвитку механізмів формування додаткових конкурентних переваг євро регіонів за участю областей України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Азоев Г. Л. Конкурентные преимущества фирмы / Г. Л. Азоев, А. П. Челенков. – М. :Изд-во ОАО «Тип «НОВОСТИ», 2000. – 256 с.
2. Амоша О. І.Перспективи формування транскордонних єврорегіональних інноваційних систем і нанотехнологічних кластерів / О. І. Амоша, В. І. Ляшенко // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. Кластери та конкурентоспроможність прикордонних регіонів (Збірник наукових праць). Вип. 3(71) / Нан України. Ін-т регіон. дослідж.; Редкол.: Відп. ред. Є. І. Бойко. – Львів, 2008, С.159-177
3. Аналітичний огляд та оцінка українських нормативно-правових актів, документів європейських інституцій з питань транскордонного співробітництва та транскордонних кластерів / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.eep.org.ua/files/analytical_review.doc
4. Артеменко Л. Потенціал розвитку транскордонних регіонівна основі інноваційних кластерів [Електронний ресурс] / Л. Артеменко. – Режим доступу: <http://old.niss.gov.ua/Evointeg/FORUM/ukr.program.htm>.
5. Бабець І. Г. Досвід державного регулювання міжрегіональної співпраці у країнах Європейського Союзу / І. Г. Бабець // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – № 6(96). – С.4-10.
6. Балтажи М. Шляхи реалізації євроінтеграційного курсу України в умовах оновлених відносин з Європейським Союзом [Електронний ресурс] / М. Балтажи. – Режим доступу: <http://www.soskin.info/ea/2006/5-6/20060502.html>.
7. Барабанов О. Н. Тенденции регионализации в Европе и интересы России / О. Барабанов // Мировая политика и международные отношения на пороге третьего тысячелетия. Серия «Научные доклады», вып. № 104 / Под ред. М. М. Лебедевой. – М.: МОНФ, 2000. – 156 с.

8. Батченко Л. В. Кон'юнктура світового ринку і тенденції розвитку зовнішньоекономічної діяльності регіонів України / Л. В. Батченко, О. Г. Ткаченко // Актуальні проблеми економіки . – 2010. – № 8(110). – С.197-205.
9. Бегей С. В. Екологічне землеробство / С. В. Бегей, І. А. Шувар: Підручник. – Львів: «Новий Світ – 2000», 2007. – 429 с.
10. Белецкая И. И. Современный механизм формирования конкурентных преимуществ в свете эволюции их теории / И. И. Белецкая // Прометей. – 2005. – № 1. – С. 167-172.
11. Бест М. Новая Конкуренция. Институты промышленного развития / М. Бест. – М.: ТЕИС, 2002.–356 с.
12. Беленький П. Ю. Інвестиційно-інноваційне забезпечення конкурентоспроможності регіону / П. Ю. Беленький, В. І. Шевченко-Марсель, О. О. Другов / Відп. ред. д.е.н., проф. П.Ю. Беленький. –НАН України, Інститут регіональних досліджень.–Львів, 2006.–129 с.
13. Бияков О. А. Теория экономического пространства: методологический и региональный аспекты [Электронный ресурс] / О. А. Бияков. –Режим доступа: <http://vtit.kuzstu.ru>.
14. Боднар І. Р. Проблеми залучення іноземних інвестицій в Україну на сучасному етапі / І. Р. Боднар // Регіональна економіка . – 2009 . – № 4 . – С. 62 - 70.
15. Бойко М. Кластери як інноваційна форма економічного розвитку регіонів / М. Бойко // Вісник КНТЕУ. –2008. – № 2. – С.7-15.
16. Бородавкіна Н. Ю. Регулирование международных и внешнеэкономических связей на региональном уровне [Электронный ресурс] / Н. Ю. Бородавкіна. – Режим доступа: <http://elibrary.ru/item.asp?id=11785676>.
17. Борщевський В. Українсько-польське економічне співробітництво в умовах євроінтеграції [Текст] / В. Борщевський– Львів: Аверс, 2007.– 328 с.

18. Брикова І. Детермінанти міжнародної конкурентоспроможності національних регіонів в глобальному економічному просторі [Електронний ресурс] / І. Брикова. – Режим доступу: <http://meim.kneu.edu.ua>.
19. Брикова І. Концепція міжнародної конкурентоспроможності національного регіону та її практичний вимір [Електронний ресурс] / І. Брикова. – Режим доступу: http://meim.kneu.edu.ua/get_file.php?id=899.
20. Будкін В. Інноваційна модель розвитку національних економік/ В.Будкін// Наука та інновації. - 2010. - № 6. - С. 67-78.
21. Будкін В. Регіоналістика: інтернаціональні та національні сутнісні категорії, процеси та тенденції // В. Будкін / Економіка України. – 2009. – № 9. – с. 91– 92.
22. Будкін В. Сутнісні характеристики та форми транскордонного економічного співробітництва/ В.Будкін// Держава та регіони. - 2008. - №6. - С. 226-229.
23. Васюник І. Реформа ЗЕД : зупинитися і озирнутися... [Електронний ресурс] / І. Васюник, М. Мусієнко, В. Єнбаєв // Зовнішньоекономічний кур'єр. – 2005. – № 2-6.
24. Вербінська Ю. М. Інвестиційно-інноваційні діяльність як чинник соціально-економічного розвитку регіону / Ю. М. Вербінська // Актуальні проблеми економіки . – 2007.– № 8 (74) . – С.151-156.
25. Верхутина М. В. Особенности реализации европейского опыта строительства еврорегионов на постсоветском пространстве (на примере приграничных областей ЦФО) [Электронный ресурс] / М. В. Вертухина. І.Брикова. – Режим доступа: <http://elibrary.ru/item.asp?id=15102628>.
26. Використання інструменту інституціональної розбудови TAIEХ в Україні [Електронний ресурс]. І. Брикова. – Режим доступу: economy-zt.info.
27. Внукова Н. Кластери в транскордонних індустриальних парках [Електронний ресурс] / Н. Внукова. – Режим доступу: www.kiut.hu/konf2010021819/.../transzkor%2002209harkov.ppt.

28. Внукова Н. М. Стратегія формування фінансового кластеру у транскордонному розвитку єврорегіонів/ Н. М. Внукова // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. Кластери та конкурентоспроможність прикордонних регіонів (Збірник наукових праць). Вип. 3(71) / НАН України. Ін-т регіон. дослідж.; Редкол.: Відп. ред. Є. І. Бойко. – Львів, 2008, С.141-158.

29. Внукова Н. Н. Концептуальные основы формирования трансграничных финансовых кластеров [Электронный ресурс] / Н. Н. Внукова. – Режим доступа: <http://ficibietatho.narod2.ru/google-1509.htm>.

30. Гаджиев Ю. Неоклассические и кумулятивные теории регионального экономического роста и развития / Ю. Гаджиев // Вестник Научно-исследовательского центра корпоративного права, управления и венчурного инвестирования Сыктывкарского государственного университета. 2008. – № 1 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://koet.syktso.ru/vestnik/2008/2008-1/1/1.htm>.

31. Ганущак-Єфіменко Л.М. Формування промислових кластерів як ефективний напрям розвитку економіки регіону // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – №11 (101). С. 151-158.

32. Гарагонич В. В. Концептуальні засади транскордонного співробітництва України / В. В. Гарагонич // Наукові праці: Науково-методичний журнал. – Т. 115. Вип. 102. Історичні науки. – Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2009. – 152 с.

33. Гарагонич В. В. Становлення і діяльність українсько-молдовсько-румунських єврорегіонів «Нижній Дунай» та «Верхній Прут» [Електронний ресурс] / В. В. Гарагонич. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Gileya/2011_43/Gileya43/I16_doc.pdf.

34. Гелла Т. Н. Российские регионы в контексте «политики соседства» России со странами Европейского Союза и СНГ [Электронный ресурс] / Т. Н. Гелла. – Режим доступа: <http://elibrary.ru/item.asp?id=15102799>.

35. Герасимчук З. Обґрунтування вибору стратегії формування та нарощення виробничого потенціалу регіонів України / З. Герасимчук, Л. Ковальська // Регіональна економіка. – 2002. – № 4. – С. 82-89.

36. Гладій І. Й. Міжнародна регіональна економіка як наука / Гладій І. Й. // Журнал європейської економіки. – 2006. – № 3. – С. 220-236.

37. Гладій І. Й. Регіоналізація світового ринку: євроінтеграційний аспект [Текст] Гладій І. Й. – Тернопіль: Економічна думка, 2006. – 544 с.

38. Гладій І. Й. Трансформація механізмів світогосподарської взаємодії та архітектоніка міжнародних регіонів/ І.Й. Гладій // Вісник Тернопільського державного економічного університету. – 2006. – Вип. 5-2. – С. 19-29.

39. Гладій І. Оцінка перспектив зовнішньоторгового співробітництва України в контексті євроінтеграційних процесів/ І.Й. Гладій // Вісник Донецького національного університету. Сер. В. Економіка і право. – 2007. - № 1. – С. 26-32.

40. Гладій І. Регіоналізація економічного простору і економічне зростання України / І.Гладій, М.Майборода // Вісник Тернопільської академії народного господарства. - Тернопіль : Економічна думка, 2005. - Вип. 2. – С. 40-52

41. Гладій І. Сучасний регіоналізм та інтеграція країн Східної Європи // І.Й. Гладій // Журнал європейської економіки. – 2003. – № 3. – С.335-350.

42. Гладій І. Й. Міжнародна регіоналізація світової економіки: теоретичні моделі міжнародних регіонів Європи : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. екон. наук : спец. 08.05.01 «Світове господарство і міжнародні економічні відносини» / І. Й. Гладій. – Тернопіль: Тернопільський національний економічний університет, 2006. – 40 с.

43. Годя І. Транскордонне співробітництво України та ЄС – нові виклики і проблемні питання / І. Годя // Транскордонне співробітництво на нових східних кордонах ЄС: матеріали міжнародної конференції / Гол.ред. С. І. Мітряєва. – Ужгород: Поліграфцентр. – Ліра, 2009. – 248 с.

44. Голиков А.П. Еврорегион «Слобожанщина» как отражение исторической общности сопредельных областей Украины и России [Электронный ресурс] / А. П. Голиков, П. А. Черномаз. – Режим доступа:www.megapolis.kharkov.ua

45. Голляк Ю. Б. Визначення конкурентоспроможності регіонально-галузевої економіки в умовах глобалізації / Ю. Б. Голляк // Актуальні проблеми економіки . – 2010. – № 11(113). – С.165-172.

46. Горбанев М. М. Международные рейтинги конкурентоспособности и что они на самом деле измеряют? / [Электронный ресурс] / М. М. Горбанев. – Режим доступа : http://www.icss.ac.ru/userfiles/file/public_pdf681.pdf.

47. Горбач Л. Теорії та концепції економічного розвитку регіонів: суть, значення та генезис / Л. Горбач // Розміщення продуктивних сил і регіональна економіка. – 2007. – № 12. – С. 153-157.

48. Гоффе Н. Социальная составляющая экономического развития / Н. Гоффе // Мировая экономика и международные отношения. – 2006. – № 5. – С. 53-61.

49. Градов А. П. Экономическая стратегия фирмы / А. П. Градов, А. П. Градова. – М.: Издательство «Специальная литература», 2003. – 959 с.

50. Гриневецкий С. Черноморский регион – зона противостояния великих держав [Электронный ресурс] / С. Гриневецкий. – Режим доступа: http://dialogs.org.ua/ua/project_ua_full.php?m_id=8604.

51. Грицаенко І. А. Економічний прагматизм як домінанта інвестиційної політики України в інтеграційних процесах / І. А. Грицаенко // Актуальні проблеми економіки : Науковий економічний журнал. – 2008. – № 2. – С. 4-14.

52. Грозний І. С. Використання узагальнюючих показників для оцінки процесу формування конкурентних переваг промислового підприємства / І. С. Грозний // Вісник економічної науки України . – 2008 . – № 2 . – С. 31-35.

53. Грущинська Н. М. Розвиток експортного потенціалу України в сучасних світогосподарських процесах / Н. М. Грушицька, М. П. Музиченко // Актуальні проблеми економіки. – 2010. – №7(109). – С.19-26.

54. Гукалюк А. Ф. Інвестиційна привабливість як чинник підвищення конкурентоспроможності території / А. Ф. Гукалюк, І. М. Іванович // Актуальні проблеми економіки. – 2010. – № 6(108). – С.167-172.

55. Гуцуляк І. Транскордонне співробітництво на східному та південному кордоні Польщі / І. Гуцуляк // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – 2007. – № 35-36. – С. 74-77.

56. Давидов Д. М. Приграничное и трансграничное сотрудничество как фактор развития эсклавного региона России / Д. М. Давидов // Вестник Российского государственного университета им. Иммануила Канта. – Вып. 6. Сер. Гуманитарные науки. – Калининград: Изд-во РГУ им. И. Канта, 2008. – С. 72-77.

57. Давидов Д. М. Приграничное и трансграничное сотрудничество как фактор развития эсклавного региона России / Д. М. Давидов // Вестник Российского государственного университета им. Иммануила Канта. – Вып. 6. Сер. Гуманитарные науки. – Калининград: Изд-во РГУ им. И. Канта, 2008. – С. 72-77.

58. Дармограй В. І. Дослідження і порівняння підходів до визначення поняття «регіон» / В. І. Дармограй // Вісник економічної науки України. – 2009. – № 2. – С. 36-37.

59. Дейнека О. Г. Методичні підходи до інтеграції транспортного комплексу України в міжнародні транспортні коридори / О. Г. Дейнека, Є. М. Алдохіна, О. Ю. Гайдук // Збірник наукових праць УкрДАЗТ. – 2012. – Випуск 128. – С. 113-118.

60. Дем'яненко І. В. Інвестиційно-інноваційний чинник економічного зростання / І. В. Дем'яненко, А. В. Буряк // Актуальні проблеми економіки. – 2007. – № 11(77). – С. 3-11.

61. Демченко В. В. Особливості формування транскордонних кластерів / В. В. Демченко // Регіональна економіка. – 2010. – № 3. – С. 179-186.
62. Дергачев В. Регионоведение: Учеб. Пособие для студентов вузов [Текст] / В. А. Дергачев, Л. Б. Вардомский // М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2004. – 463 с.
63. Дергачева В. В. Ресурсный потенциал экономического роста как фактор конкурентоспособности национальной экономики / В. В. Дергачова // Економіст. – 2006. – № 11. – С. 32-36.
64. Дергачева В. В. Роль транскордонного співробітництва в зовнішньоекономічній діяльності України в межах державної регіональної політики / В. В. Дергачова // Проблемы и перспективы развития сотрудничества между странами Юго-Восточной Европы в рамках Черноморского экономического сотрудничества и ГУАМ : сб. науч. тр. – Севастополь–Донецк : ДонНУ, РФ НИСИ в г. Донецке, 2009. –С. 34–39.
65. Дергачева В. В. Трансграничное сотрудничество как основная составляющая международного научно-технического сотрудничества / В. В. Дергачова // Збірник наукових праць «Економічний вісник НТУУ «КПІ». – К.: НТУУ «КПІ». – 2010. – С. 54-59.
66. Дергачева В. В. Факторы конкурентоспособности национальной экономики в условиях глобализации / В. В. Дергачова // Вісник Донецького університету. Серія В. Економіка і право. Спецвипуск. Том.1 – 2006.–С. 114-122.
67. Дергачова В. В. Формування інвестиційно-інноваційної економіки в Україні / В. В. Дергачева // Вісник Хмельницького національного університету. – 2008. –№ 3 . – С. 57-61.
68. Дергачова В. В. Моніторинг національного розвитку як фактор економічної безпеки держави В. В. Дергачова, Н. Н. Савельєв // Економіка України. – 2010. – № 1. – С.19-28.
69. Довідка щодо стану інституційного забезпечення інвестиційної та інноваційної діяльності в Україні станом на 15.04.2011 Міністерства

економічного розвитку і торгівлі України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ekonomika.kr.ua/files/dov160511.doc.

70. Долішній М. І. Актуальні завдання інтенсифікації соціально-економічного розвитку регіонів України / М. І. Долішній // Регіональна економіка. – 2005. – № 2. – С. 7-15.

71. Долішній М. І. Глобалізація та її регіональні виміри / М. І. Долішній, У. Садова, Л. Семів // Регіональна економіка. – 2002. – № 3. – С. 7-24.

72. Долішній М. І. Перспективи розвитку євро регіональної співпраці в Україні / М. І. Долішній, Н. А. Мікула // Проблемы и перспективы развития сотрудничества между странами Юго-Восточной Европы в рамках ЧЭС и ГУУАМ : сб. науч. тр. – Донецк : ДонНУ, 2003. – С. 61-64.

73. Долішній М. Регіональні основи транскордонного співробітництва / М. Долішній, П. Беленький // Регіональна економіка. – 1996. – № 1-2. – С. 50-58.

74. Дорогунцов С. І. Соціально-економічні системи продуктивних системи продуктивних сил регіонів України / С. І. Дорогунцов, Л. Г. Чернюк, П. П. Борщевський, Б. М. Данилишин, Фащевський М. І. – К.: Нічлава, 2002. – 690 с.

75. Досвід країн Вишеградської групи: політика ефективного регіонального розвитку / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://crps.sumynews.com/publications/item/85-dosvid-krayin-vyshegradskoyi-grupy-vprovadzhennya-polityky-efektyvnogo-regionalnogo-rozvytku.html>.

76. Економічні проблеми XXI століття: міжнародний та український виміри/ За ред. С. І. Юрія, Є. В. Савельєва. – К.: Знання, 2007. – 595 с.

77. Європейська інтеграція крок за кроком: Посібник [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://old.europexxi.kiev.ua>.

78. Європейська рамкова конвенція про транскордонне співробітництво між територіальними общинами або властями 21.05.1980 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://part.com.pl>.

79. Європейська рамкова Конвенція транскордонного співробітництва між територіальними общинами або властями (21 травня 1980 року, м. Мадрид). Текст українською мовою // Транскордонне співробітництво як альтернатива новій «залізній завісі» та конфліктам: комплексне дослідження. – Ужгород: Карпати, 2007. – 240 с.

80. Європейська регіональна політика: натхнення для країн, що не входять до ЄС? Застосування принципів та обмін досвідом / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/presenta/international/external_uk.pdf.

81. Жаліло Я. А. Економічна стратегія держави: теорія, методологія, практика [Текст] / Жаліло Я.А. – К.:НІСД, 2003.–368 с.

82. Жилияєва Н. М. Механізм підвищення конкурентоспроможності регіону в умовах глобалізації/ Н. М. Жилияєва // Сталий розвиток економіки. – 2011. –№ 1(4) . – С. 124-129.

83. Забелин П. В. Основы стратегического управления : учебн. пособ. / П. В. Забелин, Н. К. Моисеева. – М. : Инф.-внедр. центр «Маркетинг», 1998. – 196 с.

84. Закон України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3715-17>.

85. Закон України «Про транскордонне співробітництво» [Електронний ресурс]. –Режим доступу: www.rada.kiev.ua.

86. Засадко В. Активізація в Україні транскордонного співробітництва в контексті європейської політики сусідства [Електронний ресурс] / Режим доступу: http://www.icps.com.ua/files/articles/50/7/Zapyska_Zasadko.pdf

87. Засадко В.В. Розвиток транскордонного співробітництва України в контексті європейської політики сусідства /В. В.Засадко // Стратегічні

пріоритети : науково-аналітичний щоквартальний збірник / Нац. ін-т стратег. дослідж. - К., 2010. - № 2. - С. 163-168.

88. Засадко В. В. Транскордонне співробітництво як чинник посилення конкурентоспроможності регіону (на прикладі Волинської області) / В. В. Засадко // Вісник Львів. комерц. акад. – Сер.екон. – Вип. 23. – Л.: Вид-во Львів. комерц. акад., 2006. – С. 178-181.

89. Засадко В. Формування тристоронньої моделі структурної інтеграції прикордонних регіонів в умовах транскордонного співробітництва / В. Засадко // Пріоритети підвищення ефективності транскордонного співробітництва та зміцнення конкурентоспроможності підприємництва західних регіонів України : зб. матер. / за ред. Т.Г.Васильціва. – Львів : ПАІС, 2011. – 168 с. – С. 126–133.

90. Засадко В.В. Заходи з інтенсифікації економічного співробітництва між Україною та країнами-сусідами в умовах створення зони вільної торгівлі з ЄС [Текст] / В.В. Засадко // Україна в 2008 році: щорічні оцінки суспільно-політичного та соціально-економічного розвитку / За заг. ред. Ю.Г. Рубана. – К.: НІСД, 2008. – С. 543-553

91. Зверев Ю. М. «Особые» социально-экономические регионы: концептуальный подход и типологизация [Электронный ресурс] / Ю. М. Зверев. – Режим доступа: <http://elibrary.ru/item.asp?id=13214623>.

92. Звіт про конкурентоспроможність регіонів України 2011. Назустріч економічному зростанню та процвітанню. Фонд «Ефективне управління» / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.feg.org.ua/docs/Ukraines_Competitiveness_Report_2011_ua.pdf.

93. Зелінська О. Планування просторового розвитку прикордонних територій як один з напрямів європейського транскордонного співробітництва / О. Зелінська // Економіст. –К.:Колегіум, 2010. – № 2.–С. 47-51.

94. Зубець М. В. Економічні аспекти реформування аграрно-промислового комплексу України / М. В. Зубець, М. Д. Безуглий. – К.: Аграрна наука, 2010. – 17 с.

95. Иванов М. Ф. Интеграционные стратегии международного взаимодействия экономических механизмов активизации инновационно-инвестиционной деятельности Донбасского региона в условиях глобализации региональных рынков / М. Ф. Иванов // Економіка будівництва і міського господарства. – 2008. – № 2. – С. 77-84.

96. Ирхин Л. А. Содержательная характеристика приграничного сотрудничества с позиций многоуровневого подхода [Электронный ресурс] / Л. А. Ирхин, Е. П. Пузакова. – Режим доступа: <http://elibrary.ru>.

97. Исаченко С. Большие-маленькие проблемы еврорегионов / С. Исаченко // Зеркало недели . – 2007. – № 12.

98. Ілько І. Карпатський Єврорегіон як модель регіонального співробітництва у Центральній і Східній Європі / І. Ілько, М. Палінчак, М. Лендшел. – Ужгород, 1998. – 43 с.

99. Інструмент європейського сусідства і партнерства. Транскордонне співробітництво. Стратегічний документ на 2007-2013 рр. Індикативна програма на 2007-2010 рр.

100. Інструмент європейського сусідства і партнерства – нові можливості для України / Під ред. Н. Андрусевич — Львів, 2008. – 155 с.

101. Інфраструктурне забезпечення конкурентної економіки регіонів (методологія і механізми)/ НАН України. Інститут регіональних досліджень. Ред. кол.: наук. ред. д.е.н., проф. П. Ю. Беленький. – Львів, 2002. – 308 с.

102. Калитчак Р. Г. Регіоналізм у європейських інтеграційних процесах. – К.: Знання, 2007. – 303 с.

103. Карлоф Б. Деловая стратегия: концепция, содержание, символы. – М.: Экономика, 1991. – 239 с.

104. Карпатский Еврорегион возрождается из Закарпатья [Электронный ресурс]. –Режим доступа: <http://zakarpattya.net.ua/ru/news/40366.html>.
105. Карпатський єврорегіон 2001 / Міжнародний секретаріат Карпатського єврорегіону. – Ніредьгаза, 2001. [Електронний ресурс]. –Режим доступу: <http://www.carpathian.euroregion.org.pl>.
106. Карпенко И. В. Трансграничное сотрудничество как инструмент внешнеполитической деятельности государства [Электронный ресурс]. –Режим доступа: elibrary.ru/item.asp?id=15502318.
107. Кейнс Дж. Общая теория занятости, процента и денег / Петти В., Смит А., Рикардо Д., Кейнс Дж., Фридмен М. Классика экономической мысли : сочинения. – М. : Изд-во ЭК-СМО-Пресс, 2000. – С. 480-786.
108. Кирюхін О. Транскордонне співробітництво у російсько-українських відносинах / О. Кирюхін // Україна: стратегічні пріоритети. Аналітичні оцінки. – К., 2006. – С. 432-438.
109. Кирюхін О. Пріоритети транскордонного співробітництва у стратегії соціально-економічного (сталого) розвитку Харківської області до 2020 року / О. Кирюхін, К.Полякова // Часопис соціально-економічної географії. – 2010. – № 9(2). – С. 155-158.
110. Кіш Є. Проблеми транскордонного співробітництва України і Євросоюзу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: elibrary.ru/item.asp?id=13214622.
111. Конкуентоспроможність економіки України: місце України в основних світових рейтингах / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.me.gov.ua>.
112. Конкуентоспроможність національної економіки / За ред. д-ра екон. наук Б. Є. Кваснюка. – К.: Фенікс, 2005. – 582 с.
113. Концепція Державної програми підвищення конкурентоспроможності національної економіки на 2007 – 2015 роки. – К. : НАН України, 2007. – 220 с.

114. Концепція державної регіональної політики / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://perevalsk.info/content/view/316/66/>
115. Коппель О. А. Цивілізаційна парадигма формування нового світового порядку в умовах глобалізації / О. Коппель [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://helen-koppel.narod.ru/017.htm>.
116. Корнеев В. С. Международные транснациональные и трансграничные регионы: признаки, особенности, иерархия [Электронный ресурс] / В. С. Корнеев. – Режим доступа: <http://elibrary.ru/item.asp?id=13214622>.
117. Корнеев В. С. Международные, транснациональные и трансграничные регионы: признаки, особенности, иерархия [Электронный ресурс] / В. С. Корнеев. – Режим доступа: elibrary.ru/item.asp?id=13214622. 80
118. Кругман П. Р. Международная экономика. Теория и политика / П. Кругман, М. Обстфельд. – М.: Юнити, 1997. – 801 с.
119. Кузнецов А. В. Еврорегионы: полвека «малой» интеграции [Электронный ресурс] / А. В. Кузнецов. – Режим доступа: <http://scilance.com/library/book/46247>.
120. Кузнецов А. В. Перспективы еврорегионов вроссийским участием с учетом новаций региональной политики ЕС [Электронный ресурс] / А. В. Кузнецов. – Режим доступа: <http://elibrary.ru/item.asp?id=13005917>.
121. Кузнецова Л. Структурні зміни в промисловості: критерії прогресивності / Л. Кузнецова // Економіст. – 2005. – № 8. – С. 51-55.
122. Кузьмин В. М. Политическая лимология в системе наук о границах: исследование приграничных регионов / В. М. Кузьмин // Вестник Российского государственного университета им. Иммануила Канта. – Вып. 6. Сер. Гуманитарные науки. – Калининград: Изд-во РГУ им. И. Канта, 2008. – С. 65-71.

123. Кулинич Р. О. Визначення рейтингу регіонів України за показниками інтенсивності їх розвитку / Р. О. Кулинич // Статистика України. – 2010. – № 3. – С. 44-47.
124. Кухарская Н. Диагностика рынка услуг Украины и его региональные приоритеты / Н. Кухарская // Економіст . – 2010. – № 3. – С.51-56.
125. Куцалаба Н. Управління розвитком інфраструктури транскордонних територій / За ред. д-ра екон.наук, проф., акад. АН Вищої школи України І. Р. Михасюка; Львівський національний університет ім. І. Франка. – Львів: НВФ «Українські технології», 2010. – 264 с.
126. Лазарева Є. Дослідження закономірностей інноваційних перетворень у регіональній економіці / Є. Лазарева // Економіст. – 2009. – № 9.– С. 35-37.
127. Ламбен Ж.-Ж. Менеджмент, ориентированный на рынок : пер. с англ. / под ред. В. Б. Колчанова. – СПб. : Изд-во «Питер», 2004. – 800 с.
128. Ландабасо А. И. Европейский опыт решения региональных проблем [Электронный ресурс] / А. И. Ландабасо. – Режим доступа: <http://elibrary.ru/item.asp?id=9936559>.
129. Ларіна О. Г. Теоретичні аспекти конкурентоспроможності національних регіонів / О. Г. Ларіна // Науковий вісник ЧДІЕУ. – 2010. – № 2(6). – С. 49-55.
130. Луценко І. Єврорегіони: в очікуванні другого народження [Електронний ресурс] / І. Луценко. – Режим доступу: www.dialogs.org.ua.
131. Луцишин Н. Розвиток і функціонування транскордонного об'єднання – єврорегіону «Буг» / Н. Луцишин // На шляху до Європи. Український досвід єврорегіонів. – К. : Інститут Захід-Схід. – 2000. – 171 с.
132. Лютак О. М. Територіальна організація економіки транскордонного регіону за умови використання інтеграційного потенціалу / О. М. Лютак [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.rusnauka.com/12_EN_2008.

133. Майер Джеральд М. Міжнародне середовище бізнесу = The International Environment of Business / Gerald M. Meier : Конкуренція та регулювання у глобальній економіці / Даніела Л. Олесневич (наук. ред.), Даніела Л. Олесневич (пер. з англ.). – К. : Либідь, 2002. – 703 с.
134. Макогон Ю. В. Формы и направления межрегионального трансграничного экономического сотрудничества / Ю. В. Макогон, В.И. Ляшенко. – Донецк : ДонНУ, ИЭП НАН Украины, 2002. – 281 с.
135. Маркова В. Д. Маркетинг услуг. – М. : Изд-во «Финансы и статистика», 1996. – 128 с.
136. Межевич Н. М. Определение категории «регион» в современном научном дискурсе [Электронный ресурс] / Н. М. Межевич. –Режим доступа: <http://elibrary.ru/item.asp?id=16373146>.
137. Межевич Н. М. Основне направления региональной подитики Российской Федерации. Ч. 1. Теорія регіонального розвитку : Учеб. пособ / Н. М. Межевич [Электронный ресурс]. – Режим доступа : www.dvo.sut.ru/libr.
138. Механізми та інструменти використання переваг інтеррегіонального та транскордонного співробітництва у підвищенні конкурентоспроможності західних регіонів України / В. І. Волошин, Т. Г. Васильців, Н. А. Мікула та ін.: НІСД, Регіональний філіал у м. Львові. – Львів: 2011. – 82 с .
139. Мікула Н. Єврорегіони: досвід та перспективи. – Львів: ІРД НАН України, 2003. – 222 с.
140. Мікула Н. Конкуренція на транскордонних ринках [Текст] / П. Беленький, Н. Мікула, Є. Матвеев // Львів: ІРД НАН України, 2005. - 214 с.
141. Мікула Н. А. Конкуренція при кордонних територіях / Н. А. Мікула, О. І. Пастернак // Регіональна економіка. – 2009. – № 2. – С. 235-237.

142. Мікула Н. А. Концептуальні підходи до дослідження кон'юнктури транскордонного ринку [Електронний ресурс] / Н. А. Мікула, О. І. Пастернак, І. Р. Тимечко, М. О. Гусєва. – Режим доступу: eep.org.ua/files/MR_NewForms.pdf.

143. Мікула Н. А. Стратегія формування та підтримки розвитку транскордонних кластерів / Н. А. Мікула // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. Кластери та конкурентоспроможність прикордонних регіонів (Збірник наукових праць). Вип. 3(71) / Нан України. Ін-т регіон. дослідж.; Редкол.: Відп. ред. Є. І. Бойко. – Львів, 2008, С. 129-140.

144. Мікула Н. Міжтериторіальне та транскордонне співробітництво [Текст] / Н. А. Мікула – Львів: ІРД НАН України, 2004. – 395 с.

145. Мікула Н. Проблеми розвитку транскордонного співробітництва України в умовах розширеного ЄС [Текст] / За ред. д.е.н., проф. Н. Мікули, к.е.н., доц. В. Борщевського, к.е.н. Т. Васильціва. – Львів: Ліга Прес, 2009. – 436 с.

146. Міщук О. В. Фінансове забезпечення економічного зростання в умовах реалізації інвестиційно-інноваційної політики / О. В. Міщук // Економіка та управління національним господарством. – 2008. – № 2(80). – С. 25-30.

147. Мокій А. І. Передумови реалізації регіонально-секторальної моделі інтеграції України в ЄС [Електронний ресурс] / А. І. Мокій, Н. Ю. Федоришин. – Режим доступу: <http://www.mev.lac.lviv.ua/downloads/vyklad/fedor/stat/12.pdf>.

148. На шляху до Європи. Український досвід євро регіонів / За ред. С. Максименка, І. Студеннікова. – Київ: Логос, 2000. – 224 с.

149. На шляху до Європи. Український досвід євро регіонів: [Проект Київського центру Інституту Схід-Захід] / Є. Кіш, О. Вишняков, Л. Лендьял та інші; за ред. С. Максименка, І. Студеннікова. – К.: Логос, 2000. – 224 с.

150. Немцов В. Д. Стратегічний менеджмент : навч. посібн. / В. Д. Немцов, Л. Є. Довгань. – К. : ТОВ «УВПК Ексоб», 2001. – 560 с.

151. Нова Концепція державної регіональної політики, затверджена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 30.01.2008 р. № 164-р / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.slg-coe.org.ua.
152. Огнева В. В. Актуальные аспекты проблемы трансграничного сотрудничества субъектов Российской Федерации [Электронный ресурс] / В. В. Огнева. – Режим доступа: <http://elibrary.ru/item.asp?id=15102610>.
153. Огнева В. В. Реалии перспектив гуманитарного сотрудничества приграничных областей России, Беларуси и Украины [Электронный ресурс] / В. В. Огнева, М. В. Вертухина. – Режим доступа: <http://elibrary.ru/item.asp?id=15106231>.
154. Органік в Україні / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.organic.com.ua/uk/homepage/2010-01-26-13-42-29>
155. Основні засади концепції транскордонного співробітництва [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.cwt.rarr.rzeszow.pl/pobierz.php?plik=baza_wiedzy.
156. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua.
157. Панфілова Т. Україна в глобальному торговельному та інвестиційному середовищі / Т. Панфілова // Економіка України. – 2009. – № 6. – С. 75-84.
158. Пасічна О. Ю. Структурний підхід до формування зовнішньо-економічної стратегії держави в умовах глобалізації / О. Ю. Пасічна // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – № 3(93). – С. 17-27.
159. Пастарнакова О. А. Проектный подход в организации приграничного сотрудничества на местном уровне [Электронный ресурс] / О. А. Пастарнакова. – Режим доступа: elibrary.ru/contents.asp?issueid=538363.
160. Пацук О. В. Территориальный аспект управления [Электронный ресурс] / О. В. Пацук. – Режим доступа: <http://elibrary.ru/item.asp?id=12860680>.

161. Периль Б. В. Приграничное сотрудничество как ресурс территориального развития региональных местных сообществ [Электронный ресурс] / Б. В. Периль. – Режим доступа: <http://elibrary.ru/item.asp?id=9129372>.
162. Перстнева Н. Трансграничное сотрудничество или украинский опыт еврорегионов / Н. Перстнева // Зеркало недели. – 2000. – № 28.
163. Песцов С. Регионализм и система международных отношений / С. Песцов // Вестник ДВО РАН. – 2005. – № 2. – С. 65-71.
164. Петренко З. Прикордонні регіони як нова форма міжнародної інтеграції / З. Петренко // Економіка України. – 1999. – № 12 (457). – С. 66-72.
165. Петрина М. Базові умови створення інноваційної моделі розвитку економіки України / М. Петрина // Економіка України. – 2006. – № 8. – С. 35–40.
166. «Південний вектор» євроінтеграційної стратегії України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dialogs.org.ua/dialog.php?id=58>.
167. План дій Україна – Європейський Союз [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.delukr.ec.europa.eu/data/doc/Action-plan-ukr.pdf>.
168. Пода А. С. Аналіз підходів до визначення категорій «міжнародна конкурентоспроможність» та «міжнародна конкурентна перевага» / А. С. Пода // Наука молода. Збірник наукових праць молодих вчених Тернопільського національного економічного університету. – Тернопіль, ТНЕУ. – 2010. – С. 104-109.
169. Пода А.С. Аналіз зовнішньоторговельної активності єврорегіонів України та її впливу на формування конкурентних переваг / А.С. Пода// Економічний аналіз. – 2010. – №7. – С. 100-106.
170. Пода А. С. Концепція стратегії розвитку конкурентних переваг регіонів / А. С. Пода // Формування мереж прикордонного співробітництва України : Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м.Чернівці, 12-13 травня 2011р. – Чернівці: ЧТЕІ КНТЕУ, 2011, С.24-27.

171. Пода А. С. Модель формування рівня конкурентоспроможності міжнародного регіону / А. С. Пода // Науково-теоретичний журнал Хмельницького економічного університету «Наука й економіка». – Хмельницький: вид-во ПВНЗ «Хмельницький економічний університет», 2011. – Випуск 3 (23). – С. 122-127.

172. Пода А. С. Основні детермінанти конкурентоспроможності міжнародних регіонів / А. С. Пода // Проблемы повышения эффективности функционирования различных форм собственности: Сб. науч. тр. – Донецк, 2008. – Випуск 3 (23).

173. Пода А. С. Особливості гармонізації інтересів території і національної економіки в рамках міжнародних регіонів / А. С. Пода // Актуальні проблеми міжнародних економічних відносин: фінансові стратегії та інституційні системи міжнародного співробітництва // Збірник тез доповідей II наукової конференції студентів та молодих вчених (24 листопада 2011 року, м. Тернопіль) / Відп. за видання С. І. Юрій. – Тернопіль: Видавництво «Вектор», 2011. – С. 54-57.

174. Пода А.С. Регіональна інтеграція як передумова розвитку країн центрально-південної Африки: зб. тез доповідей міжн. наук.-практ. конф. студентів та молодих вчених [“Економіка країн Євроазіатського та Африканського континентів і Україна ”], (Тернопіль, 22-23 бер.2007 р.) / М-во освіти і науки, Терн. нац. ек. ун-т. – Т.: Терн. нац. ек. ун-т., 2007. – 231 с. – С.123-126.

175. Пода А. С. Стан та проблеми міжрегіонального співробітництва в Україні / А. С. Пода // Збірник тез доповідей Міжнародної науково-практичної конференції студентів та молодих вчених «Інтеграція України у світовий економічний простір». – Тернопіль: Економічна думка, 2008. –С. 287-290.

176. Пода А. С. Теоретичні підходи до оцінки конкурентоспроможності міжнародних регіонів країни / А. С. Пода // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Економіка». – Ужгород, 2007. – Випуск 24. –С. 205-209.

177. Пода А. С. Теорії конкурентних переваг регіонів: еволюція та підходи до визначення / А. С. Пода // Организационно-экономические проблемы регионального развития в современных условиях: материалы всеукраинской научно-практической конференции молодых ученых, аспирантов и студентов. – Симферополь: Таврический национальный университет им. В. И Вернадского, 2010. –С. 249-251.

178. Пода А. С. Товарна структура експортних операцій єврорегіонів України в контексті формування їх конкурентних переваг / А. С. Пода // Облік як інформаційна система для економічної безпеки підприємств в конкурентному середовищі // Матеріали науково-практичної конференції 25-26 листопада 2010р.Тернопільський національний економічний університет. – Тернопіль, ТНЕУ, 2010.

179. Пода А. С. Товарна структура експортно-імпортних операцій єврорегіонів як основа бігравітаційної моделі інтеграції України / А. С. Пода // Збірник тез доповідей Восьмої Міжнародної науково-практичної конференції молодих вчених (Тернопіль, 24-25 лютого 2011р). – Тернопіль :Економічна думка, 2011.–С. 87-89.

180. Пода А.С. Формування конкурентних переваг єврорегіонів України згідно інвестиційно-інноваційної стратегії їх розвитку / А.С. Пода// Моделі управління в ринковій економіці. – 2012. – Вип.14 – С. 48-60.

181. Пода А. С. Функціонування міжнародних регіонів України / А. С. Пода // Збірник тез доповідей V Міжнародної науково-практичної конференції молодих вчених «Економічний і соціальний розвиток України в XXI столітті: національна ідентичність та тенденції глобалізації». – Тернопіль: Економічна думка, 2008.

182. Пода А.С. Аналіз зовнішньоторговельної активності єврорегіонів України та її впливу на формування конкурентних переваг // Економічний аналіз/ Збірник наукових праць за редакцією С.І.Шкарабана – Тернопіль, 2010, С.100-106.

183. Подвальна Г. В. Розвиток транспортних коридорів в Україні / Г. В. Подвальна // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Логістика. – 2011. – № 706. – С. 134-140.

184. Поліщук Л. Основні пріоритети співпраці українських і польських регіонів: реалії та перспективи [Електронний ресурс] / Л. Поліщук. – Режим доступу: <http://www.soskin.info/ea/2008/3-4/200811.html>.

185. Попов С. А. Стратегическое управление: 17-модульная программа для менеджеров «Управление развитием организации». Модуль 4. – М. : Изд-во «ИНФРА-М», 1999. – 343 с.

186. Портер М. Международная конкуренція / Майкл Портер : Пер. с англ. под ред. и предисл. В. Д. Щетинина. – М.: Международные отношения, 1993. – 896 с.

187. Посібник кластерного розвитку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://economy-mk.gov.ua/download/books/ClusterHandbookUkr.pdf>.

188. Предмет і проблематика філософії : навч. посібник / за заг. ред. М. Скринника, З. Скринник. – Львів : Вид-во Львівського БІ НБУ, 2001. – 487 с.

189. Принципи Європейської політики добросусідства. Бюлетень № 47. 2007 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.fp7-ncp.kiev.ua.

190. Про затвердження Концепції створення та функціонування національної мережі міжнародних транспортних коридорів в Україні / Постанова Кабінету Міністрів України від 4 серпня 1997 р, № 821 / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/821-97-%D0%BF>.

191. Програма транскордонного співробітництва «Польща – Білорусь – Україна 2007-2013».

192. Протокол № 2 до Європейської рамкової конвенції про транскордонне співробітництво між територіальними общинами або властями, який стосується міжтериторіального співробітництва [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ewi.org.ua/protokol-2-do-evropejskoji-ramkovoji-konventsiji->

pro-transkordonne-spivrobitnytstvo-mizh-terytorialnymy-obschynamy-abo-vlastyamy-yakyj-stosujetsya-mizhterytorialnoho-spivrobitnytstva-chast1/.

193. Регіональна економіка: Навчальний посібник / За ред. Я. Б. Олійника. –К.: КНТ, Видавець Фурса С. Я., 2007. – 444 с.

194. Регіональна політика ЄС / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://212.111.196.8:808147>

195. Регіони України: проблеми та пріоритети соціально-економічного розвитку [Текст] / За ред. З. С. Варналія. –К.: Знання України, 2005. – 498 с.

196. Регламент (ЄС)1638/2006 Європейського Парламенту та Ради ЄС від 24 жовтня 2006 року, яка визначає головні положення щодо Інструменту європейського сусідства і партнерства.

197. Редькіна В. А. Сучасний потенціал україно-турецьких відносин у контексті реалізації геоекономічної стратегії України / В. А. Редькіна // Актуальні проблеми економіки. – 2009. –№ 7(97). – С. 50-57.

198. Реутов В. Є. Концепція трансформації регіональної конкурентоспроможності / В. Є. Реутов // Регіональна економіка. – 2010. – № 4. – С. 17-24.

199. Рикардо Д. Начала политической экономии и налогового обложения[Электронный ресурс] / Д. Рикардо. – Режим доступа:http://lib-rar.com/lib_boks_100808.html.

200. Розширення Європейського Союзу: вплив на відносини України з центральноєвропейськими сусідами. –К., 2004. –С. 229. 143

201. Русняк М. М. Формування регіональної політики розвитку транскордонного співробітництва / М. М. Русняк // Інноваційна економіка. – 2009. – № 2. – С. 238-240.

202. Рябінін С. Перспективи транскордонного співробітництва регіонів України і Росії [Електронний ресурс] / С. Рябінін. – Режим доступу: <http://www.politik.org.ua/vid/magcontent.php3?m=1&n=40&c=793>

203. Саух І. В. Малий бізнес в аспекті регіонального розвитку: нові концептуальні підходи [Електронний ресурс] / І. В. Саух. – http://www.nbuiv.gov.ua/e-journals/PSPE/2008-1/Sauh_108.htm.

204. Селезнев А. З. Конкурентные позиции и инфраструктура рынка России / А. З. Селезнев. – М.: Юрист, 1999. –С. 30.

205. Сепик Д. Конкурентоспособность регионов: некоторые аспекты [Электронный ресурс] / Д. Сепик. – Режим доступа: www.recepr.ru/files/documents/regional_competitiveness_ru.pdf.

206. Секарев О. Коментар до розвитку торгово-економічних відносин України з країнами ЄС [Електронний ресурс] / О. Секарев. –Режим доступу: <http://ueplac.kiev.ua/Archive/Ukrainian/Phase2/Team4/Requests/Sekarev/UA-EUtrade.doc>.

207. Сиденко В. Р. Глобализация – европейская интеграция – экономическое развитие: украинская модель: в 2-х т. –/ В. Р. Сиденко. Т. 2: Европейская интеграция и экономическое развитие, НАН Украины; Ин-т экон. и прогнозир. – К., 2011. – 448 с.

208. Скотний П. В. Організаційно-економічне забезпечення активізації єврорегіонального співробітництва : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.00.05 «Розвиток продуктивних сил і регіональна економіка» / П. В. Скотний. – Львів: Ін-т регіональних досліджень НАН України, 2008. – 20 с.

209. Словарь современной экономической теории Макмиллана // Пер. с англ. –М.: ИНФРА-М, 1997. –608 с.

210. Сміт А. Дослідження про природу і причини багатства народів [Електронний ресурс] / А. Сміт. –Режим доступу: <http://economics.at.ua/load/4-1-0-42>.

211. Соколенко С. И. Глобальные рынки XXI столетия: Перспективы Украины / С. И. Соколенко. – К., 1998. – 568 с.

212. Соскін О. І. Шляхи реалізації геоекономічної моделі України в євразійському просторі [Електронний ресурс] / О. І. Соскін. – Режим доступу: <http://soskin.info/news/3017.html>.

213. Статистичний щорічник України за 2010 рік // Держкомстат України / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

214. Стратегічні напрями розвитку транспортної галузі України у після кризовий період. Аналітична доповідь. – К.: НІСД, 2011. – 48 с.

215. Студенніков І. Транскордонне співробітництво та його роль в процесі європейської інтеграції України / І. Студенніков // Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки. – Вип. 15. – К., 2006. – С. 309-322.

216. Студенніков І. Транскордонне співробітництво як дзеркало регіональної політики України [Електронний ресурс] / І. Студенніков. – Режим доступу: www.soskin.info.

217. Студенніков І. Транскордонне співробітництво як крок до визначення концепції регіональної політики / І. Студенніков [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ewi.org.ua>.

218. Студенніков І. Феномен єврорегіонів в контексті методології історико-регіональних досліджень / І. Студенніков // Історія України. Маловідомі імена, події, факти. – Вип. 22-23. – Київ, 2003. – С. 187-201.

219. Сучасна регіональна політика і транскордонне співробітництво // Під наук.ред. В. І. Пили. – Хмельницький: Вид-во ХУУП, 2006. – 412 с.

220. Сучасна регіональна політика і транскордонне співробітництво // Пила В. І., Чмир О. С., Гарасюк О. А., Терещенко Т. В. – Хмельницький, 2006. – 412 с.

221. Східні кордони України – лінія розподілу чи смуга співпраці: Матеріали круглого столу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: old.niss.gov.ua/Monitor/may/3.htm.

222. Тамашевич В. Н. Оценка эффективности товарной структуры внешней торговли / В. Н. Тамашевич, В. В. Лешкевич // Статистика України. – 2008. – № 2. – С. 29-34.

223. Тараненко І. В. Ієрархічно-мережеві взаємодії як джерело конкурентних переваг соціально-економічної системи / І. В. Тараненко // Академічний огляд. – 2009. – № 2. – 29-38.

224. Тарнавська Н. П. Управління конкурентоспроможністю підприємств: теорія, методологія, практика / Н. П. Тарнавська. – Тернопіль: Економічна думка, 2008. – 570 с.

225. Транскордонне співробітництво – стратегічний ресурс розвитку прикордонних територій України / За заг. ред. к.е.н. В. Борщевського. – Львів: Інститут міжнародних економічних досліджень. Регіональний філіал Національного інституту стратегічних досліджень в м. Львові, 2008. – 180 с.

226. Транскордонне співробітництво / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://uk.wikipedia.org>.

227. Транскордонне співробітництво / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ved.odessa.gov.ua>.

228. Транспортна політика України та її наближення до норм Європейського Союзу / За ред. Марчіна Свенціцькі. – К.: Аналітично-дорадчий центр Блакитної стрічки, 2010. – 102 с.

229. Третяк В. В. Регіональна інноваційна система як основний об'єкт формування інноваційної політики / В. В. Третяк, Н. В. Дронова // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – № 3 (93). – С. 131-137. 160

230. У світовому рейтингу Україна пасе задніх // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.psv.org.ua/arts/suspilstvo/view-432.html>.

231. Угода про партнерство та співробітництво між ЄС та Україною від 16.06.1994 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.delukr.ec.europa.eu/en/Data/pca-ukr.pdf>.

232. Україна і Росія: знову в одному човні? / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.machbuild.com/news_1.html.
233. Ульяницька О. В. Вплив інвестиційної активності на розвиток інноваційних проектів / О. В. Ульяницька // Актуальні проблеми економіки. – 2008. – № 2(80). – С. 36-41.
234. Фатхутдинов Р. А. Конкурентоспособность: экономика, стратегия, управление / Р. А. Фатхутдинов. – М. :Изд-во «ИНФРА-М». – 2000. – 312 с.
235. Фатхутдинов Р. А. Стратегический маркетинг / Р. А. Фатхутдинов :Учебник для вузов; 5-е издание. – СПб.: Питер, 2008. – 368 с.
236. Федулова Л. І. Підхід до формування дієвої інноваційної стратегії України / Л. І. Федулова, І. А. Шовкун // Наука та інновації. – 2009. – № 3. – С. 5-14.
237. Філіпенко А.Інтеграційні перспективи України: бігравітаційна модель / А. Філіпенко // Економіка України. – 2005. – № 6. – С. 11-22 .
238. Філіповська О. О. Аналіз конкурентоспроможності західних прикордонних територій України в контексті євроінтеграційних процесів / О. О. Філіповська // Регіональна економіка. – 2009. –№ 1. – С. 216-224.
239. Христя Т. Румунія – партнер України на шляху до Європейського Союзу [Електронний ресурс] / Т. Христя. –Режим доступу: <http://www.cppk.cv.ua/i/2068715.pdf>.
240. Цветов Ю. М. Залізничний транспорт України на порозі реформування [Текст] / Ю. М. Цветов, М. В. Макаренко, А. Д. Дашко. – К.: ДЕДУТ, 2008. – С. 187-189.
241. Чужиков В. І. Регіональна політика та стратегія Європейського Союзу // Регіони України: проблеми та пріоритети соціально-економічного розвитку [Текст] / За ред. З. С.Варналія. – К.: Знання України, 2005.– 498 с.
242. Чужиков В. І. Регіональний розвиток у європейському спільному економічному просторі (динамізація та структурні зміни): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. екон. наук : спец. 08.05.01 «Світове господарство і

міжнародні економічні відносини» / В. І. Чужиков. – К.: Київський національний економічний університет, 2003. – 33 с.

243. Шевченко Л. С. Конкурентное управление / Л. С. Шевченко: учебн. пособ. – Харьков : Изд-во «Эспада», 2004. – 520 с.

244. Шегда А. В. Основы менеджмента : учебн. пособ. – К.: Тов. «Знання КОО», 1998. – 512 с.

245. Школа І. Розвиток євро регіонів як форма транскордонного співробітництва / І. Школа // Вісник ТНЕУ. – 2009. – № 5. – С. 77-84.

246. Шмігельська З. Аналіз ролі інновацій в забезпеченні конкурентоспроможності вітчизняної економіки / З. Шмігельська // Регіональна економіка. – 2006. – № 4. – С. 260-264.

247. Шпенглер О. Закат Европы. Очерки морфологии мировой истории. 1. Гештальт и действительность / Пер. с нем., вступ. ст. и примеч. К. А. Свасьяна. – М.: Мысль, 1993. – 663, [1] с.

248. Шувар І. А. Біологічне землеробство та його перспективи / І. А. Шувар, Б. І. Шувар // Агросектор. – 2007. – № 9. – С. 18-20.

249. Эйсмонт А. Г. Институциональная основа региональной политики Европейского Союза [Электронный ресурс] / А. Г. Эйсмонт. – Режим доступа: ftp://lib.herzen.spb.ru/text/eysmont_34_74_1_565_570.pdf.

250. Яремко Л. А. Глобальна конкурентоспроможність регіону: джерела конкурентних переваг / Л. А. Яремко // Регіональна економіка.–2009. –№ 1. – С. 51-58.

251. Яремко Л. А. Конкурентоспроможність регіону в умовах глобалізації / Л. А. Яремко // Актуальні проблеми економіки. – 2008.–№ 9(87). – С. 135-144.

252. Яремко Л. А. Напрями підвищення зовнішньоторговельного ефекту: макроекономічний аспект / Л. А. Яремко // Актуальні проблеми економіки України. – 2005. – № 1(43) . – С. 111-118.

253. Ястшембська В. Роль єврорегіонів і транскордонного співробітництва у процесі європейської інтеграції / В. Ястшембська [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.nbuu.gov.ua
254. Allais M. La Liberalisation des relations économiques internationales – Accords commerciaux ou intégration économique. – Paris: Gauthier-Villars, 1972.
255. Arnbak J. Trans-border communications networks: Technology-driven or social innovation? [Електронний ресурс] / J.Arn timer. – Режим доступу: <http://ideas.repec.org/a/eee/eurman/v6y1988i4p330-337.html>.
256. Association of European Border Regions / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.aebr.net/>.
257. Balassa B. The Theory of Economic Integration. – London: Allen and Unwin, 1962.
258. Boudeville J. Problems of Regional Economic Planning [Електронний ресурс] / J.Boudeville. – Режим доступу: http://www.nbuu.gov.ua/portal/natural/Nvvn timer/ekonomika/2007_12/R5/7.pdf. 179
259. Christiansen T., Jorgensen K. E., Wiener A. The Social Construction of Europe // Journal of European Public Policy. – 1999. – Vol. 6. – No. 4.
260. Contribution of Cross-Border Co-operation to Implementing the Lisbon Strategy. AEBR Annual Conference, 20-21 October 2005. Drama. Euroregion Nestos-Mesta. Final Declaration [Електронний ресурс]. –Режим доступу: www.aebr.org.
261. Cross-Border Cooperation within the European Neighbourhood and Partnership Instrument (ENPI). Mediterranean Sea Basin Programme [Електронний ресурс]. –Режим доступу: www.qren.pt/download.php?id=757.
262. Danielewski F. Regionalizm: pojecie, ewolucja: Przedsiębiorstwo i region, Przedsiębiorstwo i region w procesie transformacji, red. R. Fedan, Uniwersytet Rzeszowski. Zakład Ekonomiki i Organizacji Przedsiębiorstw, Rzeszów, 2006.

263. Declaration of the Assembly of European Regions on Regionalism in Europe. – Basel, 4th December, 1996, P. 5-6.

264. Declaration on regionalism in Europe [Электронный ресурс]. –Режим доступа:

http://www.aer.eu/fileadmin/user_upload/PressComm/Publications/DeclarationRegionalism/.dam/110n/ru/DR_RUSSE.pdf

265. Eden. S. Leontief paradox and the role of factor intensity measurement [Электронный ресурс] /S. Eden. – Режим доступа: https://editorialexpress.com/cgi-bin/conference/download.cgi?db_name=ACE2005&paper_id=224.

266. European Economic Integration / Balassa B. (ed.) et al. – New York: American Elsevier; Amsterdam: North-Holland, 1975.

267. European neighborhood and partnership instrument. Ukraine. Countrystrategyрaper 2007-2013 [Электронный ресурс]. –Режим доступа: <http://ec.europa.eu>.

268. European Neighbourhood & Partnership Instrument. Strategy Paper 2007-2013. Indicative Programme 2007-2010. ExecutiveSummary [Электронный ресурс]. –Режим доступа: <http://ec.europa.eu/>.

269. European Neighbourhood Policy. Country Report. Ukraine. Commission Staff Working Paper. Brussels [Электронный ресурс]. – Режим доступа:http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/country/ukraine_enp_country_report_2004_en.pdf.

270. Freeman C.The Economics of Industrial Innovation / C. Freeman, L. Soete. Third edition, 2003, reprinted 2005, p. 29- 55.

271. Guz-Vetter, Marzenna. New EU borders: Poland-Ukraine-Belarus. How to take advantage of the experience of Polish/German trans-border co-operation? Analyses&Opinions. No 29. 2004. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.isp.org.pl/files/4120545610796818001117523766.pdf>.

272. Hooghe E., Mandel L., and Marks G. Multi-Level Governance and European Integration. – Lanham, MD: Rowman and Littlefield, 2001.

273. ISIC rev.3 Technology intensity definition, classification of manufacturing industries into categories based on R&D intensities [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.oecd.org/dataoecd/43/41/48350231.pdf>.

274. Jacobs J. The economy of cities / J. Jacobs. – Random house, New York, 1969.

275. Katzenstein P., A World of Regions: America, Europe and Asia, in Sophia University Institute of American and Canadian Studies, ed. New York: Cambridge University Press, 2005, P. 113-138.

276. Кнаап Т. A survey of complimentaries in growth and location theories/ Т. Кнаап, Groningen University [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://som.eldoc.ub.rug.nl/>

277. Kosiedowski, Wojciech. The meaning of the cross-border cooperation in the development of border regions (on the example of North-Eastern Poland) [Электронный ресурс] / Wojciech Kosiedowski. – Режим доступа: <http://www.geo.lt/metrastris/34-1/PDF/139-151.pdf>.

278. Lake D. A. The State and American Foreign Economic Policy (Cornell Studies in Political Economy) / D. A. Lake, M. Mastanduno. – New York: Columbia University Press, 1999, P. 141-143.

279. Markuyen A. Regions: Economics and Politics of Territory / A. Markuyen. – New-Jersey: Rowman and Littlefield Publishers, 1987, P. 17.

280. Marshal A. L'integration territoriale. – Paris, Presses universitaires de France, 1965.

281. Natario M. M., Neto P. A. The transregional innovation processes – the key challenge for the trans borders regions [Электронный ресурс] / M. M. Natario, P. A. Neto. – Режим доступа: <http://ideas.repec.org/p/wiw/wiwrsa/ersa05p353.html>.

282. Niebuhr A. Spatial Effects of European Integration – Do Border Regions Benefit Above Average? HWWA Discussion Paper No. 307, Hamburg. regions [Электронный ресурс] / A. Niebuhr. – Режим доступа: <http://ageconsearch.umn.edu/bitstream/26196/1/dp040307.pdf>.

283. Niebuhr A. The Impact of EU Enlargement on European Border Regions. 2005 [Электронный ресурс] / A. Niebuhr. – Режим доступа: <http://ideas.repec.org/p/wiw/wiwrsa/ersa05p114.html>.

284. Partnership in a Europe without Borders. AEBR⁴ electronic newsletter – July 2005 [Электронный ресурс]. –Режим доступа: <http://www.aebr.net/publikationen/pdfs/JuliFinalGB.pdf>.

285. Perroux F. A new concept of development: Basic tenets [Электронный ресурс] / F. Perroux. – Режим доступа: <http://www.google.com/books?hl=uk&lr=&id>.

286. Pinder J. Positive Integration and Negative Integration: Some Problems of Economic Union in the EEC // The World Today. – 1968. – Vol. 24, No. 3.

287. Poda A. Competitiveness of international regions: theoretical approach / A. Poda// «Europäische Integration. Grundfragen der Theorie und Politik» des Forschungsinstituts der Internationalen Wissenschaftlichen Vereinigung Weltwirtschaft and Weltpolitik e.V., Berlin., 2008, S. 77-92.

288. Poda A. Ukrainian euroregions: structural changes of the foreign trade activity and cooperation development / A. Poda// Oekonomische Weltkonjunktur und die internationale Mobilität der Produktionsfaktoren // Wissenschaftliche Beiträge der internationalen wissenschaftlich-praktischen Konferenz (16 September 2010, Ternopil) / Herausgegeben von S.Yuriy, U.Broll u.a., – Ternopil «Vektor». – 2011, S. 120-130.

289. Portes R. The determinants of cross-border equity flows [Электронный ресурс] / R. Portes, H. Rey. – Режим доступа: <http://ideas.repec.org/p/cep/cepdp/dp0446.html>.

290. Pryadko V. Analysis of cross-border cooperation as the way of European integration of Ukraine [Электронный ресурс] / V. Pryadko, P. Shylepnytskyi. – Режим доступа: [http://ideas.repec.org/a/scm/ausvfe/v8y2008i1\(8\)p118-122.html](http://ideas.repec.org/a/scm/ausvfe/v8y2008i1(8)p118-122.html).

291. Richard Florida. Who's Your City: How the Creative Economy is Making Where to Live the Most Important Decision of Your Life // Basic Books;

Random House Canada, 2009 (Canadian Version)[Электронный ресурс] / Richard Florida. – Режим доступа: <http://www.filestube.com/1gCNRL8ykLWHIKog7Vqj49/Whos-Your-City-How-the-Creative-Economy-Is-Making-Where-to-Live-the-Most-Important-Decision-of-Your-Life-by-Richard-Florida-5-Star-Review.html>.

292. Roemheld L. Integral Federalism: Model for Europe— a way towards a personal group society. Historical development, Philosophy, State, Economy, Society. –Frankfurt/M; Bern; N. Y; P., 1990, P. 350- 354.

293. Steel Statistics archives [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.worldsteel.org>.

294. The Global Competitiveness Report 2012 – 2013 / [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www3.weforum.org/docs/WEF_GlobalCompetitivenessReport_2012-13.pdf

295. The Global Enabling Trade Report 2012 / [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www3.weforum.org/docs/GETR/2012/GlobalEnablingTrade_Report.pdf 62

296. The Logistics Performance Index (LPI) / [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://siteresources.worldbank.org/TRADE/Resources/239070-1336654966193/LPI_2012_rankings.pdf.

297. The Rise of the creative class. And how it's transforming work, leasyre, community and everyday life / Richard Florida . – New York : Basic Books, 2002.

298. Tinbergen J. International Economic Integration. – Amsterdam: Elsevier, 1954.

299. Utterback J. Innovation in industry and the diffusion of technology [Электронный ресурс] / J. Utterback. – Режим доступа: http://sjbae.pbworks.com/f/2_Innovation_in_Industry_and_the_Diffusion_of_technology.pdf.

300. Wider Europe - Neighbourhood: A New Framework for Relations with our Eastern and Southern Neighbours. Communication from the Commission to the

Council and the European Parliament. Brussels, 11.3.2003. COM (2003) 104 final [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://europa.eu.comm/external_relations/we/doc/com03_104_en.pdf.

301. World Development Indicators 2010. The World Bank, Wash., 2011, p. 1818 H Street NW , Washington, D.C. 20433 USA [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://data.worldbank.org/data-catalog/world-development-indicators/wdi-2010>.

302. WTO. Regional trade agreements gateway [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.wto.org/>

303. Zhukov S. Economic interactions in the post-soviet space [Электронный ресурс] / S. Zhukov, O. Reznikove. – Режим доступа: <http://ideas.repec.org/a/nos/voprec/2007-08-6.html>.

ДОДАТКИ

Додаток А

Таблиця А1

Класифікація конкурентних переваг підприємства

	Ознака	Види переваг
1.	Відношення до системи підприємства	зовнішні внутрішні
2.	Сфера прояву	сфера постачання НДДКР виробництва реалізації сервісу та експлуатації
3.	Джерела створення та можливість імітації	конкурентні переваги низького рангу конкурентні переваги вищого рангу конкурентні переваги найвищого рангу
4.	Тривалість дії	стратегічні переваги тактичні переваги
5.	Вид ефекту, який отримує підприємство від реалізації переваги	економічний ефект науково-технічний ефект соціальний ефект екологічний ефект
6.	Форма втягнення в міжнародні інтеграційні процеси	участь у: міжнародних виробничих мережах корпораційних мережах консорціумах

Джерело: склав автор

Додаток Б

Таблиця Б.1

Зміна пріоритетів та фінансових механізмів у політиці згуртування Євросоюзу

Архітектура політики згуртування				
2000-2006		>	2007-2013	
Цілі. Ініціативи комун. Фонд Згуртування.	Фінансові інструменти	>	Цілі	Фінансові інструменти
Мета 1. Сприяння розвитку та реструктуризації регіонів, що мають відставання	ERDF ESF EAGGF FIFG	>	Конвергенція	ERDF ESF Фонд Згуртування
Фонд Згуртування	Фонд Згуртування	>		
Мета 2. Підтримка регіонів зі структурними проблемами в сфері соціально-економічних перетворень	ERDS ESF	>	Регіональна конкурентоспроможність та зайнятість	ERDF ESF
Мета 3. Модернізація політики в галузі освіти, професійно-технічної підготовки, зайнятості	ESF	>		

Продовження табл. Б.1

INTERREG III	ERDF	>	Європейська територіальна кооперація	ERDF
URBAN II	ERDF			
EQUAL	ESF			
LEADER +	EAGGF			
Сільський розвиток та реструктуризація рибальства за метою 1	EAGGF та FSFG			
4 цілі 4 спільні ініціативи Фонд Згуртування	6 інструментів	–	3 цілі	3 інструменти

Джерело: складено автором на основі [194]

Додаток В

Пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні (відповідно до Закону України, прийнятого 8 вересня 2011 року) [84]

Стратегічними пріоритетними напрямами інноваційної діяльності в Україні у 2011-2021 роки є:

1. Освоєння нових технологій транспортування енергії, впровадження енергоефективних, ресурсозберігаючих технологій, освоєння альтернативних джерел енергії.
2. Освоєння нових технологій високотехнологічного розвитку транспортної системи, ракетно-космічної галузі, авіа- і суднобудування, озброєння та військової техніки.
3. Освоєння нових технологій виробництва матеріалів, їх оброблення і з'єднання, створення індустрії наноматеріалів та нанотехнологій.
4. Технологічне оновлення та розвиток агропромислового комплексу.
5. Впровадження нових технологій та обладнання для якісного медичного обслуговування, лікування, фармацевтики
6. Широке застосування технологій більш чистого виробництва та охорони навколишнього природного середовища.
7. Розвиток сучасних інформаційних, комунікаційних технологій, робототехніки.

Для реалізації середньострокових пріоритетних напрямів державою запроваджуються заходи щодо:

- розвитку інноваційної інфраструктури (інноваційних центрів, технологічних парків, наукових парків, технополісів, інноваційних бізнес-інкубаторів, центрів трансферу технологій, інноваційних кластерів, венчурних фондів тощо);

- першочергового розгляду заявок на винаходи, що відповідають середньостроковим пріоритетним напрямам загальнодержавного рівня;
- прямого бюджетного фінансування та співфінансування;
- відшкодування відсоткових ставок за кредитами, отриманими суб'єктами господарювання у банках;
- часткової компенсації вартості виробництва продукції;
- кредитів за рахунок коштів державного бюджету, кредитів (позик) і грантів міжнародних фінансових організацій, залучених державою або під державні гарантії;
- субвенцій з державного бюджету місцевим бюджетам;
- податкових, митних та валютних преференцій.

Додаток Г

Таблиця Г1

Вихідні дані для розрахунку коефіцієнтів інтенсивності експортно-імпортової діяльності
єврорегіонів України за період 2002-2010 рр.

Показники	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Україна									
ВВП, млн. грн.	225810	267344	345113	441452	544153	720731	949900	913345	1082569
Експорт, млн.дол	22012,4	27314,8	37974	40363,1	45873,5	58335	78695,7	39695,7	51405,20
Імпорт, млн.дол.	18168,4	24478,1	31055,4	39071,3	48758	65598,6	92003,3	45433,1	60742,20
Карпатський									
ВРП, млн.грн.	18442	22646	29877	37748	46113	59083	75458	74222	87292
Експорт, млн. дол.	1250,315	1733,098	2276,413	2195,433	2598,868	3502,769	3330,814	2349,7	2985,20
Імпорт, млн.дол.	1678,778	3888,731	2378,649	2426,566	3090,239	4051,531	5603,098	3044,2	4272,90
Частка регіону за обсягами експорту, %	5,680048	6,344906	5,994663	5,439208	5,665292	6,004576	4,232523	5,919281	5,807195
Частка регіону за обсягами імпорту, %	9,240099	15,88657	7,659372	6,21061	6,337912	6,176246	6,090106	6,700401	7,034483

Продовження табл.Г1

Частка регіону у створенні ВВП, %	8,167043	8,470734	8,657164	8,550873	8,474271	8,197649	7,943784	8,126393	8,063412
Кіре	0,695484	0,749039	0,692451	0,6361	0,668529	0,732475	0,532809	0,728402	0,720191
Кірі	1,131389	1,875466	0,884744	0,726313	0,747901	0,753417	0,766651	0,824523	0,872395
Кпіе	0,744777	0,445672	0,95702	0,904749	0,840992	0,864555	0,594459	0,771861	0,701286
Буг									
ВРП , млн.грн.	11690	14059	18986	23745	29173	38059	48318	48180	56084
Експорт, млн. дол.	614,5305	739,4305	955,8634	971,1693	1232,138	1577,464	1634,296	1226,4	1548,60
Імпорт, млн.дол.	1395,936	3445,393	1825,453	1650,901	1832,416	2614,196	4043,588	2133,8	2697,50
Частка регіону за обсягами експорту, %	2,791747	2,707069	2,517152	2,406082	2,685946	2,704146	2,076729	3,089503	3,012536
Частка регіону за обсягами імпорту, %	7,683321	14,07541	5,878052	4,225355	3,758185	3,985139	4,395047	4,696576	4,440899
Частка регіону у створенні ВВП	5,176919	5,258768	5,501387	5,378841	5,361176	5,280611	5,086641	5,275115	5,180640
Кіре	0,539268	0,514772	0,457549	0,447324	0,500999	0,51209	0,408271	0,585675	0,581499
Кірі	1,484149	2,676561	1,068467	0,785551	0,701	0,754674	0,864037	0,890327	0,857211
Кпіе	0,440228	0,214614	0,523631	0,588266	0,672412	0,603422	0,40417	0,574749	0,574087
Верхній Прут									
ВРП , млн.грн.	6653	8083	10588	13856	16442	20588	26716	25725	30338

Продовження табл.Г 1

Експорт, млн. дол.	483,8867	772,4762	969,9912	932,0318	1016,775	1186,486	917,1356	482,1	695,00
Імпорт, млн.дол.	346,7598	462,5008	597,9259	745,5618	955,1289	941,7136	1012,616	382,2	786,50
Частка регіону за обсягами експорту, %	2,198246	2,82805	2,554356	2,309118	2,216476	2,033918	1,16542	1,214489	1,352003
Частка регіону за обсягами імпорту, %	1,908587	1,889447	1,925353	1,908208	1,958917	1,43557	1,10063	0,841237	1,294816
Частка регіону у створенні ВВП, %	2,946282	3,023445	3,067981	3,138733	3,021577	2,856544	2,812507	2,81657	2,802408
Кіре	0,746108	0,935373	0,832585	0,735685	0,73355	0,712021	0,414371	0,431194	0,482443
Кірі	0,647795	0,624932	0,627563	0,607955	0,64831	0,502555	0,391334	0,298674	0,462037
Кпіе	1,395452	1,670216	1,62226	1,250107	1,064542	1,259923	0,905709	1,261381	0,883662
Слобожанщина									
ВРП , млн.грн.	x	x	20524	25618	32023	43868	59389	58923	65293
Експорт, млн. дол.	x	x	772,6841	780,5584	985,7851	1384,469	1785,471	1511,7	1630,90
Імпорт, млн.дол.	x	x	1571,643	1668,386	2089,716	2533,345	2908,317	1827,5	2151,60
Частка регіону за обсягами експорту, %	x	x	2,034772	1,933842	2,148921	2,373307	2,268829	3,808221	3,172636
Частка регіону за обсягами імпорту, %	x	x	5,060773	4,270107	4,285894	3,861888	3,161101	4,022398	3,542183
Частка регіону у створенні ВВП, %	x	x	5,947038	5,803122	5,884926	6,086598	6,252132	6,451341	6,031301

Продовження табл.Г 1

Кіре	x	x	0,342149	0,333242	0,365157	0,389923	0,362889	0,590299	0,526028
Кірі	x	x	0,850974	0,735829	0,728283	0,63449	0,505604	0,623498	0,587300
Кпіе	x	x	0,491641	0,467852	0,471732	0,546498	0,613919	0,827196	0,757994
Дніпро									
ВРП , млн.грн.	x	x	6181	7627	8950	11532	14918	14636	17008
Експорт, млн. дол.	x	x	249,6892	253,7068	316,9287	366,5646	425,2887	302,6	331,00
Імпорт, млн.дол.	x	x	218,6172	260,4303	270,0949	295,2382	397,5662	339,3	400,60
Частка регіону за обсягами експорту, %	x	x	0,657527	0,628561	0,690875	0,628379	0,540422	0,762299	0,643904
Частка регіону за обсягами імпорту, %	x	x	0,703959	0,666551	0,55395	0,450068	0,432122	0,746812	0,659509
Частка регіону у створенні ВВП, %	x	x	1,791008	1,727708	1,644758	1,600042	1,570481	1,602461	1,571078
Кіре	x	x	0,367127	0,363812	0,420047	0,392726	0,344112	0,475705	0,409848
Кірі	x	x	0,393052	0,385801	0,336797	0,281285	0,275152	0,466041	0,419781
Кпіе	x	x	1,14213	0,974183	1,173398	1,241589	1,069731	0,891836	0,830261
Ярославна									
ВРП , млн.грн.	x	x	x	x	x	12341	16210	16060	18333
Експорт, млн. дол.	x	x	x	x	x	732,1471	954,8066	741,7	790,80

Продовження табл.Г 1

Імпорт, млн.дол.	x	x	x	x	x	478,2884	706,6775	457,2	535,00
Частка регіону за обсягами експорту, %	x	x	x	x	x	1,255073	1,213289	1,868464	1,538366
Частка регіону за обсягами імпорту, %	x	x	x	x	x	0,729114	0,7681	1,006315	0,880772
Частка регіону у створенні ВВП, %	x	x	x	x	x	1,712289	1,706495	1,758372	1,693472
Кіре	x	x	x	x	x	0,73298	0,710983	1,062611	0,910409
Кірі	x	x	x	x	x	0,425812	0,450104	0,572299	0,520098
Кпіе	x	x	x	x	x	1,530765	1,351121	1,622266	1,478131
Нижній Дунай									
ВРП, млн.грн.	10788	12792	17029	20762	24898	33116	46994	48647	53878
Експорт, млн. дол.	1478,785	1553,982	1710,766	1849,905	1646,22	2162,419	3863,584	2688,9	2847,50
Імпорт, млн.дол.	1195,432	1282,945	1364,646	2112,38	2086,113	2750,275	6319,452	2769,9	3721,40
Частка регіону за обсягами експорту, %	6,717964	5,689159	4,505097	4,583159	3,588608	3,706898	4,909524	6,773782	5,539323
Частка регіону за обсягами імпорту, %	6,579732	5,241194	4,394231	5,406475	4,278503	4,192581	6,868723	6,096656	6,126548
Частка регіону у створенні ВВП, %	4,777468	4,784846	4,934326	4,703116	4,575551	4,594779	4,947258	5,326246	4,976865
Кіре	1,406177	1,188995	0,913012	0,974494	0,784301	0,806763	0,992373	1,271774	1,113014

Продовження табл.Г 1

Кірі	1,377243	1,095373	0,890543	1,149552	0,935079	0,912466	1,38839	1,144644	1,231005
Кпіе	1,23703	1,211262	1,253633	0,875744	0,789133	0,786256	0,61138	0,970757	0,770169
Донбас									
ВРП , млн.грн.	x	x	x	x	x	x	x	x	174527
Експорт, млн. дол.	x	x	x	x	x	x	x	x	17137,70
Імпорт, млн.дол.	x	x	x	x	x	x	x	x	4666,90
Частка регіону за обсягами експорту, %	x	x	x	x	x	x	x	x	33,338456
Частка регіону за обсягами імпорту, %	x	x	x	x	x	x	x	x	7,683126
Частка регіону у створенні ВВП, %	x	x	x	x	x	x	x	x	16,121559
Кіре	x	x	x	x	x	x	x	x	2,067942
Кірі	x	x	x	x	x	x	x	x	0,481575
Кпіе	x	x	x	x	x	x	x	x	3,672181

Додаток Д

Таблиця Д1

Експорт продукції українських єврорегіонів за рівнем технологічності за період 2002-2010 рр., млн.дол.

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
І група									
Карпатський	11861,76	51164,95	63368,19	2242	5771,2	8292,9	15276,9	24765,9	27107,85
Буг	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Верхній Прут	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Слобожанщина	х	х	89199,5	67662,1	69954,1	80708,9	103197,3	188547,3	258763,3
Дніпро	х	х	0	0	0	0	0	0	0
Ярославна	х	х	х	х	х	4027,6	4158,7	7851	10110,0
Нижній Дунай	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Донбас	х	х	х	х	х	х	х	х	17758,59
ІІ група									
Карпатський	240523,08	406211,85	589191,49	639900,71	845762,9	1298463,3	1240438	872810,9	944872,9
Буг	62426,02	118463,13	198882,79	174797	215235,2	348880,9	421620,4	479559,8	57626,8
Верхній Прут	147975,13	211996,2	301050,74	303184,61	386377,5	444662,1	274607,4	100411,9	93529,6
Слобожанщина	х	х	329202,56	350599,9	416015,6	572947,4	704178,2	447405,6	514559,3
Дніпро	х	х	31488,05	45785,4	47532,9	65002,5	66234,4	21194,4	20672,0
Ярославна	х	х	х	х	х	496281,9	651219,3	505400,5	604298,9
Нижній Дунай	184996,28	289559,83	331135,58	366652,7	413761,2	490438,6	766809,9	295021	28927,7
Донбас	х	х	х	х	х	х	х	х	186171,7
ІІІ група									
Карпатський	268926,85	496539,54	675209,42	564945,9	659768,4	672750,4	590069,9	302830,7	289766,5
Буг	99261,04	111763,45	135036,58	161114	294255,2	244631,5	259603,4	153723,8	15338,2

Продовження табл. Д1

Верхній Прут	172106,47	349129,42	447092,34	375336,6	349356,8	348820,5	219820	83385,3	75508,4
Слобожанщина	х	х	91340,03	84005,3	114890,9	152790,7	219379,1	122467,1	155282,7
Дніпро	х	х	53440,2	19726,9	32322,4	13811,4	22358	34966,1	18555,1
Ярославна	х	х	х	х	х	20540,1	32560,4	2393,2	17152,1
Нижній Дунай	413590,62	440408,16	434702,4	425743,8	106154,5	152994,5	938901,6	475504,1	49193,7
Донбас	х	х	х	х	х	х	х	х	176852,1
	IV група								
Карпатський	459731,89	549273,08	673683,93	696605,2	765599	1024266,2	962053,3	712650,5	791877,8
Буг	213210,01	246980,63	366859,90	391003,90	438108,70	551629,80	514895,30	326567,6	35662,3
Верхній Прут	89811,8	116405,18	146820,78	179563	201723,9	279638,5	294537,2	174819,3	169037,9
Слобожанщина	х	х	80786,75	81085,1	111329,9	126005,3	280379	301116,7	307721,8
Дніпро	х	х	104857,78	118889,8	132455	144014,2	170494	137813,7	88299,1
Ярославна	х	х	х	х	х	65106,0	75958,6	58515,6	65680,1
Нижній Дунай	175943,3	111593,49	85418,31	98050,4	113263,8	280329,3	376006,7	429250	49820,6
Донбас	х	х	х	х	х	х	х	х	353043,8

Таблиця Д2

Імпорт продукції українських євро регіонів за рівнем технологічності за період 2002-2010 рр., млн.дол.

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
	І група								
Карпатський	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Буг	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Верхній Прут	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Слобожанщина	х	х	36675,95	44188,2	64697,6	68901,9	85714,6	77768,7	793563,1
Дніпро	х	х	0	0	0	0	0	0	0
Ярославна	х	х	х	х	х	0	0	0	0
Нижній Дунай	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Донбас	х	х	х	х	х	х	х	х	
	ІІ група								
Карпатський	274438,19	441323,1	598388,5	768401,5	1121921	1709456	2155254	906843,4	989341,1
Буг	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Верхній Прут	53834,15	67886,72	96442,88	137688,3	208487,7	215497,8	330475,3	117802,4	125678,1
Слобожанщина	х	х	333308,3	618669,4	856283,5	905558,5	1035134	380314	360123,9
Дніпро	х	х	65967,15	86624	101734,9	100863,8	153958,3	76609,1	79124,2
Ярославна	х	х	х	х	х	117170,5	189970,8	68244,5	70298,2
Нижній Дунай	154459,45	181524,1	178874,3	220396,1	376163,9	632290,7	1017211	373300,1	387251,1
Донбас	х	х	х	х	х	х	х	х	554122,8
	ІІІ група								
Карпатський	872059,49	2707591	1007962	736980,3	909709,6	1096744	1642241	922866,7	912456,2
Буг	972803,19	2911159	1295988	945181,5	1059282	1684543	2507123	1050514	117564,1
Верхній Прут	205121,55	248843,1	325283,9	347668,3	450223,8	440405,2	307999,9	59151,2	612458,9
Слобожанщина	х	х	х	360438,3	358182,4	502125,9	557199,3	354090,4	425842,1

Продовження табл. Д2

Дніпро	х	х	х	0	0	0	0	0	0
Ярославна	х	х	х	х	х	23660,2	21422	0	0
Нижній Дунай	484233,12	369288,3	519918,5	636569,9	375689,2	640321	2344270	1387458	1425642
Донбас	х	х	х	х	х	х	х	х	471523,1
	IV група								
Карпатський	223616,34	227607,8	237367,5	280904,7	343977,4	390553,8	458299,5	395380,3	387315,2
Буг	172663,32	146318,7	126114,3	194065,6	2375608	3196754	4255794	260219,9	254214,1
Верхній Прут	12148,01	20557,68	41121,17	59363,4	1231319	1868497	2824943	50957,9	48245,8
Слобожанщина	х	х	79669,74	155065,8	725591,8	730003,4	719831,7	96887,4	87454,2
Дніпро	х	х	97962,54	109589,7	1469424	1684738	1823902	56219,3	58746,2
Ярославна	х	х	х	х	х	167087,3	224789,9	228457,1	232415,1
Нижній Дунай	83127,74	123691,8	66032,09	311116,9	190738,4	261160,5	382052,1	590628	61127,2
Донбас	х	х	х	х	х	х	х	х	125381,2

Джерело: складено автором на основі даних [156] та власних розрахунків

Додаток Е

Таблиця Е1

Прямі іноземні інвестиції в єврорегіони за участю областей України за період 2002-2010 рр.

Єврорегіони	2002		2003		2004		2005		2006		2007		2008		2009		2010	
	млн. дол.	% від національного обсягу	млн. дол.	% від національного обсягу	млн. дол.	% від національного обсягу	млн. дол.	% від національного обсягу	млн. дол.	% від національного обсягу	млн. дол.	% від національного обсягу	млн. дол.	% від національного обсягу	млн. дол.	% від національного обсягу	млн. дол.	% від національного обсягу
Карпатський	326,9	6,1	434,3	6,5	602,7	7,2	747,9	4,6	853,3	4,0	1030,3	3,5	1553,2	4,3	1874,9	4,68	2259,2	5,1
Буг	208,6	3,9	273,7	4,1	391,2	4,7	455,9	2,8	540,3	2,5	787,4	2,7	1163,9	3,3	1227,2	3,06	1531	3,4
Верхній Прут	59,2	1,1	86,5	1,3	116,2	1,4	145,4	0,09	165,1	0,08	220,3	0,07	436,4	1,2	560,5	1,40	696,9	1,6
Дніпро	х	х	61,3	0,9	76,0	0,9	95,9	0,06	98,2	0,05	81,5	0,03	86,6	0,02	103,9	0,26	88,8	0,2
Слобожанщина	х	х	164,6	2,4	272,9	3,3	387,6	2,4	485,6	2,3	983,6	3,3	1281,9	3,6	1609,9	4,02	2082,7	4,7
Ярославна	х	х	х	х	х	х	х	х	х	х	156,7	0,05	181,0	0,05	158,0	0,39	243,5	0,5
Нижній Дунай	235,7	4,4	291,2	4,4	380,0	4,5	507,3	3,1	599,3	2,8	718,7	2,6	892,1	2,5	970,2	2,42	1042	2,3
Донбас	х	х	х	х	х	х	х	х	х	х	х	х	х	х	х	х	1285,5	2,9

Джерело: складено автором на основі даних [156] та власних розрахунків

Додаток Ж

Таблиця Ж1

Динаміка обсягів інноваційної продукції, виробленої та поставленої на експорт областями України-учасницями євро регіонів за період 2002-2009 рр.

Євро регіони	Обсяг інноваційної продукції			Обсяг інноваційної продукції, поставленої на експорт, тис.грн.			Частка експортної інноваційної продукції в її загальному обсязі, %	
	2002р. (тис.грн.)	2009р. (тис.грн.)	Приріст, %	2002р. (тис.грн.)	2009р. (тис.грн.)	Приріст, %	2002р.	2009р.
Карпатський	599547,1	49685,2	82,9	76459,8	137314,0	179,6	12,8	27,6
Буг	807234,7	278237,9	34,5	71250,1	97236,7	136,5	8,8	34,9
Верхній Прут	79152,5	242699,1	306,7	20952,5	40078,1	190,3	26,5	16,5
Дніпро	68901,4*	24644,0	35,8	23542,7*	8898,7	13,4	34,2*	36,1
Слобожанщина	1136324,7*	936723,9	82,4	186248,9*	748880,0	402,1	16,4*	79,9
Ярославна	662536,0**	835429,2	126,0	618362,4**	763950,0	125,0	93,3**	91,4
Нижній Дунай	212642,6	14092,2	6,6	45203,6	100,0	2,0	21,3	0,7

* дані за 2003 рік – рік створення, ** дані за 2007 рік – рік створення

Джерело: складено автором на основі даних [156] та власних розрахунків

Додаток 3

Таблиця 31

Валова додана вартість єврорегіонів та України за видами економічної діяльності у 2010 р., млн.грн.

	Всього	сільське господарство, мисливство, лісове господарство; рибальство, рибництво	промисловість	будівництво	торгівля; ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку; діяльність готелів та ресторанів	діяльність транспорту та зв'язку	фінансова діяльність	операції з нерухомим майном, оренда, інжиніринг та надання послуг підприємцям	державне управління	освіта	охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	надання комунальних та індивідуальних послуг; діяльність у сфері культури та спорту
Україна	860714	65353	247872	29185	140956	87078	68983	85345	45005	43520	29209	18208
Карпатський	69172	8074	15648	3477	10199	7953	3572	4840	5117	5421	3247	1624
Буг	44179	5037	9118	1993	6857	5503	2303	3484	3337	3339	2197	1011
Нижній Дунай	44079	3118	7570	1623	5803	9237	3832	5851	2456	2218	1381	990
Верхній Прут	24368	3145	5956	1397	3736	2376	1429	1224	1674	1950	928	553
Дніпро	13796	2516	3356	401	1758	1393	619	692	1295	903	549	314
Слобожанщина	54632	3118	12644	2007	8996	4783	9412	5733	2481	3118	1404	936
Ярославна	15038	2015	5924	394	1433	1053	405	960	1074	986	521	273

Таблиця 3.2

Кількість зайнятого населення за видами економічної діяльності євро регіонів та України у 2010 р., тис.осіб

Євро регіони	Види економічної діяльності											
	Всього	сільське господарство, мисливство, лісове господарство; рибальство, рибництво	промисловість	будівництво	торгівля; ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку; діяльність готелів та ресторанів	діяльність транспорту та зв'язку	фінансова діяльність	операції з нерухомим майном, оренда, інжиніринг та надання послуг підприємцям	державне управління	освіта	охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	надання комунальних та індивідуальних послуг; діяльність у сфері культури та спорту
Україна	20972,3	3322,1	3871,4	1043,4	4744,4	1465,8	394,9	1150,4	1067,5	1702,4	1369,9	840,1
Карпатський	2567,6	547,8	369,7	146,3	520,3	159,2	38,3	104,4	120,8	239,3	178,6	142,9
Буг	1531,1	288,5	235,2	83,5	324,4	101,3	25,2	78,5	79,4	147,9	112,8	54,4
Нижній Дунай	1067,2	181,4	105,9	49,6	250,7	122,4	20,3	70	54,7	94,7	71	46,5
Верхній Прут	922,9	231	127,7	49,3	183,2	48,5	13	28,5	40,3	87,9	63,1	50,4
Дніпро	501,4	116,4	77,1	17,5	109,3	25,9	8,4	18	32,6	42,1	37,8	16,3
Слобжанщина	1312,9	163,7	250	53,2	346,9	81,3	21,3	94,9	58,2	109,6	77,8	56
Ярославна	543,7	96,4	101,6	26,1	122,9	35,6	8,3	20,9	28,6	44	34,7	24,6

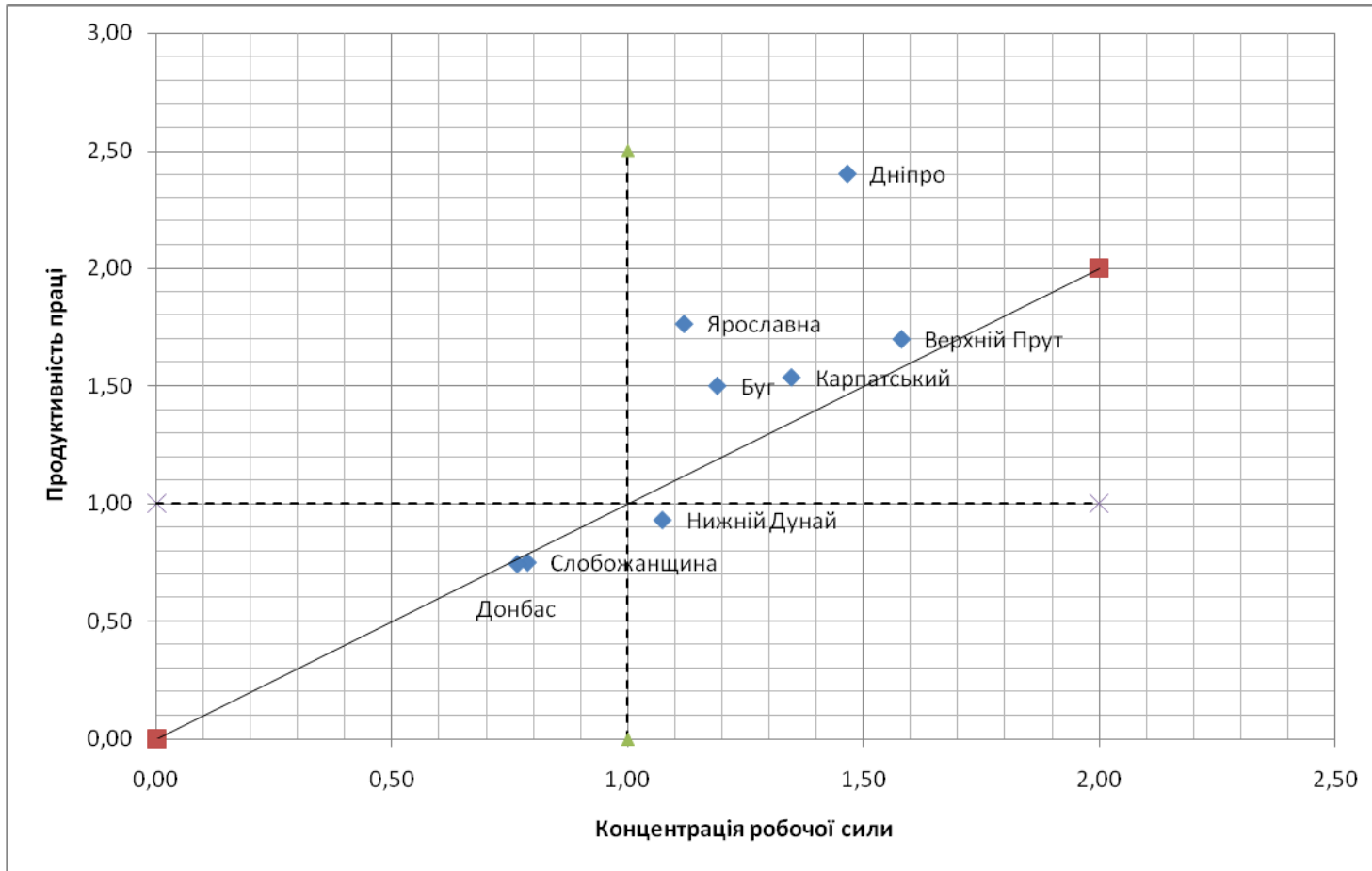

Рис.31. Співвідношення ECR/PCR у сільському господарстві, мисливстві, лісовому господарстві; рибальстві, рибництві

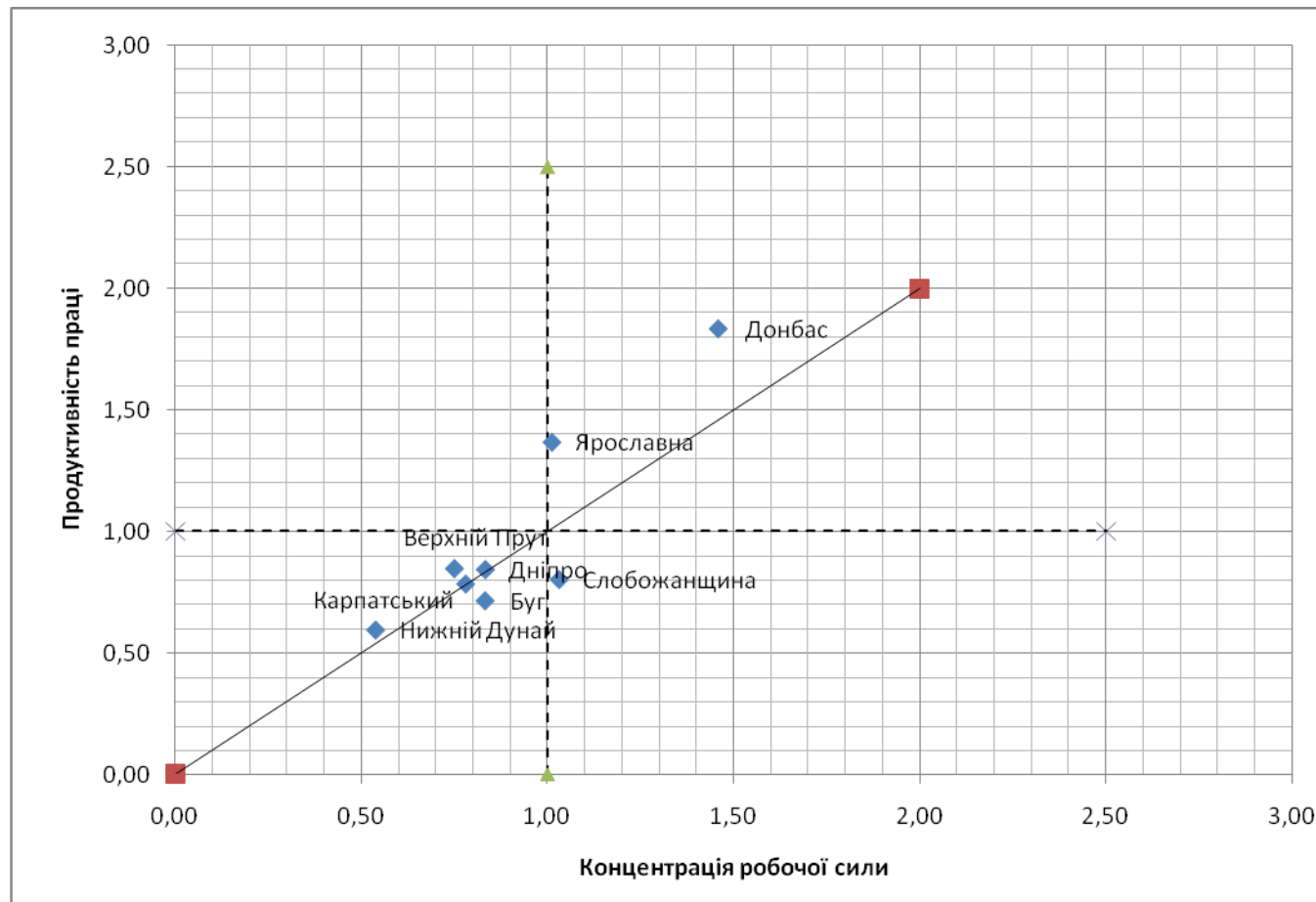

Рис.32. Співвідношення ECR/PCR у промисловості

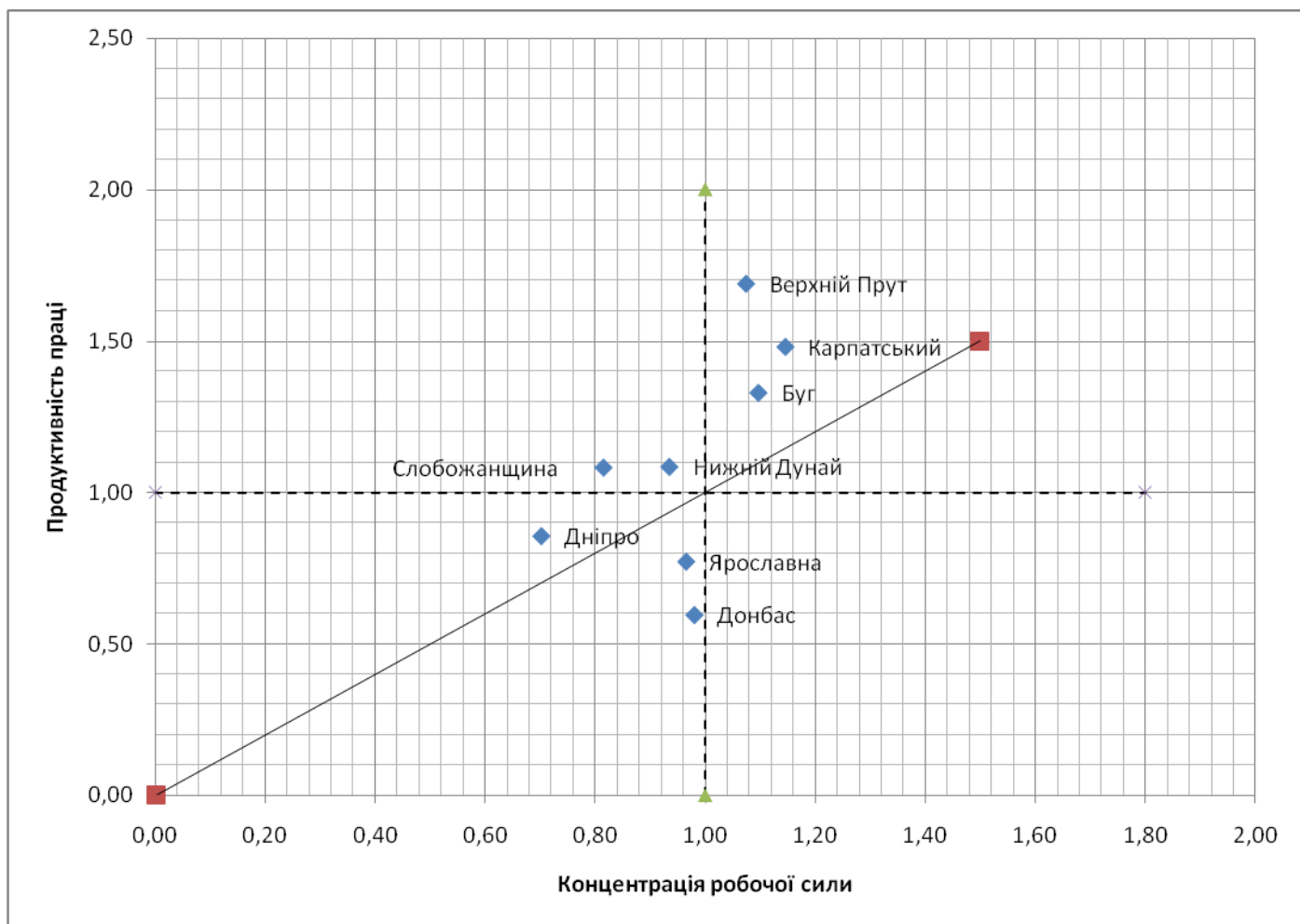

Рис.33. Співвідношення ЕСР/ПР у будівництві

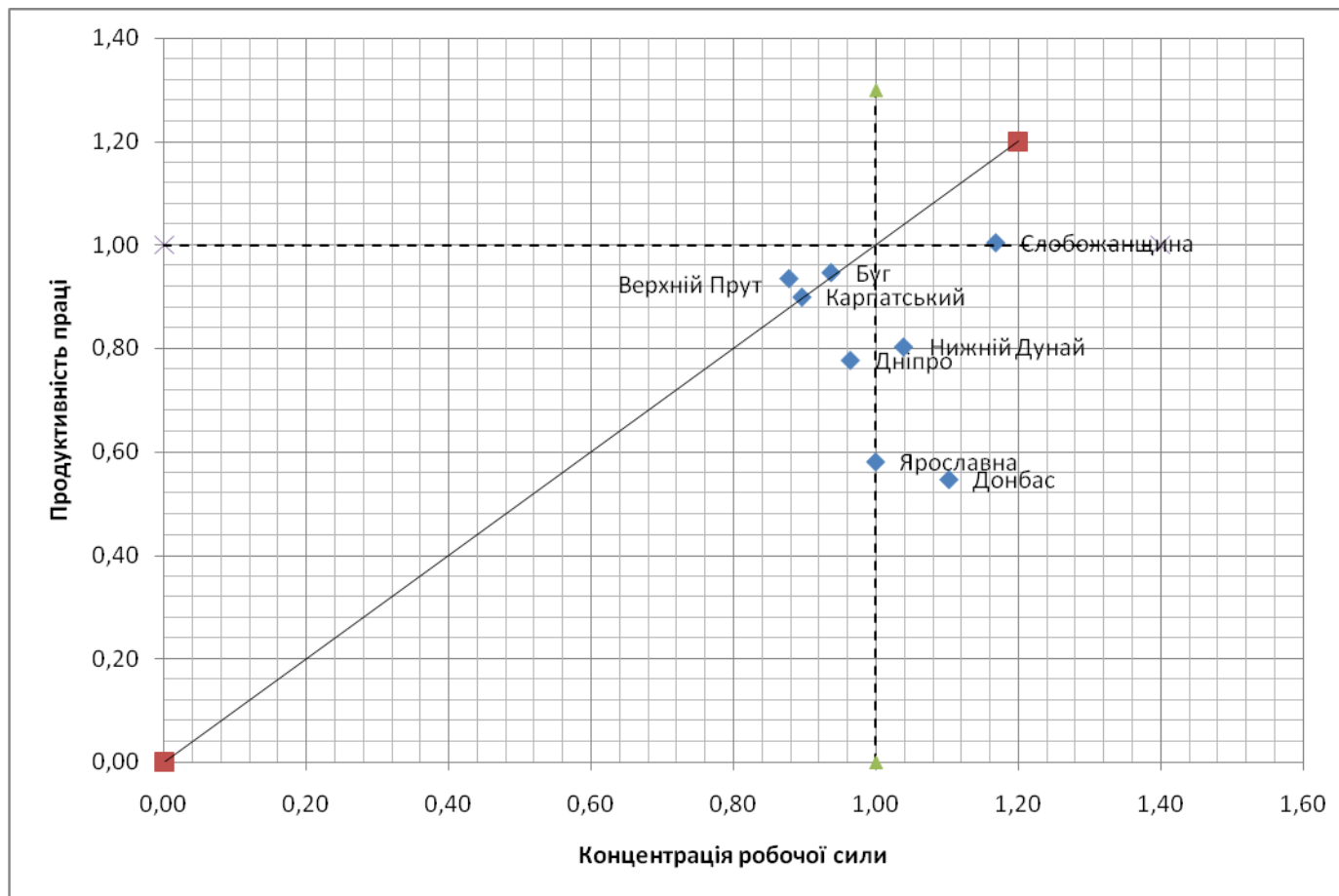

Рис.34. Співвідношення ECR/PCR у торгівлі; ремонті автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку; діяльності готелів та ресторанів

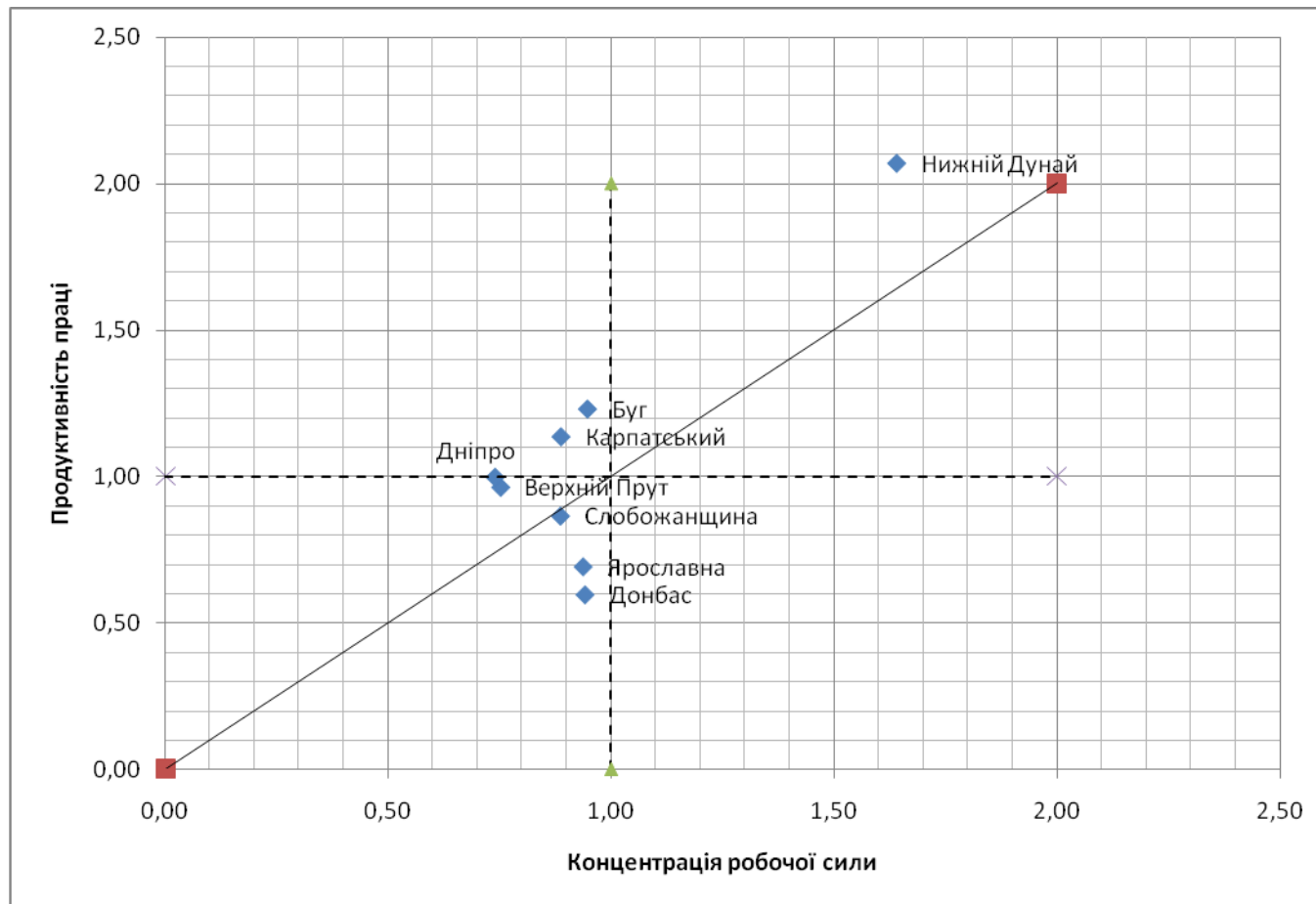

Рис.35. Співвідношення ECR/PCR у діяльності транспорту та зв'язку

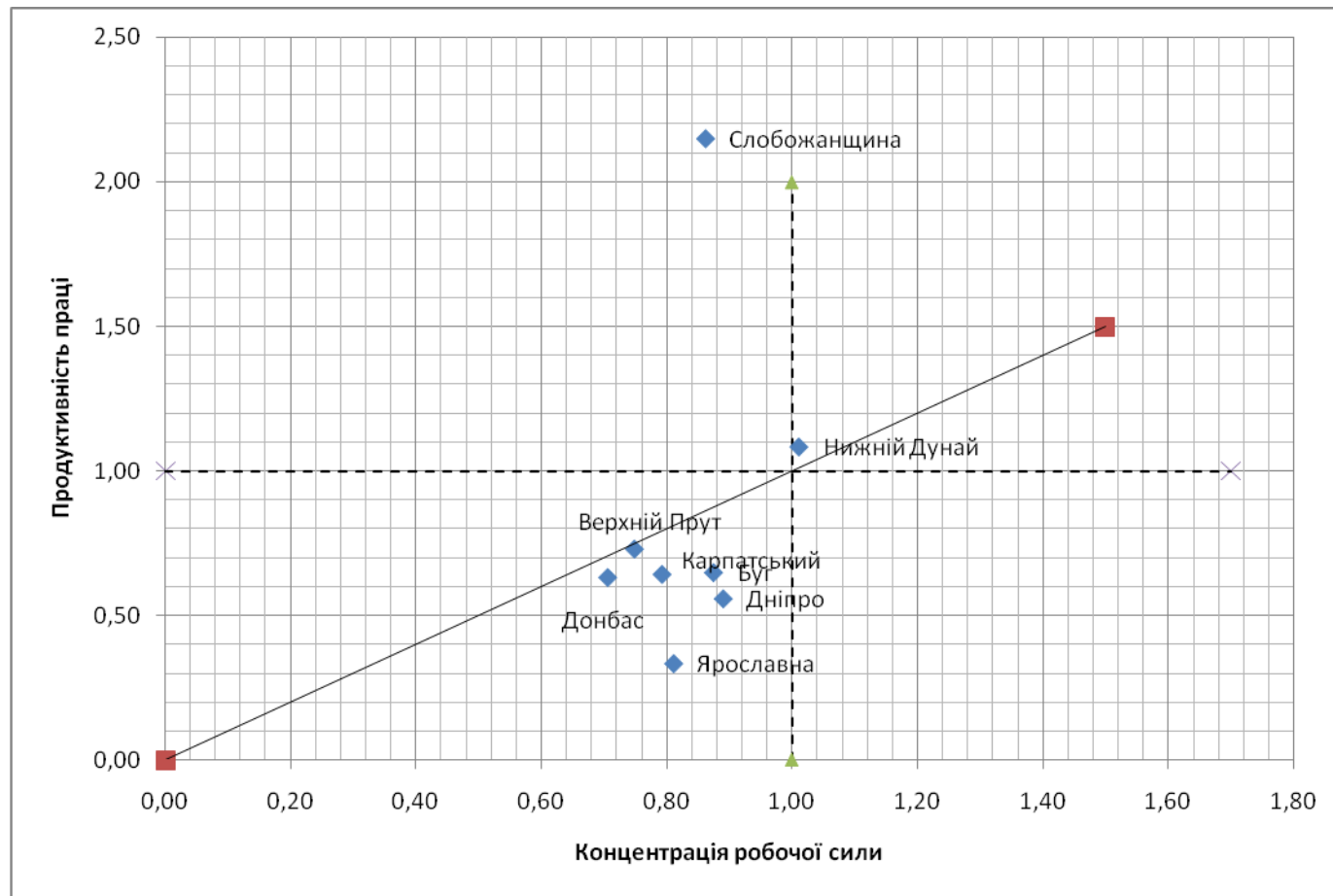

Рис.36. Співвідношення ECR/PCR у фінансовій діяльності

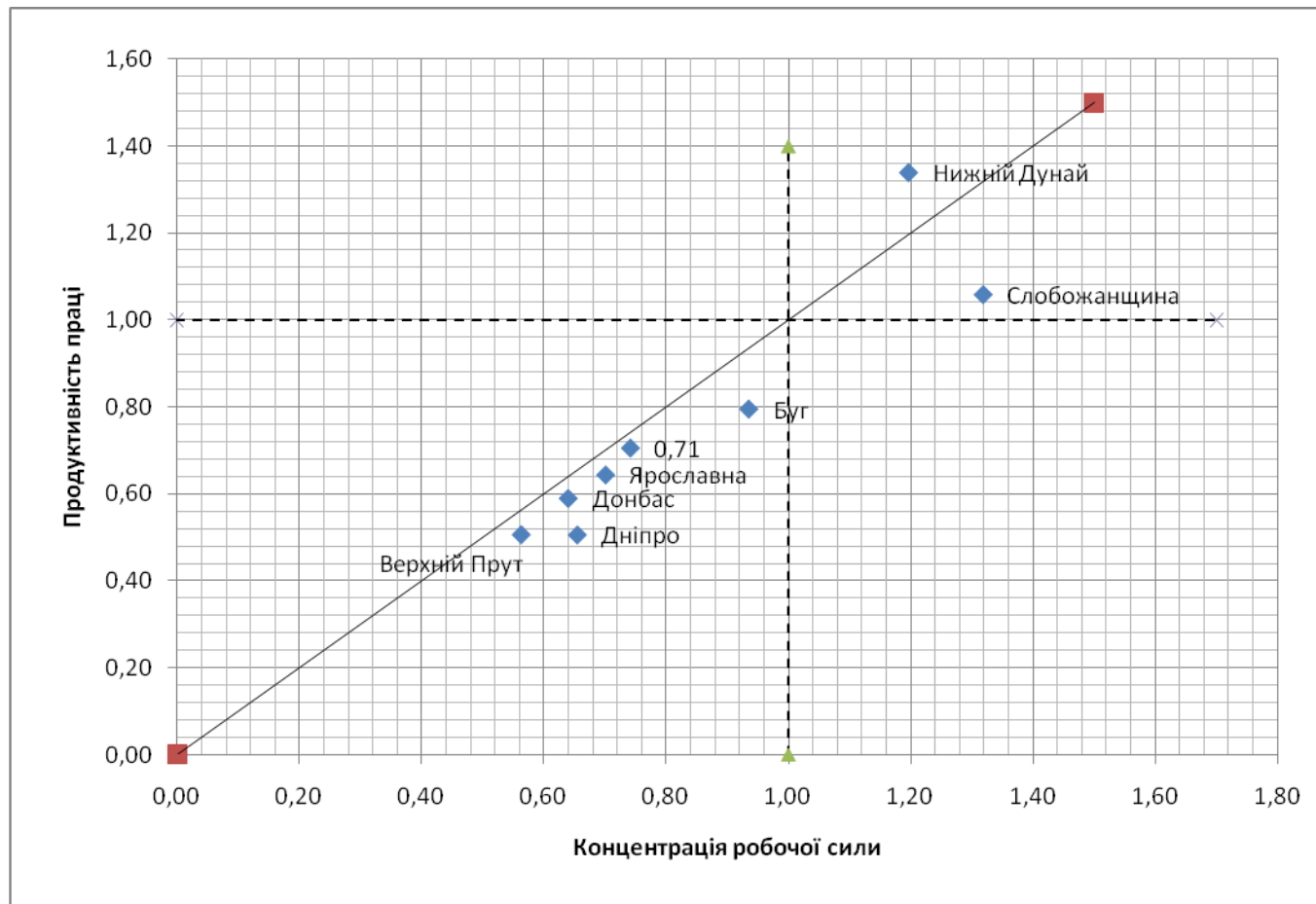

Рис.37. Співвідношення ECR/PCR в операціях з нерухомим майном, оренді, інжинірингу та наданні послуг підприємцям

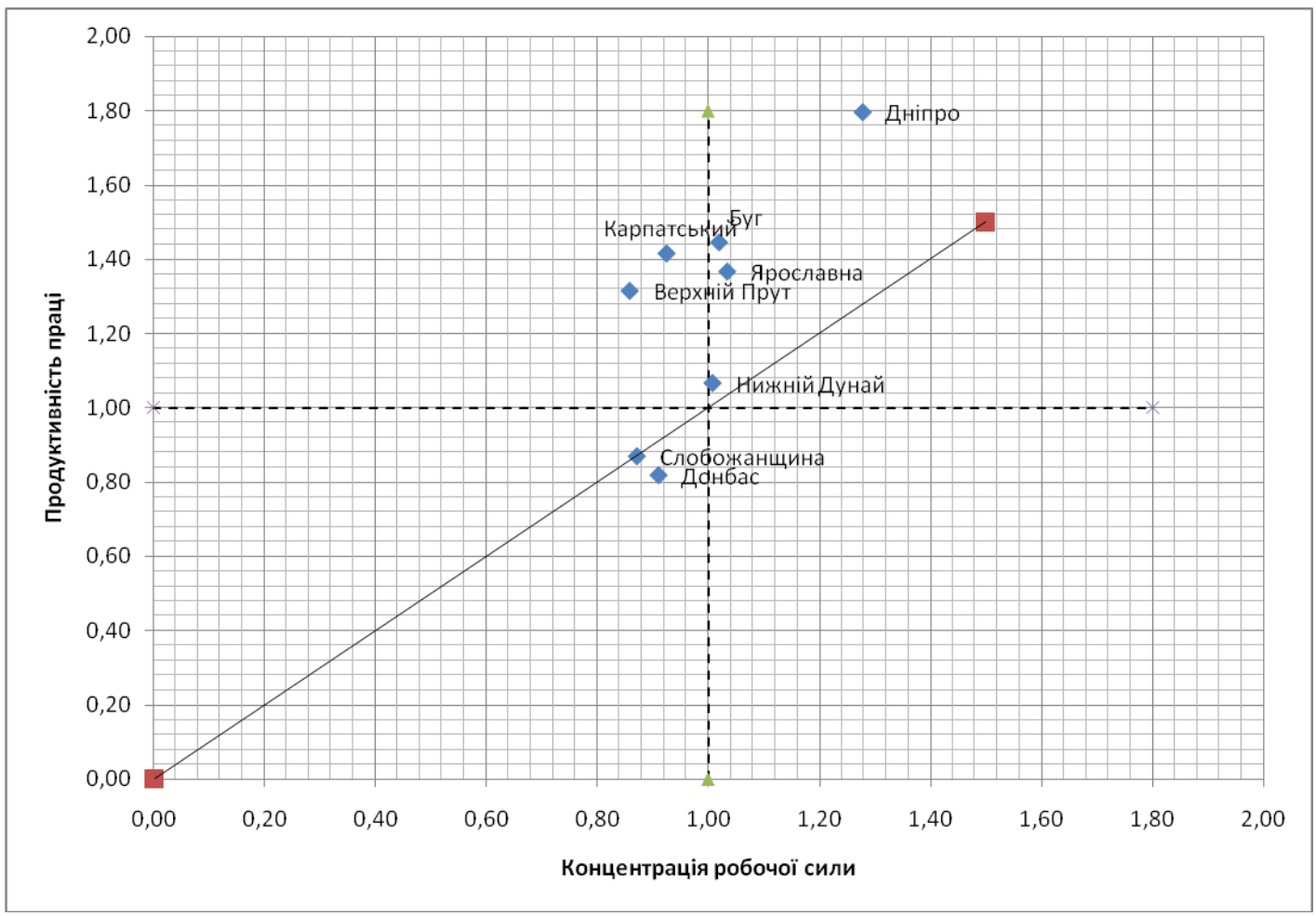

Рис.38. Співвідношення ECR/PCR у державному управлінні

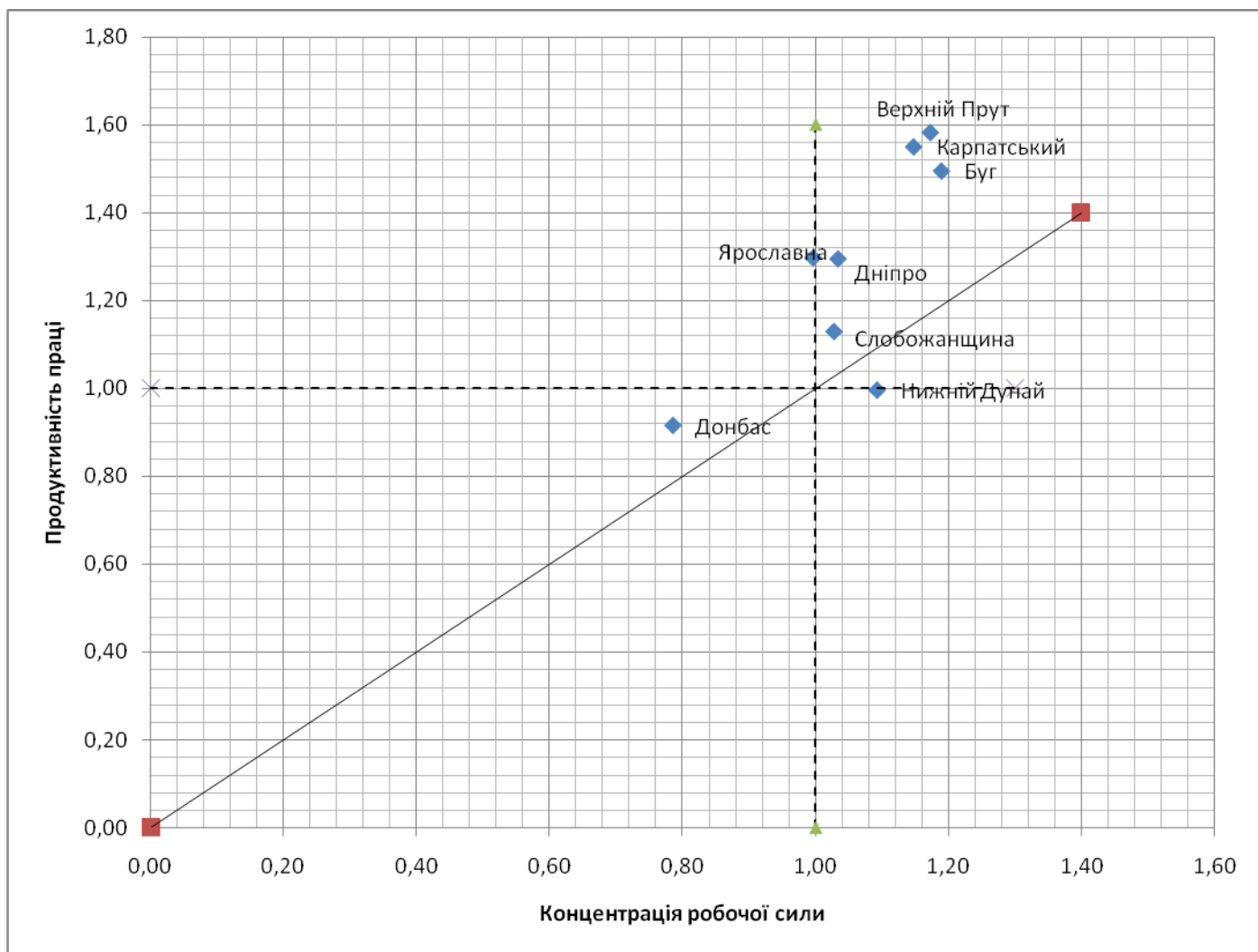

Рис.39. Співвідношення ECR/PCR в освіті

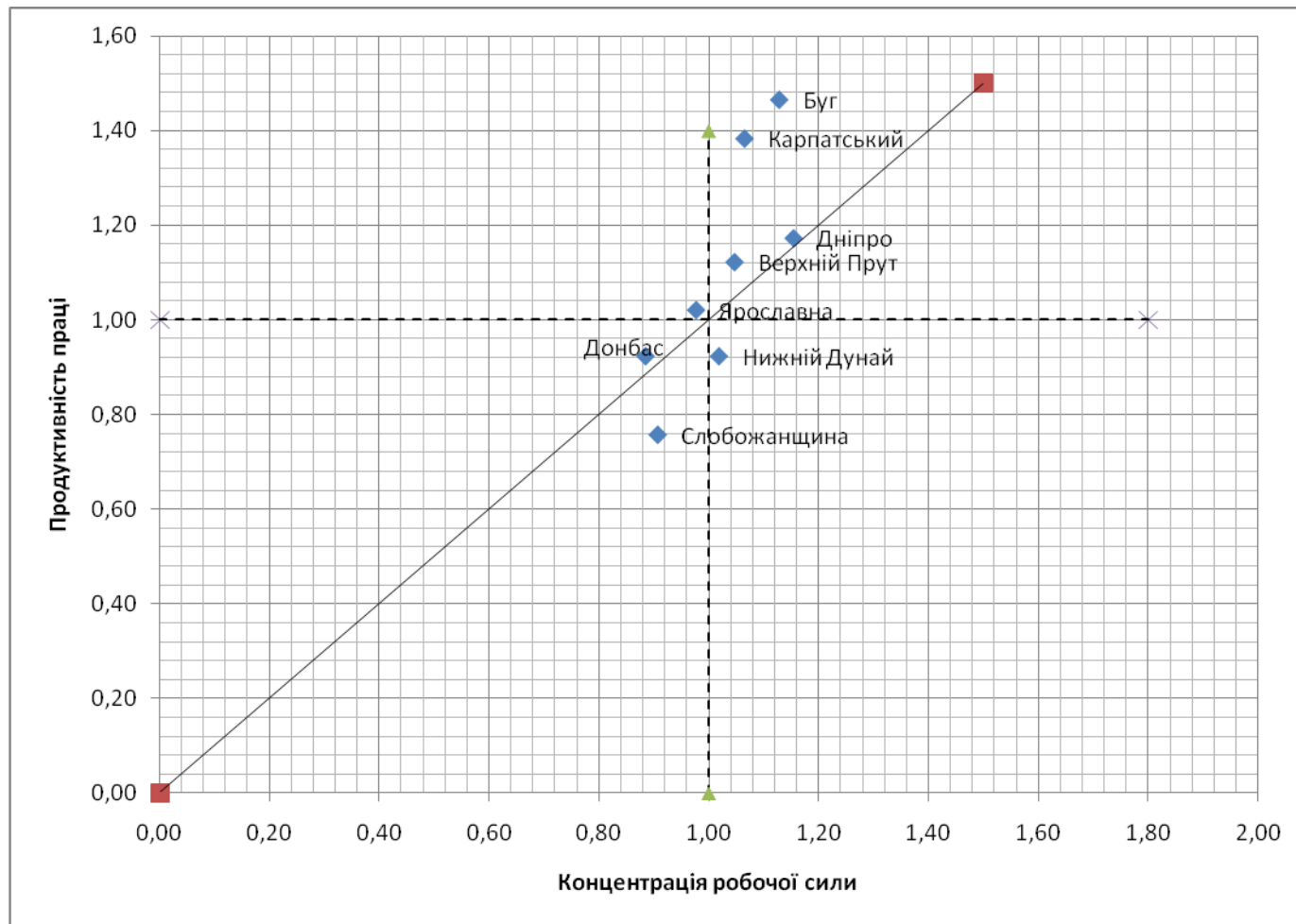

Рис.310. Співвідношення ECR/PCR в охороні здоров'я та надання соціальної допомоги

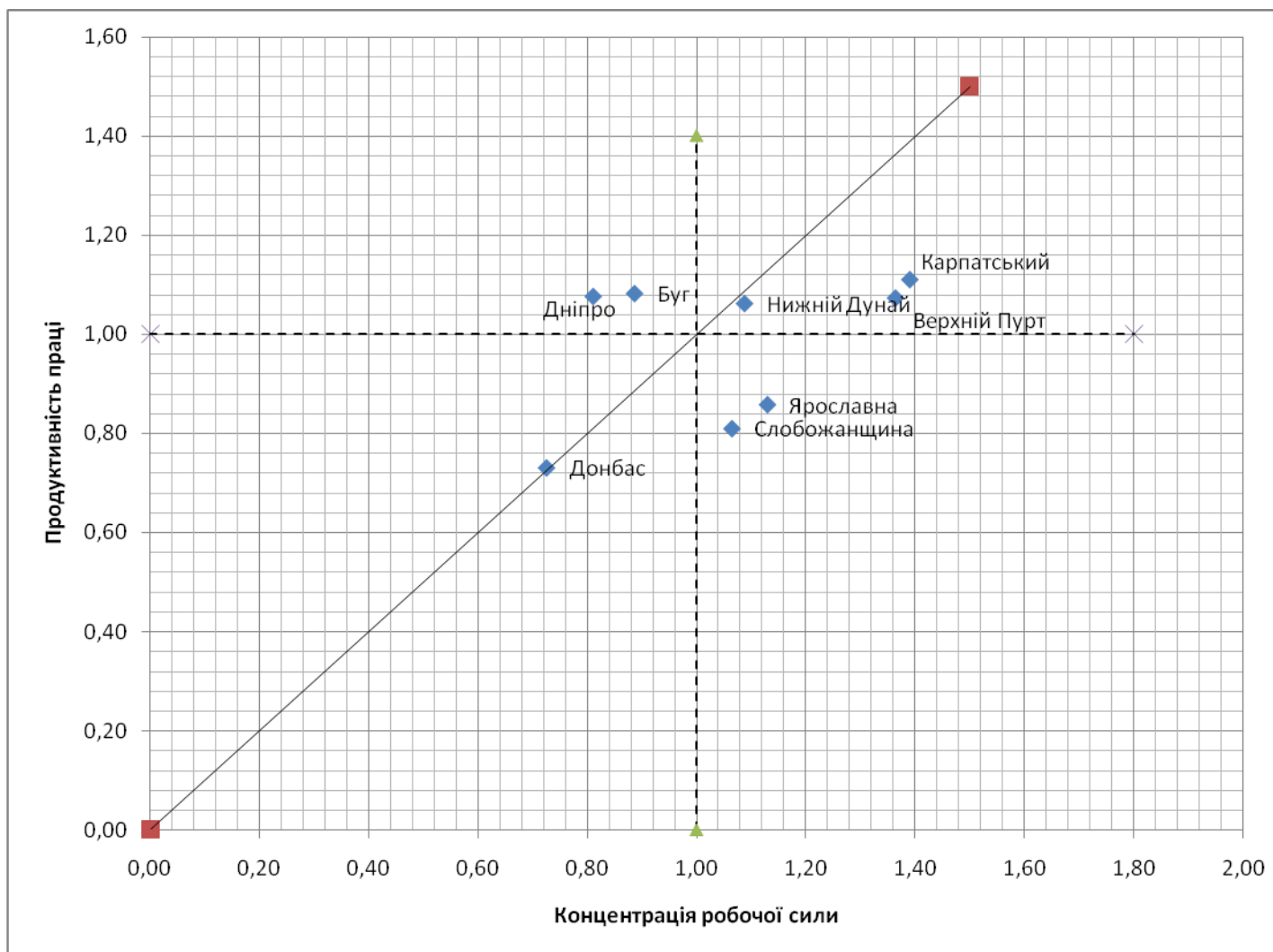

Рис.311. Співвідношення ECR/PCR у надання комунальних та індивідуальних послуг; діяльності у сфері культури та спорту